

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

На правах рукопису

ТИМКІВ АНДРІЙ ОЛЕКСАНДРОВИЧ

УДК 330.131.7:336.71.322

**СИСТЕМА РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ В ІНВЕСТИЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ
БАНКУ**

Спеціальність 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

ДИСЕРТАЦІЯ

на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Науковий керівник:

доктор економічних наук, професор

Гуцал Ігор Степанович

ТЕРНОПІЛЬ – 2011

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ В ІНВЕСТИЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКУ	10
1.1. Сутність банківських ризиків та їх класифікація	10
1.2. Інвестиційні ризики банку: економічний зміст та особливості процесу управління	23
1.3. Інвестиційний ризик-менеджмент як складова у діяльності банківських установ	44
Висновки до розділу 1	61
РОЗДІЛ 2. СИСТЕМА МЕНЕДЖМЕНТУ ІНВЕСТИЦІЙНИХ РИЗИКІВ БАНКУ	62
2.1. Умови формування системи ризик-менеджменту в інвестиційній діяльності банків України	62
2.2. Інформаційно-аналітична складова інвестиційного ризик-менеджменту банку	82
2.3. Функціонування системи інвестиційного ризик-менеджменту у діяльності банківських установ	99
Висновки до розділу 2	126
РОЗДІЛ 3. ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ІНВЕСТИЦІЙНОГО РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ	129
3.1. Вплив фінансової глобалізації на розвиток системи ризик-менеджменту банків та сфери банківських інвестицій	129
3.2. Інвестиційний ризик-менеджмент як складова у системі антикризового управління банком	146
3.3. Залучення системи інвестиційного ризик-менеджменту банку до аналізу та оцінки інвестиційно-інноваційного проекту	159
Висновки до розділу 3	177
ВИСНОВКИ	179
ДОДАТКИ	183
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	212

ВСТУП

Актуальність теми. Елементом міжнародних стандартів банківського бізнесу та рекомендацій Базельського комітету є активне використання банками внутрішніх систем контролю за ризиками. Ефективний ризик-менеджмент є одним із головних напрямків наближення вітчизняних банків до якісно нового рівня у їх діяльності та отримання конкурентних переваг на ринку банківських послуг в умовах нестабільності у сфері глобальних фінансових відносин.

Ринкові умови сьогодення вимагають від учасників фінансової сфери нових підходів у їх діяльності, тобто підвищення якості послуг, забезпечення стійкості, ліквідності і, що найбільш важливо – надійності та стабільності. Основою надійності та стабільності для банку, як специфічного учасника фінансових відносин, є система управління банківськими ризиками.

Азіатсько-тихоокеанська фінансово-економічна криза кінця 90-х рр. XX ст. та системна економічна криза початку XXI ст. довели актуальність проблем формування ефективної системи ідентифікації, оцінки, аналізу, мінімізації та моніторингу банківських ризиків із різними причинами виникнення і неоднозначними наслідками.

Невизначеність результатів супроводжує фінансово-кредитні установи, незалежно від країни, часу та особливостей у їхній діяльності, а тому тематика ризику у міжнародній банківській теорії і практиці займає одне з провідних місць. Самі ж фінансові ринки являють собою складне, нестабільне і високотехнологічне середовище, у зв'язку з чим банківська справа є нерозривно пов'язаною із різноманітними фінансовими ризиками. Відповідно до даних Всесвітнього банку, з кінця 70-х років XX століття відбулось 117 системних банківських криз у 93 країнах світу.

Незважаючи на зростання невизначеності на світових фінансових ринках, однією із вагомих статей доходів у діяльності сучасних банків є доходи від інвестиційної діяльності. Проблема підвищення якості інвестиційного менеджменту банку потребує комплексного і системного підходу. Суттєвим є вивчення причинно-

наслідкового зв'язку невизначеності в інвестиційній сфері, проведення факторного аналізу ризиків за умови індивідуального підходу до кожного із чинників невизначеності.

Нині теорія і практика банківського менеджменту не дає чітких відповідей на питання щодо можливостей управління інвестиційними ризиками, та і, власне, що слід розуміти під поняттями “інвестиційні ризики банку”, “інвестиційний ризик-менеджмент банку”.

Значну увагу дослідженню проблеми ризиків в економічних відносинах приділено у працях багатьох зарубіжних вчених-економістів, зокрема таких як А. Сміт, Дж. М. Кейнс, Дж. Сінкі, Р. Кантильйон, А. Маршалл, Г. Мангольд та Й. Тюнен, а також, Дж. Нейман і О. Моргенштерн. Нині науковці працюють над вирішенням проблеми пошуку балансу проблему пошуку балансу у співвідношенні “дохід/ризик”. Вагомими є доробки у сфері управління банківськими ризиками таких дослідників: Грюнінга Х., Кабушкіна С., Чугунова А., Русанова Ю., Осіпенко Т., Лобанова А., Кулакова А., Проценко О., Цакаєва А., Гориніної Г., Єрмакової Н., Глущенко В. та багатьох інших.

Особливості управління окремими видами банківських ризиків, дослідження невизначеності інвестиційної діяльності та формування системи ризик-менеджменту розкрито у працях таких вітчизняних дослідників як Примостки Л., Панченка Є., Бланка І., Гуцала І., Старостіної А., Вітлінського В., Ілляшенка С., Бондаренка Л., Гончарова А., Уварова К., Наконечного С., Довгань Ж., Луціва Б., Крупки М., Набока Р. та багатьох інших.

Для української банківської системи проблема формування та функціонування системи ризик-менеджменту в інвестиційній діяльності є досить новою і тому доцільність дослідження шляхів її вирішення не викликає сумніву. Актуальність тематики дослідження посилюється наслідками глобальної фінансово-економічної кризи та нераціональною економічною політикою держави в умовах посилення дестабілізації фінансової сфери, набула проблема надійності, довіри та ефективності роботи банків. Хвиля банкрутств фінансово-кредитних установ порушили проблему надійності, довіри до банків та ефективності їхньої роботи.

Необхідність вирішення окремих проблем управління банківськими ризиками, недостатність теоретичних та практичних напрацювань у сфері формування та функціонування системи ризик-менеджменту в інвестиційній діяльності банку зумовили вибір теми дисертаційної роботи, її мету, завдання та напрями дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана згідно з планом науково-дослідних робіт Тернопільського національного економічного університету за темою “Дослідження потенціалу розвитку банків та їх вплив на економіку регіонів” (номер державної реєстрації 0107U012108). Автором розроблено пропозиції щодо: вдосконалення системи банківського менеджменту в забезпеченні фінансової стійкості банку; формування дієвої системи управління банківськими ризиками; підвищення ефективності інвестиційної діяльності банків.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є теоретичне обґрунтування та розробка практичних засад щодо формування і функціонування системи ризик-менеджменту в інвестиційній діяльності банку.

Досягнення визначеної мети дослідження передбачає виконання таких завдань:

- дослідити сутність інвестиційних ризиків банку та охарактеризувати причини їхнього виникнення;
- обґрунтувати необхідність управління ризиками в інвестиційній діяльності банку та виявити його особливості;
- проаналізувати становлення ризик-менеджменту в інвестиційній діяльності банків України;
- визначити основні напрями розвитку підсистеми інформаційно-аналітичного забезпечення у практиці інвестиційного ризик-менеджменту банків;
- сформулювати алгоритм функціонування системи ризик-менеджменту в інвестиційній діяльності банку;
- визначити проблеми розвитку ризик-менеджменту і сфери банківських інвестицій під впливом фінансової глобалізації;

– запропонувати напрямки оптимізації системи управління інвестиційними ризиками банківських установ, зокрема щодо інтеграції інвестиційного ризик-менеджменту в систему антикризового управління банку та використання можливостей системи менеджменту інвестиційних ризиків у реалізації інноваційно-інвестиційних проектів.

Об'єктом дослідження є управління банківськими ризиками.

Предмет дослідження – формування і функціонування системи ризик-менеджменту в інвестиційній діяльності банку.

Методи дослідження. Діалектичні методи пізнання економічних явищ, процесів та категорій взято за основу напрацювань у теоретичній частині дисертаційної роботи. Системний підхід застосовано для з'ясування сутності, визначення місця і ролі управління інвестиційними ризиками в системі менеджменту банку. При дослідженні окремих питань, що стосуються інвестиційних банківських ризиків та їхньої класифікації, використано індуктивні й дедуктивні методи дослідження, а також методи спостереження, аналізу, синтезу та абстракції.

Конкретизацію наукового дослідження, а саме розробку напрямків формування і функціонування системи ризик-менеджменту в інвестиційній діяльності банку здійснено за допомогою методів моделювання, групування, узагальнення і порівняння. Візуальну інтерпретацію результатів дослідження виконано графічним методом.

Теоретичну та інформаційну базу дослідження становлять законодавчі й нормативні акти, що регулюють діяльність банківських установ, а також інструкції Національного банку України, монографії, публікації зарубіжних та вітчизняних дослідників, матеріали науково-практичних конференцій і семінарів з питань управління банківськими ризиками, статистичні дані Національного банку України, Кабінету Міністрів України та міжнародних фінансових організацій.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у теоретичному обґрунтуванні і розробці практичних рекомендацій щодо вдосконалення процесу управління ризиками в інвестиційній діяльності банку.

Найважливішими результатами дисертаційної роботи, які містять її наукову новизну, є такі:

удосконалено:

– класифікацію банківських ризиків на основі застосування специфічних критеріїв групування (кількість елементів у системі ризику, взаємодія ризиків з макросередовищем, ієрархічність впливу факторів ризику), що розкриває сутність і дозволяє визначити напрямки управління інвестиційними банківськими ризиками;

– методику оптимізації чисельності персоналу та розподілу повноважень в управлінні інвестиційними ризиками банку на основі побудови матриці, використання якої посилює організаційну, мотиваційну та контролюючу функції менеджменту банку;

– оцінку та аналіз кореляції факторів інвестиційних ризиків та результатів інвестиційної діяльності через використання можливостей програми MatLab, з допомогою якої банківський ризик-менеджмент зможе передбачити несприятливі тенденції у часовому інтервалі інвестиційного циклу й екстраполювати результати для подальших досліджень інвестиційної сфери;

– механізм ідентифікації, аналізу та оцінки банківських ризиків через розробку сигнальних карт і реєстрів ризику, що дозволяють інтерпретувати ризики відповідно специфіки інвестиційної діяльності банку, а також описати причини їхнього виникнення, передбачити наслідки реалізації, підвищити ефективність регулювання та моніторингу інвестиційних банківських ризиків;

дістало подальший розвиток:

– визначення сутності поняття “банківський ризик” як системи, яка включає сукупність екзогенних об’єктивних та ендогенних суб’єктивних факторів, що, на відміну від існуючих трактувань, дозволяє сформулювати підходи до управління інвестиційними банківськими ризиками, зокрема уможливорює ефективний вибір методів їхньої мінімізації;

– встановлення місця, ролі, принципів та функцій інвестиційного ризик-менеджменту як системи, що дозволяє менеджерам банку визначити індивідуальний підхід до її формування і функціонування;

– застосування інвестиційного ризик-менеджменту як складової у системі антикризового управління банком і використання його функціональних можливостей в реалізації інноваційних проектів з метою підвищення ефективності системи управління проектними ризиками та конкурентоздатності банків на інвестиційному ринку.

Практичне значення одержаних результатів. Застосування у практичній діяльності розроблених у дисертаційній роботі пропозицій забезпечує раціональність процесу формування системи ризик-менеджменту банку та ефективність управління інвестиційними банківськими ризиками. Рекомендації, подані у дисертації, прийняті та впроваджені у діяльність ПАТ “Плюс Банк” (довідка № 01-1156 від 23.06.2010 р.), АТ “БМ Банк” (довідка № 01/1123 від 18.06.2010 р.) та ВАТ “Банк Кіпру” (довідка № 06-23/10 від 23.06.2010 р.).

Матеріали дисертаційної роботи впроваджені у навчальний процес Тернопільського національного економічного університету (довідка № 126-38/1316 від 11.06.2010 р.).

Особистий внесок дисертанта. Дисертаційна робота є самостійно виконаним науковим дослідженням. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, в дисертаційній роботі використано ідеї та положення, отримані автором особисто.

Апробація результатів дисертації. Обговорення результатів дисертації мало місце на всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях: “Наука и технологии: шаг в будущее – 2006”, (Белгород, 2006 г.); “Інвестиційні стратегії підприємств України на міжнародних товарних та фінансових ринках”, (Дніпропетровськ, 2006 р.); “Економічний і соціальний розвиток України у XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації”, (Тернопіль, 2007 р.); “Стан та проблеми інноваційної розбудови України 2007”, (Дніпропетровськ, 2007 р.); “Проблеми глобалізації та моделі стійкого розвитку економіки”, (Луганськ, 2007 р.); Одинадцята наукова конференція Тернопільського державного технічного університету ім. І. Пулюя (Тернопіль, 2007 р.); “Соціум. Наука. Культура”, (Київ, 2008 р.); “Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації”, (Тернопіль, 2008 р.); “Соціально-економічні,

політичні та культурні оцінки і прогнози на рубежі двох тисячоліть”, (Тернопіль, 2008 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція до 30-ти річчя факультету банківського бізнесу Тернопільського національного економічного університету, (Тернопіль, 2008 р.); I Всеукраїнська науково-практична конференція студентів та молодих вчених (Хмельницький, 2008 р.); “Розвиток банківської системи України як основа реалізації стратегії економічного зростання”, (Тернопіль, 2008 р.); “Сучасні наукові досягнення – 2008”, (Миколаїв, 2008 р.); “Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації”, (Тернопіль: ТНЕУ, 2009 р.); “Теоретичні основи та сучасні моделі розвитку національної економіки в умовах інтеграційних процесів”, (Тернопіль, 2009 р.); “Фінанси України”, (Київ, 2010 р.).

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи опубліковано у 29 наукових працях загальним обсягом 8,16 друк. арк., з яких 6,31 друк. арк. належать автору особисто. 12 статей опубліковано у наукових фахових виданнях загальним обсягом 6,67 друк. арк.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Дисертаційна робота охоплює 225 сторінок друкованого тексту та містить 40 таблиць, 24 рисунки. У дисертації подано 19 додатків на 29 сторінках. Список використаних джерел налічує 203 найменування на 16 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ В ІНВЕСТИЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКУ

1.1 Сутність банківських ризиків та їх класифікація

Із виникненням товарно-грошових відносин значно ускладнився процес вивчення, передбачення, прогнозування та управління економічними ризиками. У 1755 р. була опублікована праця Р. Кантильйона “Дослідження природи торгівлі в цілому” у якій французький дослідник розглядав економічний ризик як “властивість будь-якої торгівельної діяльності, що ведеться за правилами конкуренції” [58, с. 154]. У відповідності до цього твердження, прибутки і втрати торговця учений-економіст оцінював як наслідок невизначеності та ризику.

У главі VI праці Адама Сміта “Дослідження про природу і причини багатства народів” (1776 р.) відзначено, що частина прибутку на капітал повинна належати боржнику оскільки включає у себе “ризик і турботу про вкладення капіталу у справу”. Крім того, у розділі 10 своєї праці А. Сміт зазначив важливий аспект у теорії ризику: “звичайний прибуток на капітал підвищується разом із ризиком, однак, не завжди пропорційно йому” [130, с. 32].

Разом із А. Смітом, такі дослідники як Дж. Мілль та Н. У. Сеніор пов’язували ризик із можливістю втрат у результаті реалізації вибраного рішення. У зв’язку з цим, вважали економісти, підприємець усвідомлюючи ризик, бажає включення у структуру доходу своєї рідної його компенсації чи страхової премії. А це підтверджує тезу А. Сміта про зростання норми прибутку разом із величиною ризику.

Й. Тюнен на початку XIX ст. вивчаючи показники основних факторів виробництва і застосовуючи у своїх дослідженнях оптимальне поєднання ресурсів, вперше ввів у теорію ринкових відносин поняття “ризик невикористаних альтернативних можливостей”, що призводить до недоотримання прибутку. В свою чергу, інший німецький дослідник Г. Мангольд, врахувавши ідеї Й. Тюнена, ставить

питання про необхідність оцінки ступеня ризику із врахуванням фактору часу та характеру виробництва [66, с. 9].

У науковій роботі під назвою “Ризик, невизначеність і прибуток” Ф. Найт достатньо широко розкрив теорію про наявність ризику як головного джерела підприємницького прибутку. Згідно ідеї Ф. Найта, дохід у більшій мірі залежить від “здатності підприємця перебороти невизначеність і ризик з мінімальними втратами” [101].

Відомим класичним формалізованим описом імовірності та кількісної оцінки ризику є інтерпретація, що наведена у роботі П. Мюллера та Е. Мушика [100]. Так, S є множиною всіх можливих несприятливих подій:

$$S = (S_1, S_2, \dots, S_n) . \quad (1.1)$$

В окремому випадку з’являється одночасно багато таких подій і кожне таке сполучення можна позначити через величину K , тобто:

$$K = (S_{k_1}, S_{k_2}, \dots, S_{k_j}), S_{k_j} \in S, j = 1 \dots l . \quad (1.2)$$

Якщо ж позначити, стверджують дослідники, через N_i гарантовану відсутність несприятливих подій для ризикового варіанту рішення, що утворює повну систему подій, то:

$$\bar{K}_i = (K_{i1}, K_{i2}, \dots, K_{ik_i}, N_i) . \quad (1.3)$$

Припустивши, що кожному сполученню несприятливих подій K_{ij} ($j = 1, \dots, k_i$), а також події N_i , можна приписати імовірності $p_i(K_{ij})$ і $p_i(N_i)$:

$$0 \leq p_i(k_{ij}) \leq 1, \sum_{j=1}^{k_i} p_i(K_{sj}) + p_i(N_i) = 1 . \quad (1.4)$$

Таким чином, сутність формалізації ризику у математичній моделі Мюллера-Мушика полягає у визначенні імовірності несприятливих подій у загальній сукупності рішень, за виключенням гарантовано сприятливих подій.

Дж. Сінкі стверджує, що невизначеність, як головна риса ризику, є результатом неочікуваних змін [128, с. 428]:

$$\text{Дійсні зміни} = \text{Очікувані зміни} + \text{Непередбачувані зміни} .$$

Тому, рівень ризику збільшується якщо:

- проблеми виникають раптово;

- визначено нові завдання, які не відповідають минулому досвіду;
- керівництво не в змозі прийняти необхідні та термінові міри.

У неокласичній теорії ризику економічні дослідження були перенесені на мікрорівень, тобто об'єктом дослідження стало підприємство та його діяльність в умовах ризику. Так, теоретик кембріджської неокласичної школи Альфред Маршалл у своїй фундаментальній праці “Основи економікс” (1890 р.) зазначав, що власник грошового капіталу може “відкласти задоволення його споживання” спрямувавши капітал у виробництво. За таких умов, дохід підприємства поділяється на дві частини: перша – компенсація витрат підприємницької діяльності, а друга – плата за ризик, що пов'язаний із виробництвом у середовищі невідомого ринку [92].

Дж. Кейнс вперше здійснив детальну класифікацію підприємницьких ризиків. Розглядаючи ризик як об'єктивну реальність і невід'ємний елемент, що притаманний зовнішньому і внутрішньому середовищу функціонування фірми, вчений виділив три основних види ризику [68, с. 137 – 139]:

- ризик підприємця (боржника);
- ризик кредитора;
- ризик зменшення цінності грошової одиниці.

Дж. Кейнс вказував на необхідність проведення ретельної оцінки причин, можливих проявів і наслідків для кожного виду ризику, включаючи при цьому так званий “фактор задоволення”, що пояснює готовність підприємця іти на підвищений ризик заради отримання більшого прибутку.

Однак, у 1937 році Дж. М. Кейнс писав: “Під “невизначеністю” ми не маємо ніякої наукової основи, яка могла б допомогти сформулювати хоча б якусь ідею вимірювання імовірності. Ми просто не знаємо” [194, с. 272]. Уже в 1944 році наукова основа кількісного виміру, про яку писав Дж. Кейнс, з'явилася із опублікуванням фундаментальної праці математика Дж. Неймана і економіста О. Моргеншерна “Теорія ігор та економічна поведінка”. Основною ідеєю концепції стало те, що індивід приймає рішення про придбання товару, а фірма про вкладення капіталу у виробництво чи фінансові активи, тільки порівнюючи імовірності позитивного результату подій.

Отже, в економічній науці не існує однозначного ставлення до такої специфічної категорії як “ризик”. Це пояснюється багатоаспектністю явища, що має велику кількість не співпадаючих, а іноді, і взаємовиключаючих факторів, що обумовлює можливість існування великої кількості визначень дефініції “ризик”. На наш погляд, існує три основні групи ознак, що інтерпретують ризик як економічну категорію, решта – лише поєднання певних властивостей однієї та іншої групи ознак (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Концепції визначення сутності ризику

Базові ознаки визначення категорії ризику	Варіанти визначень
Визначення ризику з позиції фінансових результатів	Ризик – небезпека збитків, які випливають із специфіки операцій, що здійснюються в умовах ринкових відносин [135]; Ризик – усвідомлена можливість небезпеки виникнення непередбачених втрат очікуваного прибутку, майна, грошей у зв’язку з випадковими змінами умов економічної діяльності, несприятливими обставинами [64].
Визначення ризику з точки зору можливих відхилень від запланованого ходу подій чи результату	Ризик – можливість або загроза відхилення результатів конкретних рішень чи дій від очікуваних [59]. Інша група дослідників стверджує, що такими відхиленнями є і позитивні і негативні (в більшій мірі це стосується реалізації інвестиційних проектів) [52, с. 252].
Визначення ризику з позиції імовірності чи можливості настання несприятливої події	Ризик – імовірність отримання несприятливого результату, що характеризується невизначеністю інформації щодо руху фінансових потоків [38]; Ризик – це можливість настання події, що є небажаними для суб’єкта господарювання, із багатьох варіантів подій, які можуть виникнути протягом певного періоду часу [164, с. 22]

Примітка. Побудовано самостійно.

Ризик залежить від великої кількості факторів, як пов’язаних із особливостями діяльності суб’єкта господарювання, так і об’єктивних та незалежних від неї. Так, російський дослідник Русанов Ю. Ю. розкриває сутність ризику через такі поняття, як конкретна небезпека, невизначеність, невідомість, невиконання або недотримання запланованого сценарію, можливість або імовірність настання будь-якого негативного, небезпечного явища, а також, варіативність, тобто наявність паралельних сценаріїв [122].

Грунтовний аналіз наукових позицій у визначенні сутності ризику як економічної категорії, дозволяє виділити окремі проблемні аспекти, що, на наш погляд, свідчить про недостатність та неоднозначність теоретичних напрацювань у

сфері управління економічними ризиками. Так, якщо у визначенні сутності економічного ризику до уваги береться імовірність події, то точність вимірювання імовірності залежить від об'єму статистичних даних і можливостей їх використання для майбутніх подій. В багатьох випадках, при прийнятті рішення статистичні дані незначні за обсягом або взагалі відсутні. Отже, визначення ризику лише через імовірність несприятливого результату є далеко неповним, оскільки, імовірність є лише мірою ризику, але не ризиком.

Дещо некоректним, на наш погляд, є твердження, що ризик – це відхилення від очікуваного результату, а тим більше, коли вважається ризиком і позитивне відхилення (рис. 1.1).

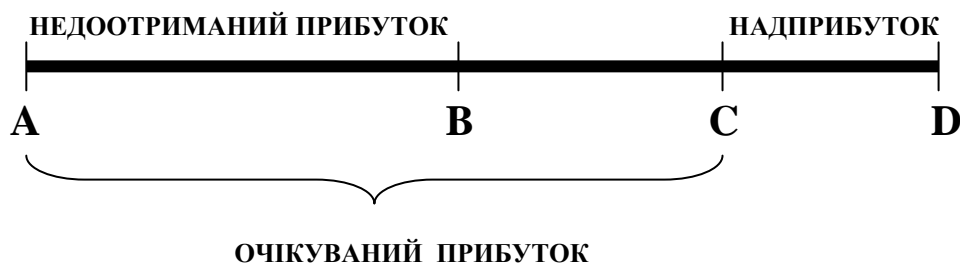

Рис. 1.1. Логічна схема структури прибутку суб'єкта господарювання

Примітка. Побудовано самостійно.

В результаті господарської діяльності, суб'єкт намагається отримати очікуваний прибуток (відрізок АС), бо в іншому випадку його діяльність втрачає економічний зміст. Ризик може виникнути лише на відрізку до точки С, оскільки, відрізок ВС свідчить про недоотримання прибутку (очікуваного суб'єктом господарювання). Ситуацію на відрізку CD ризиковою назвати ніяк неможна, тому, що точка С засвідчує задоволеність результатом господарювання (очікуваний прибуток отримано в повній мірі). Якщо припустити, що CD є ризиком, то це змушує підприємця діяти щодо уникнення такої ситуації або мінімізації рівня ризику. Даний логічний парадокс нашою наукою наводить на висновок: отримання надприбутків не можна вважати ризиковою ситуацією, а тому визначення економічного ризику як відхилення від очікуваних результатів не характеризується вичерпністю [40, с. 79].

Як наслідок, пропонуємо застосувати системний підхід до визначення сутності ризику як економічної категорії і невід’ємної складової у ринкових відносинах суб’єктів господарювання. Такий підхід враховує наявність об’єктивних і суб’єктивних факторів ризику (рис. 1.2).

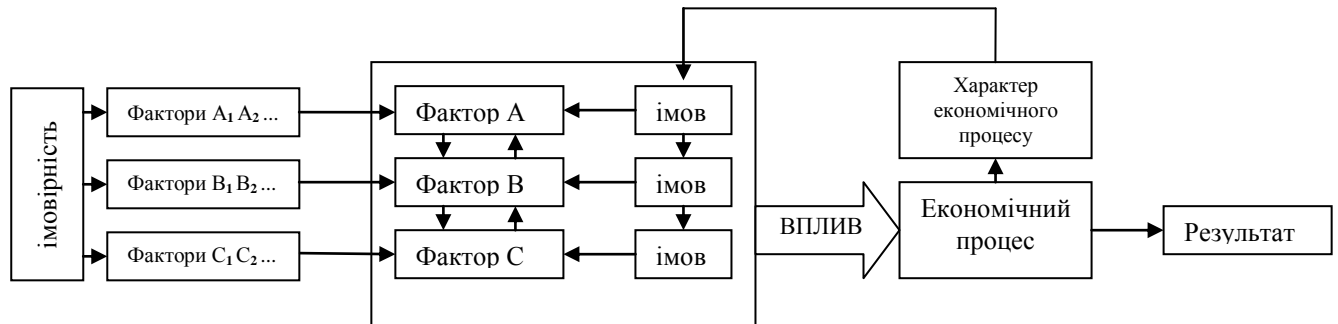

Рис. 1.2. Схема ризику як системи факторів, що впливає на економічний процес

Примітка. Побудовано самостійно.

Суб’єктивні фактори (на рис. 1.2 це А, В, С) є головними елементами у системі ризику. Кожен із них відбувається із певною імовірністю, що безпосередньо залежить від характеру економічного процесу та визначає тип ризику. Особливості економічного процесу впливають на ризик приводячи в дію той чи інший суб’єктивний фактор, що визначає кінцевий результат діяльності.

Об’єктивні (зовнішні) фактори умовно визначені в залежності від їх впливу на внутрішні фактори – А₁, А₂, В₁, В₂, С₁, С₂ (див. рис. 1.2). Однак, зв'язок між зовнішніми та внутрішніми факторами є одностороннім оскільки їхня об’єктивна імовірність не має залежності від запланованої економічної діяльності. Поряд з тим, ми не виключаємо можливості впливу об’єктивних факторів групи А, наприклад, на внутрішні системні фактори групи В чи С, тобто на практиці такий вплив може відбуватись як частково так і в повній мірі. Так, наприклад, розробники системи управління ризиками "Mark to Future" компанії Algorithmic вивели таблицю, що демонструє співвідношення окремих груп ризиків і факторів, що на них впливають [39]. Згідно цієї таблиці, об’єктивні ринкові ризики є наслідком від 50 до 1000 факторів, на суб’єктивні кредитні ризики мають вплив від 50 до 200

ризикоутворюючих факторів, а від 20 до 500 факторів впливають на ризики управління активами компаній.

Ризики, що пов'язані із такими суб'єктами господарювання як банки, заслуговують на особливу увагу. Діяльність банку як специфічної фінансово-кредитної установи відбувається в умовах постійної невизначеності. Враховуючи це, проблеми розкриття сутності банківських ризиків, розуміння їхньої класифікації та адекватних підходів до управління банківськими ризиками залишається невирішеною. Зокрема існують визначення у яких до уваги береться сутність економічного ризику, а банк визначається як суб'єкт господарювання який діє у таких умовах [36; 9; 11]. Банківський ризик наділений ситуативною рисою невизначеності результату. Таке трактування, на наш погляд, має право на існування, однак жодним чином не враховує специфіку фінансово-кредитної сфери та особливостей у діяльності банку.

“Енциклопедія банківської справи України” трактує банківські ризики як “небезпеку виникнення непередбачених втрат очікуваного прибутку, доходу, грошових коштів у зв'язку з випадковою зміною умов кредитно-фінансової діяльності, несприятливими обставинами” [48; с. 75].

Ризик банку визначають також, як сукупність банківських ризиків, які зростають із збільшенням (зменшенням) продуктової експансії при організаційно-структурних змінах банку в цілому [38]. Такі визначення, на наш погляд, не враховують ризики, що пов'язані з процесом здійснення банківських операцій, а також, специфіку інформаційної невизначеності, що за змістом є одним із основних факторів виникнення банківських ризиків.

Примостка Л. О. зазначає: “ризиком називають невизначеність щодо здійснення тієї чи іншої події в майбутньому. Ризик вимірюється ймовірністю того, що очікувана подія не відбудеться і це призведе до небажаних наслідків. У банківській справі ризик пов'язується з фінансовими втратами, що виникають у разі реалізації певних ризиків” [114; с. 30].

Дослідник Сухарський В. С. характеризує банківські ризики як небезпеку збитків, які виникають із специфіки банківських операцій здійснюваних в умовах

ринкових відносин [135]. Тобто, банківський ризик позиціонується як явище, що, беззаперечно, стосується лише ринкової економіки у якій ведуть свою діяльність банки. Однак, економічний ризик присутній, як відомо, і у плановій економіці, а специфіка банківських операцій буде впливати лише на величину та характер ризику. Тому, дане визначення вважаємо таким, що потребує уточнення.

Окремі науковці ризик у банківській справі ототожнюють з ймовірністю того, що виникне подія, яка несприятливо вплине на прибуток чи капітал банку, тобто буде існувати можливість порушення ліквідності і/або фінансових втрат [51]. Така характеристика цілком може стосуватися ризику у будь-якій із фінансових компаній чи інших господарюючих суб'єктах, а не лише банку.

У наукових роботах зустрічаємо визначення банківського ризику, як “можливості певного (позитивного чи негативного) впливу очікуваних чи невизначених подій на капітал і доходи банку” [170]. Пояснюючи такий вплив, науковці твердять, що банківський ризик – це вартісне вираження імовірнісної події, що веде до втрат [8]. Безперечно, взаємозв'язок капіталу, доходу та ризику існує, однак вважати позитивний вплив події ризиком було б, на наш погляд, помилково, про що зазначалося вище (див. рис. 1.1).

“Банки мають успіх тоді, коли прийняті ними ризики контрольовані і знаходяться в межах їхніх фінансових можливостей і компетенції” [10, с. 289]. У даному твердженні автори взагалі не враховують непередбачувану природу ризиків із, нерідко, неконтрольованими процесами.

З точки зору менеджменту банківські ризики трактують як загрозу невиконання управлінських планів щодо ресурсної бази та дохідної частини операцій. Тобто, це імовірність того, що відбудеться подія, яка негативно відобразиться на прибутку чи капіталі банку [43, с. 225].

Суттєвою негативною ознакою усіх без винятку характеристик є те, що не існує чіткої межі між визначенням банківського ризику, як можливості несприятливого результату у процесі здійснення певних фінансово-кредитних операцій, та ризику банку, що пов'язаний із специфікою функціонування окремого суб'єкта

господарювання. Тобто, тут немає чіткого розподілу між процесуальним, змістовим та суб'єктивним навантаженням у категорії “ризик” у банківській сфері.

На нашу думку, банківський ризик – це специфічна складова у фінансово-кредитній діяльності банку, що є системою взаємозалежних елементів, функціонування якої прямо пропорційно впливає на величину банківського доходу та рівень його капіталізації. Елементами у системі банківського ризику є:

1. Імовірність, як “відношення числа елементарних рівно можливих подій, що сприяють певній події, до загального числа елементарних рівно можливих подій, що утворюють певну групу” (класичне визначення П. Лапласа) [195]. Водночас, імовірність залишається єдиною і остаточною мірою ризику.

2. Фактори ризику як внутрішні (ендогенні) так і зовнішні (екзогенні). Важливим є те, що значна частина зовнішніх факторів знаходиться поза межами контролю з боку банку (тобто вони є об'єктивними). Реалізація зовнішнього фактору ризику, на який наражається банк, може поставити під загрозу безперервність банківської діяльності. У свою чергу, аналіз ендогенних факторів ризиків входить у можливості банківського менеджменту (суб'єктивні фактори).

3. Взаємозв'язок між факторами ризику.

Враховавши структуру системи банківського ризику зауважимо, що ризик повинен підлягати:

- максимальній можливості управління, тобто сукупності окремих дій, що спрямовані на створення “загальної філософії управління рівнем ризику” [30];
- регулюванню, як самими банками так і центральним банком країни;
- контролю в основі якого лежить моніторинг, як постійне спостереження за окремими напрямками діяльності банківської установи.

Синтезуючи результати досліджень, у яких визначаються підходи до змісту банківських ризиків, і виходячи із необхідності сутнісного розкриття ризиків, їхньої ідентифікації (ототожнення) та практичного використання для аналізу та оцінки наслідків реалізації, виділяємо наступні класифікаційні ознаки банківських ризиків:

1. Згідно рівня виникнення:

- ризики мікрорівня (виникають в окремих відділеннях та філіях однієї банківської установи);
- ризики мезорівня (виникають через незнання специфіки розвитку окремих регіонів або окремих сегментів ринку);
- ризики макрорівня (виникають як на рівні держави так і на глобальному рівні).

2. За можливістю кількісної оцінки банківські ризики поділяються на фінансові та нефінансові ризики. Сутнісними характеристиками фінансового ризику є економічна природа, об'єктивність прояву, діяльність в умовах вибору, альтернативність вибору, цілеспрямованість дій, імовірність досягнення цілей, невизначеність наслідків, очікувана несприятливість подій, динамічність рівня та суб'єктивність оцінки [15, с. 10 – 13]. У відповідності до таких рис, до фінансових банківських ризиків належать: кредитний ризик, ризик ліквідності, ризик відсоткових ставок (процентний ризик), валютний ризик та операційний (операційно-технологічний) ризик. Серед основних видів нефінансових ризиків виділяють ризик репутації, юридичний ризик та стратегічний ризик.

Із подібною класифікацією погоджується Національний банк України, і рекомендує банкам дотримуватися саме цього ранжування як внутрішніх, так і зовнішніх банківських ризиків [96].

3. За ступенем ризику можна провести класифікацію на мінімальний, підвищений, критичний та катастрофічний ризик. На нашу думку, такий поділ є достатньо умовним і стосується виключно індивідуальних характеристик кожної банківської установи, з увагою на розмір активів та банківського капіталу.

4. За змістом операцій ризики банку класифікують як ризики активних, ризики пасивних та позабалансових операцій.

5. Згідно можливості управління банківські ризики розподіляють на керовані та некеровані або несистемні та системні ризики. Так, несистемні ризики несуть у собі можливість зниження ступеня їх впливу на результат діяльності банку згідно з методами управління. Системні ризики – це такий вид ризиків, які переважно не

піддаються зниженню, а їх наявність обумовлено функціонуванням самої банківської установи.

6. Факторний поділ ризиків враховує ризики, що спричинені об'єктивними (зовнішніми) та суб'єктивними (внутрішніми) факторами.

7. Ризики згідно характеру впливу на результат поділяють на ризик рентабельності, ризик доходів, ризик витрат, ризик обігу та ризик ліквідності.

8. За тривалістю дії усі банківські ризики можна поділити на короткострокові та довгострокові. Перші, як правило, нетривалі у часі і пов'язані з необхідністю і можливістю рішення поточних проблем з допомогою внутрішніх ресурсів банку. Якщо до уваги брати довгострокові ризики, то вони постійно чи впродовж усієї діяльності банку супроводжують його.

9. В залежності від допустимих меж, ризики розподіляють на дві групи: прийнятний ризик та недопустимий ризик.

Уособленням результатів консолідованої роботи щодо проблеми ризиків у міжнародній банківській практиці стала "Міжнародна конвергенція вимірювання капіталу та стандартів капіталу" (Базель II), новітні підходи у якій сформульовані розробниками у червні 2004 р. в умовах роботи Базельського комітету з банківського нагляду (базельський комітет з банківського нагляду є комітетом органів банківського нагляду, що створений керуючими центральних банків країн G – 10 у 1975 р., секретаріат якого знаходиться на базі Банку міжнародних розрахунків у місті Базель (Швейцарія)). Основним критерієм Базелю II у підходах до банківських ризиків є безпосередній їх вплив на капітал банку. Відтак, в Міжнародній конвергенції основний наголос робиться на такі банківські ризики як: кредитний ризик, операційний ризик, ринковий ризик, процентний ризик банківського портфеля, ризик ліквідності та інші види ризику [136, с. 58].

Різноманітність поглядів на поняття банківського ризику засвідчує невичерпність представленої класифікації та можливість подальшого її продовження. Описані схеми класифікації банківських ризиків (вітчизняна і класифікація базельського комітету) та включені в них підходи, на нашу думку, не дозволяють чітко дати відповідь на питання щодо місця інвестиційних ризиків у

структурі банківських ризиків. З огляду на це, на основі вищенаведеного (системного) визначення банківського ризику ми пропонуємо здійснити класифікацію згідно таких специфічних ознак (класифікацію здійснено на основі авторського підходу до сутності банківського ризику):

1. Кількість елементів у системі ризику:

– прості ризики – базовим елементом системи є імовірність несприятливої події та один із домінуючих факторів ризику. Як приклад, серед простих банківських ризиків можна виокремити операційний ризик (фактор безпосереднього невиконання операції банку), ризик зміни відсоткових ставок (фактор несприятливої ринкової динаміки відсоткових ставок) та валютний ризик (фактор несприятливої динаміки валютних курсів);

– складні ризики – імовірність та декілька домінуючих, а також, ряд супровідних (каталізаційних) факторів. Складними банківськими ризиками є ризики, котрі безпосередньо характеризують окремі сегменти діяльності банківських установ. Структурними елементами складних ризиків можуть виступати прості ризики. Доцільним прикладом складних банківських ризиків є саме інвестиційні ризики банку. Основними факторами інвестиційних банківських ризиків є фактори несприятливої динаміки валютних курсів, несприятливої кон'юнктури фондового ринку, маркетинговий ризик, стратегічний ризик, кредитний ризик тощо.

2. Згідно взаємодії із макросередовищем, системи ризику можна класифікувати як:

– відкриті ризики, у яких відбувається переважаючий вплив на сукупну величину несприятливого результату об'єктивних (ендогенних) факторів за незмінної величини суб'єктивних факторів (наприклад, валютний ризик та ризик зміни відсоткових ставок у яких діють об'єктивні (ендогенні) фактори несприятливої кон'юнктури на валютному ринку та несприятливої динаміки відсоткових ставок на кредитному та депозитному ринку). До категорії відкритих ризиків можна віднести і інвестиційні ризики банку, оскільки, невід'ємними

елементами таких ризиків є як ендогенні (валютний, відсотковий ризик), так і екзогенні елементи (операційний ризик, стратегічний ризик, та інші);

– закриті ризики, де існує мінімальний вплив зовнішніх об'єктивних факторів, а основу несприятливого результату складають внутрішні суб'єктивні ризики (в першу чергу прикладом такого роду ризиків є операційний ризик, стратегічний ризик та організаційний банківський ризик).

3. За ознакою ієрархії впливу факторів, ризики поділяємо (класифікації підлягають виключно складні ризики):

– ризики із чіткою ієрархією факторного впливу (взаємозв'язок між елементами системи, тобто факторами здійснюється в односторонньому порядку, у відповідності із критерієм значимості факторів та чіткій ієрархії). Такими ризиками є усі ті банківські ризики котрі безпосередньо спочатку підлягають впливу ендогенних та посилені екзогенними факторами (ризик ліквідності, кредитний ризик);

– ризики із нечіткою ієрархією факторного впливу (взаємозв'язок між факторами ризику здійснюється на основі довільної взаємодії). У такого роду ризиків вплив факторів може в відбуватися як спочатку ендогенних та посилюватися екзогенними, так і навпаки. До таких ризиків ми відносимо інвестиційні ризики банку, оскільки фактори, що впливають на величину інвестиційних ризиків, рівносильно можливі, тобто можуть спочатку виникати як у внутрішньому середовищі банку (стратегічний фактор, організаційний фактор) та посилюватися факторами зовнішнього середовища (несприятлива кон'юнктура фондового ринку, різноманітні ризики реалізації проекту тощо), так і навпаки.

Така класифікація дозволяє визначити сутність та структуру банківського ризику, а також, глибше визначити причини його виникнення, як наслідок – правильно ідентифікувати, аналізувати, оцінювати та мінімізувати банківські ризики.

Разом з тим, згідно такої класифікації, можна визначити місце інвестиційних ризиків у структурі банківських ризиків. Таким чином, інвестиційні банківські ризики – це складні відкриті ризики із нечітким факторним впливом. Така

інформація дозволяє розпочати комплексне дослідження особливостей процесу управління інвестиційними банківськими ризиками та запропонувати конкретні напрямки у підвищенні ефективності системи інвестиційного ризик-менеджменту банку.

1.2 Інвестиційні ризики банку: економічний зміст та особливості процесу управління

Закон України “Про інвестиційну діяльність” визначає “інвестиції” як “усі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об’єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток або досягається соціальний ефект” [54]. Відповідно, інвестиційною діяльністю є сукупність практичних дій громадян, юридичних осіб і держави щодо реалізації інвестицій.

Одним із головних суб’єктів процесу інвестування виступають банківські установи. Нерідко, банківські інвестиції ототожнюються із формуванням портфеля цінних паперів та діяльності банків на фондовому ринку. Вважаємо, таке трактування дещо неповним, оскільки, банківську інвестиційну діяльність необхідно розглядати у контексті двох основних її складових: інвестиційного кредитування (кредитування реальних інвестиційних проектів) та портфельного інвестування у фінансові активи – цінні папери.

Серед інвестицій фінансово-кредитних установ виділяють внутрішні та зовнішні банківські інвестиції. Внутрішні банківські інвестиції здійснюються, як правило, у формі вкладення грошових коштів у розвиток виробничо-технічної бази самого банку. У банківській практиці основними спонукальними передумовами внутрішніх інвестицій є зменшення клієнтської бази, посилення конкуренції, зростання вартості банківських продуктів чи послуг, втрата достатнього рівня безпеки тощо. У підсумку критерієм успішності внутрішніх інвестицій є інноваційність результатів. Інноваційна діяльність банку є процес реалізації інноваційних ідей управлінського, маркетингового або фінансового характеру у

якому банк може виступати як учасник реалізації інноваційного проекту або як інноватор [87, с. 30].

Інновації у банківській сфері є рушійною силою внутрішніх банківських інвестицій. Посилення конкуренції та обмеження фінансових ресурсів змушують світових лідерів банківського бізнесу шукати шляхи вирішення багатьох проблем. Вирішенням такого завдання є розробка і впровадження банківських інновацій. Однак дані процеси не є стихійними [154, с. 78]. Основні тенденції у розвитку банківських інновацій за останні декілька десятиків років відображають надзвичайно актуальну проблему – вибір стратегії щодо інноваційної діяльності та обґрунтування доцільності формування ефективної системи внутрішніх інвестицій.

В міжнародній фінансовій практиці існують ряд аксіом, що безпосередньо впливають на інвестиційну діяльність усіх без винятку учасників інвестиційного ринку [105, с. 24 – 25]:

- ціна активів може суттєво змінюватися практично миттєво;
- фінансові інструменти стають більш різноманітними, з характерними особливостями, що необхідно враховувати у процесі формування індивідуальних інвестиційних портфелів;
- структура інвестиційних портфелів і методи управління ними постійно ускладнюються, а можливі збитки можуть складати сотні мільйонів доларів.

За таких умов, менеджери банків для уникнення загрози банкрутства повинні кількісно оцінювати можливості втрат, а також оцінювати втрати за окремими операціями, клієнтами, підрозділами і напрямками банківського бізнесу. Така оцінка повинна бути достатньо точною, щоб відповідати вимогам, що встановлюються до капіталу та ліквідності, а ідентифікація потенційних ризиків дозволяє менеджерам банків направляти капітал у сфері із оптимальним співвідношенням ризиків і доходу. Відтак, виробляються стимули до врівноваженого ставлення до ризиків кожної організаційної ланки банку.

Характеристики та властивості, що описані у пункті 1.1 дисертаційної роботи, лежать в основі невід’ємної складової інвестиційної діяльності – інвестиційних ризиків.

Економічну природу інвестиційного ризику тісно пов'язують з мінливістю ситуації в країні, коливаннями кон'юнктури інвестиційного ринку, специфікою інвестиційних проектів та результатів фінансово-господарської діяльності підприємства-емітента (у випадку фінансового інвестування) [59, с. 299; с. 345]. Разом з цим, має місце визначення інвестиційного ризику як невизначеності повернення вкладених коштів та отримання доходу [16, с. 267].

Таким чином, під поняттям “ризиків інвестиційної діяльності” ми розуміємо систему взаємопов'язаних ендогенних та екзогенних факторів ризику та імовірності з якою вони негативно впливають на величину доходу від інвестиційної діяльності банку.

Загалом, наукові, системні теорії інвестицій були сформовані ще в середині XVI – XVII ст. як соціально-економічна теорія інвестицій – меркантилізм (“породження грошей грошима”) [70, с. 17].

Сучасна економічна наука у проблемі стимулювання економічного розвитку, забезпеченні розширеного відтворення та стабільності фінансової системи держави, чільне місце відводить інвестиціям. Проте, альтернативність джерел інвестицій для економіки характеризує багатогранність проблеми достатності інвестиційного ресурсу. А одним із ефективних джерел інвестицій у сучасній економіці є банківські інвестиції. Банківська інвестиційна діяльність – це діяльність, що пов'язана із перше, акумуляцією ресурсів для інвестиційної діяльності банку, а, по-друге, ефективним їхнім вкладенням у реальні чи фінансові об'єкти інвестування з метою отримання доходу. Банки виступають в ролі ініціатора вкладення коштів як у реальні, матеріальні або нематеріальні, так і у фінансові інструменти, через формування кредитно-інвестиційного портфеля [111, с. 22]. В наслідок цього, можна виділити ризики реальних інвестицій банку та ризики фінансових інвестицій банку.

В основі вищенаведеного трактування банківських інвестицій, а як наслідок групування інвестиційних ризиків банку, лежить сутнісно-змістовий розподіл, що має важливе значення у процесі ідентифікації та оцінки ризиків. Так, сукупність факторів ризику повинна відображати всі умови зовнішнього та внутрішнього

середовища інвестиційного проекту, кредитуванням якого займається банк (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Класифікація ризиків інвестиційного кредитування банку

№ п/п	Групи факторів ризику	Фактори ризику
1	Соціально-політичні ризики	<ul style="list-style-type: none"> – політична нестабільність; – наявність соціальних конфліктів; – рівень злочинності; – відношення населення до форм власності; – податкова політика; – ступінь обмеження монополізму; – захист конкуренції, тощо.
2	Макроекономічні ризики	<ul style="list-style-type: none"> – стабільність економічної системи; – рівень державного регулювання; – фаза ділового циклу; – стан фінансової системи; – ступінь достовірності макроекономічної інформації; – рівень доходів населення; – підприємницька активність, тощо
3	Мікроекономічні ризики	<ul style="list-style-type: none"> – форма власності підприємства у якому реалізується інвестиційний проект; – частка підприємства у яке здійснюються інвестиції на ринку; – фінансовий стан компанії-реалізатора проекту; – кадровий потенціал; – інноваційний потенціал; – організаційна структура підприємства, тощо.
4	Правові ризики	<ul style="list-style-type: none"> – ступінь досконалості законодавчої бази; – відповідальність за порушення умов контракту; – ступінь правового захищення внутрішнього ринку, тощо.

Примітка. Побудовано на основі: [84, с. 34].

Загалом реалізація інвестиційних проектів підлягає впливу трьох основних груп ризиків [29, с. 351]:

1. Власний ризик проекту – ризик того, що реальні поступлення грошових коштів (а, як наслідок, і очікувана дохідність) у процесі реалізації будуть суттєво негативно відхилитися від запланованих.

2. Корпоративний (внутрішньо підприємницький) – це ризик, що пов'язаний з впливом процесу реалізації проекту на фінансовий стан суб'єкта господарювання.

3. Ринковий ризик характеризує вплив, що може здійснити реалізація проекту на динаміку вартості акцій суб'єкта господарювання на ринку.

Якщо розглядати інвестиції як результат процесу інформаційної взаємодії підприємця (ініціатора інвестиційного проекту) і інвестора (власника інвестиційного ресурсу), то, відповідно, успіх залежить від того чи знайдуть ці сторони спільну

мову, тобто, чи зустрічний рух інформаційних потоків у певний момент часу дасть бажаний результат [49, с. 87].

В свою чергу, ризики банківського фінансового інвестування можна згрупувати наступним чином:

1. Ризик країни (ризик, що пов'язує із розвитком економіки окремої держави). Серед таких ризиків найбільш загрозливим є ризик зміни державного устрою. Крім цього, сюди можна віднести й радикальні зміни у законодавчих актах, діяльність уряду, а також, корупція на рівні органів державної влади. В країнах із високою імовірністю виникнення таких факторів вартість цінних паперів (державних чи корпоративних) буде суттєво нижчою ніж вартість таких самих цінних паперів у країні із стабільною внутрішньою політичною ситуацією.

2. Загальноекономічний ризик – можлива зміна основних макроекономічних параметрів, таких як: темпи росту і структура валового внутрішнього продукту, рівень інфляції, ставка банківського відсотку, безробіття. Як приклад, можна привести Саудівську Аравію: ризик країни досить невисокий, однак, загальноекономічний – достатньо значний. Економіка цієї країни складається виключно із нафтодобувної галузі та нафтопереробки. В силу цієї обставини, є залежною від зовнішньої торгівлі, успіх якої, в свою чергу, визначається станом ринкової кон'юнктури, що постійно коливається під впливом ринку енергоносіїв.

3. Ризик економічного сектору визначається за умови неоднорідності народного господарства та поділу його на певні сегменти (галузі). У будь-якій державі у кожного із секторів економіки є свої специфічні ризики, які необхідно проаналізувати перш ніж передбачати інвестиції у цінні папери будь-якого із суб'єктів господарювання.

4. Ризики конкретного емітента, тобто у компанії, акції якої бажає придбати інвестор, можуть також відбутися певні несприятливі зміни.

В залежності від того, які фондові інструменти залучені в інвестиційному процесі, ризики можна розподілити на несистемні та системні. Несистемними прийнято вважати інвестиційні ризики, вплив яких є суттєвим лише для окремих цінних паперів чи невеликої їх сукупності. Ці ризики можна вважати унікальними,

оскільки вони бувають притаманні тільки конкретній компанії чи окремим фінансовим інструментам. До категорії несистемних належать: ризик втрати ліквідності, підприємницький ризик, ризик фінансової політики, що проводиться емітентом та ризик невиконання зобов'язань (ризик дефолту).

Під системними інвестиційними ризиками слід розуміти ті ризики, що притаманні певним різновидам та групам цінних паперів. Системні ризики за своєю сутністю є “ризиками інвестиційного портфеля” чи “ринковими ризиками”. Найбільшу увагу цим ризикам слід приділяти тим інвесторам, які надають перевагу формуванню портфеля цінних паперів (портфельним інвесторам). Серед великої кількості таких ризиків першочергово виділяємо відсотковий ризик (є актуальним для інвесторів у довгострокові боргові цінні папери), валютний ризик, інфляційний ризик та політичні ризики.

Проте, вище перелічені фактори та їхня класифікація не претендують на вичерпність і, з огляду на масштаби проблематики, можуть бути скореговані чи доповнені у відповідності до певних обставин.

Формуючи власну стратегію діяльності, банк зобов'язаний вирішити дві альтернативні задачі: підвищення прибутків за постійного рівня ризику та зниження ризику за умови стабілізації прибутковості. Це змушує постійно балансувати між прибутковістю і ризиком, вибираючи одну із альтернативних стратегій. Перша стратегічна альтернатива – максимізація прибутку, передбачає свідоме прийняття ризику і характеризується спекулятивними тенденціями. Основне завдання такого підходу – недопущення ситуації переростання допустимого ризику в катастрофічний, що загрожує самому існуванню банку і може призвести до банкрутства.

Стратегія мінімізації ризику обирається тоді, коли рівень прибутковості банку задовольняє керівництво і акціонерів, а основна мета стратегії – стабілізація фінансових результатів [114, с. 16 – 17].

Конкретним прикладом вибору стратегічних альтернатив у сфері банківських інвестицій, є стратегії формування портфеля цінних паперів банку. Прийнята портфельна інвестиційна стратегія визначає тактику вкладання коштів, тобто,

скільки коштів і в які цінні папери варто інвестувати – це основа операцій з цінними паперами.

Розробка інвестиційної стратегії, перш за все, переслідує мету максимізації доходу від вкладень коштів на основі мінімізації ціни ресурсів, які використовуються для інвестування, затрат на проведення операцій, і вибору варіанту інвестування, який забезпечував би найвищу дохідність. У відповідності з цим, мета управління портфелем цінних паперів – зниження інвестиційного ризику, отримання доходу (у вигляді дивідендів, процентів і різниці між цінами купівлі та продажу) і забезпечення приросту капіталу. Таке управління включає у себе планування, формування, аналіз і регулювання структури портфеля цінних паперів для досягнення поставлених цілей при збереженні необхідного рівня його ліквідності і мінімізації витрат, що пов'язані із ним. Усі перераховані напрямки входять у концепцію формування портфеля цінних паперів банку й управління ним. З огляду на це, метою оптимізації портфеля цінних паперів є формування такої його структури, котра б відповідала вимогам як за прибутками, так і за ризиком, та при цьому достатньо диверсифікованою. Ідеальна постановка задачі оптимізації портфеля – це отримання максимальної дохідності при мінімальному ризику [126]. Для розв'язку даної задачі існує два можливі варіанти, сутність яких полягає у визначенні параметру допустимого рівня ризику або, як альтернативний – прийняттого рівня доходу.

Для визначення характеристик портфеля використовується модель Г. Марковіца та модель У. Шарпа. Обидві моделі створені і успішно працюють в умовах, що склалися у відносно стабільних західних фондових ринках. Модель Г. Марковіца базується на тому, що показники прибутковості різних цінних паперів взаємопов'язані. Із зростанням доходності одних цінних паперів спостерігається одночасне зростання доходності інших цінних паперів, треті залишаються без змін, а в четвертих, навпаки дохідність знижується. Такий вид залежності не детермінований, тобто однозначно визначений, а стохастичний.

У 1963 р. американський економіст У. Шарп (William Sharpe) запропонував новий метод побудови границі ефективних портфелів, що дозволив істотно

скоротити обсяг необхідних розрахунків. Надалі цей метод модифікувався і в даний час відомий як одноіндексна модель Шарпа (Sharpe single-index model) [90]. В основі моделі Шарпа лежить метод лінійного регресійного аналізу, що дозволяє зв'язати дві випадкові змінні величини. Разом з цим, модель Шарпа має певну особливість: існує небезпека, що оцінюване відхилення доходності цінного папера не належатиме побудованій лінії регресії. Цей ризик нерідко називають “залишковим ризиком”. “Залишковий ризик” характеризує ступінь розкидання значень відхилень доходності цінного папера навколо лінії регресії. Залишковий ризик визначають як середньоквадратичну відстань від точок доходності цінного папера до лінії регресії.

В процесі інвестиційної діяльності одним із головних завдань є управління банківськими ризиками. Виходячи із теоретичної сутності процесу управління загалом та управління банківськими ризиками зокрема, можна сформулювати наступне визначення поняття “управління інвестиційними ризиками банку”, як процес поетапного впливу відповідальних підрозділів банківської установи на величину ризику від інвестиційної діяльності банку з метою його мінімізації.

Основними етапами управління інвестиційними банківськими ризиками є:

1. Ідентифікація інвестиційних ризиків, як етап передбачення, виявлення, ототожнення та групування інвестиційних ризиків у відповідності до специфіки факторів ризику та характеру інвестиційної діяльності банку.

2. Аналіз та оцінка інвестиційних ризиків. Етап на якому відбувається кількісна інтерпретація показників інвестиційних ризиків, а також, системний аналіз впливу фактичних та прогнозних показників інвестиційних ризиків на величину доходу від інвестиційної діяльності банку.

3. Мінімізація інвестиційних ризиків завдяки використанню певних методів. Основною метою даного етапу є доведення величини ризику до прийняттого для банку рівня.

4. Моніторинг інвестиційних ризиків передбачає наявність постійного відслідковування та систематичного контролю за рівнем інвестиційних ризиків.

Попередження та раннє реагування є можливим лише завдяки тому, що у банку при проведенні значних за обсягом інвестиційних операцій діє прогноз-система,

тобто всебічне дослідження специфіки операції та виявлення факторів можливих ризиків. Базовим елементом такої системи є ідентифікація факторів інвестиційних банківських ризиків. Поняття, “ідентифікація” походить від латинського “*identificare*” – “ототожнювати” і означає встановлення чи визначення тотожності, ототожнення об’єкта пізнання, розпізнавання [20, с. 337]. Основною задачею ідентифікації є розпізнавання образів, формування аналогій об’єктів та їх класифікація. Ідентифікація встановлює відповідність об’єкту своєму образу – сутнісному предмету, що нерідко носить назву ідентифікатора. У відповідності до цього, ідентифікація ризиків є систематичним виявом ризикових ситуацій, що характерні для певного виду діяльності. Водночас, з позиції сучасної економічної теорії, ідентифікацію ризиків визначають як формування переліку, класифікації і критеріїв ризиків у ринковій ситуації, тобто це виявлення змісту і складу ризику [43, с. 230].

Для розпізнавання, ототожнення та групування, американський психолог А. Осборн у 1953 році запропонував метод “*brain-storming*” або т. з. “мозковий штурм”. При цьому він врахував два фактори – є люди, які добре генерують ідеї, але погано аналізують і, відповідно, навпаки – більшість людей мають схильність до критичного аналізу ідей, а не до їх генерації. Мозковий штурм дозволяє впорядкувати метод спроб та помилок [177].

Метод Дельфі за змістом і структурою є методом швидкого прийняття рішень в експертній ідентифікації та прогнозуванні. На думку окремих науковців, цей метод можна віднести до різновиду закритих групових опитувань, оскільки, він характеризується анонімністю висновків членів експертної групи та передбачає проведення кількох турів опитувань [185].

На нашу думку, досить ґрунтовним та виваженим методом ідентифікації інвестиційних ризиків є SWOT-аналіз. Доцільність застосування методу впливає із твердження про те, що кожен із факторів ризику зовнішнього або внутрішнього середовища, повинен мати всебічну оцінку, в даному випадку, виражену у стратегічному балансі. Тут важливо, що найбільші загрози виникають тоді, коли негативний розвиток ситуації у середовищі діяльності накладається на слабкі

сторони банку. За таких умов, організаційна складова процесу ідентифікації дещо змінюється, оскільки, підвищується роль менеджера-стратега, який розробляє певні заходи, щодо зведення стратегічного балансу (на відміну від методу мозкового штурму та методу Дельфі в яких перевага віддається рівнозначній групі експертів чи генераторів ідей). Зважаючи на таке, необхідно виділити певні негативні особливості SWOT-аналізу, зокрема:

- надмірну суб'єктивність у доборі факторів та ранжування їх за ступенем важливості для банку;
- необхідність врахування того, що минулі переваги у майбутньому можуть стати недоліками і навпаки;
- необхідність постійної уваги до швидкозмінності середовища.

Алгоритм ідентифікації залежить від підходів менеджменту банку до управлінського процесу (рис. А. 1.1). Однак, головним завданням ризик-менеджерів усіх організаційних рівнів банку є збереження максимальної об'єктивності ідентифікації. Саме від цього залежить подальший результат кількісного аналізу та оцінки, що безпосередньо впливатиме на раціональність застосування тих чи інших методів оптимізації рівня ризику.

У вузькому розумінні аналіз передбачає розчленування явища або предмету на певні складові. У широкому розумінні, аналіз ризиків – це цілий ланцюг складних процедур вивчення об'єкту дослідження через мисленнєве розчленування його на складові елементи, кожен із яких аналізується окремо однак у межах єдиного цілого (рис. 1.3) [5, с. 10].

Результативність аналізу банківської діяльності, передусім, буде залежати від принципів, згідно яких аналіз проводиться і дотримання яких, дозволить досягнути поставлених завдань, серед яких:

1. Принцип максимальної об'єктивності та неупередженості. Цей принцип означає, що аналіз ґрунтуватиметься виключно на достовірній інформації, а результати та висновки аналітичної оцінки будуть підкріплені конкретними і коректними розрахунками.

2. Принцип наукової фундаментальності передбачає використання у процесі аналізу передового наукового досвіду та сучасних науково обґрунтованих методів дослідження.

3. Принцип комплексності передбачає те, що аналіз окремого напрямку діяльності банку необхідно проводити із урахуванням тісних взаємозв'язків із усіма іншими сферами у яких веде свою роботу фінансово-кредитна установа.

4. Принцип оперативності аналізу дозволяє своєчасно і актуально прийняти рішення щодо подальших дій керівництва і відповідальних осіб банку.

5. Принцип результативності та дієвості – аналіз повинен ефективно впливати на діяльність банку та дозволяти максимально оптимізувати роботу банку.

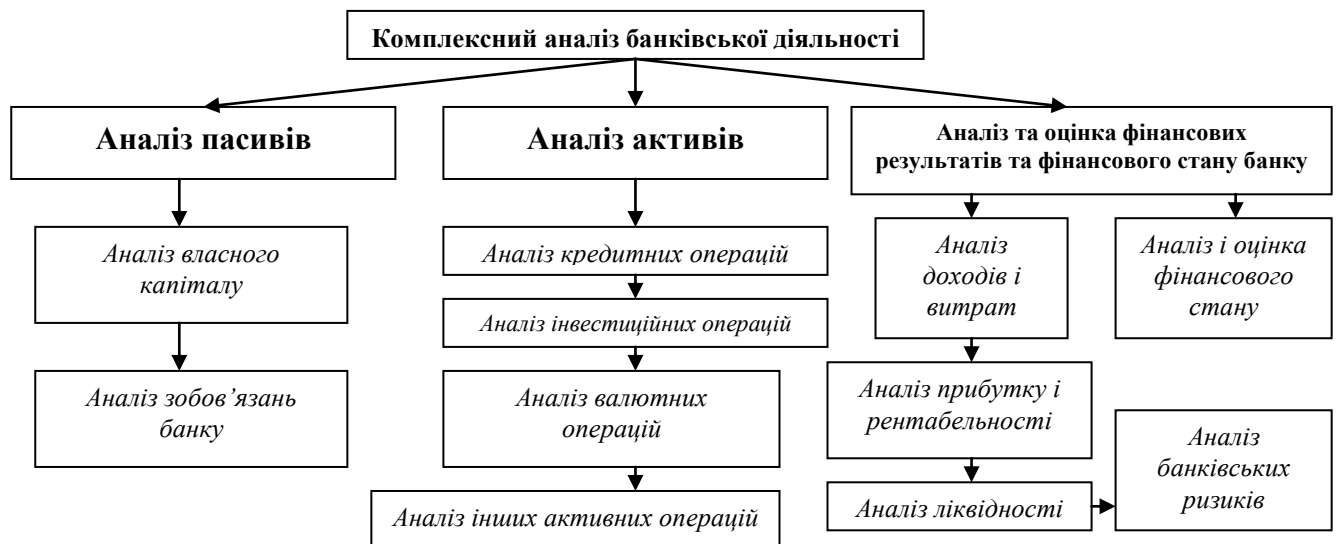

Рис. 1.3. Система аналізу діяльності банку

Примітка. Побудовано на основі: [5].

Згідно меж аналітичної роботи розрізняють зовнішній і внутрішній аналіз. Зовнішній аналіз для процесу управління ризиками означає вивчення, оцінка та характеристика ризиковості середовища у якому функціонує банк. При проведенні такого аналізу підрозділом ризик-менеджменту повинен розглядатися стан економіки і фінансового ринку в динаміці, а для цього, практики пропонують [44, с. 49]:

- розробити сценарії зміни економічної ситуації;

- виділити найбільш значимі зовнішні фактори, зміни яких можуть здійснити суттєвий вплив на можливості банківської установи;
- проаналізувати сценарії змін поточної позиції фінансово-кредитної установи під впливом ключових зовнішніх факторів.

В свою чергу, внутрішній аналіз відображає потенціал та готовність банківської установи до можливої реалізації ризиків. Необхідним є аналіз фінансового стану банку, конкурентних позицій банку, клієнтської бази та адекватності організаційної структури.

Відтак, процес якісного аналізу інвестиційних ризиків вимагає ранжування згідно напрямку інвестицій. Саме специфіка напрямку інвестицій визначає параметри вихідної інформації та засоби їх отримання, серед яких: [123, с. 115 – 116]:

- стандартні опитувальні листки;
- аналіз первинних документів управлінської та фінансової звітності;
- аналіз щоквартальних та річних фінансових звітів;
- формування та аналіз карт технологічних потоків виробничих процесів;
- інспекції виробничих підрозділів;
- консультації спеціалістів у технічних сферах;
- експертизи документації спеціалізованими консалтинговими фірмами.

Оцінка інвестиційних ризиків ставить мету визначити, з допомогою формалізованих методів, міру ризику. Загалом, у кількісному аналізі банківських ризиків умовно виділяють декілька функціональних блоків [83]:

1. Вибір критеріїв оцінки ступеня ризику (можуть бути як загальними так і специфічними для окремих видів ризику).

2. Визначення допустимого для банку рівня окремих видів ризику. Допустимий рівень ризиків різного виду повинен фіксуватися через стандарти (ліміти та нормативні показники), котрі відображаються в документах щодо політики банку на певний період часу.

3. Визначення фактичного рівня ризику на основі окремих методів. Серед методів кількісної оцінки банківських ризиків виділяють три основні групи, а саме, статистичні, експертні та аналітичні [18, с. 31].

4. Оцінка можливостей подальшого збільшення чи зменшення ризику.

Як зазначалося вище, після ефективного прогнозування, ототожнення та групування необхідно здійснити кількісну інтерпретацію рівня інвестиційних ризиків тобто оцінити та проаналізувати ці ризики. Серед основних методів згідно яких може здійснюватися аналітична оцінка рівня інвестиційних банківських ризиків, виділяють:

1. Метод “Монте-Карло” (за назвою міста, яке відоме своїми гральними домами) – загальна назва групи числових методів, що базуються на одержанні великої кількості реалізацій стохастичного (випадкового) процесу, який формується у той спосіб, щоб його ймовірнісні характеристики співпадали з аналогічними величинами задачі, яка вирішується. Цей метод імітації існує для приблизного відтворення реальних явищ. Він об'єднує аналіз чутливості (сприйняття) і аналіз розподілу ймовірностей вхідних змінних. Цей метод дає змогу побудувати модель, мінімізуючи дані, а також максимізувати значення даних, які використовуються в моделі. Побудова моделі починається з визначення функціональних залежностей у реальній системі. Після цього уже можна одержати кількісне рішення, використовуючи теорію ймовірності й таблиці випадкових чисел [137].

2. Z-модель Альтмана є найбільш широко відомою моделлю оцінки кредитоспроможності дебітора. Оцінка в рамках даної моделі є лінійною функцією основних балансових коефіцієнтів. При розробці моделі Альтман спочатку розглядав 22 фінансових показники, які характеризують дебітора, проте в ході дослідження значимими були визнані лише п'ять [4]:

$$Z = 1,2X_1 + 1,4X_2 + 3,3X_3 + 0,6X_4 + 0,999 X_5, \quad (1.5)$$

де X_1 – відношення оборотного капіталу до загальних активів;

X_2 – відношення нерозподіленого прибутку до загальних активів;

X_3 – відношення прибутку до виплати відсотків і податків до загальних активів;

X_4 – відношення ринкової вартості акцій до вартості балансових зобов'язань;

X_5 – відношення об'єму продаж до загальних активів.

Альтман визначив граничні значення функції – це 1,81 (настання дефолту) і 2,99 (виконання зобов'язань);

3. Модель Чессера дозволяє спрогнозувати випадки невиконання клієнтом умов договору щодо кредиту. При цьому під “невиконанням умов” мається на увазі будь-які відхилення, що роблять позику менш вигідною для кредитора, ніж було заплановано спочатку [98]. В модель Чессера входять наступні шість змінних:

– $X_1 = \text{Готівка} + \text{Високоліквідні цінні папери, що реалізуються} / \text{Сукупні активи};$

– $X_2 = \text{Нетто-продажі} / \text{Готівка} + \text{Високоліквідні цінні папери, що реалізуються};$

– $X_3 = \text{Брутто-доходи} / \text{Сукупні активи};$

– $X_4 = \text{Сукупна заборгованість} / \text{Сукупні активи};$

– $X_5 = \text{Основний капітал} / \text{Чисті активи};$

– $X_6 = \text{Оборотний капітал} / \text{Нетто-продажі}.$

4. При аналізі господарської діяльності підприємства для оцінки фінансової стійкості і ризику банкрутства проводять якісний та кількісний аналіз платоспроможності підприємства використовуючи методику Д. Дюрана котра є інтегральною оцінкою фінансової стійкості на основі скорингового аналізу. Суть методики полягає у підсумовуванні показників, що характеризують платоспроможність підприємства, з певними ваговими коефіцієнтами [165]. Відповідно до цієї моделі підприємства мають наступний розподіл за класами:

– Клас 1 – підприємства з хорошим запасом фінансової стійкості, що дозволяє бути упевненим в поверненні позикових коштів;

– Клас 2 – підприємства, що демонструють деяку міру ризику по заборгованості, але ще не розглядаються як ризиковані;

– Клас 3 – проблемні підприємства;

– Клас 4 – підприємства з високим ризиком банкрутства, навіть після вживання заходів по фінансовому оздоровленню;

– Клас 5 – підприємства високого рівня ризику, які практично неспроможні до повернення кредитів.

5. Концепція і перші методики розрахунку вартості ризику (Value-at-Risk – VaR) з'явилися на початку 1990-х рр. у системах управління ризиками підрозділів трейдингу американських банків, зокрема, у 1993 році термін “Value-at-Risk” вперше з'явився в оприлюдненому документі – в доповіді “Derivatives: practices and principles”, підготовленому J. P. Morgan за замовленням “Групи Тридцяти” (G 30), некомерційній організації, об'єднуючій найбільші фінансові організації США [187]. Суть методу полягає у чіткій відповіді на питання: який максимальний збиток отримає інвестор за певний період часу із заданою ймовірністю:

$$VaR = k * \sigma * P * N, \quad (1.6)$$

де k – коефіцієнт варіації, що відповідає певному рівню ймовірності;

σ – одноденна зміна курсу цінних паперів;

P – поточна вартість фінансового інструменту;

N – кількість фінансових інструментів даної позиції.

Певними особливостями відзначаються такі аналітичні методи як:

1. Розрахунок показника дюрації. Якщо є декілька альтернативних інвестиційних проектів з однаковими (близькими) значеннями чистої приведеної вартості грошових потоків, а також, внутрішньої норми прибутковості, то при виборі остаточного варіанту інвестування враховується тривалість інвестицій (duration). Дюрація – це середньозважений термін життєвого циклу інвестиційного проекту, де індикаторами є вартості грошових потоків, що отримуються в певний період, або рівновага термінів дисконтованих платежів. Це дозволяє привести до єдиного стандарту найрізноманітніші по своїх характеристиках проекти.

2. Міжнародний Валютний Фонд визначає стрес-тестування як “методи оцінки чутливості портфеля до істотних змін макроекономічних показників або до виняткових, але можливих подій” [180]. Згідно визначення Банку Міжнародних Розрахунків (BIS), стрес-тестування – це термін, що описує різні методи, які використовуються фінансовими інститутами для оцінки своєї вразливості щодо

виняткових, але можливих подій [200]. Існує досить багато різних видів стрес-тестів, зокрема [6]:

– однофакторні стрес-тести (аналіз чутливості), тобто розглядається вплив зміни одного з чинників ризику на вартість портфеля та використовуються трейдерами, що хочуть зрозуміти, який чинник інвестиційного ризику на їх позиції може здійснити істотний вплив, але проблема полягає в тому, що при стресових ситуаціях змінюються і решта чинників ризику, а тому якщо розглядати зміну лише одного з них, то результати можуть вийти некоректними [133, с. 71];

– багатофакторні стрес-тести (аналіз сценаріїв). В даному випадку розглядається зміна одразу декількох чинників ризику. Багатофакторні стрес-тести бувають різного типу. Найбільш поширені з них ґрунтуються на історичних сценаріях. Такі сценарії розглядають зміни чинників ризику, які вже відбувалися у минулому. Основним недоліком цього методу є те, що не враховуються характеристики ринку і інституційних структур, які з часом змінюються.

3. Геп-аналіз базується на застосуванні показника гепу, тобто різниці між величиною чутливих активів та чутливих зобов'язань банку у кожному із зафіксованих інтервалів [13]:

$$GAP(t) = FA(t) - FL(t), \quad (1.7)$$

де $GAP(t)$ – величина гепу (у грошовому вираженні) в період t ;

$FA(t)$ – активи, чутливі до зміни процентних ставок в період t ;

$FL(t)$ – пасиви, чутливі до зміни ставки в період t .

Актив чи пасив є чутливим до змін відсоткової ставки, якщо впродовж зафіксованого інтервалу він підлягає одній із таких ознак:

– дата перегляду плаваючої відсоткової ставки знаходиться в межах зафіксованого часового інтервалу;

– строк погашення настає у цьому ж інтервалі;

– термін проміжної або часткової виплати основної суми настає у зафіксованому інтервалі;

– зміна базової ставки, покладеної в основу ціноутворення активу чи зобов'язання, можлива або очікується впродовж цього ж часового інтервалу і не

контролюється банком.

Отже, головне завдання менеджменту у процесі управління гепом – це досягнення відповідності між видом гепу та прогнозом зміни наряду, швидкості і рівня відсоткових ставок [114]. Необхідною умовою управління гепом є наявність надійного прогнозу і передбачуваність економічної ситуації.

Разом з цим, ефективність інвестиційних вкладень у реальні проекти розраховують за такими показниками як дисконтований термін окупності проекту, чиста приведена вартість, що являє собою суму усіх дисконтованих потоків (вхідних та вихідних), внутрішня норма прибутковості та рентабельність інвестицій.

Окремі дослідники зазначають, що оцінку доцільності інвестиційного проекту в умовах невизначеності слід проводити за такими параметрами як вплив інфляції на оцінку інвестицій, аналіз чутливості проекту, аналіз сценаріїв розвитку проекту, аналіз безбитковості та аналіз еквіваленту певності [82, с. 47]. Інші ж пропонують лише у критеріях оцінки великих інвестиційних проектів у кількісних та якісних показниках вводити такий параметр, як ризик [110, с. 71].

У науковій літературі розрізняють два основних поняття “інвестиційний портфель” та “портфель цінних паперів”. Так, науковці Пересада А. А., Шевченко О. Г., Коваленко Ю. М., Урванцева С. В. подають таке визначення інвестиційного портфеля: “Інвестиційний портфель – це цілеспрямовано сформована сукупність об’єктів фінансового та/або реального інвестування, призначена для реалізації попередньо розробленої стратегії, що визначає інвестиційну мету” [113, с. 17]. У свою чергу, портфель цінних паперів розглядають як сукупність цінних паперів, що згруповані для досягнення поставленої мети [163, с. 92].

Структура інвестиційного портфеля цінних паперів банку залежить від типу поведінки фінансово-кредитної установи та мети, з якою здійснюється вкладення у фондові активи (табл. 1.3).

Розглядаючи класичні моделі формування портфелів цінних паперів, зауважимо, що на сьогодні, у період гострої необхідності у переосмисленні економічних відносин та трансформації фінансових інституцій для вітчизняних банків при формуванні власних портфелів цінних паперів на перше місце слід

вносити, так звану “фінансову стійкість” цінних паперів, тобто, для аналітичної оцінки кожного виду цінних паперів необхідно знаходити індивідуальний підхід.

Таблиця 1.3

Співвідношення поведінки банку-інвестора та параметрів портфеля цінних паперів

Тип інвестора	Мета інвестування	Ступінь ризику	Тип цінного паперу	Тип портфеля
Консервативний	Захист від інфляції	Низький	Державні цінні папери, муніципальні облігації, цінні папери стабільних емітентів	Високонадійний / Низькодохідний
Помірно агресивний	Тривале вкладення капіталу і його зростання	Середній	Велика частка корпоративних цінних паперів великих, але надійних емітентів з тривалою ринковою історією	Диверсифікований
Агресивний	Спекулятивна гра, можливість швидкого зростання вкладених коштів	Високий	Висока частка високодохідних цінних паперів невеликих емітентів, венчурних компаній тощо	Ризикований, але високодохідний
Нераціональний	Немає чітких цілей	Низький	Довільно підібрані цінні папери	Безсистемний

Примітка. Побудовано на основі: [88, с. 22].

Банк-інвестор зобов'язаний здійснювати оцінку ризику своїх інвестицій у цінні папери, яка проводиться при плануванні і контролі інвестиційного портфеля. Для цього можна використати як зовнішній рейтинг цінних паперів, так і можливості власних аналітичних підрозділів, що використовують для цієї мети інформаційну інфраструктуру ринку. Рівнодоступність інформації для інвесторів створює можливість для встановлення справедливих ринкових цін, чесною і відкритою конкуренцією на інвестиційному ринку. Саме так знижується загальний рівень фінансового ризику при прийнятті інвестиційних рішень й управлінні портфелями.

Апогеєм процесу управління інвестиційними ризиками для банківської установи стає раціональний підбір і використання методів мінімізації ризиків. Серед, основних груп методів мінімізації інвестиційних ризиків виділяємо:

1. Уникнення ризику. Даний метод є найбільш радикальним у банківському інвестуванні, оскільки вимагає відмови від певних видів інвестиційної діяльності. Як правило, процес управління банківськими ризиками не має на меті повного усунення ризику, а натомість спрямований на забезпечення отримання банком відповідної винагороди за прийняття ризику [96].

2. Встановлення ліміту ризику. Система обмежень (лімітів) для банку дає змогу істотно підвищити рівень фінансової безпеки кредитної установи в цілому. Сутність лімітування зводиться до обмежень певних параметрів до заздалегідь визначеної величини (гранично допустимого рівня ризику). Основою для розрахунку величини лімітів є економічні нормативи, порушення яких може призвести до негативних наслідків.

3. Диверсифікація ризику. Даний метод є ефективним для зменшення сукупної величини ризику інвестиційного проекту за рахунок розподілу та передачі партнерам частини простих проектних ризиків. Диверсифікація (розподіл) ризику – це певний стратегічний підхід до управління проектом в цілому. Саме такий механізм повинен передбачатися у загальній концепції інвестиційного проекту через альтернативу у напрямках роботи, виборі підрядчиків, ділових партнерів. Практична реалізація методу диверсифікації відбувається під час укладення контрактів.

4. Страхування є достатньо ефективним методом у реальному банківському інвестуванні, оскільки, страхування проектних ризиків – це захист майнових інтересів учасників проекту у разі настання страхового випадку шляхом виплати страховими компаніями страхової суми, що формується за рахунок внесків страхувальника. Об'єм відшкодування проектних ризиків практично не обмежується, а визначається лише реальною вартістю об'єкту страхування, страховою сумою та розміром страхової премії. Ефективність застосування цього методу мінімізації інвестиційних проектних ризиків залежить від тісноти співпраці банку та страхової компанії, оскільки відбувається передача більшої частини ризику від страхувальника до страховика.

5. Резервування (самострахування). За своєю формою резервування є різновидом страхування, адже відбувається попередня акумуляція ресурсів,

основним призначенням яких, є компенсація збитків від прояву негативних факторів в умовах невизначеності. У процесі резервування, необхідно чітко встановити співвідношення між потенційними ризиками, що впливають на вартість активів, і розміром коштів, що необхідні для ліквідації прояву ризиків.

Особливістю страхування та резервування є те, що вони не мають на меті зменшити імовірність вияву проектних ризиків, а лише націлені на відшкодування матеріальних збитків.

Певною специфікою характеризується управління ризиками у результаті формування портфеля цінних паперів. Так, диверсифікація, як одна із найбільш ефективних форм мінімізації інвестиційних портфельних ризиків, є доцільною лише тоді, коли портфель складений з цінних паперів некорельованої дохідності, оскільки зміни дохідності цінних паперів взаємно компенсують одна одну. Крайня форма диверсифікації – хеджування. Хеджуванням (*hedging*) називається підхід, при якому свідомо використовується протилежна реакція різних паперів на одну і ту ж подію. Він заснований на такому розподілі активів, при якому сумарний вплив тієї або іншої події на вартість активів виявляється нульовим. У такому випадку повністю нейтралізується ризик втрат від цієї події, хоч і відбувається відмова від можливого прибутку. Відтак, отримується збалансований портфель.

Лімітування у сфері управління портфельними ризиками полягає в завчасному обмеженні можливих втрат. Так, у системі електронних торгів на біржі брокер може таким чином налаштувати свою систему, щоб при зниженні ціни акцій до вказаної відмітки відбувався їх автоматичний продаж.

Такі спеціальні механізми торгівлі і виконання операцій з цінними паперами як резервування коштів на купівлю цінних паперів, депонування цінних паперів, що виставляються на продаж, використання механізму маржевих внесків у клірингову палату, використовуються в основному на високоорганізованих ринках типу бірж. Проте, ці механізми лише створюють ілюзію усунення збитків. Насправді ж, за рахунок “заморожування” коштів, вони дозволяють лише зменшити ці ризики і зробити їх регулярними.

Важливо не лише ідентифікувати, оцінити та регулювати ризики, але й постійно відслідковувати рівень інвестиційних ризиків, а тому, моніторинг ризиків, як ключовий етап управління, є прямим наслідком попередніх трьох управлінських етапів. Саме завдяки системі моніторингу здійснюється постійний контроль за рівнем ризику на основі аналізу результативності показників ліквідації негативних проявів у реалізації інвестицій. В основі такої системи лежить порівняння фактичних показників результативності із плановими показниками.

Таким чином, в процесі управління інвестиційними ризиками менеджери банку можуть застосувати два альтернативні підходи до управлінського процесу, що у подальшому вплинуть на остаточний вибір методів мінімізації інвестиційних ризиків. Перший підхід – управління ризиками ґрунтується на фактичному управлінні збитками чи результатами бізнес-процесів. Другий підхід – це управління невизначеністю (аналіз джерел ризику та управління даними джерелами).

Таким чином, у фінансово-кредитній сфері ризик потребує компенсації. Саме тому, ефективність процесу управління банківськими ризиками обов'язково оцінюється через співвідношення “ризик-дохід”. Крім того, підвищення рівня впливу фінансових ризиків на результати діяльності суб'єкта господарювання (банку) першочергово пов'язано із кон'юктурними процесами в економіці, розширенням сфери фінансових відносин, появі нових фінансових технологій та стрімким розвитком фінансового ринку. Ринок ставить перед банківськими установами жорсткі вимоги щодо якості управлінських процесів. Не є виключенням управління банківськими ризиками, особливості котрого визначає модель системи менеджменту в банку. Разом з тим, своєрідність процесу управління інвестиційними ризиками вимагає особливих підходів до формування та функціонування системи банківського менеджменту.

1.3 Інвестиційний ризик-менеджмент як складова у діяльності банківських установ

Синтезуючи теоретичні підходи до визначення сутності банківських ризиків та системи управління ними, на наш погляд, доцільним є визначення системи ризик-менеджменту банку, як сукупності складових: суб'єкт управління ризиками, процес управління ризиками та об'єкт управління. У раціональному взаємозв'язку утворюється комплексний та дієвий механізм, функціонування якого, дозволяє банку досягнути прийнятної рівноваги у балансі ризику та доходу.

Ризик-менеджмент в країнах з ринковою економікою, на сьогодні, визнаний елементом управлінської системи банку. Становлення та розвиток управління ризиками у банківських установах цих країн відбувалось у доволі складних умовах. Прикладом цьому можуть стати банківські кризи в США 80-х і в Японії 90-х років, що були спровоковані недалекоглядною політикою видачі кредитів, а також, крах англійського банку Barings в 1995 році в результаті несанкціонованих дій одного із трейдерів цінних паперів банку, що проводив ризиковані біржові ігри за рахунок банку. Також, у кінці 2007 року в Китаї обсяг проблемних кредитів за офіційними даними склав 343 млрд. дол. США. Питома вага таких кредитів у валовому внутрішньому продукті країни сягнув 44 – 45 %. Значними проблемні кредити були і в інших азіатських країнах (в Малайзії 36 – 41 %). В розвинутих країнах найбільш високим обсягом проблемних кредитів на початок XXI ст. володіла Японія (25 – 26 % валового внутрішнього продукту) [97, с. 38]. В Україні, за повідомленням Національного банку, частка проблемних кредитів на 01. 02. 2010 року становила 9,3 % від загального обсягу кредитів або 1,72 млрд. грн.

Внаслідок цього, ризик-менеджмент є невід'ємним структурним елементом загальної системи менеджменту із такими взаємопов'язаними компонентами:

- системою регламентів, процедур, встановлення лімітів в процесі управління ризиками;
- сукупністю економіко-математичних моделей, що дають можливість в кількісній формі оцінювати ризики банку;

– програмного забезпечення, що на основі економіко-математичних моделей дозволяє оптимізувати ризики.

Кожна банківська установа, що претендує на стійкий розвиток, повинна мати у своєму арсеналі ефективну систему аналізу, моніторингу та контролю ризиків. Її функціонування повинно базуватися на певних принципах та чітко сформульованих задачах (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Принципи та задачі менеджменту банківських ризиків

Принципи та задачі менеджменту ризиків	Ризик-менеджмент банку	Ризик-менеджмент в інвестиційній діяльності банку
Принципи менеджменту банківських ризиків	<ul style="list-style-type: none"> – принцип усвідомленого прийняття ризиків; – принцип керованості прийнятих ризиків; – принцип незалежності та доцільності управлінських процесів; – принцип економічної раціональності управління ризиками; – принцип врахування загальної стратегії та місії банку. 	<ul style="list-style-type: none"> – принцип плановості інвестиційних ризиків; – принцип можливості впливу на рівень інвестиційних ризиків; – принцип об'єктивності та неупередженості аналітичної оцінки інвестиційних ризиків банку; – принцип доцільності методів мінімізації інвестиційних ризиків; – принцип гармонійності інвестиційного ризик-менеджменту та інвестиційної політики банку.
Задачі менеджменту ризиків	<ul style="list-style-type: none"> – виявлення сфер підвищеного ризику у діяльності банку, що генерує загрозу фінансовій безпеці в цілому; – усестороння об'єктивна оцінка імовірності настання окремих видів ризиків та пов'язаних з ними фінансових втрат; – забезпечення мінімізації рівня ризиків по відношенню до запланованого рівня доходності та при настанні ризикоутворюючих факторів. 	<ul style="list-style-type: none"> – виявлення джерел та факторів ризиків, що несуть загрозу недоотримання прибутку від інвестиційної діяльності банку; – комплексна аналітична оцінка інвестиційних банківських ризиків; – вибір та застосування найбільш прийнятних методів мінімізації інвестиційних ризиків банку; – моніторинг інвестиційних ризиків протягом усього інвестиційного циклу.

Примітка. Побудовано самостійно.

В свою чергу, місце системи інвестиційного ризик-менеджменту в загальній системі управління банку може бути проілюстровано з допомогою наступного рисунку (рис. 1.4). Оскільки, управління банківськими інвестиціями є складовою фінансового і банківського менеджменту, тому в окремих наукових публікаціях виділяють чотири взаємопов'язані функції: фінансове планування, аналіз, регулювання і контроль [69, с. 184].

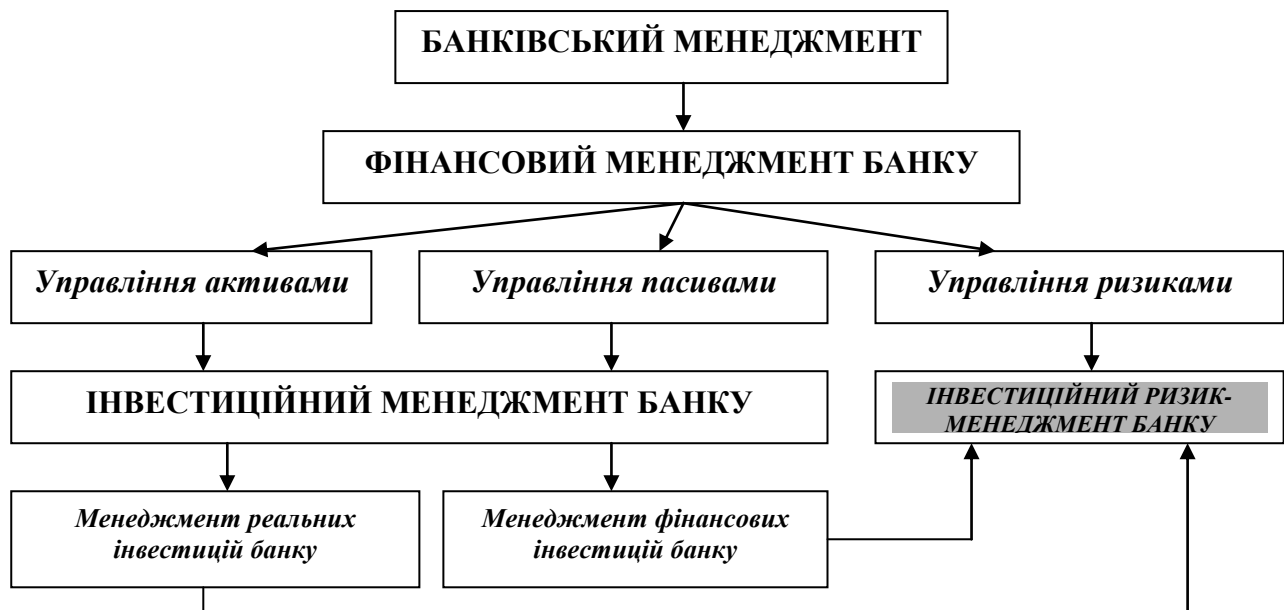

Рис. 1.4. Місце інвестиційного ризик-менеджменту у системі менеджменту банку

Примітка. Побудовано самостійно.

У системі управління інвестиційною діяльністю банку виділяють загальні та спеціальні управлінські функції. Загальні функції незалежні від умов і видів інвестиційної діяльності банку: стратегічний маркетинг, планування, аналіз, контроль, регулювання і стимулювання інвестиційної діяльності [71, с. 13] (рис. 1.5).

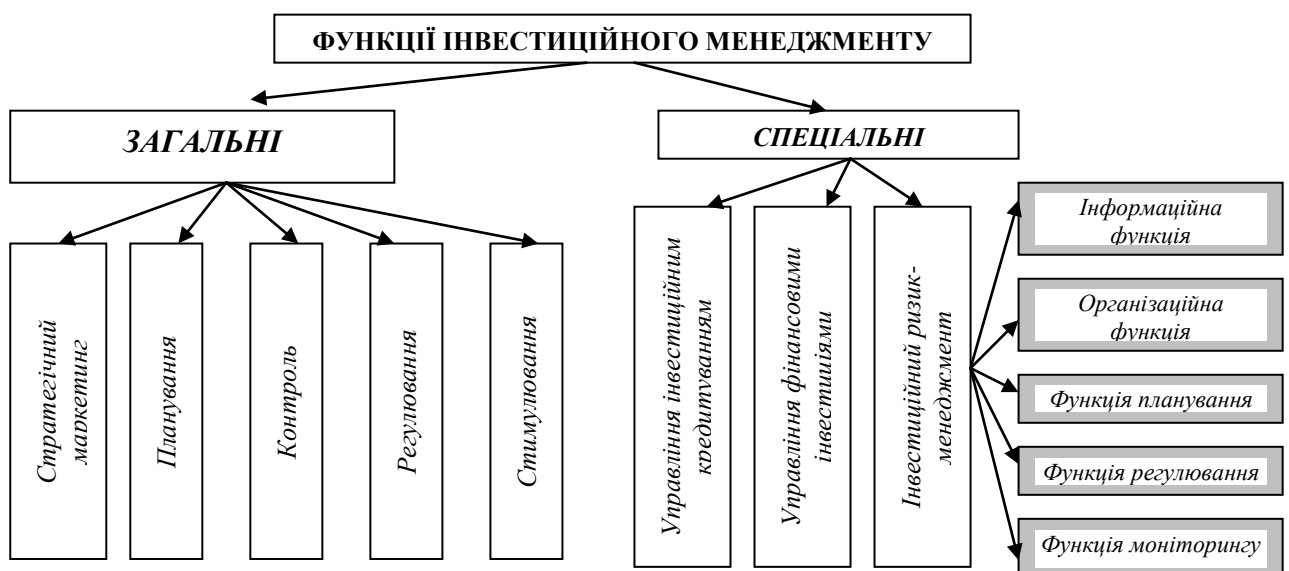

Рис. 1.5. Функції інвестиційного ризик-менеджменту у загальній структурі функцій інвестиційного менеджменту банку

Примітка. Побудовано самостійно.

Спеціальними тут є функції щодо напрямків інвестиційної діяльності банку: управління реальними інвестиціями, управління фінансовими інвестиціями, управління ризиками.

Схиляючись до думки про доцільність чіткого функціонального поділу, ми пропонуємо виокремити ряд функцій ризик-менеджменту в інвестиційній діяльності банку, що, на наш погляд, дозволяє інтерпретувати сутність та взаємозв'язок організаційної моделі менеджменту банку та системи управління інвестиційними ризиками.

Наявність інформаційної функції в інвестиційному ризик-менеджменті банку виходить із положення про те, що володіння достовірною, повною та актуальною інформацією може забезпечити певні ринкові переваги, зниження фінансових ризиків, і, що найголовніше, інформація є невід'ємним елементом будь-якої із функцій управління. Цінність і своєчасність управлінського рішення значною мірою залежить від здатності менеджменту банку в потрібний момент зібрати, проаналізувати та інтерпретувати інформацію. Для того щоб інформацію можна було використовувати в управлінському процесі вона повинна відповідати певним критеріям (табл. 1.5).

Таблиця 1.5

Критерії управлінської інформації

Критерії	Характеристика критерію
Чіткість	Інформація повинна бути в міру короткою, але змістовною і не містити нічого зайвого.
Точність	Користувач повинен бути впевненим, що інформація не містить помилок і пропусків. Інформація повинна бути звільнена від будь-яких похибок.
Оперативність	Інформація повинна бути підготовленою до того моменту, коли вона потрібна.
Співвідношення інформації	Інформація повинна бути у гармонійному співвідношенні щодо часу та організаційної структури управління
Цілеспрямованість	Інформація повинна бути зібрана у відповідності із цілями та метою управління.
Рентабельність	Вартість підготовки інформації не повинна перевищувати вигоди від її використання.
Відсутність тенденції	Інформація повинна бути підготовлена так, щоб не бути упередженою.
Адресність	Інформація повинна бути доведена до відповідного виконавця при цьому повинна зберігатися певна конфіденційність.

Примітка. Побудовано на основі: [37, с. 25].

Якщо інформація не відповідає хоча б одному із даних критеріїв, то це означає, що систему інформаційного забезпечення менеджменту слід суттєво реорганізувати. Управління інформаційною системою є однією із основних функцій керівництва у більшості банків світу, особливо у великих фінансово-кредитних транснаціональних корпораціях. Інформаційний менеджмент визначають як одержання своєчасної, точної і необхідної інформації і передача її працівникам усіх рівнів. А управління інформацією включає збір, інтерпретацію і збереження інформації в логічній системі. Системи управління інформацією, побудовані, як правило, на базі комп'ютерної програми. Комп'ютерні програми допомагають привести інформацію до збалансованої системи, прискорити процес доступу до неї і збільшити швидкість передачі даних. Однак, від цих систем не буде користі, якщо ризик-менеджмент банку спочатку не визначить, які саме види інформації необхідно одержувати, а також, окреслить пріоритетні напрямки її використання.

Прийняття управлінських рішень пов'язане з постійним перетворенням інформації, а сам процес управління має інформаційний характер. На кожній зі стадій управління використовується конкретна вхідна інформація й одночасно формується результатна вихідна інформація, яка є вхідною на інших етапах управління. Етапи управління повторюються, утворюючи замкнутий контур [46, с. 383].

Враховуючи характеристики економічної інформації у процесі управління банківськими ризиками потрібно виділити такі основні параметри інформаційних потоків:

1. Прагматичність – цінність, корисність використання інформаційного потоку для вироблення правильного управлінського рішення;
2. Семантичність – вивчення змісту інформації, визначення зв'язку між її складовими частинами;
3. Синтаксичність – параметри інформаційних потоків, форми надання інформації, її носії, тощо.

Інформаційна система та система інформаційного забезпечення ризик-менеджменту, є функціональними компонентами, що забезпечують процес

безперервного цілеспрямованого підбору відповідних інформаційних показників, які необхідні для підготовки ефективних управлінських рішень, щодо нейтралізації ризиків [15, с. 37].

Відповідно до інформаційного забезпечення, джерела розподіляють на зовнішні та внутрішні. Основними джерелами інформації, що повинні, на наш погляд, бути використаними у системі інвестиційного ризик-менеджменту банку визначено у наступній таблиці (табл. 1.6).

Таблиця 1.6

Інформаційне забезпечення інвестиційного ризик-менеджменту банку

Сфери інвестиційної діяльності банку	Характеристика інформації	
	Зовнішня інформація	Внутрішня інформація
ІНВЕСТИЦІЙНЕ КРЕДИТУВАННЯ	Постанови центрального банку; Прогнози тенденцій та аналіз кон'юнктури ринку; Результати зовнішньої аудиторської перевірки; Техніко-економічне обґрунтування інвестиційних проектів; Інформація про учасників проекту; Інформація про забезпечення інвестиційного кредиту, та ін.	Внутрішньобанківські постанови та положення; Результати контролінгу інвестиційного кредитування; Результат внутрішнього аудиту інвестиційної діяльності, та ін.
ПОРТФЕЛЬНІ ІНВЕСТИЦІЇ	Постанови центрального банку; Результати зовнішньої аудиторської перевірки; Результати фундаментального та технічного аналізу кон'юнктури фінансового ринку; Інформація щодо емітентів цінних паперів, та ін.	Внутрішньобанківські постанови та положення; Результати контролінгу портфельних інвестицій; Результат внутрішнього аудиту інвестиційної діяльності; Періодична звітність представників банку на фінансовому ринку та ін.

Примітка. Побудовано самостійно.

З таблиці 1.6 видно, що для інвестиційного ризик-менеджменту банку необхідною є дві основних групи інформації:

1. Нормативно-правова інформація;
2. Інформація, щодо доцільності інвестицій (аналіз кон'юнктури ринку, техніко-економічне обґрунтування проекту, результати внутрішнього та зовнішнього аудиту та інше).

Таким чином, поняття “інформаційна система” включає в себе усі ресурси банку, що можуть бути використані для отримання, зберігання, обробки, передачі і застосування інформації, а також, власне, інформаційні ресурси. До складу такого типу систем можна віднести: комп'ютерні системи, системи передачі даних,

оргтехніку, документацію, аудіо та відео інформацію на різноманітних носіях. Нерідко, у якості одного із важливих елементів ресурсу інформаційної системи розглядаються і спеціалісти, що мають відношення до використання чи експлуатації інформаційної системи.

Організація управління, як функція інвестиційного ризик-менеджменту, зводиться до моделювання управлінського процесу, регламентації та розподілі повноважень між основними суб'єктами, а також, формування стратегічних положень інвестиційного ризик-менеджменту банку. В контексті проблеми слід відзначити, що організаційна структура банку являє собою не щось стале, раз і назавжди прийняте. Вона постійно змінюється відповідно до мети та стратегічних цілей. Проте, це не означає, що організаційна структура може часто модифікуватися, оскільки, внесення змін до структури банку – це процес складний і потребує врахування специфічних особливостей діяльності банку. Процес оптимізації організаційної структури невіддільно пов'язаний із специфікою та масштабами діяльності. Окрім цього, проведення організаційних змін не можливе без відповідних зобов'язань топ-менеджменту. Будь-які зміни в організації мають відношення до керівництва та прийняття управлінських рішень, а, отже, і топ-менеджмент банку змушений відповідним чином схвалити та підтримати ці зміни для того, щоб забезпечити реальне втілення усіх задумів.

Одним із найважливіших елементів в організаційній структурі системи інвестиційного ризик-менеджменту банку є групи фахівців, що несуть відповідальність за результат управління інвестиційними ризиками. Завданням таких груп ризик-менеджерів є виявити, виміряти і оцінити ризики для кожної структурної одиниці і, відповідно, визначити позицію банку по специфічних групах ризиків. При цьому, об'єм інвестиційних ризиків, що приймаються банком повинен відповідати загальним принципам стратегії управління ризиками. Такі групи ризик-менеджерів мають різноманітні конфігурації. Сама структура групи залежить від типу банку, в якому вони створюються. Так, у великих універсальних банках із розгалуженою філійною сіткою, формується група з управління ризиками по кожному із напрямів діяльності і для кожної філії. У свою чергу, в невеликих банках управлінням

ризиками може займатися одна група ризик-менеджерів. Саме тому, нині виділяють три головних підходи до організації ризик-менеджменту. Так, згідно першого підходу, управління ризиками в рамках своєї компетенції можуть займатися відділи банку.

Другий підхід – це пасивний ризик-менеджмент, оскільки, відбувається залучення зовнішніх консультантів, що проводять оцінку ризиків, готують аналітичну звітну інформацію з власними висновками і пропозиціями, які подаються на рівень Правління і Спостережної ради банку [161, с. 40]. При цьому консультанти можуть проаналізувати ризик як усього банку, так і окремого комплексу операцій.

Активний ризик-менеджмент, як третій підхід до формування організаційної інфраструктури системи ризик-менеджменту, втілюється у необхідність створення спеціально призначеного відділу в середині структури банку. В обов'язки даного відділу входить координація процесу управління ризиками та періодична звітність про виконану роботу. В залежності від організаційних потреб, начальник відділу може входити у Правління банку і підпорядковуватися безпосередньо голові Правління.

Зазначимо, що формування груп ризик-менеджерів необхідно проводити за узгодженням із загальною фінансовою стратегією банку та на принципах виваженої кадрової політики. За основу у процесі формування груп ризик-менеджменту слід взяти такі рамкові ознаки:

1. Висока кваліфікація членів групи;
2. Чіткий розподіл обов'язків у середині групи;
3. Визначеність особистих обов'язків;
4. Відповідальність за ризики.

Визначальну та остаточну роль в організаційному процесі відіграє Спостережна рада та Правління банку, які своїми діями повинні сприяти формуванню ефективної системи управління банківськими ризиками. Так, згідно Методичних вказівок Національного банку України, даним організаційним ланкам банку фактично необхідно здійснити три важливі кроки [96]:

1. Забезпечити формування підрозділу з управління ризиками;

2. Чітко розподілити обов'язки та повноваження у середині підрозділу з метою уникнення конфліктних ситуацій та задокументувати даний функціональний розподіл у внутрішніх положеннях банку;

3. Забезпечити ефективний процес формування періодичної управлінської звітності щодо управління ризиками.

У сучасній фінансово-кредитній установі основними функціями підрозділу з ризик-менеджменту є наступні [17, с. 68]:

1. Забезпечення проведення кількісної оцінки тих ризиків, з якими банк працює або планує працювати;

2. Розробка та надання на затвердження Правлінню банку методик оцінки ризиків;

3. Здійснення аналізу ризиків з урахуванням можливостей виникнення екстремальних ситуацій (стрес-сценаріїв), на основі яких банк визначає відповідні надзвичайні заходи;

4. Здійснення бек-тестингу (попереднього тестування) діючих моделей оцінки ризиків;

5. Накопичення даних для порівняльного аналізу;

6. Здійснення моніторингу даних щодо ринкових позицій;

7. Розробка та подання на затвердження комітетам лімітів за банківськими ризиками;

8. Контроль за дотриманням лімітів;

9. Підготовка загального опису ризикованих позицій і надання консолідованої звітності комітетам;

10. Координація дій підрозділів банку, які задіяні у системі ризик-менеджменту;

11. Надання рекомендацій правлінню банку щодо подальшої тактики роботи з визначеними ризиками.

Функціонування збалансованої системи менеджменту ризиків вимагає від керівництва банку уваги до одного із найважливіших її компонентів – працівників сфери управління ризиками банку – ризик-менеджерів. Щодо цього, виокремлюємо, два взаємопов'язаних фактори впливу на ефективність процесу управління ризиками

з позиції наявного персоналу: фактор кількісного характеру, тобто недостатність чисельності працівників та, відповідно, фактор якісного характеру – низька кваліфікація співробітників.

Основна проблема – відсутність недоліків у кількісному забезпеченні персоналу не виключає проблем якості персоналу. Так, на етапі ідентифікації виникає ряд проблем із виявленням джерел стратегічних ризиків та критеріїв класифікацій, оскільки стратегічні ризики несуть загрозу місії банку та мають властивість інтегруватися у поточні проблеми діяльності банку через рішення високо посадових осіб, що є неформальними власниками фінансових корпорацій в які входять ті чи інші фінансово-кредитні установи.

На практиці, при оцінці ризику та його аналізі, відсутність культури ризик-менеджменту вищого керівництва банку веде до помилок в процесі управління, котрі можуть призвести до значних втрат доходу та втрат фінансової стійкості, що веде до банкрутства. Прогнозування об'єму збитків в рамках широкого діапазону стратегічних ризиків – це складне завдання.

У процесі здійснення оперативного управління ризиками, банківське керівництво може зіткнутися із проблемою правильного розміщення кадрів та організації кадрового забезпечення діяльності установи. Недостатнє кадрове забезпечення на оперативному рівні породжує невиправданий ризик. Поряд з цим, кожен структурний підрозділ банку, а також фахівці, що здатні оцінити ризик, повинні володіти певною частиною інформації, необхідної для всебічного аналізу ризику. Створення відповідної системи взаємодії зазначених носіїв інформації слід розглядати як обов'язковий елемент управлінського процесу.

В свою чергу, для ризиків локального характеру існують досить високі вимоги до підвищення кваліфікації і відповідальності працівників.

Організація та адаптація системи управління банківськими ризиками відбувається у певній чітко вираженій раціональній послідовності. У такій послідовності виділяємо підготовчий етап, що включає комплексну формалізацію управлінських процесів у сфері ризику та складення комунікаційних карт

інформаційної системи, що залежить від міри централізації управлінських процесів ризик-менеджменту.

Наступною є розробка концепції оптимізації рівня банківського ризику, тобто, утвердження алгоритму ідентифікації, вибір методів аналізу, оцінки та мінімізації. На основі цього, здійснюється формування внутрішніх положень банку та додаткових інструкцій.

На етапі безпосередньої інтеграції системи ризик-менеджменту здійснюється розробка рекомендаційних схем та планів впровадження у загально корпоративні підсистеми (інформаційну, контролюючу, підсистему раннього реагування, тощо). Крім того, розглядається періодичність надання внутрішньої банківської звітності щодо ймовірної реалізації окремих видів ризиків.

Ефективність функціонування організованої та, в подальшому, інтегрованої системи управління банківськими ризиками залежить від планування ризиків. У широкому розумінні, планування являє собою базову підсистему раціоналізації прийняття управлінських рішень, що пов'язані із майбутніми подіями. А у вузькому розумінні – це систематична підготовка рішень, що пов'язані із майбутньою діяльністю банку, тобто тут не зачіпається процес прийняття управлінських рішень.

З позиції інвестиційного ризик-менеджменту, планування ризиків вирішує такі завдання як:

- визначення критеріїв формування інвестиційного портфеля у площині “дохід-ризик”;
- встановлення планових показників ризиків на основі яких будуть створені внутрішньобанківські нормативи та розширення можливостей менеджменту у застосуванні лімітування;
- створення передумов ефективного моніторингу (порівняння планових та фактичних показників у фінансовій звітності банківської установи).

Виходячи із сутності і структури процесу планування у банку необхідно виділити стратегічне, тактичне та оперативне планування інвестиційних ризиків. У контексті проблеми зауважимо, що “планування” слід чітко відокремлювати від поняття “прогнозування”, оскільки по формі вони являють собою один і той ж

процес, однак щодо змісту, то тут є суттєва різниця. Так, прогнозування – це процес передбачення, що побудований на імовірнісному, науково обґрунтованому судженні про перспективи розвитку. Прогнозування дозволяє виявити альтернативні варіанти розвитку запланованого та є невід’ємним елементом перспективного планування і, водночас, однією із найважливіших функцій у механізмі ефективного планування інвестиційних ризиків (рис. Б. 1.1).

Стратегічне планування, як правило, орієнтовано на довгострокову перспективу і визначає напрями в управлінському процесі. Головною метою стратегічного планування є формування потенціалу системи менеджменту банку в умовах постійної невизначеності. У свою чергу, тактичне планування слід розглядати як процес, що створює передумови для реалізації альтернативних напрямів намічених у стратегічному плані банку. Результатом тактичного планування може стати план управління ризиками інвестиційного кредитування та план фінансових інвестицій банку.

Оперативне планування передбачає конкретизацію тактичних планів управління інвестиційними ризиками:

- визначає час виконання окремих управлінських кроків шляхом встановлення співвідношень терміну виконання банківських операцій у інвестиційній сфері та ідентифікації специфічних ризиків щодо даних операцій;
- визначає напрями оперативної підготовки окремих структурних підрозділів банку, що задіяні у інвестиційній діяльності банку;
- передбачає ведення систематичного комплексного обліку, контролю, аналізу і регулювання процесу управління інвестиційними ризиками банку.

Під механізмом планування науковці розуміють сукупність засобів і методів з допомогою яких приймаються планові рішення і забезпечується їх реалізація [61, с. 23]. Відтак, механізм планування включає в себе:

1. Апарат вироблення цілей і завдань функціонування системи ризик-менеджменту банку;
2. Функції планування;
3. Методи планування.

Дані складові механізму планування взаємообумовлені як елементи однієї системи. Логіка такого зв'язку полягає у тому, що закономірності управлінського циклу породжують цілі і завдання, а вони, у свою чергу, обумовлюють методи планування інвестиційних ризиків у банку. Так, система цілей управління банківськими ризиками повинна відповідати наступним критеріям:

- функціональність (щоб керівники різних рівнів могли досить легко трансформувати цілі ризик-менеджменту, що формуються на більш високому рівні, у завдання для нижчих рівнів менеджменту);
- постійний зв'язок між довгостроковими та короткостроковими цілями;
- періодичність перегляду цілей з метою гармонізації внутрішніх можливостей із зовнішніми умовами в яких працює банк;
- забезпеченість необхідною концентрацією ресурсів та зусиль;
- системність (необхідно завжди формувати систему цілей, а не одну ціль);
- цілі повинні охоплювати усі сфери управління інвестиційними ризиками.

Успіх реалізації цілей визначатиметься раціоналізацією підцілей і завдань, що будуть виокремленні у подальшому процесі планування.

Серед основних функцій планування у інвестиційному ризик-менеджменті банку, ми виділяємо:

1. Функція прогнозування (основою процесу планування є якомога більш точний прогноз зовнішніх та внутрішніх факторів невизначеності у інвестиційній сфері шляхом їх систематичного аналізу);
2. Функція оптимізації (планування повинно забезпечити вибір допустимих та найкращих, з точки зору обмежень та альтернатив щодо інвестиційних ризиків банку, можливостей банківської установи);
3. Функція координації (планування повинно скоординувати дії ризик-менеджерів, як у процесі розробки плану, так і у процесі його реалізації);
4. Функція інтеграції (передбачення конфлікту інтересів та забезпечення повної інтеграції завдань і цілей ризик-менеджменту в управлінський механізм банку, визначити єдиний порядок дій працівників банку усіх рівнів щодо управління інвестиційними ризиками).

У свою чергу, методами планування є способи реалізації планової ідеї. Основними тут є напрямки планування, серед яких російський дослідник М. М. Алексеева виділяє [2, с. 34]:

1. Прогресивне планування (спосіб “знизу вверх”). При такому методі, планування здійснюється від нижчих рівнів ієрархії до вищих. Нижчі організаційні структури складають детальні плани своєї роботи, які в подальшому інтегруються у верхні ступені, формуючи загальний план;

2. Ретроградний метод (спосіб “зверху вниз”). В цьому випадку процес планування здійснюється виходячи із загального плану шляхом деталізації його показників зверху вниз по ієрархії. При цьому структурні підрозділи зобов’язані трансформувати положення загального плану у плани своїх дій.

3. Круговий метод (зустрічне планування). Цей метод є синтезом вищезгаданих методів планування. Такий метод передбачає розробку плану у два етапи. На першому етапі (зверху вниз) відбувається планування за головними цілями. На другому етапі (знизу вверх) формуються остаточний план за системою деталізованих показників. При цьому у плани включають найбільш вдалі рішення.

Бажаним результатом реалізації функції регулювання в інвестиційному ризик-менеджменті банку є оптимізації рівня інвестиційного ризику. В процесі оптимізації можливим є вибір наступних кроків для ризик-менеджерів усіх рівнів (табл. 1.7).

Таблиця 1.7

Дії ризик-менеджменту банку у процесі оптимізації рівня ризику

Менеджмент банківських ризиків	Дії ризик-менеджерів у процесі оптимізації ризиків
РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТ БАНКУ	<ul style="list-style-type: none"> – повне сприйняття ризику; – ухилення від ризику; – трансформація ризику; – резервування; – збалансування активів та пасивів.
ІНВЕСТИЦІЙНИЙ РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТ БАНКУ	<ul style="list-style-type: none"> – повне неприйняття інвестиційного ризику і відмова від інвестицій; – часткове сприйняття інвестиційного ризику через відмову від певних напрямків в інвестиційній діяльності банку у зв’язку із надмірною їх ризиковістю; – повне сприйняття інвестиційного ризику, що веде за собою вибір та застосування доцільних та можливих методів його мінімізації.

Примітка. Побудовано самостійно.

Для ефективного контролю за отриманням бажаних результатів від реалізації усіх вище перелічених функцій необхідно сформувати ефективний механізм моніторингу банківських ризиків. Під поняттям “моніторинг ризику”, на наш погляд, слід розуміти регулярне функціонування підсистеми оцінки та контролю рівня банківських ризиків. Моніторинг повинен базуватися на конкретній інформації, тобто, на даних обліку, звітності, внутрішнього та зовнішнього аудиту, а також, інформації що подається спеціалізованими службами банку. У процесі обробки інформації, яка надходить із різноманітних джерел, менеджерам банків слід врахувати можливість існування інформаційних ризиків.

Формуючи механізм моніторингу інвестиційних ризиків для банків, базовим компонентом, на наш погляд, є підсистема контролінгу банківських інвестиційних ризиків (рис. В. 1.1). Сутність контролінгу як невід’ємного елемента у системі ризик-менеджменту банку, найбільш повно відображається через його функції, серед яких, окремі дослідники виділяють [74]:

1. Розробка організаційних принципів, стратегій, політик, методик, процедур та регламентів щодо відслідковування ризикових позицій банку;
2. Попередній аналіз та поточний контроль рівня ризиків, що приймаються функціональними підрозділами;
3. Планування заходів щодо хеджування ризиків, розрахунку та затвердження лімітів;
4. Аудит та оперативна корекція управління ризиковими позиціями банку, включаючи здійснення окремих процедур з ліквідації непередбачуваних збоїв у секторі банківських ризиків;
5. Облік, підготовка та аналіз фінансової звітності банку;
6. Подальший контроль над управлінням ризиками.

Специфічною функцією контролінгу є забезпечення координації системи планування і контролю, а також системи інформаційного забезпечення ризик-менеджменту у системі управління банку [67, с. 8]. Такі функціональні можливості, в певній мірі дозволяють діагностувати проблеми у ефективній оцінці ризикової позиції та корегувати управлінські рішення щодо цього. Однак, контролінг як

елемент моніторингу інвестиційного ризик-менеджменту банку має власну функціональну специфіку:

- по-перше, виникає необхідність у формуванні плану відслідковування відхилень інвестиційного ризику від прийнятного рівня та, водночас, спостереження за зростанням питомої ваги такого ризику у фінансових ризиках банку. План таких дій повинен включати в себе принципи, напрямки та завдання для інвестиційного ризик-менеджменту;

- по-друге, максимальна акумуляція інформації щодо результативності інвестиційних ризиків та несприятливих факторів, що непередбачені на початку управлінського процесу;

- по-третє, за результатами аналізу акумульованої інформації можна провести корегування поточної управлінської діяльності та вжити додаткових заходів щодо мінімізації інвестиційних ризиків;

- по-четверте, поточний контроль за ефективністю управлінського процесу у відповідності до специфіки напрямків менеджменту інвестиційних ризиків банку.

Для раціоналізації моніторингу в інвестиційному ризик-менеджменті банку, ми рекомендуємо сформулювати перелік індикаторів інвестиційного ризику, тобто показників чи параметрів, які теоретично чи емпірично пов'язані із рівнем сукупного ризику. В якості таких показників можуть бути використані дані про кількість невдалих та нереалізованих інвестиційних проектів за минулий період. У конкретних інвестиційних проектах індикативного значення набувають певні параметричні відхилення, наприклад сума втрат від недопостачання будматеріалів, недоопрацювання субпідрядників, підрядників тощо. Ефективна система моніторингу банківських ризиків дозволяє коригувати діяльність банку згідно із певними попереджувальними сигналами, які генеруються нею із обов'язковим використанням механізму зворотного зв'язку. Відтак, результативність системи ризик-менеджменту в цілому залежить від ефективності системи моніторингу.

Основною метою ризик-менеджменту, як системи, в інвестиційній діяльності банківської установи, є збалансування етапів процесу управління, а саме,

ідентифікації, аналізу, оцінки, мінімізації та постійного контролю за можливістю несприятливого результату від будь-якого виду інвестицій, що здійснює банк.

Висновки до розділу 1

Формуючи теоретичні засади функціонування системи управління інвестиційними ризиками, ми дійшли до таких висновків:

1. Ризик є складною економічною категорією і, тому в економічній теорії і практиці немає однозначного трактування такого поняття як “банківський ризик”. В результаті дослідження, банківський ризик визначено як специфічну складову у фінансово-кредитній діяльності банку, що є системою взаємозалежних елементів, функціонування якої прямо пропорційно впливає на величину банківського доходу та рівень його капіталізації. Внаслідок такого трактування банківського ризику, у дисертаційній роботі запропоновано класифікувати банківські ризики згідно таких ознак: як кількість елементів у системі ризику (прості та складні ризики), взаємодія із макросередовищем (відкриті ризики та закриті ризики) та ієрархічність впливу факторів (ризики із чіткою ієрархією впливу та ризики із нечіткою ієрархією впливу).

2. Згідно запропонованих ознак класифікації банківських ризиків, інвестиційні ризики банку визначено як складні відкриті ризики із нечітким факторним впливом, що із певною ймовірністю негативно впливають на величину доходу від інвестиційної діяльності банку. Це дозволяє окреслити основні напрями формування та особливості функціонування системи управління інвестиційними банківськими ризиками.

3. Встановлено, що сучасна теорія та практика управління ризиками володіє методологією ідентифікації, аналізу, оцінки, мінімізації та моніторингу рівня ризиків. Однак, досі залишається відкритою проблема вибору найбільш ефективних методів управління ризиками, їхнє раціональне застосування у взаємозв'язку із етапами управлінського процесу.

4. Виходячи із основної мети управління та поставлених завдань, сформульованих специфічних принципів та функцій інвестиційного ризик-менеджменту банку, визначено місце та роль інвестиційного ризик-менеджменту у структурі менеджменту банку, доведено необхідність та доцільність функціонування системи управління ризиками в інвестиційній діяльності банківських установ.

Таким чином, сформульовані теоретичні передумови створення системи ризик-менеджменту визначають особливості функціонування та напрями оптимізації менеджменту у сфері управління ризиками у відповідності до специфіки інвестиційної діяльності банку.

Основні наукові результати дослідження розділу 1 опубліковані у авторських працях [40; 139; 142; 145; 146; 149; 151; 154; 158; 159; 161; 162].

РОЗДІЛ 2

СИСТЕМА МЕНЕДЖМЕНТУ ІНВЕСТИЦІЙНИХ РИЗИКІВ БАНКУ

2.1 Умови формування ризик-менеджменту в інвестиційній діяльності банків України

В кінці 20-х рр. ХХ ст. у СРСР було обґрунтовано тезу про необхідність присутності ризику і його елементів у всіх сферах діяльності людини. У той же період керівництвом Радянського Союзу прийнято ряд нормативно-правових актів, що юридично закріплювали поняття “виробничо-господарський ризик”. Так, у Постанові від 12. 07. 1929 року “Про майнову відповідальність працівників і службовців за збиток, що нанесений ними роботодавцю”, по суті визнавалося існування виробничого ризику і визначався порядок встановлення судовими органами розміру компенсації за нанесений збиток. А наказом № 911 від 18. 07. 1929 р. визначався порядок включення у виробництво раціоналізаторських розробок, що супроводжувалися ризиком. Однак, уже до середини 30-х рр. ХХ ст. з ідеологічних причин категорія “ризик” практично не використовувалася у науковій літературі. Розробка тематики економічної невизначеності перестала проводитися, оскільки, вважалось, що в умовах планової економіки практична реалізація результатів теоретичних досліджень була неможливою, тобто в силу плановості радянської економіки, господарські ризики мають тенденцію до відмирання, а економічний ризик розглядався як негативне явище, що притаманне капіталістичному способу ведення господарства [3, с. 37].

Із незалежністю України розпочався бурхливий розвиток вітчизняної банківської системи. Зростання кількості банківських установ різних форм власності, стихійність процесів виникнення банків, що була обумовлена відсутністю чіткого нормативно-правового забезпечення, а також, відсутність висококваліфікованих фахівців у сфері банківської справи, стало причиною того, що із усіх банків лише одиниці могли конкурувати з огляду надійності та фінансової безпеки. Банкрутство та ліквідація банківських установ були типовим явищем.

Концептуальні підходи у розвитку менеджменту, вибір стратегії, вибір моделі оптимальної організаційної структури та формування місії, практично, були відсутніми у банках України. Управління проводилось адміністративними методами. За таких умов банки могли розраховувати лише на нестабільні прибутки, обумовлені стихійною кон'юнктурою, ще не сформованого ринку.

У таких умовах розвивалася та формувалася інвестиційна діяльність вітчизняних банків, нерідко, із негативними наслідками для окремих банків та банківської системи загалом. Незважаючи на це, порівняно з 1991 роком до 1999 року обсяги інвестиційного кредитування зросли у тисячі разів. Частка довгострокових інвестиційних кредитів у складі кредитного портфеля українських банків досить довго була порівняно малою: у 1991 – 1995 роках середнє її значення становило 8,1 % від загального обсягу наданих кредитів, при чому максимальне для цього періоду значення 12,4 %, припадало на 1991 рік. В 1996 – 1999 роках зафіксовано зростання цього показника до рівня 15,6 %.

Тривалий час (1995 – 1999 рр.) спостерігалися неоднозначні тенденції у сфері фінансових інвестицій банків, а саме, банки при формуванні портфеля цінних паперів найбільше вкладень здійснювали в облігації внутрішньої державної позики. Тобто, заради швидких і гарантованих доходів, надавалась перевага не прямому фінансуванню економіки, а інвестуванню кредитних ресурсів у гарантовані державою цінні папери. Це призвело до того, що обсяг кредитів наданих в економіку, був значно меншим від коштів вкладених в облігації внутрішньої державної позики.

З огляду на це виділяємо наступні етапи еволюції інвестиційного ризик-менеджменту у вітчизняній банківській системі:

1 етап – зародження ідеї управління ризиками (початок 90-х рр. ХХ ст.). Незалежність держави стала передумовою незалежності фінансово-банківської системи. Водночас, породжена гіперінфляційними тенденціями, дестабілізацією економіки, дефіцитом державного бюджету невизначеність у діяльності фінансово-кредитних установ нерідко була причиною масових банкрутств банків. Адміністративні методи управління не завжди були ефективними у діях керівництва

банків. Окремі банки розпочали діяльність у сфері нетрадиційних банківських послуг, до яких можна було б віднести, на той час, і інвестиційну діяльність. Це спонукало до формування новітніх підходів управління. Актуальною стала проблематика створення цілісних управлінських систем у різних структурних підрозділах банківських установ. У наукових теоретичних школах банківської справи виникали ідеї структурування управлінського процесу, розподілу на окремі етапи, групування управлінських дій. Так розпочалося зародження новітнього науково-практичного напрямку, що уособлював формування, структурування та впровадження цілісних систем банківського менеджменту. На основі цього, з'являються перші публікації та наукові дослідження проблеми, окремими пунктами яких є аналіз доцільності та можливостей управління банківськими ризиками в усіх сферах банківської діяльності.

2 етап – інтенсивний розвиток ризик-менеджменту (1998 – поч. 2008 р.). Наслідки азіатської кризи 1998 р. хвилею докотилися до Східної Європи. Першими, що прийняли на себе удар кризи стали банківські системи східноєвропейських країн. Банкіри всерйоз замислилися над доцільністю введення систем менеджменту ризиків для передбачення, прогнозування та нівелювання наслідків несприятливих подій.

Відгуками теоретиків на запити практиків банківської справи стали численні дослідження у сфері аналізу, оцінки та методів мінімізації банківських ризиків. Вагоме місце у цих дослідженнях посідали доробки у сфері управління інвестиційними ризиками. Однак, найбільша увага приділялася традиційним видам банківських ризиків – кредитному ризику, валютному ризику, ризику ліквідності, процентному ризику тощо.

Інтенсивність розвитку інвестиційного ринку в Україні та вагоме місце у ньому банківського сектору підтвердили доцільність виокремлення та надзвичайну актуальність досліджень сфери управління інвестиційними ризиками. Суперечливі підходи науковців до окремих аспектів менеджменту інвестиційних ризиків за останні роки підтвердили багатовекторність проблеми та значно розширили поле діяльності дослідників.

3 етап – ризик-менеджмент в системі антикризового управління (розпочався у другій половині 2008 року і триває донині). Системна глобальна фінансово-економічна криза, що розпочалася у другій половині 2008 року внесла суттєві корективи у становлення та розвиток банківського ризик-менеджменту. Традиційні методи аналізу, оцінки та механізми мінімізації банківських ризиків виявилися менш ефективними у час боротьби із кризовими явищами. Нині в умовах трансформації підходів у відносинах суб'єктів господарювання, визначальну роль у боротьбі із негативними економічними тенденціями глобального, національного та регіонального масштабу посідає механізм антикризового управління, що повинен включати у себе гармонійно інтегровану систему управління ризиками.

Таким чином, становлення та розвиток ризик-менеджменту в інвестиційній діяльності вітчизняних банків необхідно розглядати у контексті таких чинників, як розвиток вітчизняної економіки, тенденції становлення, функціонування інвестиційного ринку загалом та ринку банківських інвестицій зокрема, а також, еволюції концептуальних підходів до управління банківськими ризиками та розвиток теорії ризик-менеджменту у вітчизняній економічній науці (див. розділ 1)

Із початку 90-х рр. XX ст., єдиним ефективним механізмом страхування від збитків визнавалося лише формування резервів. До 1998 р. в концептуальних підходах до управління банком на першому місці стояло отримання прибутку. Азіатсько-тихоокеанська криза 1998 р. стала поштовхом у трансформації управлінських підходів керівників більшості східноєвропейських та азіатських банків до сфери менеджменту ризиків.

Українські банки постраждали дещо менше ніж російські, а платоспроможність банківської системи України в цілому не була втрачена. При цьому позитивом виявилась практична відсутність іноземних інвестицій в українських банках і порівняно невеликі обсяги депозитів юридичних і фізичних осіб. Обсяги капіталів українських банків у гривневому еквіваленті навіть дещо збільшилися для окремих фінансово-кредитних установ. Проте, викликані знеціненням гривні втрати становили близько 2,5 млрд. грн. (750 млн. дол. США).

Трансформація та реформування економіки відзначилися великою кількістю негативних кон'юнктурних процесів. Більшість з цих процесів пов'язані із глибокими структурними реформами уже існуючих секторів економіки та формування новітніх сфер економічних відносин. В таких умовах господарювання, інвестиційна діяльність банків відбувалася під впливом різного роду специфічних чинників ризику. Найбільш суттєвим системним чинником інвестиційних банківських ризиків стала інфляція (рис. 2.1).

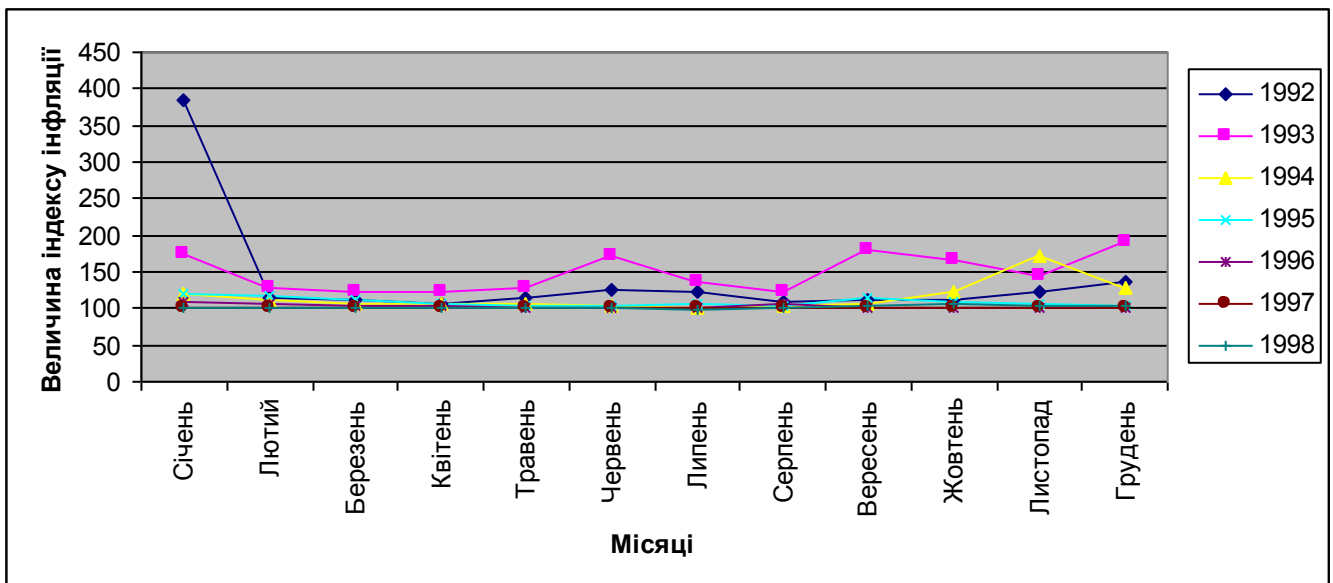

Рис. 2.1. Величина індексу інфляції в Україні за період 1992 – 1999 рр.

Примітка. Побудовано на основі: [62].

Колапсичний вплив на економіку України та вітчизняну банківську систему протягом 1992 – 1994 рр. мала наростаюча гіперінфляційна хвиля. Однак, грошова реформа 1996 року привела банківську систему до якісно нових напрямків розвитку, а управління інфляцією стало для Національного банку України одним із пріоритетів. Однак, уже із 2000 р., в умовах розвитку вітчизняної економіки для українських банків такий системний фактор ризику як інфляція, набув великої актуальності. Глибокі трансформаційні процеси новітньої соціально-політичної стратегії розвитку держави після 2004 р. супроводжується доволі болісними для економіки явищами та процесами (рис. 2.2).

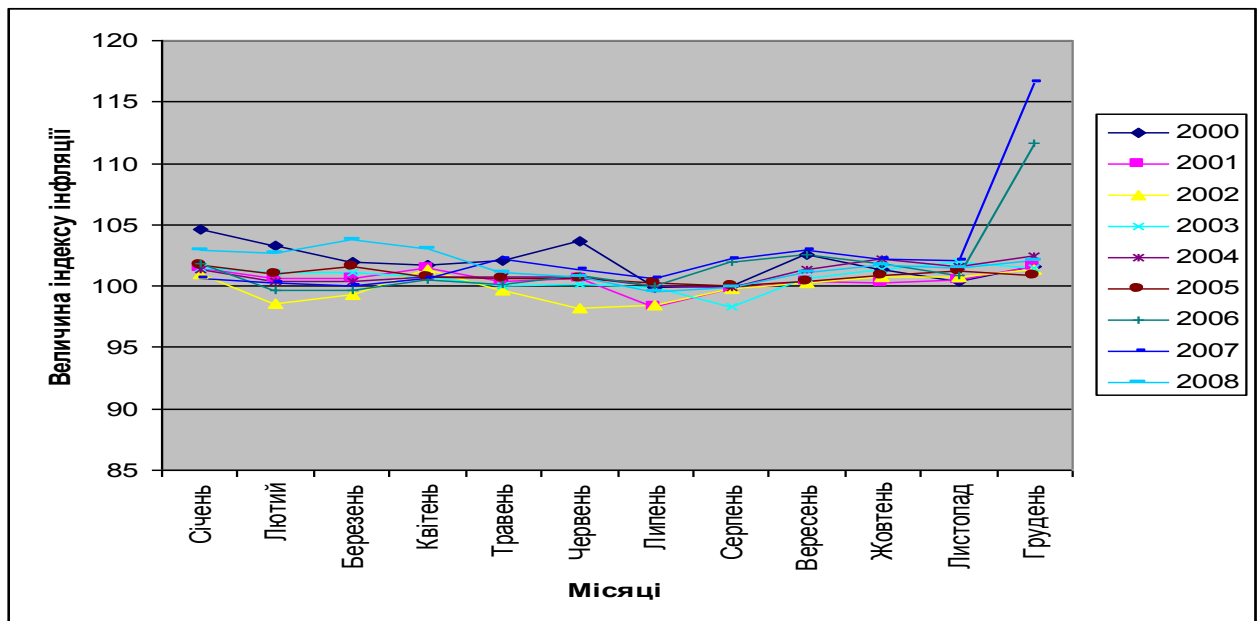

Рис. 2.2. Величина індексу інфляції в Україні за період 2000 – 2008 рр.

Примітка. Побудовано на основі: [62].

Так, у 2004 р. відбулося значне прискорення інфляційних процесів. Основними чинниками зростання інфляції згідно висновків аналітиків Національного банку України протягом року стали: не виважена фіскальна політика уряду; зростання доходів населення більше як на 27,4 %; подорожчання нафтопродуктів, що вплинуло на собівартість продукції; підвищення інфляційних очікувань унаслідок загострення політичної ситуації; підвищення тарифів на комунальні послуги в деяких областях [22]. Стримуючий ж вплив на інфляційні процеси у 2005 р. мало зростання на 75,9 % депозитів фізичних осіб, позитивне сальдо зведеного бюджету України (3,2 млрд. грн.) та ревальвація гривні на 4,81 %.

У 2006 р. підвищення цін на експортований газ для економіки в цілому та зростанням тарифів для населення (газ, електроенергія, пасажирські перевезення, зв'язок), сприяло нарощенню темпів інфляції і у 2007 р. відбулося прискорення інфляційних процесів (116,6 % у 2007 р. порівняно із 111,6 % у 2006 р.), першочергово, завдяки подорожчанням продовольчих товарів, інфляційним очікуванням виробників, збільшенню доходів населення, а також, тривалій політичній невизначеності у країні. Основним економічним каталізатором зростання інфляції у 2008 р. стала масштабна системна фінансово-економічна криза. Так,

індекс споживчих цін становив 122,3 % порівняно з 116,6 % у 2007 р. і був найвищим починаючи із 2000 р.

2009 рік та початок 2010 року характеризувалися неоднозначністю у динаміці величині індексу інфляції (рис. 2.3).

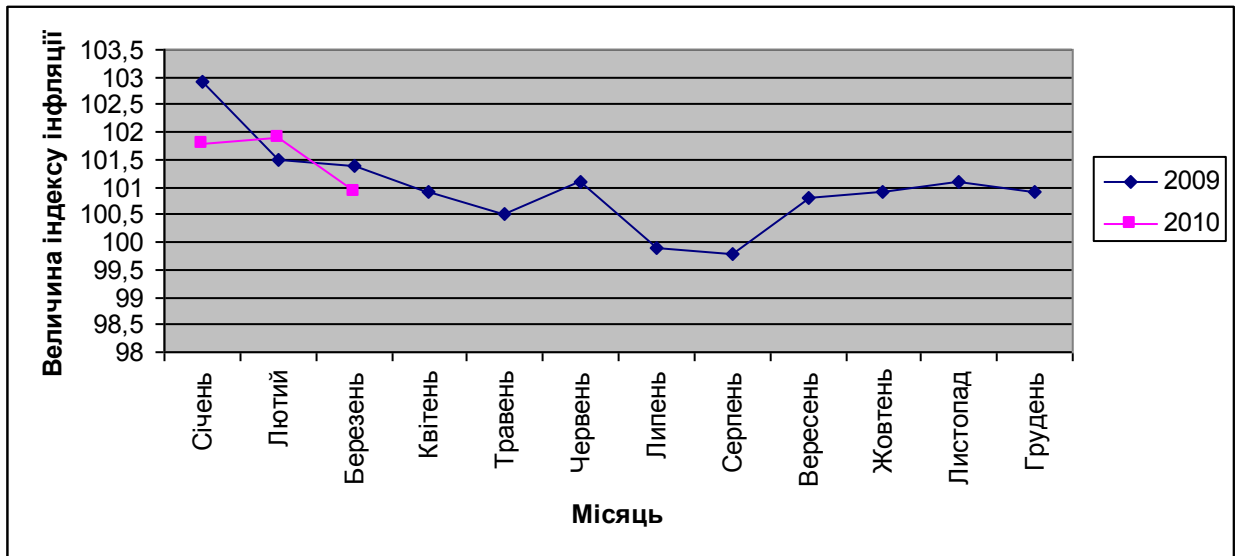

Рис. 2.3. Величина індексу інфляції в Україні за період із січня 2009 по березень 2010 рр.

Примітка: побудовано на основі даних www.uabanker.net.

На діаграмі рис. 2.3 відображено хвилеподібну динаміку індексу інфляції. Це пов'язано, у першу чергу, із неоднозначністю тенденцій у волатильності індексу споживчих цін із 20,9% у лютому 2009 до 15,0% – у червні 2009. У березні 2010 року індекс інфляції знизився у порівнянні із січнем 2010 року на 0,9%. Це сприяло зниженню негативного впливу інфляційного чинника ризику та, у деякій мірі, припинило несприятливі тенденції у поточних результатах діяльності банківських установ.

Значний вплив на рівень банківських інвестиційних ризиків має такий негативний фактор в економіці України, як збитковість діяльності суб'єктів господарювання, а особливо, прихована збитковість. Аналізуючи статистичні дані бачимо, що практично третина усіх суб'єктів господарювання починаючи із 2000 року працювала збитково (рис. 2.4, табл. 2.1).

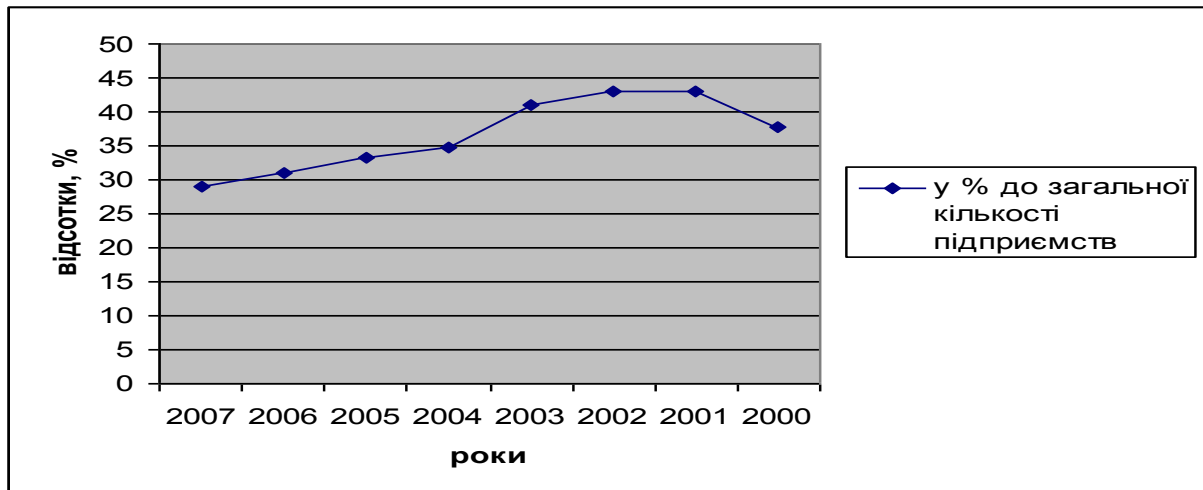

Рис. 2.4. Збиткові підприємств та організацій України за період 2000 – 2007 років

Примітка. Побудовано на основі: [106].

Таблиця 2.1

Українські підприємства, які одержали збиток у 2008 – 2009 рр.

у % до загальної кількості підприємств

Показники	Роки	
	2008	2009
Усього	37,2	47,5
у тому числі:		
сільське господарство, мисливство, лісове господарство	28,3	19,4
промисловість	38,9	50,0
будівництво	37,2	58,7
торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	34,1	42,9
торгівля автомобілями та мотоциклами, їх технічне обслуговування та ремонт	37,7	59,1
оптова торгівля посередництво в оптовій торгівлі	35,2	42,1
роздрібна торгівля; ремонт побутових виробів та предметів особистого вжитку	28,4	37,2
діяльність готелів та ресторанів	38,1	41,9
діяльність транспорту та зв'язку	40,5	51,2
фінансова діяльність	38,2	39,3
операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	41,8	46,0
освіта	29,6	33,5
охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	34,5	31,8
надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	40,1	55,7

Примітка. Побудовано на основі [106].

Відповідно, виникає багато проблемних аспектів щодо інвестиційної кредитоспроможності вітчизняних суб'єктів господарювання. Ризик неповернення змушує банки збільшувати вартість запозичення. Також, такі обставини впливають

на подовження строків оформлення позик. Банки почали відмовлятися від довгострокового інвестиційного кредитування.

Важлива роль у цьому процесі відводиться діяльності бюро кредитних історій. Формування комплексної інформаційної бази щодо потенційних позичальників практично унеможливило видачу інвестиційного кредиту збитковим суб'єктам господарювання [139, с. 73]. Окрім цього, вплив фактору збитковості підприємств на величину банківських ризиків загалом по усій банківській системі України, є прямим. А це у свою чергу веде до зростання питомої ваги проблемних кредитів у структурі активів банків (табл. Д 1.1).

Проблематиці банківських ризиків на етапі становлення банківської системи (1992 – 1999 рр.) не приділялось достатньої уваги, як теорією, так і практикою, а концептуальні підходи до формування ефективної системи менеджменту були повністю відсутніми. Економічна криза негативно вплинула на стабільність вітчизняних банків та змусила керівництво Національного банку України переглянути принципи регуляторної політики у бік формування концепції управління із врахуванням ризиків. Так, після 1999 року макроекономічні параметри вийшли на етап стабілізації та ефективного контролю, а позитивні зрушення у сфері довгострокового інвестиційного кредитування стали помітними лише після 2000 року (рис. 2.5) (табл. 2.2).

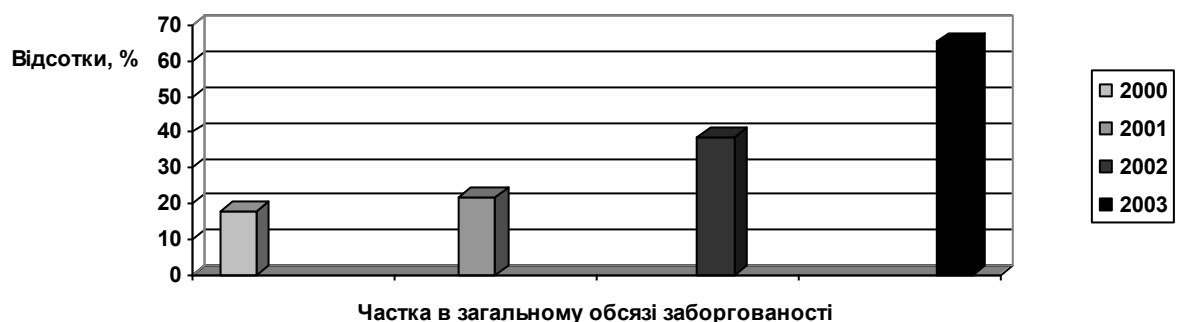

Рис. 2.5. Частка довгострокових кредитів в загальному обсязі заборгованості банків за період 2000 – 2003 років

Примітка. Побудовано на основі: [107].

Таблиця 2.2

**Вимоги банків за довгостроковими кредитами наданими в економіку
України**

(млн. грн.)

Показники	Роки		
	2004	2005	2006
Усього	48003	88599	159033
Кредити надані суб'єктам господарювання:	36722	61088	922231
у національній валюті	20209	32371	44104
в іноземній валюті	16512	28717	48127
Кредити надані фізичним особам	11282	27511	66801
у національній валюті	4134	9430	19577
в іноземній валюті	7148	18081	47224
Питома вага в загальному обсязі кредитів, %	54, 2	61,8	64,9

Примітка. Побудовано на основі: [22; 23; 24]

Зростав рівень кредитів в інвестиційну діяльність, що позитивно впливало на динаміку зростання економіки України (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

**Кредити, надані депозитними корпораціями (крім Національного банку
України)**

(млн. грн.)

Показники	Роки			
	2007	2008	2009	лютий 2010
Усього	426867	734022	723 295	708 292
За строками:				
до 1 року;	131505	222033	230 974	223 281
від 1 до 5 років;	181311	278581	266 699	264 547
більше 5 років	114052	233408	225 623	220 464
У національній валюті:	213802	300220	355 521	350 217
до 1 року;	95159	129048	163 952	156 650
від 1 до 5 років;	94562	132079	147 340	148 952
більше 5 років	24081	39093	44 229	44 614
В іноземній валюті:	213065	433801	367 774	358 075
до 1 року;	36346	92985	67 022	66 631
від 1 до 5 років;	86748	146501	119 359	115 595
більше 5 років	89971	194315	181 394	175 850

Примітка. Побудовано за даними [26].

Проте, динаміка темпів кредитування впродовж 2008 року була нерівномірною. На зниження кредитної активності у 2008 році, згідно аналітичних досліджень

Національного банку України, вплинули уповільнення темпів зростання ресурсної бази інших депозитних корпорацій через ускладнення умов доступу до зовнішніх джерел фінансування, погіршення кредитоспроможності позичальників та необхідність виконання вимог Національного банку України, направлених на стабілізацію ситуації на грошово-кредитному ринку. Починаючи з жовтня 2008 року, тенденція змінилась на протилежну. Відбувалося помітне прискорення темпів зростання кредитних вкладень інших депозитних корпорацій, що було зумовлено значним приростом кредитів у іноземній валюті через зниження курсу гривні до основних іноземних валют.

За термінами розміщення, у 2008 році відбулося зниження темпів зростання заборгованості за довгостроковими кредитами до 173,4 % проти 185,7 % у 2007 році, що стало реакцією на виконання вимог Національного банку України, запроваджених у лютому 2008 року і спрямованих на обмеження збільшення розриву між строками залучених депозитів та розміщених кредитів. Крім того, у квітні поточного року Національним банком України ухвалено рішення, що під час розгляду питання про підтримання ліквідності банків шляхом рефінансування буде враховуватися інформація щодо проведення ними кредитної політики в межах наявних за термінами та обсягами кредитних ресурсів [27].

На початок 2010 року сфера банківського інвестиційного кредитування, за даними НБУ, характеризувалася деяким зростанням темпів приросту кредитів зі строками більше 5 років [28]. Це вказує на те, що реальний сектор економіки потребує відновлення довгострокового кредитування для власної модернізації у посткризовий період.

Свідченням того, що процеси трансформації та адаптації вітчизняної економіки до ринкових умов надто затягнулися, є обсяги інвестиційних операцій банків на ринку цінних паперів за період з 2000 по 2008 роки. Участь банків на вітчизняному ринку цінних паперів у зазначений період характеризувалася недостатньою активністю, тобто незначними вкладеннями у фондові цінності незважаючи на зростання банківського портфеля цінних паперів. Основними цілями банків як інституційних інвесторів є безпека вкладень, дохідність банківських інвестицій, їхня

ліквідність та зростання. Такі цілі банківської діяльності в розрізі структур банківських портфельів формуються на основі розробки інвестиційної політики та стратегії банку. З 2000 року поступове нарощення портфеля цінних паперів банків України відбувалося досить повільно. У цьому можна перекоонатися розглянувши структуру та обсяги портфельних інвестицій (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Портфель цінних паперів банків України у 2000 – 2003 роках

Показники	Роки							
	2000		2001		2002		2003	
	млн. грн.	%, до загальної суми	млн. грн.	%, до загальної суми	млн. грн.	%, до загальної суми	млн. грн.	%, до загальної суми
Цінні папери на продаж	671	34,3	3256	74,9	1502	34,5	2409	36,6
Цінні папери на інвестиції	1326	60,8	942	21,7	2719	62,5	3998	60,8
Вкладення в асоційовані компанії	93	3,5	110	2,5	88	2,0	96	1,5
Вклади в дочірні компанії	44	1,4	39	0,9	43	1,0	70	1,1
Усього	2134	100,0	4347	100,0	4352	100,0	6572	100,0

Примітка. Побудовано на основі: [22; 23; 24; 25].

Основними ознаками 2004 року у сфері банківських інвестицій у цінні папери стали:

– по-перше, зростання акцій в портфелі банку та інших форм участі в капіталі на 38,2 %, зокрема у портфелі на продаж – 41,5 % з початку року;

– по-друге, інвестиції в асоційовані та дочірні компанії з початку року зросли на 2,7 % і на листопад 2004 року склали 201 млн. грн.;

– по-третє, інші цінні папери (крім акцій) у портфелі банків відзначалися протягом 2004 року змінною кон'юнктурою, оскільки максимальною вартістю торговий портфель відзначався у червні, а портфель на продаж у вересні.

Такі тенденції свідчили про очікування керівництва банків у другому півріччі на позбавлення короткострокових коливань вартості цінних паперів. Аналіз показників вартості цінних паперів у портфелі банків України свідчить, що протягом 2004 – 2006 років найбільшими темпами зростали (82,1 %) усі цінні

папери, крім акцій. На наш погляд, це відбувалося завдяки усе тому ж очікуванню інвестиційного буму та різкого поживлення активності ринку цінних паперів. Банки почали нарощувати спекулятивну частину портфеля цінних паперів. Поряд з тим, акції у портфелі цінних паперів за даний період зросли лише на 34,2 %. Резерв ж під знецінення цінних паперів зростав найнижчими темпами – 27,4 % за рік, оскільки, довірчі настрої топ-менеджменту банків-інвесторів стали більш оптимістичнішими (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Вартість цінних паперів у портфелі банків у 2004 – 2006 роках [25]

(на кінець періоду, млн. грн.)

Показники	Роки		
	2004	2005	2006
I. Цінні папери крім акцій у портфелі банку	5971,5	10874,1	10523,4
– торговий портфель	72,8	242,1	1847,5
– на продаж	3701,8	5816,7	5945,8
– до погашення	2196,8	4815,4	2730,1
II. Акції в портфелі банку та інші форми участі в капіталі	2247,0	3452,8	3951,9
1. Акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком	2069,6	3303,7	3570,5
– торговий портфель	33,4	476,6	2198,8
– на продаж	2036,2	2827,1	1371,7
2. Інвестиції в асоційовані та дочірні компанії	177,4	149,1	381,4
III. Резерв під знецінення цінних паперів	292,2	402,6	279,5
– на продаж	261,9	382,0	260,9
– до погашення	30,2	20,6	18,6

Примітка. Побудовано на основі: [25].

Починаючи із другої половини 2007 року спостерігалася значна позитивна динаміка цінних паперів (+ 12934 млн. грн.). Найбільшою питомою вагою володіли цінні папери у портфелі на продаж (торговий портфель – 9,48 %; портфель на продаж – 80,32 %; портфель до погашення – 10,20 %). В свою чергу, портфель до погашення банками скорочено на 631 млн. грн., що свідчить, перш за все, про невпевненість керівництва банків щодо позитивної кон'юнктури фондового ринку та фінансовій стабільності емітентів у майбутньому (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Цінні папери у портфелі депозитних корпорацій

млн. грн.

Показники	Роки			
	2007	2008	2009	лютий 2010
Усього	15200	28134	30 086	28 778
У торговому портфелі:	2416	2667	1 081	1 737
у національній валюті	2416	2667	1 081	1 737
в іноземній валюті	-	-	-	-
У портфелі на продаж:	9283	22598	24 324	21 709
у національній валюті	9283	22598	24 255	21 640
в іноземній валюті	-	-	68	69
У портфелі до погашення:	3500	2869	4 681	5 332
у національній валюті	3500	2869	4 681	5 332
в іноземній валюті	-	-	-	-

Примітка. Побудовано на основі: [27].

Кінець 2009 – початок 2010 в операціях з цінними паперами характеризувалися наступними тенденціями:

- продовжилось зменшення залишків цінних паперів, крім акцій, випущених резидентами, у портфелі банків;
- у розподілі цінних паперів, крім акцій, за портфелями продовжували переважати папери на продаж;
- за видами валют 99,8% цінних паперів були номіновані у національній валюті;
- за строками погашення продовжували переважати цінні папери зі строком погашення більше 2 років.

Таким чином, в період розвитку та становлення банківського сектору економіки України від умілого використання широкого комплексу фінансово-кредитних інструментів безпосередньо залежало саме його існування, можливість отримання прибутку від операцій на грошовому ринку або, навпаки, ризик втрати ліквідності чи банкрутство. Необхідно врахувати ще й те, що посилення процесів глобалізації та міжнародної інтеграції підвищує інвестиційні банківські ризики у світовому масштабі. Суттєві корективи у розвиток економіки вніс вступ України у Світову організацію торгівлі, що привело до лібералізації доступу іноземних банків до українського банківського сектору. Як наслідок, жорстка конкуренція між вітчизняними банками і провідними фінансово-кредитними установами світу. Із

врахуванням незначної величини активів української банківської системи в порівнянні із зарубіжними банківськими ресурсами, прихід таких учасників банківської діяльності кардинально змінив ситуацію.

Перерозподіл банківського ринку на сьогодні є пройденим етапом для більшості країн Східної Європи. Саме так банки Польщі, Угорщини і Чехії частково або повністю почали належати європейським чи американським банкам. Це призвело до формування нових вимог щодо системи менеджменту, зокрема, її організаційної структури та кадрового забезпечення управлінських процесів. Запропонована у цей період система рекомендацій НБУ банкам України передбачає формування системи ризик-менеджменту із уже наявним кадровим ресурсом. Так, у частині “Загальні концепції ризик-менеджменту” передбачено, що для ефективного процесу управління ризиками слід “забезпечити чіткий розподіл функцій, обов’язків і повноважень із ризик-менеджменту, а також чітку схему відповідальності за виконання завдань на всіх організаційних рівнях та в усіх підрозділах банку” [96].

Суттєвим недоліком, на наш погляд, у Рекомендаціях Національного банку України, стала відсутність першочергових заходів та пропозицій щодо кадрового забезпечення процесу управління банківськими ризиками, зокрема:

- по-перше, відсутніми є вимоги щодо освітньо-кваліфікаційного рівня персоналу долученого до управління ризиками;
- по-друге, відсутність процедурних аспектів підбору, підготовки та перепідготовки банківського персоналу;
- по-третє, не зазначено вимог до професійних та морально-психологічних якостей банківських ризик-менеджерів різних організаційних рівнів банку.

Проте, у вітчизняній банківській системі особливу роль відіграє дещо інший аспект: в Україні практично не існує високопрофесійних шкіл ризи-менеджменту із значною теоретичною базою та напрацюваннями у сфері управління ризиками. Вітчизняні вузи не готують професійних ризик-менеджерів, хоча навчальні плани та програми включають такий напрямок підготовки банківських фахівців як управління ризиками.

Світова практика показує, що неабиякого значення у розвитку сфери банківських інвестицій загалом та управління інвестиційними ризиками зокрема, відіграє механізм іпотеки. Проте, становлення вітчизняної іпотечної системи, особливо її правового базису, відображає усю неоднозначність та складність цього юридично-соціального явища. У підтвердження даної тези розглянемо статтю 1 Закону України “Про іпотеку” та статтю 575 Цивільного процесуального кодексу України. Так, згідно статті 1 Закону “Про іпотеку”, іпотекою вважається “вид забезпечення виконання зобов’язань нерухомим майном, що залишається у володінні і користуванні іпотекодавця, згідно з яким іпотекодержатель має право в разі невиконання боржником забезпеченого іпотекою зобов’язання одержати задоволення своїх вимог за рахунок предмету іпотеки переважно перед іншими кредиторами цього боржника” [56]. А у статті 575 Цивільного кодексу України зазначено, що іпотека – “це застава нерухомого майна, що залишається у володінні заставодавця або третьої особи” [169]. Так, названі нормативно-правові акти по різному трактують поняття іпотеки та права суб’єктів іпотечного процесу.

Практика показує, що іпотека для банку не лише вигідна, але й надзвичайно ризикова, при чому це ризики не лише для банку, але й позичальника (рис. 2.6 та 2.7) [152, с. 306].

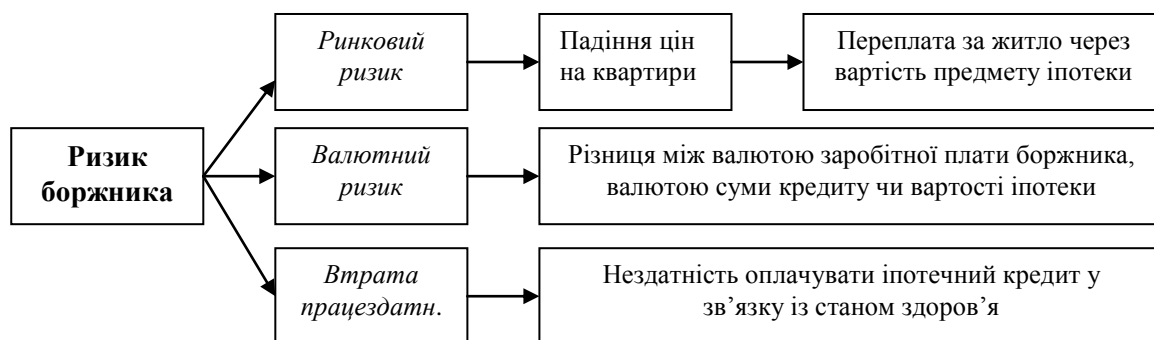

Рис. 2.6. Ризики іпотечного кредитування для боржника (позичальника)

Примітка. Побудовано самостійно.

Для позичальника у банківській практиці можна виділити три основних види ризиків: ринковий ризик для позичальника, в першу чергу, може з’явитися при різкому зниженні ціни на житло, тобто одержуючи в кредит дорогу квартиру, позичальник розраховує, що її вартість не зменшиться за той час поки ним буде

повертатися кредит. В іншому випадку, надмірна переплата по іпотечному кредиту за вартістю квартири стає очевидною.

Ризик зміни валютного курсу найбільш суттєво впливає на показник сукупного ризику для позичальника. Це відбувається тоді, коли валюта у якій надається кредит чи визначаються ціни на предмет іпотеки не співпадає із валютою повернення кредиту (як приклад, доларові кредити у 2007 і різка зміна курсу долара із 5,00 грн. за 1 дол. США у 2007 році до 8,00 грн. за 1 дол. США у 2008 та 2009 роках).

Ризиком, що притаманний лише боржнику, є ризик втрати працездатності. У випадку його настання (смерть, хвороба, каліцтво тощо), боржник уже не має можливості заробляти гроші і повертати кредит. Це може призвести до необхідності вилучення кредитором майна.

Водночас, сукупний ризик кредитора може включати дещо більшу кількість видів ризиків, серед яких, ми виділяємо декілька головних (рис. 2.7).

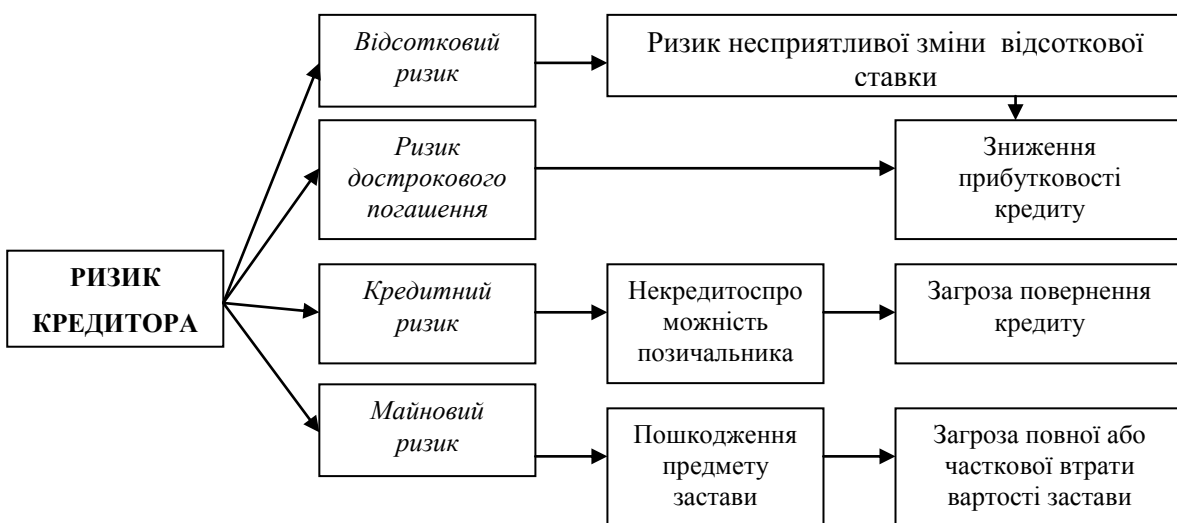

Рис. 2.7. Основні види іпотечних ризиків для кредитора

Примітка. Побудовано самостійно.

Зміни ринкової процентної ставки, як правило, є наслідком зміни рівня інфляції. Для кредитора цей ризик призводить до зниження прибутковості іпотечних кредитів і незбалансованості активів та пасивів. Крім того, у випадку зниження ринкової процентної ставки зростає імовірність виникнення наступного основного виду ризику – дострокового погашення іпотечного кредиту (боржник достроково погашає кредит з метою отримання наступного кредиту під меншу процентну ставку). Як

правило, боржникам надається право достроково погасити кредит, хоча заборона на дострокове погашення на перші декілька місяців чи років може бути відображена у договорі про іпотеку. Для кредитора – дострокове погашення означає необхідність реінвестицій достатньо великої суми коштів. Основною проблемою при цьому є те, що кредитору завчасно невідомо, в який момент може виникнути дострокове погашення, відповідно, ринкова ставка реінвестування може бути на найнижчому рівні. В свою чергу, майновий ризик стосується об'єкту застави.

Одночасно зростає необхідність у якісній оцінці ризиків пов'язаних з інвестиціями в іпотечні цінні папери, а особливо, ризиків, що пов'язані із сек'юритизацією такого специфічного виду активів як іпотечні кредити.

В Україні законодавча база, яка повинна визначати особливості емісії і обігу іпотечних цінних паперів, була сформована в кінці 2005 року з прийняттям Закону України “Про іпотечні облігації”. До цього моменту Законом України “Про іпотеку” були введені в обіг квазііпотечні цінні папери – заставні. Це були специфічні боргові папери, які у відповідності до статті 20 закону підтверджують безумовне право їх володіння на задоволення боржником вимог по головному зобов'язанню. Заставні, у свою чергу, можуть забезпечувати випуск іпотечних цінних паперів [155, с. 370].

Однак, не усі типи активів можуть бути переведенні в цінні папери, оскільки, під сек'юритизацію підпадають позики, що володіють стандартними характеристиками терміну погашення, розміру, вартості, гарантіями і використання прибутків. В країнах із розвинутим фінансовим та іпотечним ринком сек'юритизаційна угода являє собою досить складну схему, участь у реалізації якої беруть різного роду фінансові установи, використовуючи при цьому різноманітні інструменти фінансового ринку. По мірі ускладнення процесу сек'юритизації збільшується і кількість ризиків пов'язаних із цим. Відтак, сукупний іпотечний ризик доповнюється окрім традиційно визначених (ризик кредитора та ризик позичальника) ще й специфічним – сек'юритизаційним ризиком. Головним в управлінні ризиками, що виникають при сек'юритизації є необхідність з допомогою механізмів підвищення надійності, розподілити їх між основними учасниками процесу для максимальної мінімізації [1, с. 20].

Враховуючи особливості механізму сек'юритизації, пропонуємо ідентифікувати дані ризики виходячи із дій, обставин та суб'єктів. Така ідентифікація може відбуватися за спрощеною схемою, тобто поділяючи усі сек'юритизаційні ризики на дві підгрупи: ризики, що пов'язані із неналежним виконанням взятих на себе зобов'язань та ризики невиконання зобов'язань. Ці ризики знаходяться у тісному взаємозв'язку оскільки неналежне виконання може досить легко перерости у невиконання зобов'язань будь-якої із сторін угоди сек'юритизації.

Сучасний стан іпотечного кредитування та розвиток вітчизняної методології управління банківськими ризиками загалом, відображає повну відсутність системного підходу. У малих та середніх банках ризик-менеджмент, що системно інтегрований в організаційну структуру переважно відсутній. При необхідності надання довгострокового кредиту процес управління ризиками зводиться до оцінки боржника, що є наслідком відсутності глибокого розуміння та усвідомлення топ-менеджментом банку різноманітності факторів ризиків іпотечного кредитування, що можуть виникати на будь-якому із етапів даного процесу. У таких банківських установах переважно немає достатнього інформаційного забезпечення системи управління ризиками, основних критеріїв щодо ідентифікації ризиків, порядку і методики управлінських дій. Враховуючи те, що у великих універсальних банках існують департаменти з управління ризиками, у розпорядженні яких достатня методологічна база, ці банки здатні розробити політику управління ризиками, визначити цілі і завдання у вигляді внутрішньо банківського положення та інших типів документів. Однак, при цьому часто не береться до уваги специфіка управління ризиками довгострокового іпотечного кредитування.

Необхідність функціонування таких специфічних фінансово-кредитних установ як інвестиційні банки впливає з їхньої інституційної сутності. Це професійні учасники інвестиційного ринку менеджмент яких володіє навиками в акумулюванні довгострокових ресурсів та їхньому раціональному розміщенні. Згідно Закону України "Про банки і банківську діяльність" від 07.12.2000 року "банки в Україні можуть функціонувати як універсальні або спеціалізовані. За спеціалізацією банки можуть бути ощадними, інвестиційними, розрахунковими (кліринговими). Банк

набуває статусу спеціалізованого банку у разі якщо більше 50 відсотків його активів є активами одного типу” [53].

Попри це, інвестиційні банки можуть стати надійними партнерами як для емітентів так і для інвесторів, що виокремить їх як рушійну силу у розвитку вітчизняного фондового ринку. Саме з цією метою ми вносимо ряд пропозицій щодо створення та функціонування моделі інвестиційних банків в Україні із врахуванням специфіки соціально-економічних та глобальних економічних передумов. Модель інвестиційного банку включає три основних складові: форма власності банку, ресурси банку та діяльність банку.

Оскільки, спеціалізовані інвестиційні банки наражаються порівняно із універсальними банками на значно більші ризики, то сфера їхньої діяльності регламентується більш жорсткими нормативами. Можливо, саме тому, в Україні сьогодні не існує де-юре жодного спеціалізованого інвестиційного банку, хоча де-факто, функціонують банки, які містять у своїй назві слово “інвестиційний”. На нашу думку, державна форма власності у таких спеціалізованих банках, у першу чергу, дозволить ефективно контролювати використання бюджетних коштів та виконання інвестиційних проектів у пріоритетних галузях економіки. Доцільним є також зняття нормативних обмежень щодо коштів фізичних осіб, однак спеціалізованим інвестиційним банкам ми рекомендували б залучати такі кошти лише на довгостроковій основі, тобто більше 1 – 3 років.

Наступним елементом є сфера діяльності банку. Пріоритет тут звичайно повинен надаватися реалізації економічно значимим інвестиційним проектам і, безперечно, на інноваційній основі. Разом з тим, ми переконанні у необхідності накладення мораторію для спеціалізованих інвестиційних банків доступу до сфери споживчого кредитування, адже місією таких банків є розвиток, а для цього, найважливіше ресурс – інвестиції.

Відтак, головною метою діяльності інвестиційних банків повинна стати підтримка реального сектору економіки через надання послуг підприємствам-емітентам та професійної діяльності на ринку фінансових активів.

Таким чином, системні і несистемні інвестиційні ризики у вітчизняній економіці, потребують від банків особливої уваги, а їх ідентифікація не повинна зводитись лише до вивчення їхніх класифікаційних ознак. На противагу цьому, необхідно з'ясувати джерела та шляхи їхнього походження, що доводить необхідність кардинального покращення якості управління ризиками. Досягнувши даної цілі банки зможуть з успіхом конкурувати і залишатись повноцінними суб'єктами банківських інвестицій. Найбільш конкурентоздатні інститути по максимально прийнятних цінах зможуть реалізувати пакети своїх акцій при продажі бізнесу іноземним претендентам.

2.2 Інформаційно-аналітична складова інвестиційного ризик-менеджменту банку

Першочерговими заходами для менеджерів вітчизняних банків є формування інформаційної бази та збалансування інформаційних потоків щодо можливості виникнення ризиків в інвестиційній банківській діяльності. Сучасна дієва система управління ризиками вимагає комплексного підходу не тільки до, власне, процесу управління, а і до формування системи інформаційного забезпечення ризик-менеджменту банку. Таке забезпечення можливе завдяки збалансуванню інформаційних потоків як необхідного компоненту у реалізації стратегічних і тактичних цілей банківського менеджменту. Головний принцип: нічого зайвого, а усе максимально корисне. Відтак, жодна ланка у системі інформаційного забезпечення ризик-менеджменту не повинна функціонувати виходячи із кількісної необхідності. Максимальна віддача компонентів є базисом якісного підходу у формуванні такої системи.

Стаття 39 Закону України “Про інформацію” зазначає, що “інформаційна продукція та інформаційні послуги громадян і юридичних осіб, які займаються інформаційною діяльністю, можуть бути об'єктами товарних відносин...” [55]. Прикладом таких організацій у банківській сфері виступають бюро кредитних історій.

23 червня 2005 року в Україні був прийнятий Закон України “Про організацію формування та обігу кредитних історій”, який набув чинності 29 січня 2006 року. Стаття 3 цього закону визначала поняття “кредитне бюро”, як юридичної особи, “виключною діяльністю якої є збір, зберігання, використання інформації, що становить кредитну історію, тобто сукупність інформації про юридичну чи фізичну особу, відомостей про виконання нею зобов’язань за кредитними правочинами, іншої відкритої інформації” [57].

Особливу роль кредитним бюро відводять на фінансовому ринку, оскільки вони [75]:

- зменшують асиметрію інформації між позичальником і кредитором;
- дають кредиторам можливість більш точно оцінити ризики і підвищити якість портфеля;
- зменшують проблему несприятливого вибору і знижують вартість кредиту для добросовісного позичальника;
- збільшують обсяг кредиту і покращують доступ до кредитів;
- сприяють впровадженню кредитного скорингу та автоматизованого андеррайтингу, зменшують операційні витрати і підвищують доходність кредитора.

Важливе значення набуває інформація бюро кредитних історій в результаті оцінки банком надійності інвестиційних партнерів. У зв’язку з цим, інформація щодо негативної ділової репутації партнерів може відіграти вирішальну роль у мінімізації інвестиційних проектних ризиків і практично виключити загрози у реалізації інвестиційного проекту.

Основними джерелами нормативно-правової інформації є Закони України, постанови, положення та інструкції Національного банку України, а також, внутрішні положення банку. У контексті проблеми інвестиційного банківського ризик-менеджменту необхідно, зазначити, що банківський ризик-менеджмент загалом в Україні носить рекомендаційний характер. У підтвердження цього, розглянемо статтю 44 Закону України “Про банки і банківську діяльність” у якій зазначається, що “банк створює постійно діючий підрозділ з питань аналізу та управління ризиками, що має відповідати за встановлення лімітів щодо окремих

операцій, лімітів ризиків контрапартнерів, країн контрапартнерів, структури балансу відповідно до рішень правління (ради директорів) з питань політики щодо ризикованості та прибутковості діяльності банку”, а основні обов’язки щодо процесу управління банківськими ризиками згідно Закону покладено на “кредитний комітет, комітет з питань управління активами та пасивами, тарифний комітет” [53]. Таким чином, законодавці не чітко розподілили обов’язки окремих підрозділів банку, а формування постійно діючого підрозділу з питань аналізу та управління ризиками взагалі деформує загальну концепцію ризик-менеджменту банку, оскільки, із визначення бачимо, що це лише допоміжна структура для роботи комітетів банку.

У 2004 році Генеральний департамент банківського нагляду Національного банку України розробив “Методичні вказівки щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України” з метою виконання положень проекту другої Базельської угоди про капітал та побудови в комерційних банках систем управління ризиками та системи нагляду на основі ризиків. При чому зазначається, що “документ створено з метою викладення бачення Національного банку України щодо того, яким чином банки України мають підійти до організації та функціонування систем управління ризиками (ризик-менеджменту) з метою забезпечення їх комплексності та надійності” [96]. Тобто, і даний документ є лише “баченням” та носить рекомендаційний характер.

На наш погляд, ризик-менеджмент повинен бути обов’язковим елементом управління банку і бути законодавчо регламентованим. У цьому напрямку, необхідно розробити та прийняти Закон України “Про систему ризик-менеджменту у банках України”, котрий включатиме три базові складові:

1. Формування системи ризик-менеджменту в банку:
 - регламентація обов’язків керівництва банку у процесі створення систем;
 - організаційна структура системи ризик-менеджменту;
 - регламентація повноважень учасників в процесі управління ризиками.
2. Функціонування системи ризик-менеджменту в банку (ідентифікація ризиків, аналіз та оцінка ризиків, моніторинг ризиків).
3. Особливості застосування методів мінімізації банківських ризиків.

З метою конкретизації даного Закону пропонуємо Національному банку України розробити та впровадити у дію такі інструктивні матеріали, зокрема:

1. Про організаційну структуру ризик-менеджменту в банках України;
2. Про застосування методів ідентифікації, аналізу, оцінки банківських ризиків;
3. Про застосування методів мінімізації та моніторингу банківських ризиків.

Зазначимо, що діяльність служби внутрішнього аудиту повинна відбуватися на основі концепції ризик-орієнтованого контролю, а не “концепції тотального контролю з метою жорсткого адміністративного управління” [85, с. 4]. Особливістю ризик-орієнтованої концепції контролю полягає у наявності наступних принципів:

- відмова від традиційного планування, тобто планування без врахування ризиків;
- впровадження підходів, що базуються на визначенні та моніторингу прийнятної величини ризику;
- пропорційний розподіл відповідальності, щодо організації процесу ідентифікації та оцінки ризиків на усі підрозділи та структурні одиниці банку;
- передача функцій незалежної оцінки ефективності внутрішнього контролю за ефективністю процесу ідентифікації ризиків службі внутрішнього аудиту.

Залучення служби внутрішнього аудиту до процесу ідентифікації ризиків повинно обмежуватися рамками, котрі дозволяють зберегти об'єктивність та незалежність роботи підрозділу ризик-менеджменту банку і, водночас, чітко визначають параметри роботи внутрішніх аудиторів.

Основними структурними складовими процесу аналітичної роботи в інформаційному масиві є ефективні та повноцінні системи інформаційно-аналітичного забезпечення. Розвиток інформаційних технологій на сьогодні дозволяє здійснити комплексний збір та аналіз інформаційних потоків. Однак, нарощення потоків зовнішньої і внутрішньої інформації часто призводить до надлишковості цієї інформації, а відтак – до необхідності належної її систематизації. Внаслідок цього, у країнах Західної Європи, у США, Канаді, Австралії та інших країнах все більшої популярності набуває інформаційний аудит, який передбачає систематичне вивчення використання інформації, ресурсів і потоків. Доцільність

такого напрямку аудиту пояснюється необхідністю перевірки даних, які надходять до інформаційної системи, на точність і автентичність за допомогою спеціальних програм, оскільки завжди існує небезпека підробки електронних звітів або даних. Особливістю інформаційного аудиту є перевірка не тільки звичайних документів, а й комп'ютерних систем, програм і файлів [197].

Головною метою інформаційного аудиту є аналіз та оцінка комунікаційної активності для прийняття управлінських рішень. Відповідно, головними функціями інформаційного аудиту є [7]:

1. Інформативна функція (керівництво банку отримує репрезентативну інформацію щодо поточного стану інформаційної системи);
2. Прогнозна функція (на основі проведеного аналізу та висновків аудиторів робиться прогноз подальшого розвитку інформаційної системи та її основних параметрів).

Виконуючи дані функції, інформаційний аудит відображає системність та комплексність у підході керівництва банку до інформаційної політики, водночас, є інструментом розробки та реалізації ефективної конкурентної стратегії на ринку банківських послуг.

На жаль, нині в Україні більшість організацій, підприємств, банків покладаються на керівні організації чи провайдерів, мотивуючи це браком коштів, але збитки від порушень функціонування інформаційної системи, втрати стратегічно важливої комерційної інформації є значно більшими від витрат на забезпечення якісної інформації. Як наслідок, функціонування інформаційних систем може супроводжуватися інформаційними ризиками.

Сутність інформаційного ризику визначається випадковістю подій, що приводить до негативних наслідків і “збоїв” у інформаційній системі, а відтак, і порушення певних критеріїв якості інформації. Таке порушення або відхилення і є основним фактором, що призводить до виникнення такого роду ризиків. Специфіка прояву інформаційних ризиків, його місце та роль в інвестиційному ризик-менеджменті банківських установ визначається особливостями і напрямками інвестиційної діяльності (табл. 2.7)

Таблиця 2.7

Інформаційні ризики в інвестиційному ризик-менеджменті банку

Сфери інвестиційної діяльності банку	Характеристика інформаційних ризиків	
	Специфіка прояву	Наслідки реалізації
ІНВЕСТИЦІЙНЕ КРЕДИТУВАННЯ	Недостовірність, неповнота та несвочасність інформації щодо особливостей реалізації інвестиційного проекту, фінансового стану інвестиційних партнерів тощо.	Загроза реалізації проекту; Загроза не повернення інвестиційного кредиту та отримання очікуваного прибутку.
ФІНАНСОВІ ІНВЕСТИЦІЇ	Неактуальність та неповнота інформації щодо кон'юнктури фондового ринку; Недостовірність або несвочасність інформації щодо емітентів цінних паперів тощо.	Недоотримання прибутку від сформованого портфеля цінних паперів; Значні втрати від несприятливої кон'юнктури на ринку цінних паперів тощо.

Примітка. Побудовано самостійно.

Однією із найважливіших складових інформаційного аудиту банку є аудит безпеки інформаційної системи основними цілями якого є:

- аналіз ризиків, що пов'язані із загрозами інформаційній безпеці банку;
- аналіз та оцінка поточного рівня безпеки;
- оцінка відповідності інформаційних систем міжнародним стандартам інформаційної безпеки;
- формування певних рекомендацій щодо підвищення ефективності системи інформаційної безпеки.

Аудит інформаційної безпеки – це системний процес кількісної та якісної оцінки інформаційної системи, головними критеріями якого є певні стандарти такої безпеки. А тому, аудит інформаційної безпеки раціонально розділити на два основних види:

1. Експертний аудит (виявлення недоліків у системі захисту інформації на основі досвіду експертів-аудиторів);
2. Поетапний аудит у відповідності із стандартами інформаційної безпеки (NIST 800 – 30, ISO 17799 та ISO 27001 і ін.).

Економічний зміст інформаційних ризиків можна визначити як настання випадкової події в інформаційній системі, що призводить до порушення її функціональних характеристик та якості інформації, а також, збалансованості інформаційних потоків.

Велике значення у проведенні аудиту має програмне забезпечення аналізу інформаційних ризиків. У міжнародній практиці відомими є такі програмні продукти як: програма на основі методу CRAMM, програмне забезпечення RiskWatch, системи COBRA та Buddy System.

Службою Безпеки Великобританії, згідно завдання уряду, був розроблений метод UK Government Risk Analysis and Management Method (CRAMM). Він використовується із 1985 року урядами та комерційними організаціями [202]. На основі методу, CRAMM фірмою Insight Consulting Limited розроблено та удосконалюється програмний продукт для ефективного аудиту інформаційних ризиків. Окрім того, програма на основі методу CRAMM дозволяє проведення комплексного дослідження інформаційної системи, випуск супровідних документів на усіх його етапах, проведення аудиту на основі міжнародних стандартів ISO 17799 та ISO 27001 та розробку ефективної інформаційної політики [192].

Перший етап управління інформаційними ризиками, на основі програми, дозволяє вирішити питання оцінки достатності базового рівня захисту інформаційної системи. На другому етапі відбувається ідентифікація ризиків та оцінка їх величини. Третій етап – вибір методів мінімізації інформаційних ризиків (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Звітність на етапах CRAMM

№ п/п	Етапи CRAMM	Звітність
1	Оцінка достатності базового рівня захисту інформаційної системи	1. Параметри моделей базових ресурсів інформаційної системи та зміст кожної моделі; 2. Оцінка критичності ресурсів; 3. Підсумковий звіт першого етапу.
2	Ідентифікація та оцінка інформаційних ризиків	1. Результат оцінки рівня загроз та слабких сторін; 2. Результати оцінки величини ризиків; 3. Підсумковий звіт по другому етапу.
3	Вибір методів мінімізації	1. Рекомендаційні міри мінімізації ризиків та уникнення негативних ситуацій; 2. Детальна специфікація небезпек; 3. Оцінка вартості застосування запропонованих засобів; 4. Перелік методів мінімізації у відповідності із пріоритетами застосування; 5. Підсумковий звіт по третьому етапу.

Примітка. Побудовано на основі: [194].

Для кожного із етапів здійснюється автоматичний підбір вхідних параметрів, що значно полегшує роботу інформаційних аудиторів. При завершенні кожного із етапів передбачається формування певного типу звітності.

Незважаючи на переваги методу, ми виділяємо такі недоліки CRAMM:

- використання методу та його програмного забезпечення потребує спеціальної підготовки та високої кваліфікації аудиторів;
- CRAMM більше підходить для аудиту уже існуючих інформаційних систем, ніж до тих, які тільки формуються;
- аудит згідно методу CRAMM є досить трудомістким процесом і може вимагати тривалої аудиторської роботи;
- можливість внесення змін у програмне забезпечення CRAMM користувачам є недоступним.

Програмне забезпечення RiskWatch розроблено американською компанією Risk Watch Inc. У програму входять профілі для фізичних методів захисту інформаційної системи, для аналізу та оцінки інформаційних ризиків, а також, для оцінки відповідності інформаційної системи критеріям ISO 17799 [198]. Так, у якості критеріїв для оцінки інформаційних ризиків використовуються параметри: “Передбачення річних втрат” та “Повернення від інвестицій у інформаційну систему”. Суттєвим недоліком програмного забезпечення RiskWatch є його відносна висока вартість впровадження.

Система COBRA (Consultative Objective and Bi-Functional Risk Analysis) розроблена компанією Risk Associates для оцінки відповідності інформаційної системи стандарту ISO 17799 [199]. COBRA реалізує методи кількісної оцінки ризиків, а також продукує інструменти для проведення ефективного консалтингу та поточного аналізу безпеки інформаційної системи. Під час розробки даної програми використовувалися принципи побудови експертних систем, широка база даних можливих загроз та слабких позицій та довідкова інформація для аудиторів [182].

Програмний продукт Buddy System розроблений компанією Countermeasures Corporation і дозволяє здійснити як кількісний, так і якісний аналіз ризиків

функціонування інформаційної системи. Основна увага у даній системі зосереджена на порушенні фізичної безпеки інформаційної системи [191].

Наявність концепції та програмного апарату управління інформаційними ризиками є невід'ємним компонентом системи забезпечення інвестиційного ризик-менеджменту. У багатьох країнах національні інститути стандартів, організації, що спеціалізуються на вирішенні комплексних проблем інформаційної безпеки запропонували концепції управління інформаційними ризиками: концепція національного інституту стандартів США NIST 800-30 (табл. 2.9); британська концепція BS 7799; міжнародні стандарти ISO 17799 та ISO 27001; концепція MITR.

Система управління інформаційними ризиками повинна бути інтегрованою у підсистему інформаційного забезпечення ризик-менеджменту. На основі такого принципу було сформовано концепцію національного інституту стандартів США NIST 800-30. У стандарті запропонованому даною організацією виділено ряд компонентів, серед яких: базова інформація (вхідна), стадії управління ризиками, вихідні документи [196]. Кожна із стадій знаходиться у безпосередньому взаємозв'язку із кожною попередньою та кожною наступною стадією (табл. 2.9).

Таблиця 2.9

Концепція управління інформаційними ризиками NIST 800 - 30

Стадії управління інформаційними ризиками	Базова інформація (вхідна)	Вихідні документи
Опис системи	Цілі інформаційної системи; Інформаційні ресурси; Опис інтерфейсів інформаційної системи; Персонал і його функції.	Границі системи; Функції системи; Критичні елементи інформаційної системи; Класифікація даних.
Ідентифікація загроз	Факти порушення інформаційної безпеки; Вітчизняний та зарубіжний досвід боротьби із порушенням інформаційної безпеки.	Виділення класів та видів загроз для даної інформаційної системи.
Ідентифікація слабких сторін інформаційної системи	Документація щодо попередньої оцінки інформаційних ризиків; Вимоги у сфері інформаційної безпеки; Дані аудиту щодо інформаційної безпеки.	Список слабких сторін інформаційної системи.
Аналіз системи управління інформаційною системою	Документація, що стосується фактичної чи запланованої структури системи управління інформаційними технологіями.	Опис системи управління інформаційними технологіями.
Оцінка параметрів загроз	Модель фактору-порушника; Ціни втрат;	Ранжування за ознакою імовірності виникнення загроз.

Продовження табл. 2.9

	Оцінка слабких сторін; Існуюча система управління інформаційними ризиками.	
Аналіз можливих наслідків порушення режиму інформаційної безпеки	Можливі наслідки порушення інформаційної безпеки з позиції основних цілей системи; Оцінка критичності ресурсів; Критичні дані.	Ранжування за ступенем небезпеки наслідків порушення режиму інформаційної безпеки.
Визначення ризиків	Аналіз можливостей реалізації загроз; Діапазон можливого впливу при реалізації при реалізації загроз; Ступінь адекватності існуючих і планових засобів управління інформаційною безпекою	Ранжований список ризиків.
Рекомендації щодо управління інформаційними ризиками	—	Рекомендації щодо управління інформаційними ризиками
Розробка звітів	—	Звітна документація

Примітка. Побудовано на основі [196].

Зазначимо, що система управління інформаційними ризиками банку повинна мінімізувати можливі негативні наслідки, що пов'язані із використанням інформаційних технологій і забезпечити можливість виконання основних інвестиційних цілей.

Перша частина стандартів інформаційної безпеки BS 7799-1 розроблена Британським інститутом стандартів (BIS) у 1995 році на основі документу PD 0003 “Практичні правила управління інформаційною безпекою”, що у свою чергу розроблений Міністерством торгівлі та промисловості Великобританії за участю фахівців цілого ряду компаній і організацій, за замовленням уряду Великобританії [181]. У 1998 році було введено другу частину даного стандарту BS 7799-2, а на початку 2006 року – третю BS 7799-3. Документ описує 10 сфер та 127 механізмів контролю, що необхідні для побудови системи управління інформаційною безпекою, визначених на основі кращих прикладів світової практики. Так, поступово, стандарт BS 7799 став одним із головних стандартів інформаційної безпеки та управління ризиками інформаційної системи. В кінці 2005 року були прийняті ISO 17799 та ISO 27001. Однак, даний стандарт не є технічним, оскільки не передбачає використання жодних способів шифрування інформації чи механізмів

захисту від збоїв техніки. Стандарт визначає загальну організацію, класифікацію даних, системи доступу, напрямки планування, відповідальність працівників, використання методів оцінки ризиків в контексті інформаційної безпеки [190].

У свою чергу, ISO 27001 розглядає аспекти інформаційної безпеки з точки зору сертифікації чи аудиту системи на відповідність даному стандарту [193]. У стандарті вказані умови формування системи управління для проведення її аудиту, а також, перелічені вимоги щодо яких відбувається перевірка відповідності. Такий процес передбачає згідно ISO 27001 декілька етапів:

- попередня оцінка системи управління інформаційною безпекою і її діагностика;
- сертифікований аудит;
- підтримка дій сертифікату.

Для вітчизняних банківських установ застосування даних стандартів дозволить підвищити конкурентоздатність, покращити імідж банківської установи як на вітчизняному так і на міжнародному фінансовому ринку, зробити позитивні зміни у корпоративній культурі установи, та суттєво підвищити якість функціонування системи ризик-менеджменту банку.

Організацією MITRE Corporation була запропонована концепція управління ризиками при формуванні різноманітних систем. У цілому дана концепція дещо наближена до NIST 800-30, але особливість її полягає у формуванні так званої “Risk Matrix” [178]. Основними складовими Risk Matrix є “Опис ризиків”, “Початок періоду”, “Закінчення періоду”, а також, “Ступінь серйозності ризику”, “Імовірність виникнення”, “Кількість критичних меж” та “Дії менеджменту”. Відтак, у даній концепції ризик не розділяється на складові частини (загрози та слабкості), що значно спрощує методику аналізу ризиків для власників інформації.

Проте, зазначимо, що якою б не була концепція управління інформаційною безпекою банку, ефективність її повинна бути максимальною адже впливаючи на якість інформації на етапі ідентифікації банківських ризиків, інформаційні ризики унеможливають об’єктивну квантифікацію та, водночас, бажаний кінцевий результат управлінського циклу.

Нерідко, розглядаючи проблему існування інформаційних ризиків не враховується ще один важливий фактор, що може спричинити виникнення інформаційних ризиків – працівники банку. З одного боку, фахівець є одним із головних елементів інформаційної системи який здатний протидіяти ризику, а з іншого боку, це джерело потенційного ризику. Такий підхід, характеризує системність у вирішенні проблеми інформаційних ризиків та дисбалансу у функціонуванні інформаційної системи.

Для таких специфічних фінансово-кредитних установ як банки, досить складною є проблема інформаційного забезпечення аналітичного процесу ризик-менеджменту. Відтак, на основі міжнародного досвіду та доробок вітчизняних науковців, ми пропонуємо вирішення даної проблеми через використання у практиці інвестиційного ризик-менеджменту можливостей програми MatLab 2008.

Першочергово MatLab (з англ. “Matrix Laboratory”) виникла в 1970-х роках як мова програмування алгоритмів у вирішенні прикладних математичних задач. Згодом, вдосконалена провідними науковцями (Клівом Моулером, Джоном Літглом та Стівом Бангертом) програма розширила можливості у математичному моделюванні процесів та їх візуалізації через діаграми і графіки.

Ми пропонуємо розглянути алгоритм побудови і результат вирішення такої задачі завдяки можливостям MatLab 2008, першочергово розкривши сутність кожної із функцій програми (табл. 2.10).

Таблиця 2.10

Функції MatLab 2008 використані у формуванні алгоритму задачі

Функції	Характеристика функцій
..._max	Знаходження максимуму в масиві методом ланцюгового порівняння
..._norm	Нормування кожного із значень масиву методом співвідношення із максимумом
inv_risk	Сумування нормованих показників факторів інвестиційного ризику (x, y, z).
..._interp	Інтерполяція (згладжування) масиву даних за допомогою введення у кожен проміжок масиву певної кількості точок з метою максимального наближення до реального процесу
figure (...)	створення окремого вікна для виведення майбутнього графіку
plot (...)	функція виводу неперервного двовимірного графіку по точках відліку
t	час (тривалість) спостереження за динамікою змін даних показників
t1	час (тривалість) відслідковування кореляційної залежності
..._corr	кореляція величин

Примітка: Побудовано на основі [45].

Зазначимо, пропозиція щодо використання програми у інвестиційному ризик-менеджменті виходить із того, що найбільшої складності для ризик-аналітиків банку є прогноз впливу екзогенних (зовнішніх) факторів на основні напрямки інвестиційної діяльності. Відтак, вихідними даними у побудові алгоритму задачі є п'ять елементів, що відповідають основним факторам ризиків (див. пункт 2.1):

1. Підприємства, які одержали збиток (у % до загальної кількості);
2. Середньо квартальна величина індексу інфляції (у %);
3. Питома вага проблемних кредитів в активах банків (у %);
4. Питома вага довгострокових (інвестиційних) кредитів (у % до загального обсягу виданих кредитів);
5. Питома вага вкладень у цінні папери в активах банків (у %).

Усі показники взято у розрізі 4 кварталів 9 років, тобто із 1 кварталу 2001 року по 4 квартал 2009 року (табл. Д. 1.1). Відзначимо також, що два перших показники характеризують екзогенні фактори інвестиційного ризику, третій – ендогенний фактор для банку, а четвертий і п'ятий – результати інвестиційної діяльності.

Для побудови алгоритму у програмі MatLab 2008 здійснюємо:

1. Присвоєння кожному елементу певний символ і будуємо числовий вектор значень, що складається із 36 цифр (36 кварталів):

– x – підприємства, які одержали збиток (у % до загальної кількості),

$x = [50 \ 45 \ 44 \ 43 \ 45 \ 44 \ 43 \ 38.8 \ 49.6 \ 41 \ 40 \ 37.1 \ 38.4 \ 35.1 \ 33.9 \ 34.8 \ 36.9 \ 35.7 \ 34.6 \ 34.2 \ 41.5 \ 38.4 \ 35.6 \ 33.5 \ 38.5 \ 36.0 \ 34.0 \ 32.5 \ 38.4 \ 34.4 \ 32.5 \ 38.9 \ 47.4 \ 46.5 \ 45.8 \ 41.3];$

– y – середньо квартальна величина індексу інфляції (у %),

$y = [100.9 \ 100.8 \ 99.5 \ 100.8 \ 99.6 \ 99.8 \ 99.5 \ 100.9 \ 101.2 \ 100.3 \ 99.6 \ 101.6 \ 100.7 \ 100.7 \ 100.4 \ 102.1 \ 101.4 \ 100.6 \ 100.2 \ 101.0 \ 100.9 \ 100.1 \ 101.0 \ 101.8 \ 100.4 \ 100.9 \ 101.4 \ 102.4 \ 103.1 \ 101.7 \ 100.2 \ 101.8 \ 101.9 \ 100.8 \ 100.2 \ 101.0];$

– z – питома вага проблемних кредитів в активах банків (у %),

$z = [3.1 \ 3.0 \ 3.3 \ 3.7 \ 3.4 \ 3.2 \ 3.0 \ 3.1 \ 2.8 \ 2.7 \ 2.3 \ 2.5 \ 2.4 \ 2.2 \ 2.0 \ 2.2 \ 2.1 \ 1.9 \ 1.7 \ 1.5 \ 1.6 \ 1.6 \ 1.5 \ 1.3 \ 1.3 \ 1.3 \ 1.2 \ 1.0 \ 1.1 \ 1.2 \ 1.4 \ 1.9 \ 2.1 \ 4.3 \ 5.5 \ 7.0];$

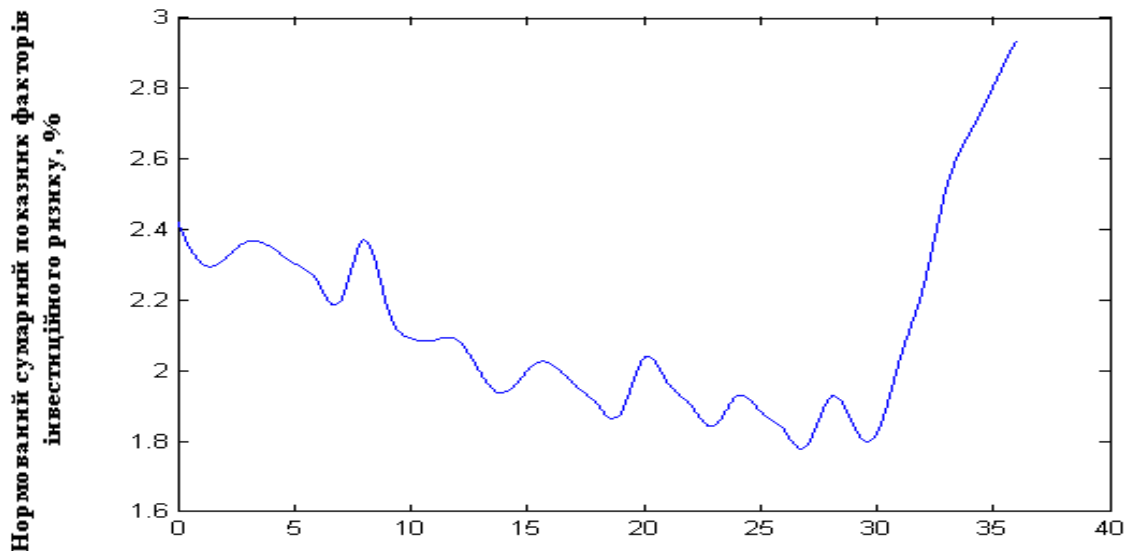
– x_1 – питома вага довгострокових (інвестиційних) кредитів (у % до загального обсягу виданих кредитів),

$x_1 = [19.2 \ 21.1 \ 22.8 \ 21.7 \ 23.0 \ 23.5 \ 25.3 \ 28.3 \ 31.3 \ 37.4 \ 40.1 \ 45.0 \ 47.4 \ 49.3 \ 50.9 \ 54.2 \ 54.4 \ 56.1 \ 59.7 \ 61.8 \ 61.9 \ 63.4 \ 63.5 \ 64.9 \ 65.8 \ 67.3 \ 68.2 \ 69.2 \ 69.1 \ 68.6 \ 66.8 \ 69.8 \ 69.9 \ 68.2 \ 67.3 \ 68.1];$

– y_1 – питома вага вкладень у цінні папери в активах банків (у %),

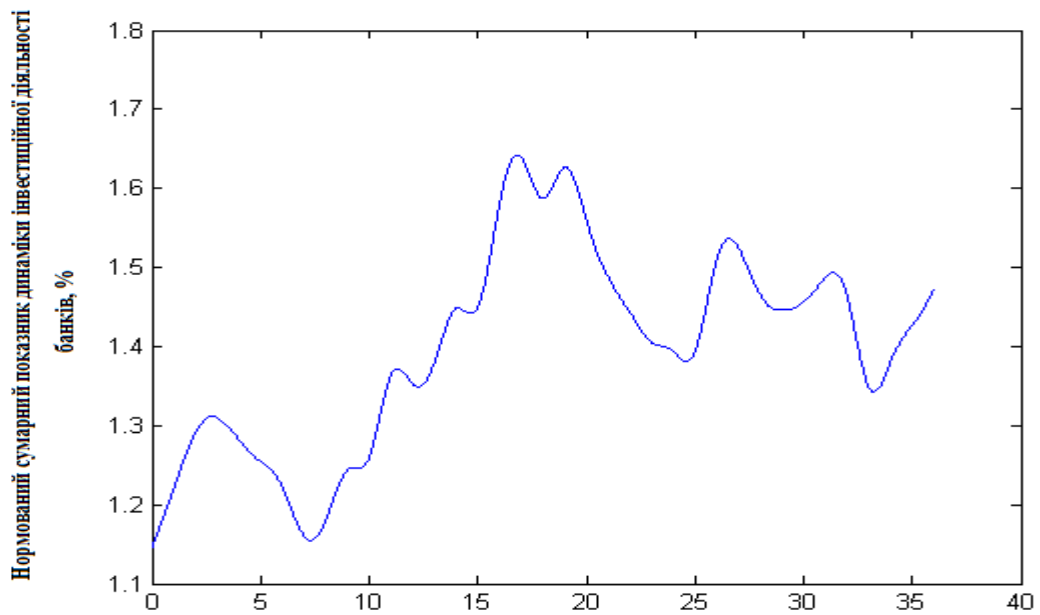
$y_1 = [7.5 \ 7.9 \ 8.3 \ 8.6 \ 8.2 \ 7.9 \ 7.4 \ 6.5 \ 6.3 \ 6.1 \ 5.9 \ 6.2 \ 5.8 \ 5.8 \ 6.2 \ 5.8 \ 6.9 \ 7.2 \ 6.3 \ 6.4 \ 5.8 \ 5.0 \ 4.6 \ 4.1 \ 3.9 \ 3.7 \ 4.6 \ 4.6 \ 4.1 \ 4.0 \ 4.3 \ 4.2 \ 4.0 \ 3.2 \ 3.6 \ 3.9].$

2. Будуємо алгоритм задачі за яким програма дозволяє сумуючи нормовані результуючі показники отримати візуальну інтерпретацію розподілу даних (дод. Е) (рис. 2.8, рис. 2.9 та рис. 2.10).

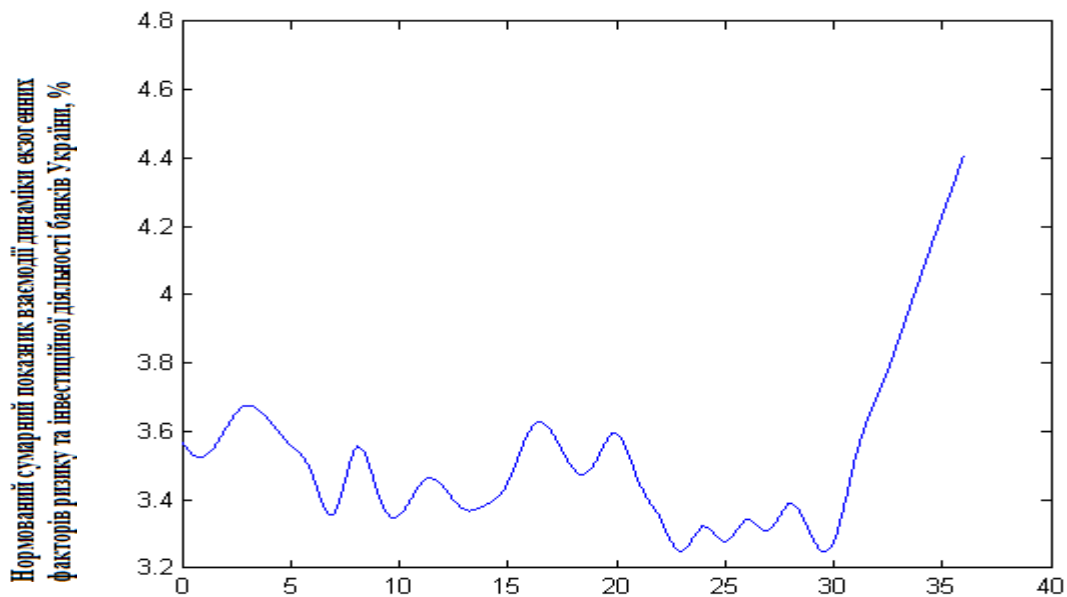
Тривалість дії факторів інвестиційного ризику, квартали

Рис. 2.8. Графік розподілу нормованих величин екзогенних факторів інвестиційних ризиків банку в Україні (I кв. 2001 р. – IV кв. 2009 р.)

Період дослідження динаміки інвестиційної діяльності банків, квартали

Рис. 2.9. Графік розподілу нормованих величин інвестиційної діяльності банків України (I кв. 2001 р. – IV кв. 2009 р.)

Період дослідження, квартали

Рис. 2.10. Графік розподілу нормованих величин впливу динаміки факторів ризику та інвестиційної діяльності банків України (I кв. 2001 р. – IV кв. 2009 р.)

Рис. 2.10 є результатом при арифметичному сумуванні програмою даних рис. 2.8 та рис. 2.9. Для менеджерів банку така інформація має важливе значення, оскільки, при порівнянні форми кривої рис. 2.10 з формами кривих рис. 2.8 та 2.9

можна зробити висновок про те, що більший вплив на результуючу величину має крива рисунку 2.8 тобто фактори інвестиційних ризиків. В свою чергу, крива рисунку 2.9 приводить до посилення результуючої величини (зміна масштабу рисунку 2.10) та до появи осциляції (коливаний) на середині осі X, тобто з 15 по 25 квартали, або з 3 кварталу 2004 року по 1 квартал 2007 року.

3. На наступному етапі використання можливостей програми MatLab 2008 у аналітичній роботі ризик-менеджменту необхідно визначити кореляцію екзогенних факторів інвестиційного ризику і результатів інвестиційної діяльності банків. З математичної точки зору, критерієм близькості кореляційної залежності між величинами є коефіцієнт кореляції r , що показує ступінь лінійності зв'язку величин x та y :

$$r = \frac{n \sum x_i y_i - \sum x_i \sum y_i}{\sqrt{[n \sum x_i^2 - (\sum x_i)^2][n \sum y_i^2 - (\sum y_i)^2]}} \quad (2.1)$$

де, n – це кількість вимірів.

При $r = 1,0$ x та y зв'язані функціональним зв'язком (в даному випадку лінійним), тобто кожному значенню x відповідає одне значення y . Якщо $r < 1$, то лінійного зв'язку не існує. При $r = 0$ між x та y лінійного кореляційного зв'язку не існує, однак може існувати нелінійна регресія. (рис. 2.11).

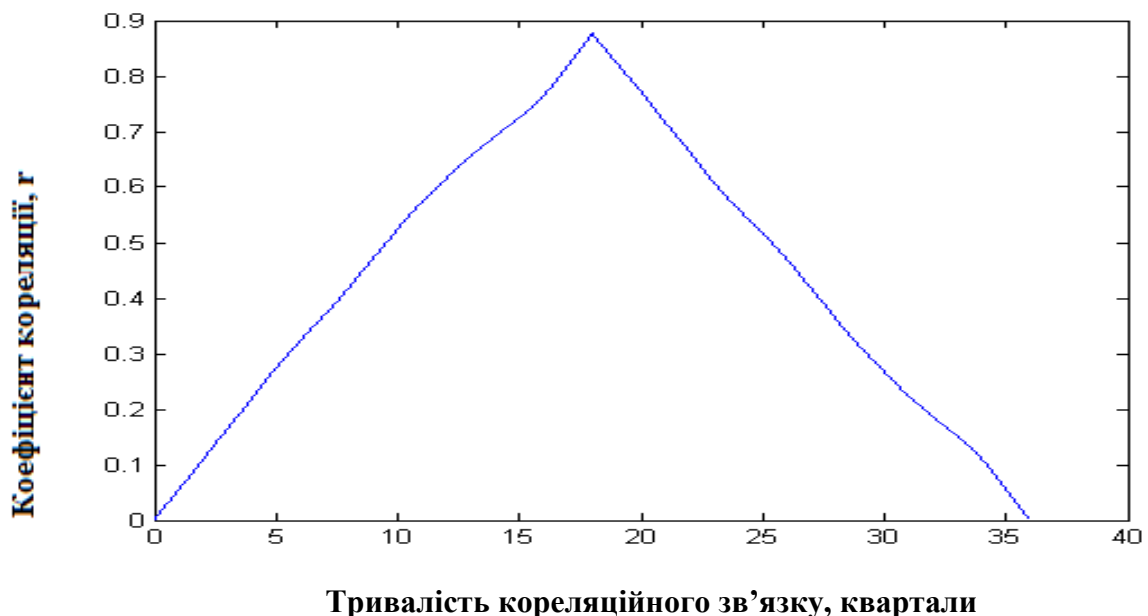

Рис. 2.11. Кореляційний зв'язок між факторами інвестиційного ризику та інвестиційною діяльністю банків України (I кв. 2001 – IV кв. 2009 р.)

Звичайно вважають тісноту зв'язку задовільною при $r > 0,5$; доброю при $r = 0,8$ або $0,85$.

Програма MatLab 2008 дозволить автоматично визначити коефіцієнт кореляції та з'ясувати наскільки і у якому періоді часу зв'язок між екзогенними факторами інвестиційного ризику та інвестиційною діяльністю банків був найбільш тісним. Результатом такого розрахунку є графік кореляції величин

Графік на рисунку 2.11 відображає важливу інформацію для менеджменту банку, суть якої полягає у безпосередньому впливі факторів ризику на діяльність банків. Так, з рис. 2.11 видно, що коефіцієнт кореляції або тіснота взаємозв'язку між величинами є суттєвою починаючи із 10 кварталу (2 квартал 2003 року) ($r > 0,5$) і втрачається після 25 кварталу (1 кварталу 2007 року) ($r < 0,5$).

Найбільш тісний взаємозв'язок факторів ризику та інвестиційної діяльності спостерігається приблизно між 17 та 22 кварталом або 1 кварталом 2005 року та 2 кварталом 2006 року.

Вищенаведена методика формування алгоритму дослідження кореляції та використання аналітично-математичних можливостей програмного комплексу MatLab 2008, дозволяє моделювати ризикові ситуації і, особливо, важливими це є при прогнозуванні перспектив та проведенні стрес-тестування.

Загалом, якісна інформація – це передумова ефективного управлінського процесу і вона має неабияке значення для функціонування інвестиційного ризик-менеджменту як управлінської системи. Водночас, це є своєрідним пусковим механізмом у діях банківських менеджерів щодо прийняття відповідних рішень. Саме від достовірності і своєчасності інформації залежить результативність системи ризик-менеджменту в інвестиційній діяльності фінансово-кредитної установи.

2.3 Функціонування системи інвестиційного ризик-менеджменту у діяльності банківських установ

Система ризик-менеджменту – це надзвичайно важливий компонент банківського бізнесу, що здатний не тільки забезпечити фінансову стійкість,

ефективність діяльності, але й конкурентоспроможність банківської установи [83]. У свою чергу, вітчизняна банківська практика відображає неоднозначне ставлення фінансово-кредитних установ до формування управлінських алгоритмів у сфері ідентифікації, аналізу, оцінки та мінімізації ризиків (табл. Ж. 1.1).

Розглядаючи особливості процесу управління ризиками у деяких українських банках, зазначимо, що, нерідко у боротьбі за прибутки чи вплив на окремі сегменти ринку банківських послуг, за умови постійно зростаючої конкуренції, управління ризиками для менеджерів банків ставало вторинним, а це породжувало:

- відсутність чіткої стратегії ризик-менеджменту банку;
- недостатність інформаційного забезпечення саме з позиції ризик-менеджменту;
- розмитість меж дієвості системи управління ризиками;
- надмірна концентрація уваги менеджменту банків лише на етапах оцінки та мінімізації і лише фінансових ризиків;
- практична відсутність ефективної системи прогнозів та ідентифікації ризиків.

У наслідок наявності визначених проблем, ризик-менеджмент в українських банках не є системним і, нерідко, є безрезультатним вторинним елементом в управлінській структурі. Таке ставлення банків можна пояснити консервативними поглядами у боротьбі із ризиками, що полягають в розподілі функцій ризик-менеджменту між окремими комітетами чи департаментами (служба безпеки банку, комітет з управління активами і пасивами, кредитний комітет тощо). Такий розподіл може бути, у деякій мірі, ефективним в мінімізації традиційних для банку ризиків (кредитний, операційний, відсотковий тощо). Враховуючи специфіку розвитку ринку банківських послуг та сучасні тенденції в технологічних можливостях виконання операцій, в банківській діяльності виникають певні ризики, що вимагають особливих підходів до управління ними. Сюди можна віднести і ризики в інвестиційній діяльності банківських установ. Це, в свою чергу, вимагає формування мобільної системи управління ризиками. Таким чином, врахувавши особливості об'єкту управління та, у відповідності до предмету дисертаційної

роботи, ми ставимо перед собою завдання сформулювати рекомендації, щодо побудови найбільш універсальної, у площині функціональності, системи менеджменту інвестиційних ризиків для банків.

У структурі системи ризик-менеджменту в інвестиційній діяльності банку виділяємо три основні складові:

1) Об'єкт управління (таким об'єктом у даній системі є інвестиційні ризики банку);

2) Процес управління (безпосередня сукупність комплексу дій щодо впливу суб'єкту на об'єкт управління – у відповідності до системи, що досліджується, це ідентифікація, аналіз, оцінка, застосування методів мінімізації та моніторинг рівня інвестиційних ризиків);

3) Суб'єкт управління (у даному випадку суб'єктом управління виступають ризик-менеджери банку, зокрема, ті, що безпосередньо долучені до процесу управління інвестиційними ризиками).

Велике значення для ідентифікації банківських ризиків має ефективна інформаційна система, що складається із збору та обробки відповідної інформації (див. пункт 2.1). Сформувавши певний інформаційний базис виникає необхідність у групуванні та систематизації накопичених даних, тобто класифікації банківських ризиків. На сьогодні, поглядів щодо ознак та підходів до класифікації банківських ризиків існує надзвичайно багато. Питання про доцільність того чи іншого підходу до класифікації залишається відкритим. Кожен банк сам повинен визначати оптимальну схему класифікації, а критерієм оптимальності є специфіка діяльності та реальні умови в яких діє та чи інша фінансово-кредитна установа. Ми схильні до того, що класифікація повинна бути наділена науково обґрунтованим підходом. Логічним завершенням цього є класифікація щодо специфіки та умов діяльності, особливо – інвестиційної сфери [150, с. 95].

Алгоритму ідентифікації ризиків у сфері інвестицій банку розглядається у двох аспектах:

1. Аспект перший (спрощений підхід): ідентифікація як інструмент для формування карт ризику. У такому випадку головним завданням ідентифікації у

системі управління інвестиційними ризиками залишається лише формування карт та визначення зон ризику (див. рис. 2.3);

2. Аспект другий (комплексний підхід): ідентифікація ризиків як складова якісного аналізу інвестиційних ризиків. Головною метою ідентифікації у даному випадку залишається виявлення факторів ризиків, опис ризиків, класифікація, формування карт ризику та визначення зон ризику.

На наш погляд, застосування першого (спрощеного) підходу до формування алгоритму ідентифікації, доцільно проводити у випадку аналізу та оцінки ризиків регіонального характеру (країна, область, район і т. д.) та ризиків, що виникають у сферах економіки в яких банківська установа веде свою інвестиційно-кредитну діяльність (сільське господарство, промисловість, сфера послуг тощо).

Одним із базових варіантів карти ризику була так звана “сигнальна карта”, що запропонована аналітиками компанії MC Kinsey. Проте, для управління банківськими ризиками карта потребує часткової модифікації, оскільки первинний варіант був розроблений для авіакомпаній США.

Сигнальна карта візуально інтерпретує ризики щодо категорій і сум, що характерні для кожного регіону чи сфери діяльності. На основі даних із сигнальних карт визначається загальне відношення дохідності до ризику. Кожній комірці де описана величині ризику може бути присвоєно власний колір, і тому досить легко виявити області із підвищеною концентрацією ризику.

Таку сигнальну карту раціонально застосовувати в процесі аналізу ризиків діяльності банку. У даному випадку найбільшого значення набувають внутрішні фактори ризику. Поряд з тим, враховуються усі особливості організаційної структури банку (мережа філій та відділень у всіх регіонах країни). За підсумками визначаються сукупні показники по банку загалом. Кожна із комірок отримує рейтингове забарвлення. Коли до уваги береться значна частина ризиків чи велика кількість структурних одиниць банку, то за результатами сигнальної карти необхідною стає побудова підсумкових діаграм довільного виду.

Деякі вітчизняні банки мають певні напрацювання у сфері побудови подібних карт. Переважно карти будують для відображення концентрації фінансових активів

у аналітичній оцінці географічного ризику. Географічний ризик трактується банками як ризик понесення збитку в результаті невиконання договірних зобов'язань клієнтами або контрагентами, які належать до певної країни і відповідно, підпадають під ризики притаманні цій країні.

Варіант такої карти інвестиційних ризиків пропонуємо власну, розроблену на основі результатів діяльності окремих вітчизняних банків, карту ризиків інвестицій у цінні папери в площині географічної концентрації фінансових активів (карта ризику географічної концентрації у структурі портфеля цінних паперів банківських установ в якій відображено зони ризику) (табл. 2.11).

Таблиця 2.11

**Аналіз ризиків інвестування у цінні папери в розрізі географічної
концентрації фінансових активів на 01.01.2009 року окремих банківських
установ України**

(тис. грн.)

Банки України	Країни	Показники		
		Торгові цінні папери	Цінні папери в портфелі банку на продаж	Цінні папери в портфелі банку до погашення
ПАТ “Райффайзен Банк Аваль”	Україна	146967	862962	406 668
	Країни ОЕСР	0	0	0
	Інші країни	0	0	0
ПАТ КБ “Приватбанк”	Україна	492 508	16 714	0
	Країни ОЕСР	59 004	153 800	258 159
	Інші країни	0	0	0
ПАТ “Мегабанк”	Україна	0	197 432	0
	Країни ОЕСР	0	11	0
	Інші країни	0	0	0
ПАТ “Укрексімбанк”	Україна	0	1 875 756	172 367
	Країни ОЕСР	0	54	0
	Інші країни	0	0	0

Примітка:

– безризикова зона (ризик відсутній);

– зона допустимого ризику (концентрація активів має допустимі межі і дозволяє утримувати ризик країни у прийнятних межах);

– зона критичного ризику (ризик надмірної концентрації високий, можливі суттєві фінансові втрати у зв'язку із реалізації ризику країни).

Суть методики встановлення потенційних зон ризику зводиться до порівняння можливих фінансових втрат із розрахунковою сумою прибутку, доходу і власного капіталу [73, с. 392]. Залежно від величини можливих фінансових втрат розрізняють чотири основні зони ризику :

- безризикова зона: ризик незначний, фінансових втрат практично немає, гарантується фінансовий результат в обсязі розрахункової суми прибутку;
- зона допустимого ризику: ризик середній, можливі фінансові втрати в обсязі розрахункової суми прибутку;
- зона критичного ризику: ризик високий, можливі фінансові втрати в обсязі розрахункової суми валового доходу;
- зона катастрофічного ризику: ризик дуже високий, можливі фінансові втрати в обсязі суми власного капіталу.

Виходячи із практики оцінки географічної концентрації фінансових активів та зобов'язань банків можна розробити методику ідентифікації географічного ризику портфеля інвестиційних ризиків банків України та встановлення потенційних зон ризику. Для формування сигнальної карти географічного ризику портфеля інвестицій у цінні папери банків України необхідно визначити основні параметри таблиці, зокрема:

1. Дані, що будуть занесені у таблицю в розрізі країн і сум концентрації активів з позиції типів портфеля цінних паперів;
2. Умовні позначення потенційних зон ризиків (визначення кольору комірок та критеріїв їх позначення в абсолютному чи відносному розрахунку).

Відтак, основним критерієм визначення зон ризику є концентрація активів банку у розрізі країн та типології портфеля цінних паперів банку.

Одним із методів ідентифікації ризиків є метод мозкового штурму. Проблема залишається лише у структурі даного методу саме для ідентифікації інвестиційних ризиків банку. А тому, ми пропонуємо, головні стадії методу ідентифікації інвестиційних ризиків за допомогою мозкового штурму для банків дещо модифікувати, а саме визначити такі етапи його проведення:

1. Генерація ідей. Керівництву банку необхідно сформувати групу осіб-генераторів. Ранжування таких груп повинно відбуватися за змістом інвестиційних операцій і за причетністю осіб у групі до даних операцій. З метою уникнення надмірного психологічного тиску, в групу не слід включати представників топ-менеджменту банку та ризик-менеджерів. Генерацію проводять вільно висловлюючи будь-які ідеї, але в рамках тематики обговорення. Крім цього, необхідно заборонити будь-яку критику. Ці ідеї слід фіксувати на електронних чи паперових носіях. В подальшому не виключається можливість формування т. з. “карти розуму” (з англ. “mind map”), тобто діаграми, на якій буде відображено слова, ідеї, завдання або інші елементи, що розташовуються радіально навколо головної ідеї. На відміну від безладної генерації ідей, застосування “карт розуму” сприятиме утворенню мережових змістових структур. “Карта ідей” може стати документальним завершенням стадії генерації ідей і водночас базовим матеріалом для роботи експертів.

2. Експертиза ідей. На даній стадії мозкового штурму до обґрунтування генерованих ідей необхідно залучати експертів, якими виступають ризик-менеджери, служба внутрішнього аудиту, представники топ-менеджменту та інші.

Надалі експертам необхідно оцінити дані ризики згідно наступної шкали (авторська розробка):

- від 0 до 20 одиниць імовірності – на думку експерта ризик несуттєвий, а реалізація факторів ризику швидше за все не відбудеться;
- від 20 до 40 одиниць імовірності – експерт вважає, що ризик проявить себе, але його вплив на величину доходу від конкретного інвестиційного активу буде незначний;
- від 40 до 60 одиниць імовірності – експерт впевнений, що реалізація ризику відбудеться, проте вплив на величину доходу знаходиться у межах норми;
- від 60 до 80 одиниць імовірності – ризик обов’язково реалізується, а його вплив на величину доходу в подальшому може перерости у загрозливий масштаб, якщо не будуть прийняті відповідні заходи щодо його мінімізації;

– від 80 і вище – ризик буде реалізовано і вплив на дохід буде вкрай негативним.

Далі такі оцінки експертів слід трансформувати у середню оцінку величини ризику інвестиційної діяльності (\bar{P}) за обов'язкової умови, про те, що кожен експерт по одному із факторів приймає однозначне рішення (2.2):

$$\bar{P} = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^m \sum_{j=1}^k (0,01 * (OI_{ij})), \quad (2.2)$$

де, \bar{P} – середня оцінка імовірності експертів (коливається від 0 до 1);

OI_{ij} – одиниці імовірності і-того експерта за j-тою позицією;

m – кількість експертів;

k – кількість факторів;

n – кількість експертних оцінок.

Необхідною і достатньою умовою є (2.3):

$$n = m + k, \quad (2.3)$$

В результаті кожного туру опитування, експерти повинні повідомити свою думку і дати оцінку досліджуваним явищам. На відміну від результатів роботи експертів при використанні стандартного методу “мозкового штурму”, тут усі оцінки розміщуються у порядку їхнього спадання, а згодом визначають медіану та т. з. “квартили”, які розбивають шкалу на чотири частини. Експертам, оцінки яких потрапляють до крайніх інтервалів, необхідно анонімно обґрунтувати власну позицію стосовно оцінки. З обґрунтуванням ознайомлюються інші експерти, відбувається подальше коригування та другий тур, в якому експерти знову опитуються. Відтак, після кількох турів розбіжність в оцінках суттєво зменшується.

Значення експертних висновків можна побачити на прикладі ідентифікації інвестиційних проектних ризиків. Так, складність ідентифікації інвестиційних проектних ризиків для банку полягає у практичній відсутності взаємозалежності між факторами, що є збитковими безпосередньо для проекту в цілому та факторами, що збиткові для конкретного учасника. Відтак, велике значення набуває досвід та знання експертів.

Для застосування SWOT- аналізу як методу ідентифікації інвестиційних ризиків банку, пропонуємо сформувати наступну структуру стратегічного балансу ризиків (табл. 3. 1.1). При формуванні структури такого стратегічного балансу для банківської установи, велике значення має спільна робота топ-менеджменту та ризик-експертів. В процесі такої роботи необхідно:

1. Врахувати усі сфери інвестиційної діяльності банку: для інвестиційного кредитування, ми рекомендуємо провести ранжування за певними проектами участь в яких бере банк, а для портфельних інвестицій такий розподіл може відбуватися за цінними паперами, що знаходяться в портфелі банку та за емітентами цих цінних паперів. Такий перелік не обмежується, а залежить від специфіки інвестиційної діяльності банківської установи.

2. У кожній комірці стратегічного балансу здійснити скорочений запис чинника посилення чи послаблення позицій банку.

3. Поряд із чинником у комірці, експертам необхідно проставити одиниці імовірності за шкалою експертних оцінок запропонованою вище, крім того, визначення середнього показника імовірності, ми пропонуємо, згідно формули 2.1. Зауважимо, що для сильних позицій банку відбувається аналогічна оцінка імовірності виникнення чинника. За бажанням експертів, кожній комірці також може надаватися рейтингове забарвлення.

4. В комірках “Проміжний баланс інвестиційного кредитування”, “Проміжний баланс портфельних інвестицій” та “Баланс” здійснити порівняння показників 2-го та 3-го стовпчика, а також, 4-го та 5-го (див. дод. 3).

У таблиці стратегічного балансу ризиковості інвестиційної діяльності банку ми пропонуємо виділити такі показники:

1. $\overline{P_{PO(ІК)}}$ – середня експертна оцінка імовірності реалізації ресурсів для оптимізації ризиків у сфері інвестиційного кредитування;

2. $\overline{P_{ФП(ІК)}}$ – середня експертна оцінка імовірності реалізації факторів посилення ризику у сфері інвестиційного кредитування;

3. $\overline{P_{MA(IK)}}$ – середня експертна оцінка імовірності реалізації можливостей та альтернатив банку у сфері інвестиційного кредитування;
4. $\overline{P_{P3(IK)}}$ – середня експертна оцінка імовірності реалізації реальних загроз у сфері інвестиційного кредитування;
5. $\overline{P_{PO(III)}}$ – середня експертна оцінка імовірності реалізації ресурсів для оптимізації ризиків у сфері портфельних інвестицій;
6. $\overline{P_{ФП(III)}}$ – середня експертна оцінка імовірності реалізації факторів посилення ризику у сфері портфельних інвестицій;
7. $\overline{P_{MA(III)}}$ – середня експертна оцінка імовірності реалізації можливостей та альтернатив банку у сфері портфельних інвестицій;
8. $\overline{P_{P3(III)}}$ – середня експертна оцінка імовірності реалізації реальних загроз у сфері портфельних інвестицій.

Для аналізу стратегічного балансу ризиковості інвестиційної діяльності банку виділимо необхідні умови: $0 \leq \overline{P_{PO(IK)}} \leq 1$, $0 \leq \overline{P_{ФП(IK)}} \leq 1$, $0 \leq \overline{P_{MA(IK)}} \leq 1$, $0 \leq \overline{P_{P3(IK)}} \leq 1$, $0 \leq \overline{P_{PO(III)}} \leq 1$, $0 \leq \overline{P_{ФП(III)}} \leq 1$, $0 \leq \overline{P_{MA(III)}} \leq 1$ та $0 \leq \overline{P_{P3(III)}} \leq 1$.

Попередній аналіз стратегічного балансу SWOT дозволить керівництву банку виявити зони найбільшої концентрації інвестиційного ризику. Для цього необхідно застосувати такі критерії:

– по-перше, якщо $(\overline{P_{PO(IK)}} + \overline{P_{PO(III)}}) \geq (\overline{P_{ФП(IK)}} + \overline{P_{ФП(III)}})$ – це свідчить про перевищення імовірності реалізації ресурсу для оптимізації інвестиційного ризику над факторами, що посилюють даний ризик, а це у свою чергу означає, що менеджмент банку зможе достатньо оперативнo вжити заходів щодо мінімізації ризику у ситуації невизначеності, а отже, керівництвом банку обрана раціональна стратегія. Однак, чим ближче дана умова наближається до рівності, тим більш неоднозначним залишається результат у інвестиційній діяльності;

– по-друге, якщо $(\overline{P_{MA(IK)}} + \overline{P_{MA(III)}}) \geq (\overline{P_{P3(IK)}} + \overline{P_{P3(III)}})$, то це означає, що можливості та альтернативи якими володіє банк в інвестиційній діяльності перевищують реальні загрози, які можуть виникати як із зовнішнього, так і з

внутрішнього середовища банку. Водночас, наближення до рівності буде означати, що ступінь реальності загроз наближається до допустимих норм;

– по-третє, якщо хоча б одна із нерівностей є зворотною, то виникає необхідність перегляду окремих позицій у інвестиційній стратегії банку.

Розглянути методику подібного аналізу можна на конкретному прикладі (табл. К. 1.1).

За результатами SWOT-аналізу ризиковості інвестиційної діяльності банків можна сформулювати пояснювальну таблицю в якій зазначаються результати оцінки та формуються пояснення, щодо оцінок інвестиційних ризиків (табл. 2.12).

Таблиця 2.12

**Пояснювальна таблиця за результатами SWOT-аналізу ризиковості
інвестиційної діяльності банків**

Назва банку	SWOT-показники	Позиції	Коментарі
ПАТ “ПРИВАТБАНК” (Група 1)	Ресурс для оптимізації ризику (РО)	2 позиції	В результаті SWOT-аналізу інвестиційної діяльності Приватбанку на 01.01.2010 року можна зробити наступні порівняння: $PO > ФП$; $МА > РЗ$; $PO + МА = ФП + РЗ$. Висновок: рівність посилюючих і послаблюючих показників у аналізі ризиковості інвестиційної діяльності засвідчує про вважену політику ризик-менеджерів Приватбанку у сфері управління інвестиційними ризиками.
	Фактори посилення ризику (ФП)	4 позиції	
	Можливості та альтернативи (МА)	4 позиції	
	Реальні загрози (РЗ)	2 позиції	
ПАТ “УКРГАЗБАНК” (Група 2)	Ресурс для оптимізації ризику (РО)	2 позиції	В результаті SWOT-аналізу інвестиційної діяльності Укргазбанку на 01.01.2010 року можна зробити наступні порівняння: $PO < ФП$; $МА > РЗ$; $PO + МА > ФП + РЗ$. Висновок: банк здійснює не ризикову політику в інвестиційній діяльності. За наявності значної кількості можливостей та альтернатив необхідно посилити наявність ресурсів для оптимізації інвестиційного ризику, а саме, резерви під знецінення активів.
	Фактори посилення ризику (ФП)	3 позиції	
	Можливості та альтернативи (МА)	4 позиції	
	Реальні загрози (РЗ)	1 позиція	
ПАТ “СІТІБАНК” (Україна) (Група 3)	Ресурс для оптимізації ризику (РО)	0 позицій	В результаті SWOT-аналізу інвестиційної діяльності Сітібанк (Україна) на 01.01.2010 року можна зробити наступні порівняння: $PO < ФП$; $МА < РЗ$; $PO + МА < ФП + РЗ$. Висновок: банк здійснює вкрай ризикову діяльність у сфері інвестицій наражаючи себе на реальні загрози, що спричиняє потребу у перегляді інвестиційної стратегії банку. Відсутність резервів як ресурсу для оптимізації значно послаблює позиції банку в управлінні ризиками.
	Фактори посилення ризику (ФП)	6 позицій	
	Можливості та альтернативи (МА)	1 позиція	
	Реальні загрози (РЗ)	3 позиції	

Примітка. Побудовано самостійно.

Ризиковість інвестиційної діяльності банку повинна переглядатися через певний проміжок часу, однак, даний проміжок повинен бути диференційований у залежності від специфіки інвестиційної діяльності. Для цього, на наш погляд, необхідно розділити стратегічний баланс ризиковості інвестиційної діяльності на SWOT-аналіз інвестиційного кредитування та SWOT-аналіз портфельних інвестицій. Окремі фахівців у сфері проектного аналізу пропонують застосовувати поетапну ідентифікацію реалізації проектних ризиків застосовуючи процедуру “зважування” [122, с. 233]. Для даного механізму необхідно визначити т. з. “ваги”, за якими кожен простий ризик входить до загального ризику проекту. Але важливо, щоб дані ваги забезпечували незаперечність, а їх сума дорівнювала одиниці. У даному випадку, сформовано індивідуальний підхід до оцінки кожного простого ризику в основі якого лежать два принципи:

- принцип ранжованості простих ризиків за ступенем важливості (визначення пріоритету та порядку пріоритетності для кожного простого ризику);
- принцип рівності ваг (усі ризики з однаковим пріоритетом мають однакові “ваги”).

Нерідко проектні інвестиційні ризики поділяють за ознакою впливу на кінцевий результат у проекті: системні та критичні [138]. Джерелом системного ризику є не сам проект, а організаційна структура проекту. Критичний ризик несе безпосередню загрозу у реалізації проекту, а його джерелом є сам проект. Інколи буває так, що ризик є і системним і критичним водночас. Хоча й карти ризику характеризуються певною статичністю на відміну від реєстрів, проте, періодично існує необхідність у коригуванні карти ризиків. У зв'язку із накопиченням інформації карта постійно доповнюється і, по мірі реалізації проекту, суттєво змінюється. Багато ризиків зникають із завершенням етапів реалізації проекту, а багато виникають із початком нового етапу. Саме тому, процес обробки і аналізу інвестиційних пропозицій повинен бути побудований за багатоступінчастою схемою, що включає такі основні елементи як попередня експертиза, основна експертиза (інвестиційний аналіз), заключний аналіз (ухвалення рішення про фінансування проекту).

Розглядаючи предмет дослідження, а саме, інвестиційні банківські ризик, як певну систему, функціонування якої може спричинити до виникнення несприятливого результату у інвестиційній діяльності банку (див. пункт 1.1), ми пропонуємо проводити аналітичну оцінку не сукупності (портфеля) ризику, а власне, конкретного ризику, оскільки, кількісні та якісні параметри кожного ризику у сфері інвестиційної діяльності, на наш погляд, суттєво відрізняються. Відтак, класичний зміст поняття “аналізу” у даному випадку відіграє надзвичайну роль.

Одним із фундаментальних принципів аналітичної роботи у процесі управління інвестиційними банківськими ризиками є об’єктивність та неупередженість як власне процесу аналізу, так і кінцевих його результатів. Для досягнення цього у комплексному аналізі інвестиційних ризиків, менеджменту банку слід виділити ряд етапів. Вивчення структури цих етапів є важливою для досягнення максимальної збалансованості в управлінському процесі:

1 етап. Визначення та узгодження параметрів аналізу інвестиційних ризиків. На даному (підготовчому) етапі аналізу, відбувається остаточний вибір об’єктів аналізу, визначається кінцева мета та завдання аналітичного процесу.

Основними результатами першого етапу аналізу інвестиційних ризиків у банку є остаточно визначений об’єкт аналізу. Необхідність та доцільність даного результату полягає в докорінному усвідомленні менеджерами банку меж проблеми. Визначальні параметри для подальшої аналітичної оцінки інвестиційних ризиків можна виокремити, на наш погляд, лише завдяки раціональності вибору об’єкту аналізу, особливо, за рівнем значимості для функціонування банківської установи, що у свою чергу, є ефективною передумовою для застосування необхідних методів мінімізації рівня такого роду ризиків.

Кінцевою метою у процесі аналізу інвестиційних ризиків є наявність фактичного показника рівня ризику, а також, прогнозні розрахунки динаміки даного показника та можливість застосування тих чи інших методів його мінімізації. І потретє, загально відомо, що для досягнення мети необхідна постановка та виконання певних завдань. У даному випадку основними завданнями для ризик-менеджерів банку є:

1. У відповідності до об'єкту та бажаних кінцевих результатів аналізу, визначити доцільні методи та напрями аналітичної оцінки інвестиційних ризиків;
2. Встановити часові рамки аналітичної роботи та відповідальних осіб (ризик-аналітиків);
3. Визначити форму звітності ризик-аналітиків, щодо фактичних параметрів інвестиційних ризиків.

2 етап. Безпосередній аналіз інвестиційних ризиків. Аналіз ризику – етап, мета якого – одержати потрібну інформацію про структуру, властивості об'єкта і наявні ризики. Зібраної інформації повинно бути достатньо для того, щоб приймати адекватні рішення на наступних стадіях [174, с. 11].

Оцінка ризику (кількісний аналіз) є кількісним описом виявлених ризиків, у процесі якого визначають такі їх характеристики, як імовірність і можливі наслідки.

У відповідності до мети та завдань аналітичної роботи (перший етап аналізу), необхідно досягнути максимального балансу між якісним та кількісним аналізом. А це можливо, на нашу думку, лише за умови узгодженості основних принципів та методів цих двох взаємодоповнюючих складових (рис. Л. 1.1). У такому випадку, визначення принципів і методів якісного та кількісного аналізу інвестиційних ризиків банку необхідно здійснити у розрізі меж аналізу, а також, специфіки інвестиційної діяльності банківських установ.

Межі аналітичної роботи ризик-менеджменту банку у сфері інвестиційної діяльності потребують чіткого взаємозв'язку із сферою інвестиційних інтересів банку та структури його інвестиційного портфеля. Чітку структурованість аналітичної оцінки пропонуємо проводити у відповідності до результатів узгодження меж аналітичної роботи та сфер інвестиційних інтересів банку. Таке завдання можливо виконати для менеджменту банку лише за умови наявності реєстру факторів ризику і вирішення оптимізаційних задач виходячи із основної мети інвестиційної діяльності.

Розглянемо наступний алгоритм аналізу ризиків інвестиційного активу банку. Відтак, метою інвестиційного активу (цінного паперу чи виданого довгострокового інвестиційного кредиту) для банку є прибуток. Такий прибуток є запланованим у

відповідності до специфіки інвестиційного активу. Будь-який прибуток є різницею між доходами та витратами, а відповідно:

$$P_{(П)} = D_{(П)} - B_{(П)}, \quad (2.4)$$

де $P_{(П)}$ – плановий прибуток від інвестиційного активу;

$D_{(П)}$ – плановий дохід від інвестиційного активу;

$B_{(П)}$ – планові витрати на інвестиційний актив.

Однак, у реальних умовах існування прибуток може відхилитися від запланованого рівня. Таким чином, є потреба ввести показник фактичного прибутку:

$$P_{(Ф)} = D_{(Ф)} - B_{(Ф)}, \quad (2.5)$$

де $P_{(Ф)}$ – фактичний прибуток від інвестиційного активу;

$D_{(Ф)}$ – фактичний дохід від інвестиційного активу;

$B_{(Ф)}$ – фактичні витрати від інвестиційного активу.

Оскільки ризик є виникненням несприятливих обставин, що призводять до недоотримання або неотримання запланованого прибутку, то у даному випадку ризиком інвестиційного активу можна вважати нерівність $P_{(П)} > P_{(Ф)}$, тобто $D_{(П)} - B_{(П)} > D_{(Ф)} - B_{(Ф)}$. Така умова ризику інвестиційного активу буде виконана якщо $D_{(П)} > D_{(Ф)}$, а $B_{(П)} = B_{(Ф)}$ або $D_{(П)} = D_{(Ф)}$, а $B_{(П)} < B_{(Ф)}$. Нерівності чітко відображають ситуацію із фактичним та плановим прибутком від інвестиційного активу. Проте, на практиці можуть виникати обставини за яких $D_{(П)} > D_{(Ф)}$, а $B_{(П)} > B_{(Ф)}$ або $D_{(П)} < D_{(Ф)}$, а $B_{(П)} < B_{(Ф)}$. Це вимагає введення певних точок відхилень для фактичних показників:

$$D_{(Ф)min} < D_{(Ф)} < D_{(Ф)max}, \quad (2.6)$$

де $D_{(Ф)min}$ – мінімально допустиме відхилення фактичного доходу від інвестиційного активу;

$D_{(Ф)max}$ – максимальне відхилення фактичного доходу від інвестиційного активу.

$$B_{(Ф)min} < B_{(Ф)} < B_{(Ф)max}, \quad (2.7)$$

де $B_{(Ф)min}$ – мінімальне відхилення фактичних витрат на інвестиційний актив;

$B_{(Ф)max}$ – максимальне допустиме відхилення фактичних витрат на інвестиційний актив;

З метою розширення критерію допустимості відхилень введемо наступні нерівності:

$$D_{(\Phi)min\ min} < D_{(\Phi)min} < D_{(\Phi)min\ max}, \quad (2.8)$$

$$D_{(\Phi)max\ min} < D_{(\Phi)max} < D_{(\Phi)max\ max}, \quad (2.9)$$

де $D_{(\Phi)min\ min}$ – найменше значення мінімального відхилення фактичних доходів інвестиційного активу;

$D_{(\Phi)min\ max}$ – найбільше значення мінімального відхилення фактичних доходів інвестиційного активу;

$D_{(\Phi)max\ min}$ – найменше значення максимального відхилення фактичних доходів інвестиційного активу;

$D_{(\Phi)max\ max}$ – найбільше значення максимального відхилення фактичних доходів інвестиційного активу.

$$B_{(\Phi)min\ min} < B_{(\Phi)min} < B_{(\Phi)min\ max}, \quad (2.10)$$

$$B_{(\Phi)max\ min} < B_{(\Phi)max} < B_{(\Phi)max\ max}, \quad (2.11)$$

де $B_{(\Phi)min\ min}$ – найменше значення мінімального відхилення фактичних витрат на інвестиційний актив;

$B_{(\Phi)min\ max}$ – найбільше значення мінімального відхилення фактичних витрат на інвестиційний актив;

$B_{(\Phi)max\ min}$ – найменше значення максимального відхилення фактичних витрат на інвестиційний актив;

$B_{(\Phi)max\ max}$ – найбільше значення максимального відхилення фактичних витрат на інвестиційний актив.

Виходячи із наведених порівнянь можна визначити систему ризику інвестиційного активу:

$$\left\{ \begin{array}{l} D_{(\Phi)min\ min} - B_{(\Phi)min} < \Pi_{(\Pi)}; \\ D_{(\Phi)min\ max} - B_{(\Phi)min} < \Pi_{(\Pi)}; \\ D_{(\Phi)min\ min} < B_{(\Phi)min\ min}; \\ D_{(\Phi)min\ max} < B_{(\Phi)min\ max}; \\ D_{(\Phi)min\ max} \leq B_{(\Phi)min\ min}; \\ D_{(\Phi)min\ min} \geq 0; \\ B_{(\Phi)min\ min} > 0. \end{array} \right. \quad (2.12)$$

або:

$$\left\{ \begin{array}{l}
 D_{(\Phi)max\ min} - B_{(\Phi)max} < \Pi_{(\Pi)}; \\
 D_{(\Phi)max\ max} - B_{(\Phi)max} < \Pi_{(\Pi)}; \\
 D_{(\Phi)max\ min} < B_{(\Phi)max\ min}; \\
 D_{(\Phi)max\ max} < B_{(\Phi)max\ max}; \\
 D_{(\Phi)max\ max} \leq B_{(\Phi)max\ min}; \\
 D_{(\Phi)max\ min} \geq D_{(\Phi)}; \\
 B_{(\Phi)max\ min} \geq B_{(\Phi)}.
 \end{array} \right. \quad (2.13)$$

Ефективність алгоритму аналізу ризику інвестиційного активу необхідно довести на конкретному прикладі. Так, нехай банком “А” видано інвестиційний кредит на 10 років на суму 500000 тис. грн. Очікується прибуток у розмірі 600000 тис. грн. оскільки кредит видано під 6,7 % річних. Враховуємо одноразові витрати на інвестиційний актив – сума кредиту.

Для аналізу інвестиційних ризиків будуюмо таблицю (табл. 2.13).

Таблиця 2.13

Аналіз ризику інвестиційного активу (інвестиційний довгостроковий кредит)

Період, рік	Витрати, тис. грн.	Планові доходи, $D_{(\Pi)}$ тис. грн.	Фактичні доходи $D_{(\Phi)}$ тис. грн.					Чинники, що впливають на фактичні доходи
			$D_{(\Phi)min\ min}$	$D_{(\Phi)min\ max}$	$D_{(\Phi)}$	$D_{(\Phi)max\ min}$	$D_{(\Phi)max\ max}$	
1 рік	50000	60000	-	-	60000	-	-	екзогенні/ендогенні
2 рік	50000	60000	20000	-	-	-	-	екзогенні/ендогенні
3 рік	50000	60000	-	55000	-	-	-	екзогенні/ендогенні
4 рік	50000	60000	-	-	-	-	90000	екзогенні/ендогенні
5 рік	50000	60000	-	-	60000			екзогенні/ендогенні
6 рік	50000	60000	15000	-	-	-	-	екзогенні/ендогенні
7 рік	50000	60000	-	-	-	75000	-	екзогенні/ендогенні
8 рік	50000	60000	-	-	-	70000	-	екзогенні/ендогенні
9 рік	50000	60000	10000	-	-	-	-	екзогенні/ендогенні
10 рік	50000	60000	-	58000	-	-	-	екзогенні/ендогенні
Усього	500000	600000	45000	113000	120000	145000	90000	

У таблиці щорічно відображаємо результативність інвестицій і визначаємо чинники, що впливають на неї, а для візуалізації тенденцій у результативності інвестиційного активу будуюмо діаграму (рис. 2.15):

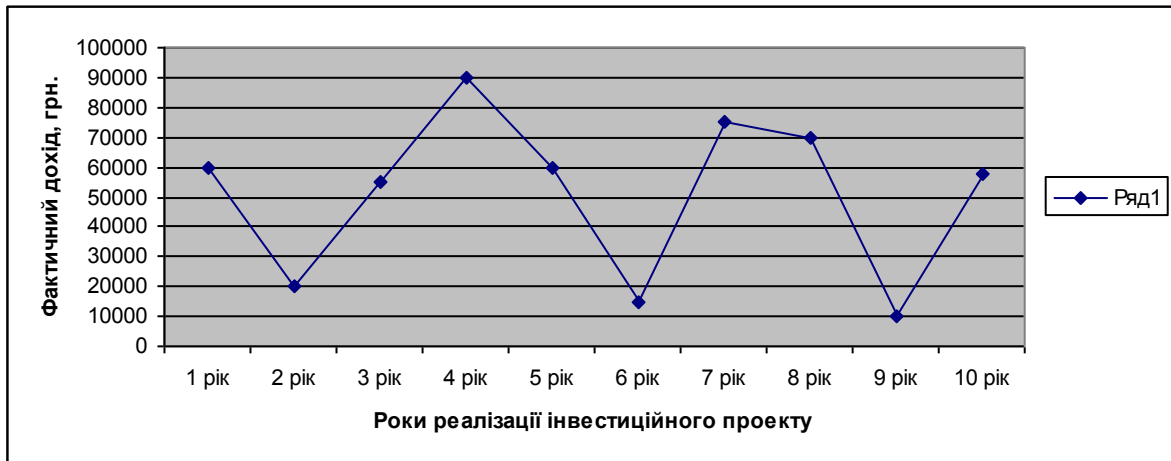

Рис. 2.12. Динаміка фактичного доходу від інвестиційного активу

Порівнюємо планові та фактичні показники згідно наступної формули:

$$\sum D_{(П)n} - \sum B_{(П)n} \geq \sum D_{(Ф)n} - \sum B_{(Ф)n}, \quad (2.14)$$

де n – кількість років.

Згідно вищевказаної задачі, порівняння буде мати наступний вигляд:

$$\Pi_{(П)} = 600000 - 500000 = 100000 \text{ грн.}$$

$$\Pi_{(Ф)} = (45000 + 113000 + 120000 + 145000 + 90000) - 500000 = 513000 - 500000 = 13000 \text{ грн.}$$

Таким чином, банк від інвестиційного активу отримав фактичний прибуток у розмірі 13000 грн., що значно менше від запланованого прибутку. Відтак, необхідно зробити висновок про те, що чинники інвестиційного ризику мали найбільший вплив (як видно із діаграми) у 2, 6 та 9 роках. Далі згідно структури таблиці слід з'ясувати природу чинників ризику. Зауважимо, що аналіз результатів інвестиційного активу може відбуватися із певним часовим діапазоном (квартал, місяць, тиждень).

Для цінних паперів необхідним стає підбір таких показників результативності інвестиційного активу як виплата дивідендів, динаміка ринкової ціни, динаміка фондових індексів, виплата відсотків за облігаціями тощо. Окрім цього, у світовій фінансовій практиці використовують специфічні показники, що характеризують емітента цінного паперу (табл. 2.14).

Специфічні фінансові показники емітента цінного паперу

Показники	Умовні позначення	Характеристика показника	Оптимальне значення
Співвідношення ринкової капіталізації емітента та прибутковості його акції	P/E	Визначає вартість акцій емітента, тобто як багато інвестор готовий заплатити за одну грошову одиницю прибутку емітента.	в межах від 15% до 25%
Співвідношення ринкової капіталізації емітента та обсягу продаж	P/S	Відображає співвідношення вартості цінних паперів до продуктивності діяльності емітента	→ min
Співвідношення ринкової капіталізації емітента до його балансового капіталу	P/B	Відображає порівняння ринкової вартості цінних паперів до їх номінальної вартості	≈ 1
Співвідношення активів установи-емітента до її ринкової капіталізації	A/P	Відображає суму активів, яку інвестор отримує на одну одиницю вкладених коштів	≤ 1

Примітка. Побудовано на основі [132].

Запропонована вище методика не набуває практичного значення без такого важливого компоненту управління як мінімізація ризиків. Методи мінімізації інвестиційних банківських ризиків доцільно розділити згідно специфіки їхнього використання на загальні та цільові, оскільки, менеджмент банку здійснює регулювання складних відкритих ризиків із нечітким факторним впливом (див. пункт 1.1). Загальні методами мінімізації інвестиційних ризиків – це методи застосування яких відбувається разом із здійсненням інвестиційної діяльності у той чи інший вид активу з метою досягнення прийнятності у кінцевому результаті. Для прикладу, до таких методів можна віднести резервування, страхування, диверсифікацію, лімітування, встановлення нормативів тощо. Зазначимо, що доцільність застосування таких методів мінімізації інвестиційних ризиків буде проявлятися лише по завершенні інвестиційного циклу (стабілізаційні методи, оскільки вони сприяють формуванню умов стабільності інвестування).

Цільові методи мінімізації інвестиційних ризиків – це методи, що безпосередньо застосовуються лише у конкретних обставинах, тобто при реалізації специфічних факторів ризику нейтралізація дії яких, потребує негайних заходів. Серед таких методів мінімізації інвестиційних ризиків знаходяться: реалізація заставного майна, хеджування за допомогою ф'ючерсів та опціонів, формування додаткового або збільшення наявного резерву, додаткові гарантії та поручительства,

формування консорціуму для продовження кредитування тощо. Основним завданням для інвестиційних ризик-менеджерів є вибір найбільш ефективних методів мінімізації інвестиційних ризиків для банку, а для цього слід: чітко сформулювати результати аналізу інвестиційних ризиків та визначити чинники, що вплинули, впливають і будуть впливати на рівень недоотримання очікуваного прибутку від інвестиційного активу.

В практиці вітчизняних банків підбір методів мінімізації фінансових та нефінансових ризиків здійснюється за визначеною схемою (табл. 2.15).

Таблиця 2.15

Методи мінімізації банківських ризиків в практиці вітчизняних банків

Банк	Ризики	Методи мінімізації
ПАТ “Форум”	Валютний ризик	Лімітування
	Ризик ліквідності	Встановлення нормативних обмежень
	Процентний ризик	Лімітування та встановлення нормативних обмежень
	Ринковий ризик	Періодична переоцінка портфеля цінних паперів
	Операційний ризик	Формування резервів
	Кредитний ризик	Встановлення нормативів диверсифікації. Лімітування. Застава. Резервування
ПАТ “Державний експортно-імпортний банк України”	Валютний ризик	Встановлення лімітів: – ліміт залишку відкритої валютної позиції в цілому, у розрізі підрозділів та операцій; – денний ліміт відкритої валютної позиції; – ліміт обмеження збитків від загальної суми відкритої валютної позиції; – ліміт обмеження збитків від конверсійних операцій на міжнародному валютному ринку (stop-loss – ліміт); – ліміт самостійного прийняття рішення управлінням казначейства для оперативного управління відкритою валютною позицією за доходами і витратами.
	Кредитний ризик	Резервування. Лімітування. Застава.
	Ринковий ризик в тому числі: процентний ризик, валютний ризик.	Лімітування. Управління строками активів та пасивів (GAP-аналіз).
ПАТ “Фінанси і кредит”	Кредитний ризик	Застава. Страхування заставного майна. Контроль за кредитоспроможністю позичальника. Власні кредитні рейтинги.
	Ризик ліквідності	GAP-аналіз. Встановлення нормативів щодо структури активів та пасивів.
	Ринковий ризик	GAP-аналіз чутливих до змін відсоткової ставки активів. Обмеження відкритих позицій за цінними паперами та придбаною валютою. Диверсифікація. Хеджування. Страхування.
	Операційний ризик	Запровадження анкетування та системи help desk (реєстрація технічних проблем).
	Ризик репутації	Ретельний моніторинг сегментів ринку та клієнтів.
	Стратегічний ризик	Підтримка заставного рівня капіталу для виконання стратегічних завдань.
ПАТ “ПриватБанк”	Кредитний ризик	Резервування. Лімітування. Диверсифікація. Прийняття забезпечення.
	Ризик ліквідності	Встановлення нормативних обмежень на основі нормативів НБУ. GAP-аналіз.
	Операційний ризик	Формування додаткових підрозділів та відповідальних осіб.

Примітка. Побудовано самостійно на основі аналізу річної звітності банків.

Це дозволило сформулювати певні закономірності у виборі ефективних методів мінімізації інвестиційних ризиків банку (табл. М. 1.1).

Досягнення максимальної ефективності у процесі ідентифікації, аналітичної оцінки та використання методів мінімізації інвестиційних ризиків можливе при наявності збалансованості в організаційній складовій системи ризик-менеджменту банку. Саме тому, кожен керівник розуміє необхідність існування так званого “кадрового ядра”, тобто співробітників без яких робота просто не може якісно виконуватися [31, с. 50]. Серед таких співробітників виділяють тих, які беруть участь практично у всіх бізнес процесах організації, приносять найбільший дохід (або мінімізують витрати), володіють максимальною продуктивністю праці і кваліфікацією та, в силу своїх знань, навиків, є практично незамінними на ринку праці, а також, демонструють високий потенціал і динаміку професійного розвитку.

Так, в організаційну складову ризик-менеджменту ПАТ “Приватбанк” включено кредитний комітет та комітет з безпеки під наглядом спостережної ради. У ряд інших організаційних підрозділів, що відповідають за процес управління ризиками, входить казначейство банку. Напрямок “Фінанси і ризики” включає департамент фінансових ризиків, департамент контролю ризиків і аналітичний центр ризик-менеджменту. Підрозділи ризик-менеджменту є незалежними від керівників бізнесових напрямів, що підтверджується підпорядкуванням керівника напрямку “Фінанси і ризики” голові правління банку. Завданням департаменту контролю ризиків є оцінка, вимірювання, лімітування рівнів ризику, формування контроль і оцінка адекватності рівня сформованих ресурсів на покриття можливих збитків. Відповідно, завданням центру ризик-менеджменту є оцінка рівня ризику шахрайства, вироблення алгоритмів розпізнавання їх походження, організація роботи кредитного комітету і комітету з безпеки ПАТ “Приватбанк”.

Із 2008 року в ПАТ “Форум” відбулися значні зміни у структурі служби ризиків, з’явилися нові структурні підрозділи, відбувся розподіл ризик-менеджменту корпоративного та індивідуального бізнесу (рис. Н. 1.1). Формуючи організаційну структуру ризик-менеджменту, керівництво ПАТ “Форум” пріоритетним визнано кредитний ризик, а відтак, прийняття таких ризиків є

компетенцією правління банку. Надалі, правління банку делегує прийняття кредитних рішень відповідно сформованим колегіальним органам (див. дод. Н 1.1). Однак, колегіальні органи вищого рівня не мають права розширювати межі компетенції нижчих колегіальних органів.

З метою побудови ефективної та збалансованої структури розподілу повноважень, портфель банку поділяється на зони компетенції окремих колегіальних органів:

- зона компетенції кредитного комітету головного банку та кредитних комісій філій;
- зона компетенції кредитної комісії по проблемних кредитах головного банку та відповідних комісій філій банку.

Таким чином, у банках постає організаційна проблема – формування “кадрового ядра” ризик-менеджменту. Пропонуємо вирішення даної проблеми через формування матриці функціонального розподілу та порівняння таких базових показників як дохід від діяльності кожного працівника та фонд заробітної плати, тобто витрат банку на працівника. Саме тому, виходячи із об’єкту та предмету дисертаційної роботи пропонуємо структуру матриці оптимізації чисельності персоналу долученого до інвестиційного ризик-менеджменту банку яка враховує не тільки етапи управління інвестиційними ризиками, але й участь кожного співробітника у процесі управління ризиками (табл. П. 1.1).

У першому стовпчику матриці “Етапи управління ризиками та співробітники (посада) долучені до них” відбувається ранжування етапів управління інвестиційними ризиками у відповідності до специфіки інвестиційної діяльності банку. У рядку “Працівник...” зазначається прізвище, ініціали та посада працівника, при цьому, до роботи у відділі інвестиційного ризик-менеджменту можуть бути долучені не тільки фахівці з ризику, але й такі співробітники як експерти-оцінювачі застави, внутрішні аудитори, окремі співробітники служби безпеки банку та інформаційного підрозділу, тощо.

“Кадрове ядро” у відділі із функціями ризик-менеджменту формують, усе ж таки, особи котрі приймають безпосередню участь у прийнятті управлінських

рішень (ризик-експерти, ризик-аналітики, ризик-аудитори, ризик-контролери та інші).

У другому стовпчику матриці прописується відомості про освітньо-кваліфікаційний рівень працівників та стаж роботи. Так, якщо дана особа залучена не лише до аналізу ризиків інвестиційного кредитування, а й в силу своєї компетентності та стажу долучається і до експертної роботи на етапі ідентифікації інвестиційних ризиків, то запис слід зробити двічі (і у рядку “ідентифікація інвестиційних ризиків” і у рядку “аналіз та оцінка інвестиційних ризиків”, але у залежності від специфіки інвестиційної діяльності). Водночас, у стовпчику “Функції кожного співробітника” необхідно здійснити скорочений опис функціональних обов’язків працівників.

На наступній стадії обробки матриці визначається індивідуальний коефіцієнт кожного працівника (див. стовпчик 4, дод. П). Для розрахунку та присвоєння індивідуального коефіцієнта необхідно дотримуватися наступних положень:

1) У визначенні сукупного коефіцієнту до уваги беруться три базових складових k_1 , k_2 та k_3 :

$$k = k_1 + k_2 + k_3, \quad (2.15)$$

де k – коефіцієнт працівника долученого до процесу управління інвестиційними ризиками;

k_1 – коефіцієнт освітньо-кваліфікаційного рівня працівника (стовпчик 2);

k_2 – коефіцієнт стажу роботи працівника (стовпчик 2);

k_3 – коефіцієнт складності та трудомісткості функції, що виконується працівником (стовпчик 3).

2) Для розрахунку загального коефіцієнту виконуються наступні умови: $0 \leq k \leq 1$, $0 \leq k_1 \leq 0,3$, $0 \leq k_2 \leq 0,3$ та $0 \leq k_3 \leq 0,4$.

3) Якщо працівник долучений до різних етапів управління інвестиційними ризиками, то розрахунок коефіцієнта виконують наступним чином:

$$k_1 = const, \quad (2.16)$$

$$k_2 = const, \quad (2.17)$$

$$(k_1 + k_2) = const, \quad (2.18)$$

$$\bar{k}_3 = \frac{k_{31} + k_{32} + \dots + k_{3m}}{n}, \quad (2.19)$$

$$k = k_1 + k_2 + \bar{k}_3, \quad (2.20)$$

$$k = k_1 + k_2 + \frac{k_{31} + k_{32} + \dots + k_{3m}}{n}, \quad (2.21)$$

де $k_1 = \text{const}$, $k_2 = \text{const}$ – сталі і незмінні коефіцієнти для будь-якого етапу управління інвестиційними ризиками, оскільки, визначається освітньо-кваліфікаційний рівень та стаж роботи працівника, що залучений до процесу управління ($k_1 + k_2 = \text{const}$);

\bar{k}_3 – середній коефіцієнт складності та трудомісткості функцій працівника;

k_{3m} – коефіцієнт складності та трудомісткості функції працівника на етапі управління m ;

n – кількість етапів управління інвестиційними ризиками участь у яких бере працівник ($n = m$).

4) Шкала коефіцієнтів k_1 , k_2 та k_3 має такий вигляд (табл. 2.16):

Таблиця 2.16

Шкала коефіцієнтів k_1 , k_2 та k_3

Коефіцієнти	Рівень показників		
	Низький	Середній	Високий
k_1	$0 \leq k_1 \leq 0,1$	$0,1 \leq k_1 \leq 0,2$	$0,2 \leq k_1 \leq 0,3$
k_2	$0 \leq k_2 \leq 0,1$	$0,1 \leq k_2 \leq 0,2$	$0,2 \leq k_2 \leq 0,3$
k_3	$0 \leq k_3 \leq 0,1$	$0,1 \leq k_3 \leq 0,2$	$0,2 \leq k_3 \leq 0,4$

Примітка. Побудовано самостійно.

Так, коли до процесу ідентифікації інвестиційних ризиків залучено особу із неповною вищою технічною освітою, із досвідом роботи більше трьох років, то відповідно, k_1 може дорівнювати, скажімо, 0,04, а $k_2 = 0,15$. Водночас, працівник виконує важливу та досить складну роботу щодо формування карти ризику, то k_3 буде становити, наприклад, 0,35. Звідси, індивідуальний коефіцієнт даного працівника визначається як $k = 0,04 + 0,15 + 0,35$, а отже, $k = 0,54$.

Зазначимо, що зміст кожного рівня показників не має конкретних обмежень, тобто, параметри окремих коефіцієнтів визначаються у відповідності до специфіки інвестиційної діяльності та пріоритетів в управлінні інвестиційними ризиками, а також, залежить від кадрової політики банку. Так, стаж роботи, може оцінюватися

як: до 1 року – низький рівень, до 3 років – середній, а більше 3 років – високий, або якщо керівництво вирішує, що до 1 року – це неприйнятний показник, то стаж до 3 років можна встановити як низький.

Для визначення питомої ваги результатів праці кожного працівника відділу ризик-менеджменту банку у отриманні доходів від інвестиційної діяльності (стовпчик 5, дод. П 1.1) необхідно:

– побудувати порівняльну таблицю для розрахунку показника фактичного прибутку від інвестиційної діяльності та показника від реалізації песимістичного сценарію (повна реалізація ризиків) (табл. 2.17):

Таблиця 2.17

Порівняльна таблиця результатів інвестиційної діяльності банку

Види інвестиційної діяльності банку	Дохід від інвестиційної діяльності (Д), грн.	Можливі втрати (врахування повної реалізації інвестиційних ризиків)(МВ), грн.	Фактичні втрати від інвестиційної діяльності (РЗ), грн.
Інвестиційне кредитування (ІК)	$D_{(ІК)}$	$МВ_{(ІК)}$	$ФВ_{(ІК)}$
Фінансові інвестиції (ФІ)	$D_{(ФІ)}$	$МВ_{(ФІ)}$	$ФВ_{(ФІ)}$

Примітка. Побудовано самостійно.

– надалі здійснити такі розрахунки:

$$МП_{(ІК)} = D_{(ІК)} - МВ_{(ІК)}, \quad (2.22)$$

$$МП_{(ФІ)} = D_{(ФІ)} - МВ_{(ФІ)}, \quad (2.23)$$

$$МП_{(ІД)} = МП_{(ІК)} + МП_{(ФІ)}, \quad (2.24)$$

де $МП_{(ІК)}$ – можливий прибуток від інвестиційного кредитування у випадку повної реалізації усіх інвестиційних ризиків (песимістичний сценарій), грн.;

$МП_{(ФІ)}$ – можливий прибуток від фінансових інвестицій у випадку повної реалізації усіх інвестиційних ризиків (песимістичний сценарій), грн.;

$МП_{(ІД)}$ – можливий прибуток від інвестиційної діяльності, грн.

$$ФП_{(ІК)} = D_{(ІК)} + ФВ_{(ІК)}, \quad (2.26)$$

$$ФП_{(ФІ)} = D_{(ФІ)} + ФВ_{(ФІ)}, \quad (2.27)$$

$$ФП_{(ІД)} = ФП_{(ІК)} + ФП_{(ФІ)}, \quad (2.28)$$

де $ФП_{(ІК)}$ – фактичний прибуток від інвестиційного кредитування, грн.;

$\Phi\Pi_{(\Phi I)}$ – фактичний прибуток від фінансових інвестицій, грн.;

$\Phi\Pi_{(ID)}$ – фактичний прибуток від інвестиційної діяльності, грн.

– здійснити порівняння $M\Pi_{(ID)}$ та $\Phi\Pi_{(ID)}$:

1) Якщо $M\Pi_{(ID)} < \Phi\Pi_{(ID)}$ – робота підрозділу з управління ризиками є достатньо кваліфікованою і заслуговує позитивної оцінки;

2) Якщо $M\Pi_{(ID)} = \Phi\Pi_{(ID)}$ – підрозділ з управління ризиками взагалі не працював, а це вимагає або часткової або повної його реорганізації;

3) Якщо ж $M\Pi_{(ID)} > \Phi\Pi_{(ID)}$ – у процесі інвестиційної діяльності виникали додаткові ризики, що спричиняло додаткові збитки. Цього не передбачили ризик-менеджери, а отже, їхня робота є незадовільною. Це вимагає невідкладного перегляду структури та кадрового потенціалу підрозділу з управління ризиками.

Для заповнення п'ятого стовпчика у матриці необхідно розрахувати так звану “індикативну суму прибутку” на кожного працівника котрий був залучений до процесу управління інвестиційними ризиками згідно наступної формули:

$$ICP_{(n)} = k_{(n)} * (\Phi\Pi_{(ID)} - M\Pi_{(ID)}), \quad (2.29)$$

де, $ICP_{(n)}$ – індикативна сума прибутку n-ого працівника;

$k_{(n)}$ – індивідуальний коефіцієнт n-ого працівника.

Така сума є показником корисної дії кожного працівника в управлінні інвестиційними ризиками. Даний індикатор дозволяє керівництву банку здійснити співвідношення затрати на одного працівника у формі основної і додаткової заробітної плати і суми прибутку котрий отримано завдяки роботі даного працівника. Так, наприклад, якщо фактичний прибуток від інвестиційної діяльності становить 10 тис. грн., а можливий прибуток 7 тис. грн., індивідуальний коефіцієнт працівника становить 0,5, то:

$$ICP_{(1)} = 0,5 * (10000 - 7000) = 0,5 * 3000 = 1500$$

Відтак, 1500 грн. означає, що на 15 % ($1500 / 10000 * 100 = 15\%$) працівник 1 долучився своєю працею до заробленого банком прибутку від інвестиційної діяльності. Дані розраховані відсотки записуються у 6 стовпчику матриці.

У стовпчику 7 зазначається заробітна плата працівника для розрахунку затрат банку на даного працівника.

Далі здійснюємо наступні розрахунки:

$$\frac{ЗП_{(n)}}{ФЗП_{(Д)}} * 100 = ВЗП_{(n)}, \quad (2.17)$$

де, $ЗП_{(n)}$ – заробітна плата n-ого працівника залученого до процесу управління інвестиційними ризиками, грн.

$ФЗП_{(Д)}$ – фонд заробітної плати у сфері інвестиційної діяльності банку, грн.;

$ВЗП_{(n)}$ – відсоток заробітної плати n-ого працівника, залученого до управління інвестиційними ризиками, у фонді заробітної плати.

Завершальним етапом є порівняння двох показників, а саме, показників б стовпчика матриці (“Відсоток долучення працівника до прибутку”) та показника $ВЗП_{(n)}$. На основі цього, керівництво може досить ефективно порівняти витрати банку на працівника у формі заробітної плати та індивідуального вкладу працівника у процес управління інвестиційними ризиками і прийняти рішення про доцільність нарахування премій та надбавок [127, с. 105 – 106].

Сформований підрозділ із чіткими функціональними обов’язками не гарантує ефективної роботи, адже, проблема існування операційних ризиків залишається досить актуальною у сучасних умовах діяльності банківських установ. Нерідко, керівники банків вважають, що завдання контролю за такими специфічними ризиками слід перекласти на службу внутрішнього аудиту. Існують думки, що така функція повинна знаходитися виключно у компетенції спеціалізованих підрозділів ризик-менеджменту [77, с. 32]. Однак, ми переконані, що формувати окремий підрозділ для виявлення операційних ризиків – вкрай недоцільно. Водночас, зобов’язувати службу внутрішнього аудиту виконувати будь-які додаткові специфічні функції, є також досить необдуманною позицією. Для обґрунтування пропонуємо розглянути сутність операційних ризиків. Так, у Методичних вказівках щодо організації та функціонування системи ризик-менеджменту Національного банку України одним із головних складників управління операційними ризиками є програма управління персоналом “котра охоплює:

– постійний, ефективний процес залучення і утримання достатньої кількості кваліфікованого персоналу, що відповідає потребам банку та зовнішнім

обставинам, з метою виконання завдань його діяльності і реалізації стратегії та бізнес-планів;

- чітко визначені і продумані рівні повноважень з прийняття рішень;
- чітке доведення до персоналу його обов'язків;
- контроль за діяльністю персоналу;
- розроблення і впровадження процесу навчання з метою підвищення кваліфікації працівників” [96].

Для ефективного формування такої програми, а також її виконання, звернемо увагу на наступний важливий компонент організаційного забезпечення: розподіл функціональних обов'язків та повноважень. На основі цього, пропонуємо розподілити працівників котрі долучаються до процесу управління інвестиційними ризиками на певні функціональні групи, серед яких: ризик-експерти, ризик-аналітики, ризик-оцінювачі та ризик-контролери (табл. Р. 1.1).

Для окремого етапу управління ризиками, підбір та певна комбінація функціональних груп дозволять чітко розподілити обов'язки кожного учасника процесу та, відповідно, максимально підвищити ефективність організаційної структури інвестиційного ризик-менеджменту банку. Водночас, така схема розподілу повноважень мінімізуватиме операційні ризики, адже, по суті, проблема виникнення таких ризиків зводиться лише до раціонального розподілу інформаційних потоків, повноважень та чіткого функціонального ранжування.

Висновки до розділу 2

Аналізуючи та оцінюючи функціональні можливості системи менеджменту ризиків в інвестиційній діяльності банку можна зробити наступні висновки:

1. Доведено, що події, які впливали на розвиток економіки України (серпнева криза 1998 року, іпотечна криза у США 2007 року, системна фінансово-економічна криза 2008 – 2009 рр.) відіграли позитивну роль в усвідомленні того, що сучасний банк не може успішно розвиватися без ефективної системи аналізу, контролю та моніторингу банківських ризиків. На основі цього, досліджено та запропоновано

практичні напрями вирішення окремих аспектів проблеми функціонування системи управління інвестиційними ризиками банку та чинники розвитку інвестиційного ризик-менеджменту у вітчизняних банках.

2. Встановлено, що для інвестиційного ризик-менеджменту банку зовнішня та внутрішня інформація є основою у інформаційній складовій підсистеми забезпечення. У зовнішній інформації чільне місце відводиться нормативно-правовому забезпеченні процесу управління банківськими ризиками. Вітчизняне правове поле недостатньо регламентує процес формування та функціонування системи управління ризиками у банках і, тому, потребує суттєвого доповнення.

3. Формування інформаційної системи відбувається в умовах можливих випадкових подій, котрі проявляють себе у збоях та порушенні якості інформаційних потоків і детермінуються поняттям “інформаційні ризики”. На противагу цьому, у міжнародній практиці діють стандарти інформаційної безпеки та відповідне програмне забезпечення моніторингу інформаційних ризиків. З огляду на це, запропоновано застосувати програму формування математичних алгоритмів MatLab 2008, яка дозволяє визначити коефіцієнт кореляції та з’ясувати наскільки і у якому періоді часу зв’язок між екзогенними факторами інвестиційного ризику та інвестиційною діяльністю банків був найбільш тісним.

4. Визначено структуру системи управління інвестиційними ризиками, основними складовими елементами якої є: об’єкт управління, процес управління і суб’єкт управління. Доведено, що у процесі управління інвестиційними ризиками, особливого значення набуває розпізнавання, групування та класифікації інвестиційних ризиків.

Результатом функціонування системи управління ризиками у реалізації інвестиційних проектів є деталізована карта та реєстр інвестиційних ризиків. Остаточний вибір методів мінімізації інвестиційних ризиків банку та ефективність процесу моніторингу буде спрощуватися завдяки чіткій фіксації мінімальних відхилень від планових параметрів.

5. Запропоновано вирішення організаційної проблеми щодо раціонального розподілу повноважень та оптимізації кількості працівників долучених до

управлінського процесу інвестиційного ризик-менеджменту банку через формування матриці у формі таблиці, що на відміну від існуючих методик, враховує професійні характеристики персоналу та специфіку етапів управління банківськими ризиками.

Результати дослідження відзначено у публікаціях [127; 139; 141; 143; 144; 145; 150; 151; 152; 157; 161; 162].

РОЗДІЛ 3

ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ІНВЕСТИЦІЙНОГО РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ

3.1 Вплив тенденцій фінансової глобалізації на розвиток системи ризик-менеджменту банків та сфери банківських інвестицій

Світове господарство в історії свого розвитку кінця ХІХ початку ХХІ століття пройшло ряд етапів. Виділення таких етапів відбулося, в основному, завдяки критерію інтернаціоналізації та інтеграції економічних систем (табл. 3.1).

Таблиця 3.1.

Етапи розвитку світового господарства

Етапи	Роки	Характерні особливості
I	1870 – 1913 рр.	<ul style="list-style-type: none"> – швидкий розвиток зовнішньоекономічних зв'язків; – посилення руху факторів виробництва у світових масштабах; – утвердження золотого стандарту; – значний розвиток зовнішньої торгівлі та експортно-імпортних відносин.
II	20 – 40 рр. ХХ ст.	<ul style="list-style-type: none"> – посилення дезінтеграційних процесів у світовому господарстві; – скорочення торговельних операцій та уповільнення міжнародного руху капіталу; – мілітаризація національних економік у зв'язку із двома світовими війнами; – «Велика депресія» кінця 20-х початку 30-х років ХХ ст.; – остаточна відмова від золотовалютного стандарту; – падіння темпів світового експорту.
III	50 – 80 рр. ХХ ст.	<ul style="list-style-type: none"> – часткове відновлення темпів розвитку національних економік до рівня 1913 р.; – зміна соціально-економічної структури світового господарства у зв'язку із виникненням світового соціалістичного співтовариства; – посилення значущості транснаціональних компаній; – посилення консолідаційних процесів капіталістичних країн; – зниження бар'єрів у рухові факторів виробництва завдяки посиленню взаємодії національних господарств.
IV	Кінець ХХ ст. – початок ХХІ ст.	<ul style="list-style-type: none"> – розвал та зникнення світової соціалістичної системи; – поглиблення суспільного поділу праці на основі науково-технічної революції; – посилення ролі міждержавних економічних об'єднань; – посиленням глобальних тенденцій у всіх сферах людського життя та, водночас, виникнення глобальних економічних та екологічних проблем; – посилення взаємозв'язку та взаємозалежності у світовому господарстві; – виникнення кризи капіталістичних відносин котра розпочалася у кінці 2007 року; – виникнення потреби у трансформації та модернізації світової фінансової архітектури.

Примітка. Побудовано на основі [21].

Закономірно, що ризик-менеджмент як дієвий інструмент боротьби із несприятливими факторами у діяльності суб'єктів господарювання, виник у країнах із значно більшою історією розвитку ринкової економіки. Так, зародження ризик-менеджменту пов'язують із закінченням Другої світової війни [81, с. 95]:

1) До середини 60-х рр. XX ст. відбувався пошук на ринку продуктів, які задовольняли потреби компаній у страхуванні широкого спектра їх ризиків. Разом з тим, відбувалося дослідження щодо оптимізації інвестиційного портфеля, що й спричинило виникнення, власне, поняття “ризик-менеджменту”;

2) З середини 60-х рр. до початку 90-х рр. XX ст. для суб'єктів господарювання широкий інтерес представляли усі види ризиків, а не лише ті, які можна застрахувати. У підтвердження цього висновку зазначимо, що в 1980 році у Вашингтоні створено товариство Society for Risk Analysis, яке займалося проблемами управління ризиками у сфері державної політики та охорони здоров'я. А у 1986 році Гордоном Діксоном у Лондоні утворено Institutet for Risk Management;

3) Третій період у розвитку ризик-менеджменту розпочався із 90-х рр. XX ст. Вперше у 1995 році фахівцями із Нової Зеландії та Австралії опубліковано стандарт з ризик-менеджменту. Канадські та японські дослідники ризиків в 1997 році розробили аналогічний стандарт. У 1996 році створено GARP. В цілому, даний період характеризується появою нових видів ризику та широке застосування новітніх технологій в управлінні ними.

Нині ж, розглядаючи проблему глобалізації економічних відносин, окремі вітчизняні дослідники виділяють ряд закономірностей [166, с. 24]:

- збільшення обсягів та диверсифікація структури міжнародної торгівлі;
- зростання міжнародних прямих і портфельних інвестицій, що ширше використовується як важливий механізм національного економічного розвитку;
- посилення міграції робочої сили у межах усього світового господарства;
- зростаюче значення знань технологій, менеджменту, маркетингу, що продукуються в більш розвинутих країнах.

Об'єктивною реальністю сьогодення є процес діалектичної взаємодії національних і глобальних економічних відносин, за якої відбувається поступове

обмеження національних рис людини економічної і відповідних економічних відносин, що управляється законами та закономірностями, і здійснюється під егідою наднаціональних економічних структур [99, с. 130]. А розвиток та поглиблення інтеграційних процесів на різних рівнях світової господарської системи фактично обумовило ускладнення взаємозв'язків між виробничою, фінансовою, інформаційною, технологічною і торговою глобальними мережами [32, с. 13]. Саме тому, ставлення до поглиблення глобальних тенденції та економічної інтеграції, на сьогоднішній день, характеризується такою неоднозначністю. Зміст потужних економічних чинників глобалізації порушує будь-які однополярні погляди на дану проблему. З одного боку, це об'єктивний процес, адже у результаті розвитку продуктивних сил суспільства відбувається поступове нарощення транснаціональних та транскордонних зв'язків. Найбільш суттєво для національних економік, на сьогодні, відчувається посилення глобальних процесів у фінансовій сфері. Особливо помітною за останній десяток років стала лібералізація національних та міжнародних фінансових ринків.

Серед основних показників розвитку світової економіки, чільне місце відводиться валовому світовому продукту та його складовим – заощадженню та інвестиціям. Заощадження є передумовою інвестицій, а, відповідно, інвестиції – це основа майбутнього економічного розвитку. Цілком логічно, що у тих країнах де норма заощаджень та їхня трансформація в інвестиції буде зростати, є значний потенціал для суттєвого економічного прогресу. Так, за останні декілька десятиріччів динаміка заощаджень та капіталовкладення характеризується деякою нерівномірністю. Рівень світових заощаджень у 1950-х роках дещо підвищувався, а у 1970-ті роки він значно зріс у зв'язку із енергетичною кризою і значно знизився у 80-ті роки ХХ століття. А починаючи із 2002 року у світовій економіці можна спостерігати суттєве зростання норми заощаджень, а, відповідно, і норми інвестицій. Такий процес тривав до 2007 року, а із 2008 року Міжнародним валютним фондом відзначено різкий спад у динаміці світових заощаджень та інвестицій, що пов'язано із розгортанням негативних наслідків системної фінансово-економічної кризи (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Норма світових заощаджень та інвестицій

у % до світового ВВП

Показники	Роки							
	Середнє значення		2004	2005	2006	2007	2008	2009
	1988 – 1995	1996 – 2003						
Заощадження	22,6	21,9	22,2	22,9	24,2	24,3	23,9	21,4
Інвестиції	23,4	22,1	22,1	22,6	23,3	23,7	23,8	21,5

Примітка. Побудовано на основі: [203].

Аналізуючи показника норми заощаджень у розрізі країн з розвинутою економікою та у країнах, що розвиваються, відзначимо зміщення структури світових заощаджень в бік країн, що розвиваються. Це пояснюється високими інфляційними очікуваннями та прагненнями громадян у країнах, що розвиваються, забезпечити власне майбутнє за рахунок обмеження власного споживання.

Можна відзначити високий рівень інвестиційної активності у країнах, що розвиваються, оскільки ринки інвестиційних ресурсів, дешева робоча сила та ліберальне законодавство щодо інвесторів, особливо іноземних, відкривають нові інвестиційні перспективи у таких країнах. Але, рівень трансформації заощаджень в інвестиції переважає у країнах з розвинутою економікою, як наслідок усталеності інвестиційного ринку та стабільного економічного законодавства (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Заощадження та інвестиції країн з розвинутою економікою та країн, що розвиваються

у % до світового ВВП

Показники	Роки							
	Середнє значення		2004	2005	2006	2007	2008	2009
	1988 – 1995	1996 – 2003						
Заощадження у країнах з розвинутою економікою	22,2	21,1	20,1	20,2	21,0	20,7	19,5	17,1
Інвестиції у країнах з розвинутою економікою	22,7	21,3	20,7	21,1	21,6	21,5	21,0	18,0
Заощадження у країнах, що розвиваються	24,2	25,0	29,8	31,6	33,5	33,6	33,7	31,1
Інвестиції у країнах, що розвиваються	26,2	24,9	27,3	27,4	28,3	29,4	29,9	29,2

Примітка. Побудовано на основі: [203].

Вагомою у трансформації заощаджень у інвестиційні ресурси на сьогодні залишається проблема участі банків у даному процесі. У світі такими операціями на інвестиційному ринку займаються спеціалізовані фінансово-кредитні установи – інвестиційні банки. Ринок інвестиційних банківських угод пройшов період консолідації уже в кінці 90-х років. Це пов'язано із тим, що інвестиційні банки займалися торгівлею цінними паперами за фіксовану комісію, яка приносила їм досить високі доходи. Однак у 1975 р. регулятивні органи відмінили фіксовану комісію, що привело до зниження прибутковості брокерської діяльності інвестиційних банків. Щоб зберегти доходи на високому рівні, вони були змушені підвищити ступінь прийнятого ризику. Згодом, інвестиційні банки почали здійснювати торгівлю цінними паперами за рахунок власних коштів, а також, створювати складні фінансові інструменти, включаючи кредитні деривативи. Такі обставини посилили залежність банківського сектору від кон'юнктури ринку. Дрібні інвестиційні банки вийшли з ринку, а крупні були змушені шукати шляхи для розширення своєї ринкової частки, і джерело доходу було знайдено в іпотечному кредитуванні. Іпотека є не тільки складовою фінансового ринку, формуючи основу для довгострокового інвестиційного кредитування, але й фактором, що сприяє вирішенню цілого ряду соціальних проблем, серед яких, в першу чергу – доступне довгострокове кредитування, жорсткий контроль за житловим фондом та будівництвом. Наслідком цього є можливість широких верств населення отримати власне житло.

На сьогодні, в “іпотеку”, як наукове поняття, вкладено особливий економіко-правовий зміст (див. 2.1). Іпотеку визначають як одну із форм майнового забезпечення зобов'язання боржника, при якій нерухоме майно залишається у власності боржника, а кредитор у випадку невиконання зобов'язань останнього набуває права отримати борг за рахунок реалізації даного майна [116, с. 12].

Надання позик під нерухомість завжди було однією із головних банківських операцій. Кредитна діяльність, пов'язана з іпотекою, є основною прерогативою спеціалізованих банківських установ – іпотечних банків. У розвинутих країнах світу сформовані цілісні системи іпотечного кредитування, структура та взаємозв'язки в

яких відпрацьовувалися протягом багатьох десятиліть і навіть століть. Таким чином, іпотечний кредит є особливим видом економічних відносин з приводу надання кредитів під заставу нерухомого майна. Нерухомість завжди цінувалася у банківській справі як надійна гарантія повернення позики.

Юридичною та економічною передумовою виникнення іпотечного кредиту є наявність розвинутої системи права приватної власності на нерухомість і, насамперед, на землю. Без приватної власності на землю та інституціонального забезпечення її купівлі – продажу (тобто формування ринку землі) розвиток іпотечного кредиту неможливий. Особливо важливою для становлення іпотеки є практична можливість захисту права власності на об'єкти нерухомості. Значну роль відіграє, також, забезпечення законних способів накладення стягнень та відчуження майна, яке є об'єктом застави. Разом з тим, велике значення має система страхування власне об'єктів нерухомості, життя позичальників, кредитів, які їм надаються, ліквідності та прибутковості цінних паперів, забезпечених закладними на нерухомість. Крім того, історичні обставини суттєво впливають на розвиток і форми системи іпотечного кредитування. Особливу роль при цьому відіграють традиції заощадження коштів, ставлення населення до кредитування та особливості земельного устрою. Такі чинники стали основою для створення у світі десятків різновидів і варіантів організації іпотечного кредитування та водночас цілої низки різного роду ризиків, що безпосередньо чи опосередковано впливають на ефективність процесів. Так, у міжнародній практиці при іпотечному кредитуванні існує правило, що на виплату кредиту боржник не повинен затрачати більше 30 % свого особистого щомісячного доходу, а якщо ж ця частка більша, наприклад 40 – 60 % , то рівень кредитного ризику зростає практично у 2 рази. Одним із ефективних методів мінімізації іпотечних ризиків є застосування механізму сек'юритизації іпотечних кредитів за допомогою емісії цінних паперів.

В економічно розвинутих країнах на сьогодні існує два підходи до проведення сек'юритизації банківських активів: американський (англо-саксонський) та германський (континентальний). В американській системі сек'юритизовані активи виводяться (продаються) у структуру special purpose vehicle (SPV) – спеціально

визначена юридична особа, що юридично незалежна від банку-оригінатора. Ця організація емітує довгострокові цінні папери, які продаються інвесторам. Облігації чи кредитні ноти, що випускаються компанією (SPV) забезпечені конкретними банківськими активами, а купони по цих інструментах виплачуються з майбутніх платежів за кредитами.

Германський (континентальний) підхід до сек'юритизації передбачає, що кредити залишаються на балансі, а банк емітує забезпечені облігації, що прив'язані до даного пулу кредитів. У цьому випадку можливо виділити ряд суттєвих недоліків у порівнянні із англо-саксонською моделлю:

- у випадку банкрутства кредитної організації, пул кредитів, що є забезпеченням випущених облігацій, реалізовується, і за рахунок цих засобів погашаються облігації. Якщо цих засобів недостатньо, то інвесторам виплачуються кошти у порядку загальної черговості кредитів;

- неможливість повної ізоляції емітованих інструментів від загального ризику банку-емітента. Існує ризик дострокового погашення облігацій через банкрутство банку;

- при необхідності продажу пулу існує ризик заниження його оцінки навіть при дуже хорошій якості кредитів, що входять у даний пул.

Ці недоліки суттєво впливають на вартість емітованих цінних паперів [155, с. 370].

У світовій банківській практиці найбільш відомими є такі схеми сек'юритизації як традиційна, залучена та синтетична. Основою традиційної схеми сек'юритизації активів є довічне управління сек'юритизованими активами, тобто банк-ініціатор відчужує на користь цільової компанії високоліквідні активи, яка оплачує первинному власнику вартість переданих активів безпосередньо в момент їх продажу.

Залучена схема сек'юритизації активів пов'язана з використанням цінних паперів, забезпечених сек'юритизованими активами. Суть такого типу операцій зводиться до того, що банк-ініціатор передає активи цільовій компанії і випускає боргові цінні папери участі у фінансуванні спеціалізованої установи в процесі

придбання банківських активів. Характерною рисою такої схеми є не пряма емісія зобов'язань цільовою компанією, а участь кредитної установи, що фінансує цільову компанію за рахунок залучених коштів від власної емісії цінних паперів під зобов'язання спеціалізованої установи.

Синтетична схема сек'юритизації базується на використанні деривативів та свопів, тобто банк, як первинний власник активів, не передає їх цільовій компанії, але на неї перекладається ризик за активами шляхом укладання кредитного свопу. Спеціалізована установа перекладає ризик на інвесторів через емісію кредитних нот участі, а кошти, отримані від їхнього продажу, використовують для придбання високоліквідних цінних паперів, які, у свою чергу, даватимуть дохід. Це дасть змогу цільовій компанії, поряд з надходженнями за кредитним свопом від банку-ініціатора, обслуговувати, також, кредитні ноти участі, що емітовані цією компанією.

Казахстан став першою країною з колишніх країн Радянського Союзу уряд якої вирішив стимулювати угоди сек'юритизації на законодавчому рівні: у лютому 2006 року вступив в силу Закон Республіки Казахстан "Про сек'юритизацію".

У російській фінансовій практиці механізм сек'юритизації здійснюється за специфічним механізмом: банк продає (переуступає) фінансовій компанії SPV свої активи у цілях оптимізації кредитного портфеля з позиції ризиків і можливостей його рефінансування. Згодом, фінансова компанія, що володіє кредитним портфелем, емітує облігації (кредитні ноти) на суму цього портфелю. Таким чином, банку не потрібно очікувати на розрахунок боржників. Позичальники продовжують платити банку відсотки по кредитах, хоча юридично їхнім кредитором являється не банк, а третя особа. Банк продовжує свою діяльність не як кредитор, а як так званий "сервісний агент", що уклав угоду з компанією – емітентом облігацій, угоду на сервісне обслуговування.

Окрім того, застосування сек'юритизації у міжнародній банківській практиці визначається угодою Базель II 2004 року. Так, у статті 538 Угоди зазначається про те, що для визначення наглядових норм достатності капіталу, банки повинні

застосовувати правила сек'юритизації до тих позицій, які виникають в результаті традиційної та синтетичної сек'юритизації [94, с. 33].

В Європейській економіці за спеціалізацією емітента, зважаючи на особливості регулювання, характерні для певної країни, виділяють чотири основні моделі випуску забезпечених облігацій [78, с. 41]. Першу модель, так звану "французьку" застосовують у Фінляндії, Франції, Ірландії, Норвегії, частково у Швеції. Емітентом забезпечених облігацій є спеціалізована установа.

Другу модель застосовують у Данії, Німеччині, Угорщині, Люксембурзі, Польщі. У цій моделі емітентом забезпечених облігацій є спеціалізований банк, який крім випуску зазначених цінних паперів, може займатися іншими видами бізнесу.

Третя модель сек'юритизації іпотечних активів представлена у Німеччині, Латвії, Словенії. Емітентом забезпечених облігацій є універсальний банк із відповідною ліцензією на їхній випуск.

За четвертою моделлю, право на випуск забезпечених облігацій надається усім банкам. Так, на це у Словаччині необхідно отримати відповідну ліцензію, а у Болгарії, Чехії, Литві, Іспанії такий дозвіл не є обов'язковою умовою імітування даних цінних паперів.

У світовій банківській практиці установами, що спеціалізуються на операціях з цінними паперами емітованими в результаті застосування механізму сек'юритизації є інвестиційні банки. Виникненню інвестиційних банків передувала спеціалізація та розподіл праці у фінансово-кредитній сфері. Основним завданням функціонування інвестиційних банків є акумулювання довгострокового капіталу та його ефективне розміщення, а отже, інвестиційний банк як спеціалізовану фінансово-кредитну установу можна розглядати у площині основного гравця ринку довгострокових інвестиційних ресурсів, а також, як альтернативне джерело стимулювання інвестиційної сфери економіки. Основна особливість інвестиційних банків полягає у тому, що вони не займаються залученням вкладів населення [46].

Загалом, інвестиційні банки можна розподілити на два типи завдяки напрямкам та пріоритетам у їхній діяльності. Банки першого типу, надають перевагу діяльності у сфері обслуговування емісії, розміщення та торгівлі цінними паперами. Після

Великої Депресії (1929 – 1933 рр.) та прийняття закону Гласа-Стігала у США розпочався бурхливий розвиток банків такого типу. У кінці 90-х років, під політичним натиском власників великих комерційних банків та бажанням їх проникнути на інвестиційний ринок, відбулася одна із найперших та найбільших угод злиття. Великий комерційний банк Chase Manhattan та інвестиційний банк J. P. Morgan, уклали угоду результатом якої стало виникнення банківського гіганта у США досі відомого як J. P. Morgan Chase. У 2000 році вступив у дію закон Грема – Ліга – Блайлі, яким було замінено закон Гласса – Стігала. До кінця ХХ початку ХХІ століття інвестиційні банки першого типу перетворилися на потужні фінансово-кредитні інститути, без участі яких, у світі не відбувалось практично жодної емісії цінних паперів великих корпорацій. Без посередництва таких банків неможливо було отримати довгострокових ресурсів на світовому фінансовому ринку, а це приносило свої позитиви. Так, у США емісія цінних паперів зростає з початку 60-х років ХХ століття до кінця 90-х років ХХ століття приблизно на 400 млрд. дол. США завдяки інвестиційним банкам. Банки володіли певною вигодою через 10-ти та 20-ти відсоткові комісійні. Однак, 2008 рік та початок 2009 року став для великих інвестиційних банків першого типу періодом змін.

Інвестиційні банки другого типу надають перевагу середньо- та довгостроковому кредитуванню різноманітних галузей економіки, а також, розробці та координуванню реалізації інвестиційних проектів переважно пов'язаних із передовими технологіями та інноваційними доробками. Банки такого типу відіграли значну роль у відновленні у післявоєнний час економіки країн західної Європи (Франція, Італія, Іспанія, Португалія), де змішані чи державні інвестиційні банки забезпечили довгострокове кредитування промисловості і формування нових галузей економіки. На сьогодні, у Японії існують класичні інвестиційні банки із чітко вираженими пріоритетами у сфері довгострокових інвестицій, а у Італії, наприклад, банки середньо- та довгострокового кредитування представлені декількома напівдержавними банками.

У США інвестиційний банківський бізнес не структуровано у чітко вираженому порядку. Наприклад, інвестиційний банк Merrill Lynch розподілив свій власний

бізнес на три основні складові [35, с. 98 – 100]: група глобальних ринків та інвестиційного банківського бізнесу, група приватної клієнтури та група інвестиційних менеджерів. Кожна із цих груп включає у себе десятки юридичних осіб компаній та банків, котрі зареєстровані не тільки у США, а інвестиційний банк Merrill Lynch фактично консолідує дохід холдингу. Так, група глобальних ринків та інвестиційного банківського бізнесу Merrill Lynch включає в себе проведення брокерського обслуговування на ринках акцій, боргових інструментів, деривативів. Групи приватної клієнтури та інвестиційних менеджерів відділені від основної групи і виконують швидше маркетингові функції. За останні роки, чистий прибуток банку склав – 5,1 млрд. доларів США, обсяг клієнтський активів склав 1,6 трлн. доларів США, а кількість співробітників на 2008 рік – 60 тисяч співробітників. Проте, у вересні 2008 року Федеральною резервною системою США було оголошено про покупку Merrill Lynch американським банком Bank of America за 50 млрд. дол. США.

Діяльність другого по величині спеціалізованого інвестиційного банку США Morgan Stanley структуровано дещо по іншому: індивідуальний сектор, інституційний сектор, сектор інвестиційного менеджера та сектор кредитного обслуговування. В кінці 2008 року Morgan Stanley змінив статус із спеціалізованого інвестиційного банку на банківський холдинг з метою доступу до екстрених кредитів Федеральної резервної системи США.

Інвестиційний банк Goldman Sachs засновано у 1869 році. Інвестиційний бізнес Goldman Sachs поділено на такі підрозділи, як інвестиційна банківська справа, біржова торгівля та управління активами і цінними паперами [201]. В свою чергу, власне інвестиційна банківська справа поділяється ще на дві складові:

- фінансовий консалтинг (консультації щодо злиття та поглинання, реструктуризації, відділення компаній від материнських структур);
- андеррайтинг (публічне та приватне розміщення дольових інструментів, цінних паперів та їх похідних).

У 2008 році, поряд із Morgan Stanley, Goldman Sachs направив у Федеральну резервну систему США запит на зміну статусу. І у кінці 2008 року запит керівництва

інвестиційного банку було задоволено, тим самим відкривши шлях до екстрених кредитів.

Bear Stearns був заснованим у 1923 році. Акції банку входять у біржовий індекс S&P 500. У вересні 2007 року банк виявився в епіцентрі іпотечної кризи у США. У результаті два хедж-фонди під його управлінням втратили на інвестиціях в іпотечні цінні папери близько 1,6 млрд. дол. США, що викликало небувалу паніку на фондовому ринку [179]. 16 березня 2008 року керівництво Bear Stearns оголосило прийняття пропозиції про покупку від JP Morgan Chase за 236,2 млн. дол. США або по 2 долари за акцію. Це свідчило про серйозні боргові проблеми у банку.

У 1850 році був заснований інвестиційний банк Lehman Brothers. Уже в XX столітті банк став одним із світових лідерів у інвестиційному бізнесі, а разом з тим, спеціалізуючись на фінансових послугах та інвестиційному менеджменті. Lehman Brothers володів регіональними штаб-квартирами у Лондоні та Токіо, а також, численними офісами у багатьох країнах світу. Чисельність персоналу налічувала більше 25 тисяч чоловік [188]. У ніч на понеділок 15 вересня 2008 року Lehman Brothers звернувся в суд із заявою про банкрутство і проханням захисту від кредиторів. Борги банку склали 613 млрд. дол. США.

На початку XXI століття “інвестиційний банкінг” у США поглинув увесь комплекс класичних інвестиційних послуг, а разом із тим, здійснив суттєвий прорив в операціях з іпотечними цінними паперами. Однак, 2008 рік виявився фатальним і приніс суттєві зміни у інституційній структурі ринку банківських інвестицій США. Серед основних причин такого становища інвестиційних банків у США, окремі дослідники, виділяють [176]:

- по-перше, інвестиційні банки мали більш високу частку запозичених коштів по відношенню до інших типів фінансово-кредитних установ, що сприяло зростанню негативних наслідків падіння вартості активів і суттєво підвищувало ризику неплатоспроможності;

- по-друге, інвестиційні банки не мали стабільних доходів, що властиві універсальним банкам, як наслідок, відсутність диверсифікації у напрямках

діяльності призвела до посиленої залежності від конкретної ситуації на інвестиційному ринку;

– по-третє, розгортання широкомасштабної діяльності у сфері іпотечного кредитування, а відтак, надмірна увага до операцій, особливо, високоризикових, з іпотечними цінними паперами.

У країнах Європейського Союзу усталену інвестиційну політику протягом значного часу демонструє німецький Deutsche Bank. Цей банк має досить складну організаційну структуру у яку інтегровано увесь інвестиційний бізнес даної фінансово-кредитної установи. Управлінська структура складається із трьох груп виконавчих комітетів: регіональні, функціональні та профільні. У складі функціональних комітетів Deutsche Bank є інвестиційні комітети, які патрунують роботу банківської групи у якості стратегічного інвестора, беручи участь в остаточному прийнятті рішення щодо структури портфеля інвестицій банку [172, с. 122].

Функціональні комітети банку займаються виключно загальними питаннями роботи інфраструктури і управління фінансовими потоками в банку. У свою чергу, профільні комітети знаходяться під подвійним управлінням через голів профільних та регіональних комітетів. Саме така модель управління дозволяє профільним комітетам Deutsche Bank займатися розвитком стратегії інвестиційного бізнесу, а регіональним комітетам – впроваджувати дані стратегії на ринок.

У інвестиційний банківський бізнес керівництвом Deutsche Bank включено, перш за все, класичні операції, що пов'язані із посередницькою діяльністю банку на фондовому ринку та в рамках угод злиття і поглинання, а також, операцій, що пов'язані з андерайтингом. Корпоративні інвестиції відносяться до стратегічного рівня розвитку банку чи його дочірніх структур. Якщо ж корпоративні інвестиції стосуються великих промислових об'єктів, то Deutsche Bank виступає не як посередник, а як інституційний інвестор.

У 2006 році керівництво однієї із найбільших фінансових груп Швейцарії Credit Suisse Group прийняло рішення про зміну власної організаційної структури. Однією із найголовніших причин стало структурування інвестиційного бізнесу.

Реструктуризація банківського сегменту групи відбулася значною мірою через поглинання Swiss Bank та Credit Suisse First Boston (фінансової компанії, основний інвестиційний бізнес якої був зосереджений на фінансовому ринку Сполучених Штатів Америки). У рамках такої угоди відбулося значне розширення операцій у сфері “інвестиційного банкінгу”. Так, у Credit Suisse Group до інвестиційних операцій належать андеррайтинг, операції злиття та поглинання, а також, інші класичні інвестиційні послуги, у тому числі, і за товарними деривативах.

У порівнянні із американським та європейським інвестиційним ринком, ринок банківських інвестицій Японії дещо менший. Розглядаючи структуру інвестиційних операцій окремих японських банків (Mitsubishi UFJ Financial Group) можна відзначити, що в основному це інвестиції у ціні папери, зокрема облігації японських емітентів – уряду Японії та муніципалітетів (муніципальні облігації). Окремі японські банки віддають перевагу вкладенням у іноземні довгострокові інструменти [173, с. 121].

Важливе місце та роль в інвестиційному банку повинно належати системі управління інвестиційними ризиками. Вважаємо, що функціонування такої системи дозволить менеджменту банку не тільки ефективно прогнозувати збитки, а й передбачити зміни у структурі глобальних заощаджень та інвестицій (екзогенні ризики). А це проблема диспропорції між профіцитами та дефіцитами платіжних балансів у світовій економіці. У таких диспропорціях вбачаємо нерівномірність розподілу важливих елементів глобального інвестиційного ринку – матеріальних ресурсів, праці та капіталів. Так, наприклад, на міжнародному ринку цінних паперів функціонує капітал обсягом близько 20 трлн. дол. США. Щорічний обсяг міжнародних кредитів складає близько 15 трлн. дол. США, а прямих іноземних інвестицій – близько 500 млрд. дол. США [109, с. 7]. В свою ж чергу, найбільші ринки цінних паперів сконцентровані у США, Японії та ряді європейських країн. Те ж саме стосується і ринку банківських кредитів та інвестицій. Проте, найбільшими власниками виробничих ресурсів, за останні роки, стали країни експортери нафти. А це, у свою чергу, відіграло вирішальну роль у формуванні попиту та пропозиції на ринку реальних інвестицій.

Суттєво впливає на кон'юнктуру інвестиційного ринку та доходи банку від інвестиційної діяльності, такий важливий чинник як інфляція (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Загальні дані щодо динаміки інфляційних процесів

(у відсотках)

Показники	Роки								
	Середнє за 1992 - 2001 роки	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Дефлятори ВВП									
Країни з розвинутою економікою	2,0	1,6	1,8	2,0	2,1	2,2	2,3	2,0	0,9
США	1,9	1,6	2,2	2,8	3,3	3,3	2,9	2,1	1,2
Зона євро	2,1	2,6	2,2	1,9	2,0	2,0	2,4	2,3	1,1
Японія	-0,3	-1,5	-1,6	-1,1	-1,2	-0,9	-0,7	-0,8	-1,0
Інші країни з розвинутою економікою	2,8	1,9	2,2	2,4	1,9	2,1	2,7	3,1	1,0
Споживчі ціни									
Країни з розвинутою економікою	2,4	1,6	1,8	2,0	2,3	2,4	2,2	3,4	0,1
США	2,7	1,6	2,3	2,7	3,4	3,2	2,9	3,8	-0,3
Зона євро	2,3	2,3	2,1	2,2	2,2	2,2	2,1	3,3	0,3
Японія	0,4	-0,9	-0,3	0,0	-0,3	0,3	0,0	1,4	-1,4
Інші країни з розвинутою економікою	2,7	1,7	1,8	1,8	2,1	2,1	2,1	3,8	1,5
Країни, що розвиваються	39,0	6,9	6,7	5,9	5,9	5,6	6,5	9,2	5,2

Примітка. Побудовано на основі: [189].

З 2002 року світові інфляційні процеси можна розділити на декілька періодів. Так, із 2002 по 2004 роки відбувалося падіння інфляції у країнах, що розвиваються завдяки покращенню бюджетних показників, зниженню цін на окремі види товарів, посиленню глобальної конкуренції, вдосконаленню основних напрямків грошово-кредитної політики і посилення незалежності центральних банків окремих країн.

У 2004 – 2007 роках темпи інфляції у країнах із розвинутою економікою і країнах, що розвиваються були помірними. Незважаючи на це, темпи споживчих цін почали зростати. А починаючи із кінця 2007 року інфляція була стимульована стабільним підвищенням цін на біржові товари, особливо, на енергоносії (на 9,2% у другій половині 2008 року). Проте, 2008 рік став роком апогею фінансово-економічної кризи, що породило несприятливі тенденції у розвитку виробництва,

експорту, світової торгівлі та зростання рівня споживчих цін, а це вплинуло на глобальний рівень інфляції. Після 2008 та протягом 2009 року зростання безробіття та певне зниження рівня інфляції (див. табл. 3.4) перебувають у кореляційному взаємозв'язку, однак ризик дефляції зменшився на світовому рівні, проте актуальний у країнах із розвинутою економікою.

Згідно прогнозів Міжнародного валютного фонду і надалі (до 2012 рр.) буде зберігатися зростання інфляції, особливо у країнах, що розвиваються. Вплив підвищення світового рівня інфляції на діяльність банків відбуватиметься одразу по декількох каналах, тобто через зміну процентних ставок, через ослаблення стимулів до заощаджень та зниження депозитної бази. Неминучим наслідком є перелив національного капіталу та зміна структури активних і пасивних операцій. Під час очікування зростання рівня інфляції банки змушені скоригувати терміни кредитних контрактів, а відтак, темпи зростання активів та прибутку значно уповільнюються. Для ризик-менеджерів та топ-менеджменту банківських установ постають нові завдання, перш за все, щодо збереження ліквідності.

Безпосередньо характеризують фінансово-економічну глобалізацію процеси злиття та поглинання, проте, надмірна лібералізація даних процесів в окремих випадках може призвести до дестабілізації національних банківських систем. Некеровані процеси купівлі та поглинання менших банків іноземними гігантами та перетворення регіональних структур у філіали, надзвичайно негативно позначаються не тільки на банківській системі країни, а і на повсякденній діяльності новостворених банківських установ. Процеси прийняття рішень, у банках яких поглинули, значно уповільнюються, втрачається властива дрібним банкам мобільність реагування на зміни кон'юнктури ринку. Як приклад, іноземні банки активно вкладали свій капітал в банківську систему Мексики починаючи з 2000 року. Зарубіжні гіганти поглинули п'ять з шести передових банків країни і до 90 % банківських активів Мексики. Коли іноземні банки приходили у цю країну в них бачили великих модернізаторів, однак, виявилось, що це лише "збирачі вершків". Підтвердженням цьому є той факт, що робота велася тільки з великими корпораціями із хорошими прибутками. Поряд з тим, іноземні банки брали з

мексиканських клієнтів такі комісійні за свої послуги, які у десять раз перевищували аналогічні показники в їхніх власних країнах [95, с. 83 – 84].

Таким чином, економічні диспропорції становлять загрозу міжнародній фінансовій стабільності, що, у свою чергу, породжує додаткові ризики для банків та ринку банківських інвестицій. Водночас, глобальні фінансові диспропорції є основним джерелом фінансово-економічних криз, оскільки, вони виходять за рамки національних економік [102, с. 24]:

1. Глобальна незбалансованість рахунків поточних операцій.
2. Зміна спрямованості транскордонних потоків капіталу з переважанням інвестицій розвинутих країн у корпоративний сектор інших розвинутих країн або втеча капіталу із країн, що розвиваються;
3. Збереження у більшості країн тенденцій випереджального зростання інфляції зі збільшенням реального ВВП;
4. Скорочення частки промислово розвинутих країн у загальній сумі глобальних заощаджень за відповідного зростання обсягів заощаджень у країнах із ринками, що розвиваються;
5. Збереження низького рівня реальних довгострокових процентних ставок у більшості країн та зниження норм інвестування майже в усіх промислово розвинутих країнах протягом останніх років до рівня, що сягає приблизно 20 % ВВП.

Наслідком цього є те, що стихійні ринкові процеси стають непідвладними принципам економічної політики окремої держави [21, с. 106]. Економіка втрачає національність, а держава – інтереси. За таких умов, фіскальна та монетарна політика перестають підпорядковуватися розвитку держави, а це прямий шлях до кризи. Як наслідок, посилення фінансової глобалізації – результат економічної інтеграції, що неминуче призводить до зростання сукупного глобального ризику у банківському бізнесі (рис. 3.1).

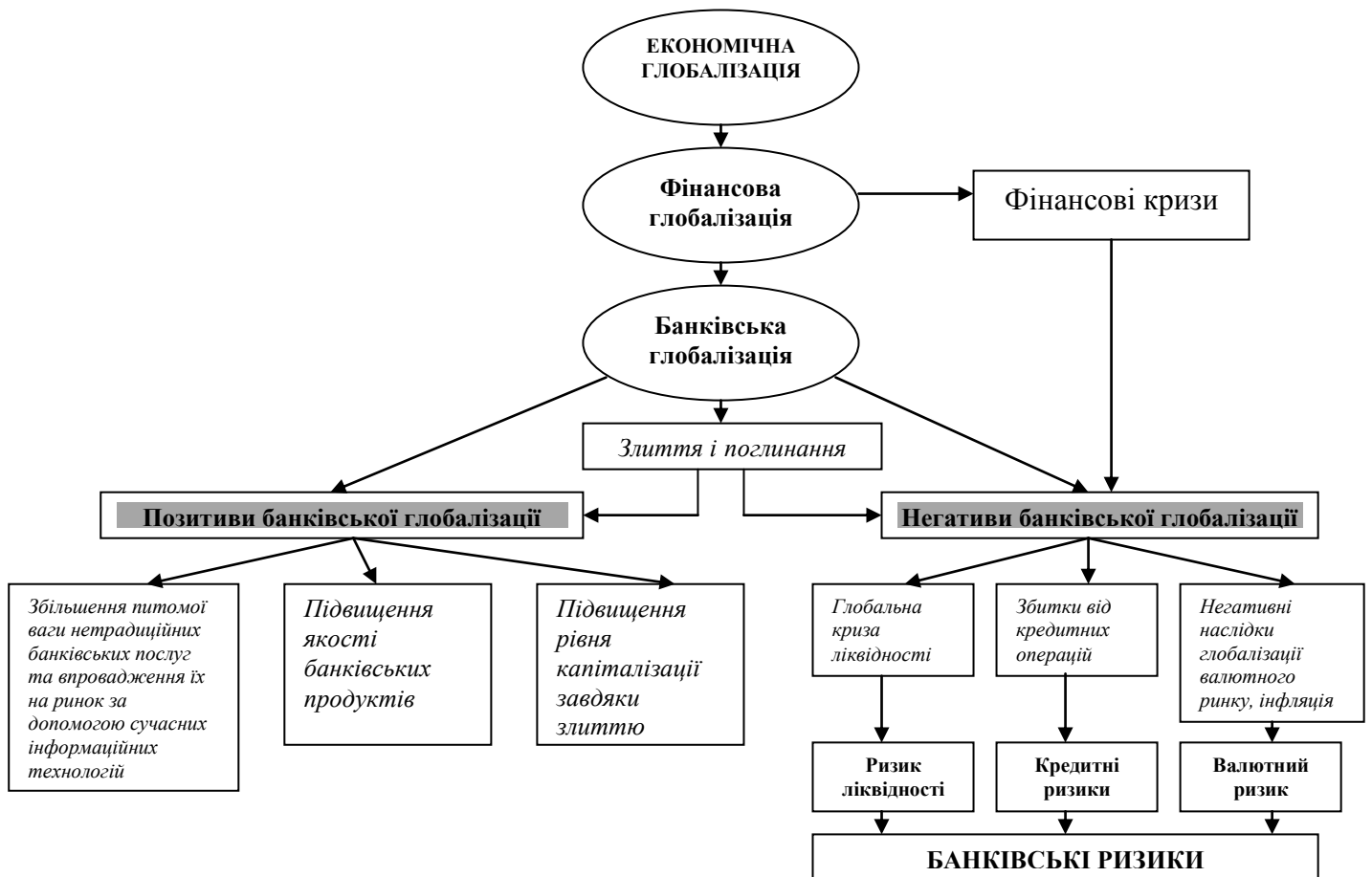

Рис. 3.1. Наслідки глобалізації для банківського бізнесу

Примітка. Побудовано самостійно.

На сучасному етапі розвитку світової економіки, фінансову глобалізацію слід розуміти як невинну інтеграцію фінансових систем та формування глобального фінансового ринку, що спричиняє відрив глобальної фінансової системи від продуктивної економіки, а також, розмивання меж національних валютних систем, дерегуляцію фінансової діяльності та переливання фінансових потоків у фіктивний спекулятивний капітал, що спричиняє додаткові фінансово-економічні ризики.

3.2 Інвестиційний ризик-менеджмент у системі антикризового управління банком

Однією із найголовніших вимог в умовах глобальної невизначеності є наявність ефективної системи антикризового управління та її основи – системи ризик-

менеджменту, як невід'ємної складової організаційної структури фінансово-кредитних установ.

У науковій літературі, сутність поняття “криза” визначають як “поворотний пункт”, “рішення” та “результат” від грецького “krisis”. Похідними ж поняттями є економічна та фінансова криза. Професор Оксфордського університету Філіп Кей стверджує, що першою кризою у історії є криза, що виникла у римській імперії у 88 році до нашої ери [186]. Загалом, економічну кризу науковці розуміють, як одну із фаз циклу виробництва, що проявляється у різкому спаді обсягів виробництва у результаті перевиробництва товарів у порівнянні із платоспроможністю [20, с. 503]. Поряд з тим, фінансову кризу трактують як глибокий розлад державних фінансів, що виникає в умовах загальної кризи економіки. Проте, існують фінансові кризи котрі прямо чи опосередковано є результатом економічної кризи [48, с. 525].

Деякі науковці переконані, що криза це переломний етап функціонування будь якої системи. На цьому етапі система підлягає впливу ззовні чи зсередини. Такі процеси потребують якісно нового реагування. Проблема у тому, що основна особливість кризи – це загроза руйнації системи [171, с. 6].

І у першому, і у другому трактуванні поняття “криза” чітко відслідковується її характерна риса – циклічність. Ще у 20-х роках ХХ століття М. Кондратьєв розробив теорію економічних циклів. Згідно теорії дослідника довгих хвиль, цикли мають певні часові рамки. Періодичні цикли відбуваються в середньому один раз у п'ятдесят років, із можливим відхиленням у 10 років. Цикли складаються із почергових періодів між найвищим та найнижчим розвитком. Так, найнижчою точкою циклу є дно, у результаті чого і відбуваються масштабні економічні кризи.

Отже, за своєю сутністю фінансову кризу можна розглядати як один із станів соціально-економічного розвитку суспільства поряд із зростанням, стійким розвитком та спадом. Зростання уособлює етап нагромадження активів, які здатні ефективно працювати на стадії стійкого розвитку. Передумовою ж спаду та кризи є негативні зміщення у реалізації розподілу та перерозподілу тих чи інших видів активів [34, с. 13].

Найбільш вираженим явищем у економіці, що характеризує кризові явища є рецесія. Вона проявляється у спаді виробництва, негативній динаміці зростання світового валового продукту, підвищення рівня безробіття тощо. Загалом, криза розглядається економістами як джерело не тільки небезпеки, але і як джерело перспектив, і можливостей завдяки необхідності модернізації світової фінансової системи та виникненню нових економічних відносин глобального характеру [50, с. 127]. Проте, завжди наслідком економічної чи фінансової кризи є певний фінансовий збиток, тобто неотримання чи недоотримання доходів. Відтак, з позиції теорії ризиків, на наш погляд, кризу у сфері фінансово-економічних відносин слід розглядати як масову загрозу реалізації ризиків. Така масштабна реалізація чи загроза реалізації ризиків, як свідчить історія, торкається великої кількості суб'єктів господарювання. У цьому можна переконатися зробивши певний ретроспективний аналіз.

У 1926 – 1928 рр. економіка Сполучених Штатів Америки переживала підйом. Національний дохід виріс із 32 млрд. дол. США у 1913 році до 89,7 млрд. дол. Підвищувалася рентабельність виробництва, збільшувалися дивіденди, а відповідно і курси акцій. Обсяг ринку цінних паперів США на кінець 20-х рр. ХХ ст. складав 50 млрд. дол. США. Однак, акціонерний капітал був направлений не на розвиток виробництва, а на покупку інших цінних паперів. Інвестори активно вкладали кошти у цінні папери на вторинному ринку. Більше половини усіх цінних паперів не були забезпечені, при цьому інвестори брали кредити в банках. Облікова ставка у США була найнижчою серед розвинутих країн – 3,5 – 4% у 1926 – 1927 роках (для прикладу, у Великобританії – 4,5 – 5%, Німеччині – 5 – 8%, Франції – 5 – 7,5%). Близько 40% усіх інвесторів купляли акції у кредит під незначне маржинальне забезпечення. В результаті відбувся інвестиційний перегрів і у 1929 році відбулося перше серйозне фінансове потрясіння. У літературі це явище називали “Велика Депресія”, яка продовжувалася до 1933 року [171, с. 15]. Наслідком цієї глибокої фінансової кризи стало скорочення виробництва в окремих країнах на 50% та підвищення рівня безробіття до 30%. Епіцентром кризи стали Сполучені Штати Америки. Курси акцій провідних американських корпорацій різко впали. У більшій

мірі, це була криза фондового ринку, однак, саме вона призвела до закриття більш ніж 9000 комерційних банків із сукупними депозитами 6530 млн. дол. США.

Історичною першопричиною валютно-фінансових криз вважають так звані “нафтові шоки”, які розпочалися з 1970 року і призвели до зростання заборгованості переважно у країнах, що розвиваються. Перший “нафтовий шок” 1970 року викликав хвилю різких збільшень дефіцитів поточних платіжних балансів усіх країн імпортерів нафти. Другий “шок” з 1979 по 1981 рік ще більше ускладнив ситуацію, а становище деяких банків значно погіршилося. На порятунок кількох банків у США були витрачені величезні кошти. Банківська криза розпочалася з чиказького банку “Континентал Іллінойс”, який у 1984 році опинився на грані краху. Для збереження банку було витрачено 1,1 млрд. дол. США. До кінця 80-х криза набула значний масштабів [91, с. 18]. За окремими оцінками, на 1991 рік збанкрутувало біля 1500 фінансово-кредитних установ лише у США, а їх сукупні витрати становили близько 200 млрд. дол. США.

З кінця 1950-х років у Південно-Східну Азію було спрямовано велику кількість японського капіталу. Довгий час японські капіталовкладення все більше зростали стимулюючи ріст національної економіки країн-об’єктів інвестицій. Із середини 1980-х років до японських інвестицій приєдналися ще й інвестиції з Китаю, Гонконгу, Тайваню та Сінгапуру [160, с. 134]. Проте, згодом почали проявлятися певні негативні тенденції, що порушували параметри інвестиційної якості капіталу. Так, наприклад, падіння курсу єни знижувало ефективність зовнішніх торгівельних операцій у регіоні. У Таїланді експорт у 1995 році виріс приблизно на 20%, а уже у 1996 році ріст виявився нульовим [177, с. 19]. Стан платіжних балансів країн різко погіршувався. З кінця 1997 і початку 1998 року у регіоні розпочався період стагнації. У результаті, азіатсько-тихоокеанська регіональна фінансова криза 1998 року стала переконливим свідченням того, що попри усі позитиви глобалізації та інтернаціоналізації світового господарства, існують чималі ризики. Відтак, головними причинами азіатсько-тихоокеанської кризи стали:

- макроекономічна незбалансованість;
- незадовільний контроль над банківською системою;

- значні обсяги запозичень банків та корпорацій із міжнародних ринків капіталу;
- використання зовнішніх запозичень для фінансування інвестиційних проектів низької якості;
- недооцінка фінансових ризиків, що пов'язані із відсутністю системного підходу до ризик-менеджменту в банках.

Базовою ознакою періоду 1996 – початку 1998 року для банків Російської Федерації було різке зростання банківських інвестицій у державні боргові зобов'язання. Поряд із тим, російські банки стали виступати активними позичальниками на зовнішніх фінансових ринках (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Іноземні зобов'язання окремих російських банків на початок 1998 року

млн. дол. США

Банк	Короткострокові кредити	Інші кредити	Єврооблігації	Форвардні контракти
“Сбербанк”	100	225	-	325
“Внешторгбанк”	356	120	-	608
“СБС – Агро”	631	113	-	84
“Менатеп”	515	80	-	100
“Онэксимбанк”	353	70	300	1900
МФК	97	-	-	51
“Инкомбак”	274	140	-	1884
“Альфа – банк”	214	77	175	-
“Мост – банк”	129	-	-	-
“Российский кредит”	118	229	200	70
НРБ	208	42	-	268
Банк Москвы	15	20	-	-
Автобанк	108	47	-	380
“Возрождение”	51	-	-	-
Всього	3169	1163	675	5670

Примітка. Побудовано на основі: [177].

Такі зовнішні запозичення мали раціональну основу у вигляді низького рівня відсоткових ставок та виключної вигоди за умови практично гарантованої тогочасної стабільності російського рубля. Позики на світових фінансових ринках перетворилися на головне джерело зростання для банків Росії. Однак, азіатська криза різко зменшила платіжну спроможність великих російських банків, а

очікування девальвації рубля змусили менеджерів банків вибирати одну з двох стратегій поведінки: або купляти валюту, відмовляючись виконувати вимоги клієнтів, або ж проводити платежі продаючи валюту, і зазнаючи при цьому збитки. Часто обирався перший варіант.

Одним із негативних явищ сучасної фінансової глобалізації стала надмірна лібералізація банківського сектору та кредитна експансія, які спричиняли погіршення якості кредитного портфеля банків та завищення оцінки забезпечення позик. Як наслідок, зростання кредитного ризику та збитків банків від кредитних операцій (табл. С. 1.1). Одним із проявів таких негативних наслідків надмірної лібералізації у банківському секторі є події на іпотечному ринку США. Прикладом реалізації комплексу іпотечних ризиків є системна криза іпотечного ринку США [175, с. 17].

Протягом 2002 – 2005 рр. ринок нерухомості США переживав надзвичайний ріст. Це було пов'язано із високим рівнем купівельної спроможності та інвестиційної привабливості даного сектору економіки. Із зростанням попиту на житло і відповідною пропозицією, зростали і ціни, досягнувши темпів у 20 – 50 % в рік. Інвестиційна привабливість переросла в ажіотаж. Почали виникати нові схеми кредитування, що пропонували брати кредити із надзвичайно низькими відсотковими ставками за перші роки. Також, деякі банківські установи давали можливість позичальникам виплачувати щомісячно тільки відсотки за кредитами, а на завершальному етапі – основну суму кредиту єдиним платежем. Ажіотаж на ринку нерухомості привів до того, що 43% позичальників, що отримали нерухомість в кредит, не мали засобів на початковий внесок. Агентства оформляли кредити для боржників із ненадійною кредитною історією.

В подальшому ріст світового рівня інфляції, призвів до того, що федеральна резервна система США переглянула величину ставки по кредитах і збільшила її до 5,25%. Результатом цього кроку стала нездатність 40% боржників розрахуватися за своїми боргами. Масовий попит на житло значно знизився, а на ринку переважали пропозиції заставлених та спекулятивних квартир. Нові схеми кредитування перестали працювати: банки переглянули кредитну політику в бік підвищення

ставок і скорочення терміну погашення кредитів. В підсумку, загальний обсяг виданих кредитів за 2005 – 2006 рік склав 3 трлн. дол. США, а обсяг виплат за кредитами – 1,2 трлн. дол. США [80]. До 2006 року об'єм сек'юрітизованої заборгованості досягнув 28 трлн. дол. США, а уже у 2007 році у США 3/5 іпотечних кредитів і 1/4 споживчих кредитів були переупаковані і продані у вигляді цінних паперів [136, с. 59]. У такій ситуації іпотечні компанії відмовилися від кредитування без першого внеску, а також від кредитування ненадійних боржників. Велика кількість агентств призупинили свою діяльність. Інвестори вимагали від іпотечних компаній повернути вкладені кошти. В результаті – масові банкрутства та різкий спад акцій іпотечних компаній на біржі [152, с. 305].

Розповсюдження кризи 2008 року на країни із ринками, що формуються відбувалося переважно за двома напрямками [104, с. 9]:

1. Через світову торгівлю (у 2-му півріччі 2008 року відбувалося суттєве зниження зовнішньоекономічної активності);
2. Через потоки капіталу (фінансові інститути розвинутих країн, відчувають певні труднощі із доступом до фінансування і намагаючись мінімізувати власні ризики, агресивно скорочують інвестиції по усьому світі, а разом з тим, вкладаючи кошти у державні цінні папери промислово розвинутих країн світу).

Таким чином, фінансові та банківські кризи – це невід'ємна риса ринкової економіки, вони супроводжують процес поступового розвитку суспільства. Зокрема, кризи 90-х мали національні та регіональні особливості. Їх об'єднує той факт, що усі вони були кризами епохи фінансової глобалізації, які виникли й у порівняно благополучних країнах, часто непередбачувано, що робить їх особливо небезпечними [12, с. 13].

Свої рекомендації щодо індикативних показників кризових явищ подають Міжнародний валютний фонд та Всесвітній банк [72, с. 146]. У 1997 році Міжнародний банк розрахунків (IMF) запропонував методику ідентифікації банківських криз через прояв одного із чотирьох чинників [183]:

- проблемні активи банків складають більше 2 % ВВП країни;
- сума коштів, для порятунку банківської системи, перевищує 2 % ВВП;

- у банківському секторі націоналізація набула масового характеру, банківські депозити заморожені, а влада запроваджує “банківські канікули”;
- центральний банк гарантує виплати населенню за усіма банківськими депозитами, не забезпечуючи своїх гарантій матеріально.

Багато країн розробили цілі пакети заходів, щодо подолання фінансово-економічної кризи 2007 – 2008 років (табл. 3.6).

Таблиця 3.6

Антикризові заходи окремих країн у 2008 – поч. 2009 рр.

Країна	Пакет антикризових заходів
США	Гарантії по депозитах збільшені із 100 до 250 тис. дол. США; Прийнятий закон про економічну стабілізацію в рамках якого була затверджена програма щодо порятунку проблемних активів на суму 700 млрд. дол. США; Міністерство фінансів отримало широкі повноваження щодо викупу великого діапазону фінансових інструментів; Міністерство фінансів США оголосило про програму викупу проблемних кредитів і визначило 9 організацій які отримають з цієї програми 125 млрд. дол., серед яких: Wells Fargo; Bank of America; J.P.Morgan Chase; Citigroup; Goldman Sachs; Morgan Stanley; Merrill Lynch; Bank of NY Mellon; State Street .
Великобританія	Збільшено гарантії що вкладів із 35 тис. фунтів стерлінгів до 50 тисяч; Уряд здійснив вливання капіталу у британські банки у розмірі 37 млрд. фунтів стерлінгів: Royal Bank of Scotland отримав 20 млрд. фунтів стерлінгів, при цьому держава придбала привілейованих акцій на суму 5 млрд. фунтів і викупила прості акції на суму 15 млрд.; 17 млрд. фунтів стерлінгів було надано HBOS та Lloyds TSB після оголошення про їх об'єднання; 250 млрд. фунтів стерлінгів надано у вигляді гарантій по кредитах; 200 млрд. фунтів – надаються у рамках програми підтримки ліквідності, що прийнята Баком Англії.
Німеччина	Створено фонд стабілізації фінансового ринку у розмірі 80 млрд. євро з метою викупу акцій банків; Держава гарантувала міжбанківські кредити у розмірі 400 млрд. євро; Введено необмежені гарантії по усіх вкладах населення у німецьких банках, оскільки раніше гарантії обмежувалися сумою у 20 тис. євро.
Франція	Створено фонд у розмірі 40 млрд. євро для викупу акцій французьких банків; Представлено гарантії по міжбанківських кредитах у розмірі 320 млрд. євро на термін до кінця 2009 року.
Росія	Уряд виділив 950 млрд. рублів для надання десятирічних субординованих кредитів фінансовим організаціям; Центральний банк отримав право видавати короткострокові незабезпечені кредити російським банкам та розширити перелік забезпечення, що приймається у якості застави при рефінансуванні; «Внешэкономбанку» виділено 50 млрд. дол. США для оплати заборгованості банків і компаній по зарубіжних кредитах із спливаючими термінами погашення; Сума застрахованих вкладів збільшилася із 200 до 700 тисяч рублів; Агентству страхування вкладів Урядом Російської Федерації виділено 200 млрд. рублів на рекапіталізацію банківського сектору, а також надані виключні повноваження щодо запобігання банкрутствам, включаючи встановлення контролю над банківськими установами.

Примітка. Побудовано самостійно.

В Україні із різних причин банкрутство та ліквідація банків далеко не нове явище. У Законі України “Про банки і банківську діяльність” зазначається, що у

випадку виникнення істотної загрози платоспроможності банку Національний банк України зобов'язаний призначити тимчасову адміністрацію [53].

В свою чергу, правовими ж підставами ліквідації банку в Україні є ініціатива власників банку та ініціатива Національного банку. Законодавець чітко регламентував, що наслідком визнання банку неплатоспроможним є відкликання банківської ліцензії та ліквідація банку, при чому, після відкликання банківської ліцензії санація банку не допускається. Процедура ліквідації банку повинна бути завершена не пізніше трьох років з дня відкликання банківської ліцензії.

З метою недопущення вищезазначеної ситуації за схемою “криза – банківська криза – криза банку – банкрутство – ліквідація”, кожна банківська установа зобов'язана володіти системою заходів, щодо уникнення кризових явищ та управління банком у випадку їхнього настання. Саме тому усі теоретичні та практичні напрацювання у площині антикризового управління протягом останніх років згруповано та систематизовано у цілий науково-методологічний напрямок – менеджмент в умовах кризи, який у свою чергу можна поділити на дві складові із самостійними цілями та принципами (рис. 3.2).

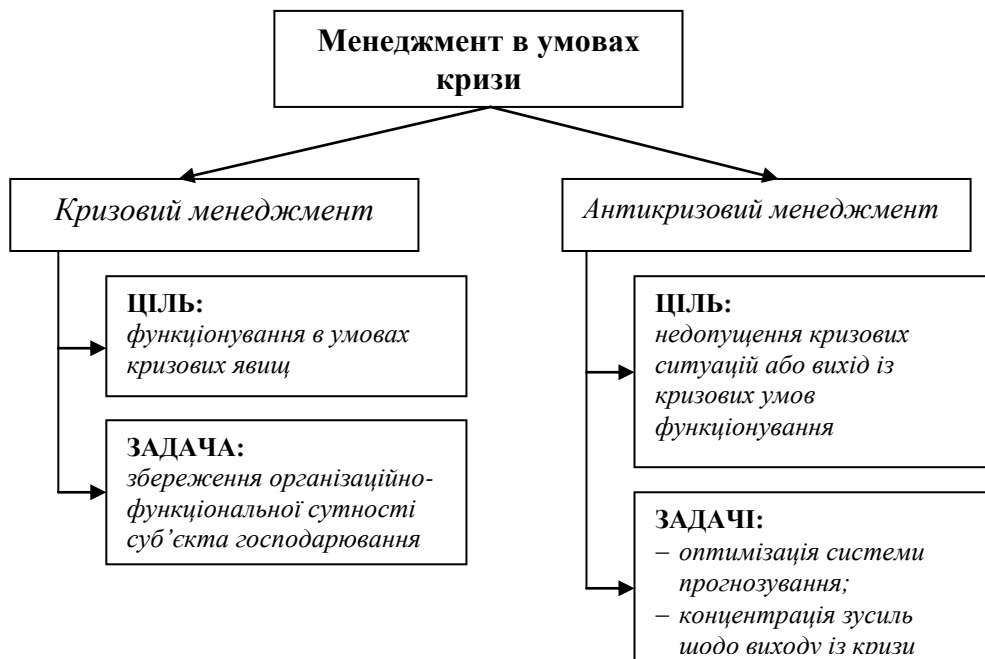

Рис. 3.2. Менеджмент в умовах кризи

Примітка. Побудовано самостійно.

Виходячи із цілей та основних задач кризового та антикризового менеджменту можна констатувати, що кризовий менеджмент як система є дієвим лише тоді, коли суб'єкт господарювання опиняється у складних умовах кризового характеру. Кризовий менеджмент регламентує дії в умовах кризи з метою недопущення руйнації господарської системи суб'єкта. В свою чергу, антикризовий менеджмент покликаний сформувати комплексний управлінський процес і дати розв'язки для певних задач:

1. Передбачити та спрогнозувати можливість настання та наслідки кризових явищ;
2. Вирішити проблему відновлення у випадку руйнації одного із елементів управлінської та виробничої систем;
3. Скоригувати та максимізувати дії елементів системи у випадку настання кризових умов функціонування;
4. Відновити систему у випадку її руйнації і створити більш прогресивну та перспективну управлінську систему.

Виходячи із завдань, що стоять перед кризовим менеджментом, структурувати його елементи на певні блоки (рис. 3.3).

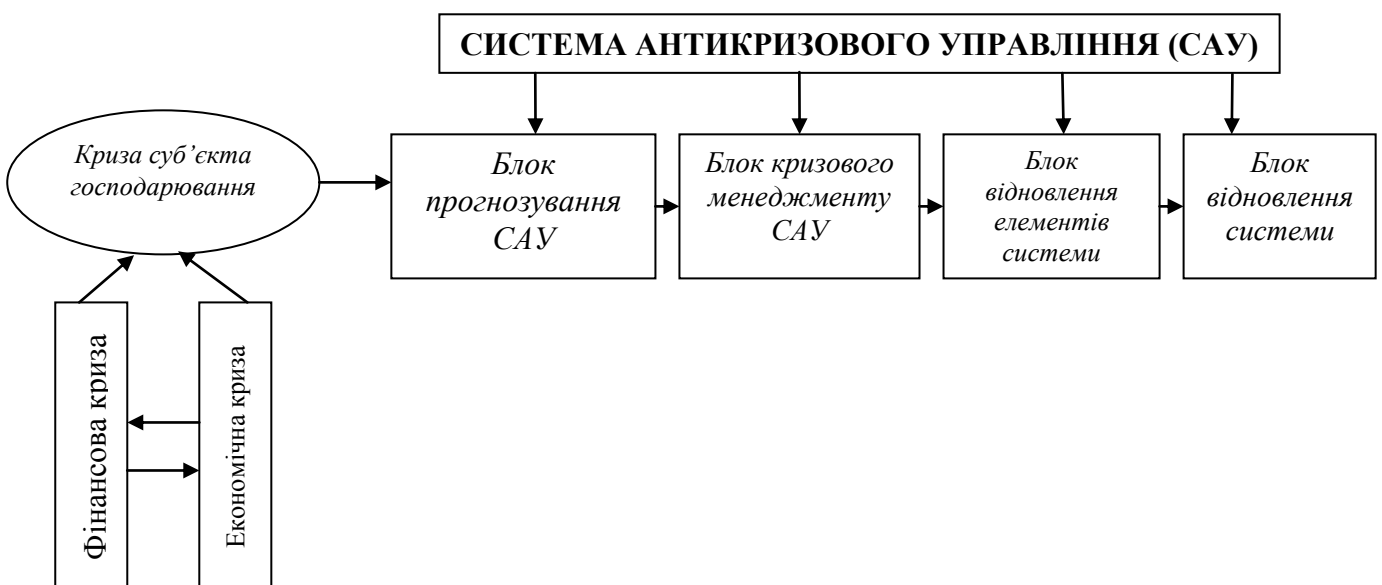

Рис. 3.3. Механізм системи антикризового менеджменту суб'єкта господарювання

Примітка. Побудовано самостійно.

Ці блоки, у міру своїх функціональних можливостей, зможуть протистояти несприятливим процесам та явищам як ззовні, так і з середини організаційної системи суб'єкта господарювання

Основою системи антикризового менеджменту банку є послідовність етапів:

1. Діагностування та оцінка параметрів кризових явищ та вироблення попередніх прогнозів, щодо можливих наслідків реалізації кризи для банку;
2. Розробка плану подолання кризи;
3. Реалізація тактичних та стратегічних заходів щодо виконання планових положень подолання кризи для фінансово-кредитної установи;
4. Моніторинг зовнішніх та внутрішніх проявів кризових явищ.

Система антикризового менеджменту є дієвою за умови структурної розбалансованості, однак, у поточній діяльності банку повинен існувати її прототип. У нашому розумінні найбільш ефективним прототипом системи антикризового менеджменту у поточній діяльності банку є саме система ризик-менеджменту.

Проблема керівництва банку полягає у гармонізації двох систем – ризик-менеджменту та антикризового менеджменту, через визначення функціональних меж двох компонентів організаційної структури установи. Ми пропонуємо інтегрувати управління банківськими ризиками у структуру системи антикризового управління за умови, що банк функціонує у умовах стабільної економічної ситуації при поточній невизначеності та за можливого виникнення банківських ризиків (рис. 3.4).

Рис. 3.4. Антикризовий менеджмент в умовах стабільної економічної ситуації

Примітка. Побудовано самостійно.

Однак, якщо банк функціонує в умовах економічної нестабільності (рис. 3.5):

Рис. 3.5. Антикризовий менеджмент в умовах економічної нестабільності

Примітка. Побудовано самостійно.

Із першого прикладу (рис. 3.5) бачимо, що у разі функціонування банку в умовах стабільної економічної ситуації при поточній невизначеності система ризик-менеджменту діє як певний автономний елемент, одночасно виступаючи сукупністю способів та методів ідентифікації, аналізу, оцінки, мінімізації та моніторингу банківських ризиків. Дієвість системи переважно обмежується рамками ризиків результатом реалізації яких, є лише втрата прибутку за окремими видами діяльності.

У другому ж прикладі (рис. 3.6), основною умовою є наявність комплексу загрозливих явищ та процесів, що здатні трансформуватися у кризу банку. В такому разі, система ризик-менеджменту виступає дієвим інструментом системи антикризового управління, а її окремі етапи доповнюють структуру блоків прогнозування (ідентифікація та якісний аналіз ризиків) та блок кризового менеджменту (кількісний аналіз, мінімізація та моніторинг).

Ступінь ризиковості інвестиційних операцій та особливості діяльності банків на інвестиційному ринку у достатній мірі відзначалися нами у попередніх розділах роботи. Як результат, пропонуємо у практиці антикризового менеджменту банку застосувати такі організаційно-функціональні моделі:

1. Інвестиційний ризик-менеджмент як елемент системи ризик-менеджменту банку (рис. 3.6).

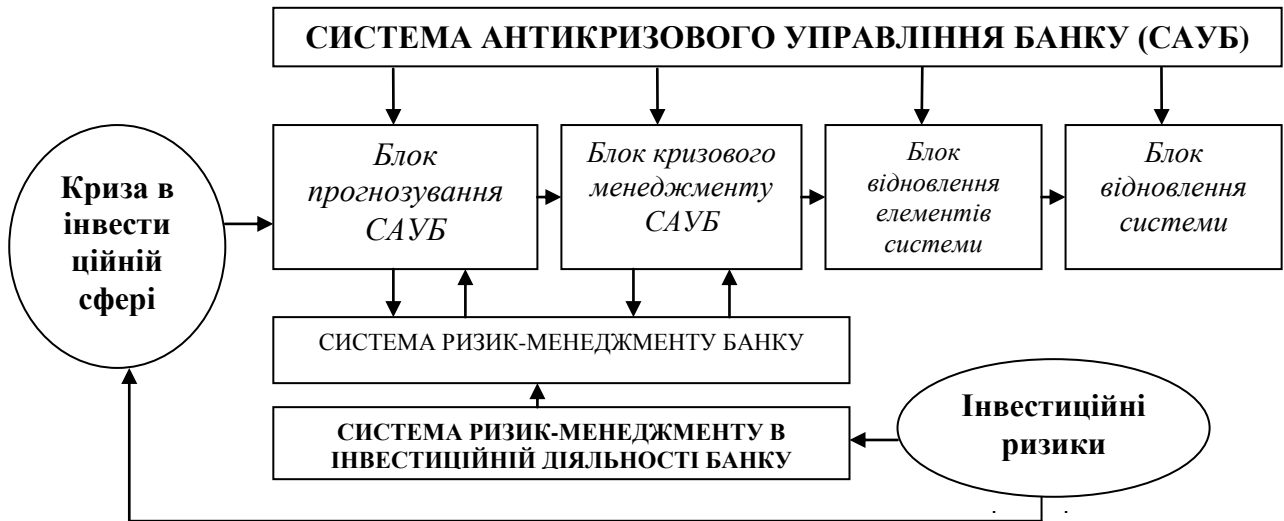

Рис. 3.6. Інвестиційний ризик-менеджмент у системі антикризового управління банку (напрямок перший побудови організаційної структури)

Примітка. Побудовано самостійно.

2. Інвестиційний ризик-менеджмент як елемент системи антикризового інвестиційного управління (рис. 3.7).

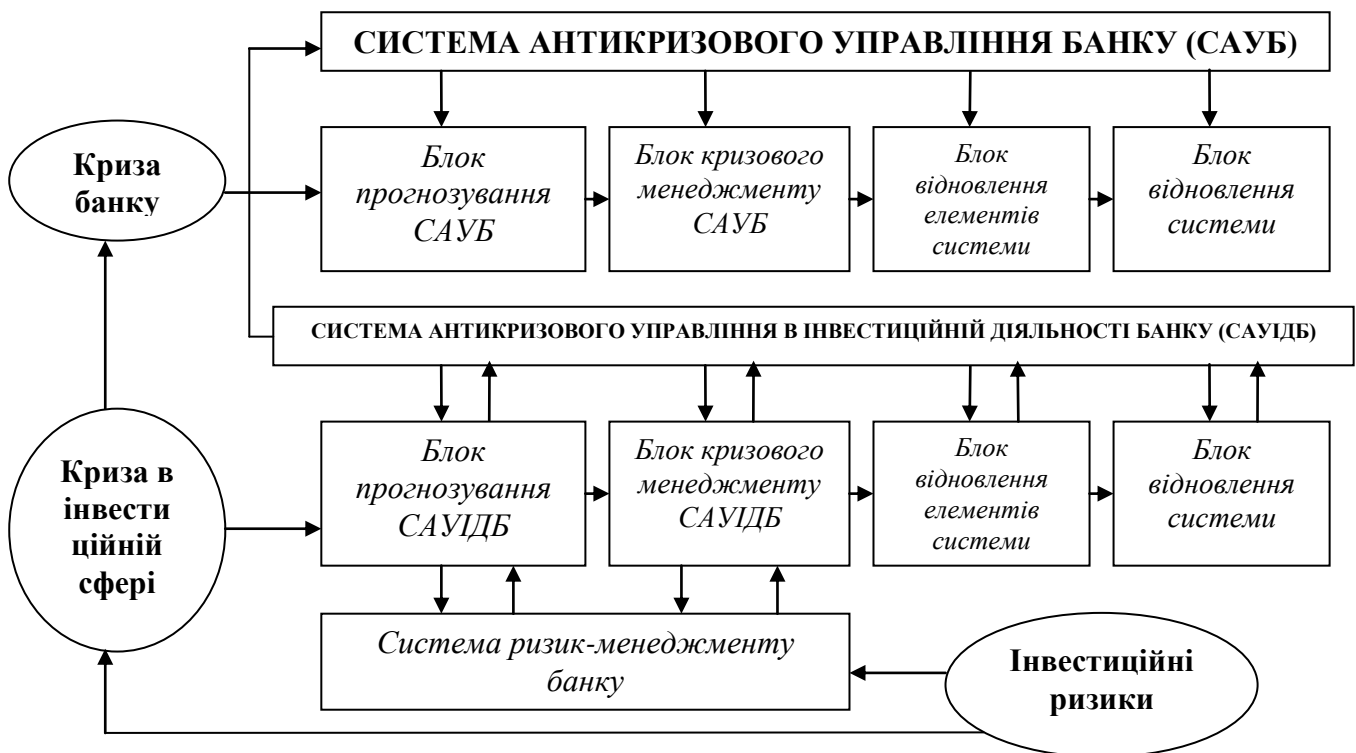

Рис. 3.7. Інвестиційний ризик-менеджмент у системі антикризового управління банку (напрямок другий побудови організаційної структури)

Примітка. Побудовано самостійно.

Отже, у формуванні дієвої системи антикризового управління для менеджерів банку необхідно, у першу чергу, визначитися із механізмом протистояння фінансово-економічним потрясінням, основним інструментом якого у системі антикризового управління банком є система ризик-менеджменту банку.

3.3. Залучення системи інвестиційного ризик-менеджменту банку до аналізу та оцінки інвестиційно-інноваційного проекту.

На сьогодні, першочерговим завданням є формування активної інноваційної політики держави, оскільки, прагнення України до глибоких структурних перетворень власної економіки та інтеграційна орієнтація загального стратегічного курсу ставлять завданням розробку та оптимізацію окремих механізмів підвищення конкурентоздатності виробництва. Як свідчить міжнародний досвід, науково-технологічні розробки та збалансована національна інноваційна система є найбільш прийнятним джерелом високих темпів економічного розвитку. Так, у США фундаментальні досягнення в галузі знань офіційно визнані основним джерелом економічного росту (доведено, що 1 долар США вкладений у науково-технічні розробки дає 9 доларів США приросту ВВП) [47, с. 24].

Із 1991 р. в Україні частка паливно-сировинних галузей зросла майже втричі від обсягу промислового виробництва, у той час, як частка машинобудування зменшилася майже вдвічі [103, с. 35]. Тобто втрачається наукоємність вітчизняного виробництва, а, відповідно, якість продукції та конкурентоздатність економіки загалом.

Інноваційна активність економіки визначається результатами діяльності інноваційно-активних підприємств. Перш за все, це стосується реалізації інноваційно-інвестиційних проектів у галузях, які мають найвищий конкурентний потенціал: інформаційні технології, біотехнології, екологізація виробничих процесів, нанотехнології, енергетика, та, що надзвичайно важливо – енергозберігаючі технології [14, с. 86]. На сьогодні, однією із найбільших проблем залишається реалізація інноваційних проектів, в першу чергу, через, брак джерел

бюджетного фінансування. Альтернативою вирішення проблеми можуть стати інвестиційні банківські кредити. Проте, банківські установи у сучасних кризових умовах практично не кредитують інвестиційні проекти через високий рівень ризику, а щодо проектів, які мають інноваційну основу, то рівень проектних ризиків зростає у декілька разів. Саме тому, надзвичайно важливо для банків отримати не просто рекомендації, щодо організації ризик-менеджменту, а дієву систему, що дозволяє не тільки виявити та систематизувати інвестиційні ризики, але й якісно проаналізувати їх структуру та оцінити наслідки від реалізації.

Розглянемо конкретний приклад дієвості запропонованої вище моделі системи інвестиційного ризик-менеджменту у реалізації інноваційно-інвестиційного проекту, а саме, налагодження виробництва блоків збору та опрацювання даних медичного газоаналізатора. Зазначимо, що такі виробничі об'єкти на сьогодні діють у багатьох регіонах України, зокрема, у Харківській, Дніпропетровській, Донецькій та інших областях. Проте, необхідно здійснити комплексну оцінку можливостей реалізації та функціонування такого роду підприємства у Тернопільській області. Розробка техніко-економічного обґрунтування даного проекту була здійснена на базі Тернопільського державного технічного університету ім. І. Пулюя кафедрою біотехнічних систем в рамках комплексної наукової роботи, згідно напряму діяльності кафедри. Мотивацією розробки проекту стало те, що відбір і проведення лікувального впливу на організм людини є важливими напрямками розвитку інноваційних технологій загалом, та медичної інженерії зокрема.

Результатом розробки техніко-економічного обґрунтування проекту стала сформована модель виробництва на умовах дотримання та виконання галузевих стандартів, а також, нормативних приписів контролюючих органів України. Разом з тим, враховано особливості та індивідуальне призначення продукції.

Основною метою на даному етапі дисертаційного дослідження є оцінка можливостей реалізації інвестиційного проекту зокрема на території Тернопільської області, а також, формування пропозицій щодо найбільш прийнятних підходів в організації менеджменту інвестиційних ризиків для банків у даному проекті і, крім

того, визначення дієвості системи інвестиційного ризик-менеджменту згідно запропонованої вище структури.

Для виконання зазначеної мети необхідно виконати наступні завдання:

- чітко визначити об'єкт ризик-менеджменту;
- ідентифікувати даний об'єкт;
- класифікувати проектні ризики;
- проаналізувати та оцінити проектні ризики;
- сформулювати карту проектних ризиків та визначити зони ризиків;
- сформулювати реєстр ризиків та запропонувати методи їхньої мінімізації;
- сформулювати висновок щодо доцільності та можливостей реалізації інвестиційного проекту.

Газоаналізатор – це прилад для визначення якісного та кількісного складу сумішей газів, що базується на вимірюванні фізичних, фізико-хімічних характеристик газової суміші або її окремих компонентів. Виготовлення газоаналізаторів є досить складною виробничою системою, окремим елементом якої є виготовлення блоку збору та опрацювання даних приладу, що характеризується високою технологічністю (табл. 3.7).

Таблиця 3.7

Технічні параметри проекту виробництва блоку збору та опрацювання даних медичного газоаналізатора

№п/п	Технічні параметри
1	Напруга живлення від мережі ± 12 В,
2	Діапазон робочих температур – від 10 до 35 С°
3	Рекомендована річна програма виготовлення становить 500 одиниць.
4	Кількість мікросхем і мікрозборок у виробі ($H_{м.е.}$) – 20 шт.
5	Кількість радіо електронних компонентів у виробі ($H_{ре}$) – 55 шт.
6	Кількість операцій монтажу, які можна здійснити механізованим чи автоматизованим способами ($H_{н.мон}$) – 0 операцій
7	Кількість операцій певного типу (H_o) – 8 операцій
8	Кількість радіоелектронних компонентів, підготовка яких може бути здійснена механізованим чи автоматизованим способом ($H_{м.підг}$) – 0 шт.
9	Кількість типорозмірів ($H_{м.ре}$) – 15

Примітка. Побудовано самостійно за даними технічних параметрів проекту.

Для ефективної оцінки інвестиційних ризиків цього проекту здійснено економічне його обґрунтування, тобто:

1. Розрахунок затрат на виготовлення і використання нового приладу проводимо у розрізі калькуляційних статей: сировина і матеріали, керовані напівфабрикати і комплектуючі вироби, паливо і енергія на технологічні цілі, основна та додаткова зарплата робітників, нарахування на зарплату, витрати на підготовку і освоєння виробництва, витрати на утримання та експлуатацію обладнання, цехові витрати, заводські витрати, інші виробничі витрати.

Із визначеної суми затрати техніко-економічне обґрунтування проекту передбачає вирахування величина повернутих відходів. Їх розмір прийняти на рівні 1 – 2% від затрат сировини і матеріалів, розрахованих за нормами витрат. До одержаного результату додається транспортно-заготівельні затрати на рівні 6 – 10 % прейскурантної вартості на 2009 рік [63; 89; 115; 129]. Результати розрахунку затрат на сировину і матеріали зведено в окремі таблиці (табл. 3.8 та табл. 3.9).

Таблиця 3.8

Розрахунок затрат на сировину і матеріали

Найменування матеріальних ресурсів	Одиниця виміру	Норма витрат на виготовлення виробу, кг	Ціна за одиницю, грн.	Затрати сировини і матеріалів грн.	Величина відходів грн.	Затрати сировини і матеріалів без врахування відходів, грн.	Транспортно-заготівельні затрати, грн.
Припой ПОС-61 ГОСТ 21931-76	кг	0,07	70	5,25	0,15	5,10	0,70
Флюс ФКСп ДУЮ.012.00.000 09	л	0,08	90	7,20	0,10	7,10	0,90
Лак ЭП 730-413 ТУ 10-1539-76	л	0,06	112	6,72	0,12	6,60	1,10
Спирто-бензинова суміш СБС 20	л	0,15	47	7,05	0,17	6, 88	0,50
Корпус	кг	0,6	93	55,00	1,60	53,40	5,50
Плата	кг	0,18	18	3,25	0,40	2,85	0,35
Всього	—	1,14	—	84,47	2,54	81,93	9,05

Примітка. Побудовано на основі техніко-економічного обґрунтування проекту.

Таблиця 3.9

Розрахункова вартість купованих напівфабрикатів у 2009 році

Найменування комплектуючих виробів	Кількість, шт.	Ціна за одиницю, грн.	Сума, грн.	Транспортно - заготівельні витрати, грн.	Загальні витрати на виріб, грн.
74LS86N	1	2,64	2,64	0,26	2,90
74LS138N	1	5,64	5,64	0,56	6,20
74LS645-1N	1	2,19	2,19	0,21	2,40
74S04N	1	3,75	3,75	0,37	4,12
74S11N	1	2,65	2,65	0,26	2,91
74S32N	1	1,73	1,73	0,17	1,90
AD558JN	1	13,4	13,4	1,34	14,74
DG189BP	2	52,74	105,48	10,54	116,02
DM7407N	1	28,47	28,47	2,84	31,31
P8255A-5	2	8,66	17,32	1,73	19,05
PGA100BG	2	33,75	67,5	6,75	74,25
SN74LS640N	1	8,99	8,99	0,89	9,88
ADC80	1	100,01	100,01	10,00	110,01
Роз'єм J1	1	1,27	1,27	0,12	1,39
Роз'єм J2	1	1,03	1,03	0,10	1,13
Роз'єм J3	1	2,22	2,22	0,22	2,44
Роз'єм(J4)	1	2,72	2,72	0,27	2,99
RP1	1	1,36	1,36	0,13	1,49
RP2	1	1,36	1,36	0,13	1,49
RP3	1	1,20	1,20	0,12	1,32
RP4	1	1,20	1,20	0,12	1,32
EA-ED	1	1,60	1,60	0,16	1,76
E0-E7	1	2,40	2,40	0,24	2,64
E8-E15	1	2,40	2,40	0,24	2,64
R1 (C2-33)	1	0,03	0,03	0,003	0,033
R2 (C2-33)	1	0,03	0,03	0,003	0,033
Конденсатор К10-176	14	0,20	2,80	0,28	3,08
Конденсатор К53-14	12	0,13	1,56	0,15	1,71
Всього	57	283,77	382,95	38,21	421,16

Примітка. Побудовано на основі техніко-економічного обґрунтування проекту.

Заносимо у таблицю і результати розрахунку зарплати. Відрахування на соціальне страхування становлять 2,9% від усієї зарплати, відрахування у фонд зайнятості становлять відповідно 1,9%, пенсійний фонд – 32 % (табл. 3.10, 3.11, 3.12).

Таблиця 3.10

Розрахунок трудомісткості робіт по виготовленню приладу

Перелік вузлів, що виготовляються	Трудомісткість робіт, нормо-годин					
	Наладка	Виготовлення корпусу	Друкowana плата	Складання і пайка	Лакування	Монтаж
Функціональний вузол приладу	1,0	5,0	10	1,5	0,5	0,5

Примітка. Побудовано на основі техніко-економічного обґрунтування проекту.

Таблиця 3.11

Розрахунок затрат на зарплату виробничих робітників

Види робіт	Трудомісткість, нормо-годин	Годинна тарифна ставка, грн.	Величина тарифної зарплати, грн.	Коефіцієнт доплати	Величина основної зарплати, грн.	Коефіцієнт додаткової зарплати	Величина додаткової зарплати, грн.	Сума основної і додаткової зарплати, грн.
Виготовлення корпусу	5,0	11,25	56,25	—	—	—	—	—
Друк плат	10	17,76	177,6	—	—	—	—	—
Складання і пайка	1,5	12,3	18,45	—	—	—	—	—
Лакування	0,5	10,75	5,37	—	—	—	—	—
Монтаж	0,5	12,3	6,15	—	—	—	—	—
Налагодження	1,0	17,76	17,76	—	—	—	—	—
Разом:	—	—	281,58	1,4	394,21	0,1	39,42	433,61

Примітка. Побудовано на основі техніко-економічного обґрунтування проекту.

Таблиця 3.12

Величина поточних затрат на виготовлення приладу у 2009 році

№	Калькуляційні статті	Сума затрат по варіантах, грн.	
		базовий варіант	проектний варіант
1	Сировина і матеріали за мінусом відходів	81,93	81,93
2	Куповані напівфабрикати і комплектуючі вироби	514,03	421,16
3	Паливо і енергія на технологічні цілі	7,85	8,11
4	Основна і додаткова зарплата виробничих робітників	434,95	433,61
5	Нарахування на зарплату	225,4	225,4
6	Витрати на підготовку і освоєння виробництва	198,00	198,00
7	Витрати на утримання і експлуатацію обладнання	503,28	503,28
8	Цехові витрати	420,92	407,05
9	Загальнозаводські витрати	493,91	480,4
10	Інші виробничі витрати	5,53	4,33
11	Позавиробничі витрати	5,53	4,33
Повна собівартість:		2891,07	2564,34

Примітка. Побудовано на основі техніко-економічного обґрунтування проекту.

2. Розрахунок економічного ефекту від виготовлення й експлуатації приладу за розрахунковий період. Економічний ефект від виготовлення і експлуатації приладу за розрахунковий період складається із певних частин (табл. 3.13, 3.14, 3.15).

Таблиця 3.13

Експлуатаційні затрати

грн.

Перелік статей витрат	За один рік		За період (5 років)	
	базовий	проектний	базовий	проектний
1. Основні матеріали	81,93	80,2	409,5	401
2. Допоміжні матеріали	1,63	1,53	8,15	7,65
3. Основна і додаткова зарплата	462,17	433,61	2130,85	2168,05
4. Енергія	7,85	7,85	39,25	39,25
5. Ремонт приладу	7,57	7,28	37,85	36,4
6. Періодичні перевірки і наладки	30,16	27,59	150,8	137,95
7. Умовно-постійні затрати	48,25	48,25	241,25	241,25
Разом:	639,56	606,31	3197,65	3031,35

Примітка. Побудовано на основі техніко-економічного обґрунтування проекту.

Таблиця 3.14

Розрахунок приведених затрат на виготовлення і використання приладу за розрахунковий період

Проказники	за один рік			за період		
	сума затрат	Коефіцієнт приведення	приведені затрати	сума затрат	коефіцієнт приведення	приведені затрати
Базовий варіант						
Затрати на виготовлення	2891,07	1,0	2891,07	—	1,77	5672,17
Затрати:						
1. Поточні і експлуатаційні	639,56	1,0	639,56	—	1,77	1132,02
2. Разові експлуатаційні	3200,67	1,0	3200,67	—	1,77	5685,18
3. Залишкова вартість	553,58	1,0	553,58	—	1,77	979,83
Проектний варіант						
Затрати на виготовлення	2564,34	1,0	2564,34	—	1,77	4538,88
Затрати:						
1. Поточні експлуатаційні	606,31	1,0	606,31	—	1,77	1073,17
2. Разові експлуатаційні	2718,2	1,0	2718,2	—	1,77	4811,21
3. Залишкова вартість	524,8	1,0	524,8	—	1,77	928,89

Примітка. Побудовано на основі техніко-економічного обґрунтування проекту.

Таблиця 3.15

Техніко-економічні показники порівнюваних варіантів

Показники	Одиниці виміру	Показники		Результати
		базовий варіант	проектний варіант	
Строк служби	місяць	12	18	+
Комплексний показник якості		1	1.21	+
Оптова ціна	грн.	3164,82	3019,5	+
Приведені затрати на виготовлення	грн.	2891,07	2564,34	+
Поточні експлуатаційні затрати	грн.	639,56	606,31	+
Разові експлуатаційні затрати	грн.	3200,67	2718,2	+
Приведена залишкова вартість	грн.	553,58	524,8	+
Економічний ефект	грн.	—	572,91	

Примітка. Побудовано на основі техніко-економічного обґрунтування проекту.

У результаті проведених розрахунків та аналізу техніко-економічних показників блоку опрацювання даних газоаналізатора, розробники проекту отримали наступні результати:

- економічний ефект від експлуатації блоку становить 477,73 грн.;
- економічний ефект від виготовлення блоку збору та опрацювання даних газоаналізатора становить – 95,18 грн.;
- економічний ефект від виробництва і експлуатації становить 572,91 грн.;
- лімітна ціна блоку – 3019,5 грн.

Отже, впровадження у виробництво і експлуатацію проектного блоку опрацювання даних газоаналізатора є економічно доцільним та технічно обґрунтованим. Враховуючи економічні та технічні показники приладу можна стверджувати, що він є конкурентоспроможним.

Однак, для банку, як основного кредитора, виникає необхідність в ґрунтовному та фундаментальному аналізі інвестиційних ризиків даного проекту. Таким чином, завдання перше полягає в чіткому окресленні об'єкту ризик-менеджменту. Відтак, об'єктом управління виступає сукупний ризик реалізації проекту, що включає в себе комплекс ризиків, що притаманні кожному із етапів реалізації проекту.

У відповідності до визначеного об'єкту, для ефективної ідентифікації та класифікації ризиків, що входять у його структуру, рекомендуємо першочергово

розмежувати процес реалізації проекту на окремі етапи. Так, для передінвестиційного етапу реалізації проекту найбільш вираженими для потенційного інвестора є дві групи інвестиційних ризиків: стратегічні інвестиційні ризики та ризики розробки проекту.

Сутність стратегічних інвестиційних ризиків полягає у недосконалій оцінці та аналізі кон'юнктури ринку та умов провадження інвестиційної діяльності. Кількісним результатом і передумовами для оцінки стратегічного ризику на передінвестиційному етапі проекту повинні є показники, що згруповуються за відповідним порядком:

1. Показники ринку;
2. Показники, що стосуються партнерів банку та учасників інвестиційного проекту.

Показники, що характеризують ринок це потреби ринку у продукції налагодженого виробництва. Дані показники визначають попит та пропозицію на ринку і дозволяють за результатами їх порівняння визначити шкалу ризиковості інвестиційної ідеї. Надалі доцільно проаналізувати безпосередньо потреби ринку та, відповідно, масштаби їх виробництва із характеристикою виробничих можливостей потенційних конкурентів, а також, середньо ринкові ціни на дану продукцію, що у подальшому дозволить оцінити ефективність виробництва та термін окупності інвестицій. Наступним кроком у аналітичній оцінці стратегічного ризику інвестиційного проекту є побудова шкали порівняння. Як приклад, розглянемо наступний варіант такої шкали:

1. Показники:
 - ПВР – потреби вітчизняного ринку (штук);
 - ПЕ – потреби експорту (штук);
 - ОВВ – обсяги вітчизняного виробництва (штук);
 - ОІ – обсяги імпорту (штук).
2. Порівняння:
 - якщо $ПВР + ПЕ > ОВВ + ОІ$, то стратегічний ризик інвестиційного проекту слід оцінити як незначний, але кількісна оцінка цього ризику буде залежати від того,

наскільки потреби вітчизняного ринку та потреби експорту перевищують потреби вітчизняного ринку та імпорт даних компонентів;

– якщо $PВР + ПЕ = ОВВ + ОІ$, то така ситуація характеризується крайньою формою невизначеності, тобто інвестиційна ідея може бути реалізована лише за певних умов, наприклад, суттєві переваги у швидкості та якості виробничого процесу, нижча собівартість, а, відповідно, і можливість встановлення нижчої ринкової ціни на продукцію, неординарні якісні характеристики продукції, тобто ті засоби з допомогою яких можна досягнути конкурентних переваг на ринку. Кількісна оцінка стратегічного ризику буде залежати від масштабів інноваційності виробничого процесу чи ринкових переваг продукції;

– якщо ж ситуація складається таким чином, що $PВР + ПЕ < ОВВ + ОІ$, то ми рекомендуємо надати стратегічному ризику статусу загрозливого, а інвестиційну ідею слід вважати умовно перспективною. Міра умовності та водночас і кількісна оцінка стратегічного ризику у даному випадку буде залежати від того, на скільки обсяги вітчизняного виробництва та обсяги імпорту перевищують потреби у даних компонентах.

З метою уникнення стратегічного ризику аналіз діяльності партнерів банку (інвесторів, забудовників, підрядників та ін.), на наш погляд, необхідно здійснити у площині “надійність – можливості”. Основними критеріями надійності інвестиційних партнерів є фінансова стійкість, термін функціонування на ринку, відзиви та рекомендації ділових партнерів (ділова репутація), досвід у реалізації подібних проектів, поручительство державних органів влади тощо.

У свою чергу, критеріями можливостей партнера є технічна та матеріальна база, фінансові можливості та інші критеріальні параметри.

До основних факторів ризиків реалізації даного інвестиційного проекту ми відносимо:

- недосконалість підготовки бізнес-плану та техніко-економічного обґрунтування проекту;
- недостатня кількість інформації або повна її відсутність;
- недооцінка можливостей та витрат на реалізацію проекту.

Основними результатами прояву ризиків реалізації інвестиційного проекту є відсутність досконалого повноцінного техніко-економічного обґрунтування, бізнес-плану, бюджету та календарного плану реалізації проекту, а також, відсутність чіткої інформації щодо проекту може спричинити відтік інвестиційного капіталу та унеможливити подальшу реалізацію проекту.

Особливої уваги заслуговує інвестиційний етап реалізації проекту. Усі ризики на даному етапі можна розподілити на дві основні групи: ризики створення проекту та юридичні ризики.

Першочергово, слід розглянути групу ризиків, що пов'язуються із створенням проекту. Зазначимо, що забезпечення технологічності конструкції – одна з головних функцій під час підготовки виробництва. Вона передбачає взаємозв'язане вирішення конструкторських та технологічних задач в напрямку підвищення продуктивності праці, досягнення оптимальних трудових і матеріальних витрат. Як наслідок, технологічною, вважається конструкція, яка повністю відповідає всім вимогам до виробу і може бути виготовлена з використанням найбільш економічно і технологічно ефективним процесом. Забезпечення технологічності конструкції – одна з головних функцій під час підготовки виробництва. Вона передбачає взаємозв'язане вирішення конструкторських та технологічних задач в напрямку підвищення продуктивності праці, досягнення трудових та матеріальних витрат, скорочення часу на виробництво та технологічне обладнання.

Для уникнення ризику реалізації інвестиційного проекту, важливе місце відводиться уніфікації, стандартизації засобів технологічного оснащення та необхідності оригінального оснащення процесу. Оснащення робочих місць здійснюють у відповідності з розробленими типовими та груповими технологічними процесами. Проводять проектування спеціального інструменту, пристосувань штативів, прес-форм та іншого оснащення з врахуванням останніх досягнень науки та техніки.

На етапі експлуатації та ліквідації проекту на інвесторів та замовників очікують фактори невизначеності та породжувані цими факторами складові інвестиційного проектного ризику дещо іншого характеру (табл. 3.16).

Таблиця 3.16

**Характерні види ризиків на етапах експлуатації та ліквідації
інвестиційного проекту**

Етапи реалізації проекту	Структура етапу	Види ризиків	Фактори ризиків	Особливості прояву ризиків
Експлуатація проекту	1. Господарська діяльність з випуску продукції, надання послуг, виконання робіт;	Маркетинговий ризик	Втрата ринкових позицій.	Зниження обсягів реалізації продукції
		Інфляційний ризик	Зростання рівня інфляції.	Зниження очікуваного доходу інвестора внаслідок інфляції.
	2. Повернення інвестованих коштів (отримання прибутку інвестора)	Податковий ризик	Зростання рівня податкового навантаження	Зміна бази оподаткування, податкових ставок, відміна податкових пільг, тощо.
Ліквідація проекту	Розгортання процедури ліквідації проекту	Криміногенні ризики	– фіктивне банкрутство; – підробка документів; – присвоєння грошових коштів акціонерів, тощо.	Суттєві фінансові втрати внаслідок кримінальних дій.

Примітка. Побудовано самостійно.

Для аналізу та оцінки інвестиційного проектного ризику першочергово визначимо показники, що характеризуватимуть стратегічні ризики та ризики розробки проекту, що безпосередньо стосуються зазначеного проекту та за умови необхідної його реалізації на території Тернопільської області. Разом із даними показниками, оцінки потребують окремі фактори ризику інвестиційної стадії. Усі показники згруповано у таблицю (табл. Т. 1.1).

Для подальшої трансформації даних таблиці у конкретні фактори інвестиційних ризиків проекту необхідно сформулювати шкалу оцінки факторів ризику реалізації проекту. Для цього використовуємо запропоновану вище цифрову шкалу оцінки (див. пункт 2.3). В результаті заповнення таблиці отримуємо карту ризиків реалізації проекту (табл. У. 1.1). Однак, зауважимо, що кількість показників зовсім не претендує на остаточність та вичерпність розрахунків. Перелік може бути продовжено на декілька десятків і навіть сотень позицій. На нашу думку, кількість

та повнота оцінених банком факторів ризику в подальшому вплине на ефективність та результативність управлінського процесу.

Аналізуючи можливості реалізації інноваційно-інвестиційного проекту на території Тернопільської області, ми дійшли до наступного висновку: враховуючи, те, що найбільшу кількість позицій відведено факторам, які є найменш загрозливими у реалізації проекту, стверджуємо про доцільність його реалізації на території регіону.

Щоб оцінити виріб, можна використати якісну і кількісну оцінку технологічності конструкції виробу. Компоненти електронної техніки, з яких складається виріб, стандартизовані і уніфіковані, тобто у випадку поломки приладу можна легко замінити.

При проектуванні технологічних процесів монтажу радіоелектронних засобів, вузлів, а головне, для уникнення проектних ризиків здійснюється вибір технологічного обладнання. При виборі технологічного оснащення, передусім, звертають увагу на свою економічну доцільність для певного типу виробництва. У відповідності з ГОСТ 14.004 – 83, залежно від номенклатури, регулярності, стабільності та обсягу випуску радіоелектронних апаратів сучасне виробництво поділяють на різні типи: одиничне, серійне та масове [93]. Серійне виробництво характеризується обмеженою номенклатурою виробів, що виготовляють періодично та порівняно великим обсягом випуску, і в залежності від кількості виробів і партії воно поділяється відповідним чином. Обсяг випуску в дрібносерійному виробництві може коливатися. При цьому, у виробництві використовується універсальне та спеціалізоване устаткування. Устаткування розставляють по технологічних групах. Технологічне оснащення в основному універсальне, але може бути використане високопродуктивне спеціалізоване оснащення. Продуктивність праці вища, а собівартість продукції нижча, ніж в одиничному виробництві. Із збільшенням виробництва економія від поглибленої розробки технологічних процесів підвищується.

Кількісну оцінку ризику реалізації проекту надалі слід проводити згідно окремих параметричних показників, що у свою чергу дозволить в подальшому,

застосовавши системні підходи, оцінити сукупну ризиковість виробничого процесу.

Технологічні процеси на всіх етапах можуть бути реалізовані в багатьох варіантах. Остаточний варіант повинен бути найдосконалішим. Рішення щодо вибору остаточного варіанту технологічного процесу приймається на основі критеріїв оптимізації. Вибір обладнання є важливим і складним етапом технологічного процесу монтажу і складання приладу, оскільки при цьому доводиться враховувати технічні вимоги до конструкції виробу, продуктивність процесу, економічні принципи тощо.

Важливим у вирішенні питання вибору технічного устаткування являється річна програма випуску (тип виробництва) виробу. Враховуючи, що в даному випадку має місце дрібносерійне виробництво (річна програма випуску 500 одиниць), то вибір дорогого автоматичного устаткування є економічно не вигідним.

Поряд з цим, даний тип виробництва вимагає певної організації робочих місць розташування дільниць в цеху, а тому, їхнє розміщення планується по ходу технологічного процесу, завдяки чому зменшуються затрати по транспортуванню. Готова продукція через відділ технічного контролю переміщається на склад, який відповідає вимогам збереження (рис. Ф. 1.1).

Для системної кількісної та якісної оцінки ризику проекту, надалі розрахуємо такий показник, як норма часу на виготовлення одиниці виробу. Технічно обґрунтована норма часу – це час, який встановлюється для створення організаційно-технічних умов і для виконання роботи (технологічної операції) при найдоцільнішому використанні обладнання і пристосувань повного місця з врахуванням передового виробничого досвіду. Структура норм часу одиниці виробу на одну операцію виражається [19, с. 123]:

$$T_{шт} = T_o + T_d + T_{обсл} + T_{пер} = T_{оп}(1 + k), \quad (3.1)$$

$$T_o + T_d = T_{оп}, \quad (3.2)$$

де T_o – основний час;

T_d – допоміжний час;

$T_{обсл}$ – час обслуговування обладнання;

$T_{\text{ПЕР}}$ – час перерви на відпочинок і особисті потреби.

Розрахуємо час який припадає на кожну операцію (прийнято, що $k = 0,12$; дані взято із галузевих стандартів):

- 015(Формовочна) – $T_{\text{оп}} = 3,5$ хв., $T_{\text{шт}} = 3,5 * (1 + 0,12) = 3,92$ хв.;
- 020 (Формовочна) – $T_{\text{оп}} = 3,5$ хв., $T_{\text{шт}} = 3,5 * (1 + 0,12) = 3,92$ хв.;
- 030 – 035 (Монтажна) – $T_{\text{оп}} = 3,6$ хв., $T_{\text{шт}} = 3,6 * (1 + 0,12) = 4,01$ хв.;
- 050 (Паяння) $T_{\text{оп}} = 3,4$ хв., $T_{\text{шт}} = 3,4 * (1 + 0,12) = 4,1$ хв.;
- 060 (Промивка) – $T_{\text{оп}} = 3,1$ хв., $T_{\text{шт}} = 3,1 * (1 + 0,12) = 3,5$ хв.;
- 065 (Лакування) – $T_{\text{оп}} = 2,7$ хв., $T_{\text{шт}} = 2,7 * (1 + 0,12) = 3,02$ хв.;
- 070 (Сушка) – $T_{\text{оп}} = 5$ хв., $T_{\text{шт}} = 5 * (1 + 0,12) = 5,6$ хв.

Щоб забезпечити нормальну роботу монтажу і складання друкованої плати потрібно досягнути в оптимального режиму роботи обладнання, тобто не повинно бути перевантажень, необхідно задовольнити режими технологічних процесів і зокрема при використанні додаткових матеріалів (припою, флюсу), тобто щоб не була занадто велика або занадто мала подача матеріалу. В даному технологічному процесі використовуються таке обладнання: установка для лудження виводів та пайки хвилею припою марки АП – 4 (ГГ – 1621), піч для сушки марки ДЛДН – 2, ванну для промивки друкованої плати марки ГГ 0867 – 4021.

За умови, що з програмного випуску – в одну зміну буде випускатися приблизно 125 виробів, отже всі операції мають узгоджуватись з тактом технологічного процесу. Кожну годину буде отримуватися 15 готових виробів. Для продуктивної роботи обладнання необхідно підібрати відповідні режими роботи.

Надалі необхідно оцінити ризики експлуатації проекту та сформулювати їх карту. Для цього формуємо наступну таблицю, що є інтерпретацією карти експлуатаційних ризиків (табл. X. 1.1).

Скориставшись подібною шкалою реалізатори інвестиційного проекту матимуть досить дієвий механізм якісної аналітичної оцінки факторів загального рівня експлуатаційного ризику.

Разом із збалансуванням параметрів виробничого процесу та безпосереднім створенням проекту, для успішної реалізації інвестиційних задумів, необхідною

залишається і юридична підготовка, тобто формування відповідного документарного базису проекту. Відтак, можуть виникати і юридичні ризики, як невід’ємна складова інвестиційного ризику у реалізації проекту. Основними факторами юридичного ризику у даному випадку виступають: порушення вимог законодавства та порушення юридичних норм під час укладення угод із учасниками проекту.

Враховуючи фактори юридичного ризику слід зазначити, що існує зв'язок між технічними, економічними відхиленнями та юридичним ризиком, адже, по-суті, основною причиною порушення вимог законодавства є саме техніко-економічні відхилення у реалізації проекту. У результаті цього:

- додаткові фінансові втрати у формі сплати штрафних санкцій та адміністративних стягнень або пені;
- погіршення ділової репутації ініціатора і реалізатора проекту;
- несвоєчасне введення в експлуатацію проекту.

Враховуючи вище наведені розрахунки, обмеження та нормативні показники для менеджменту банку необхідно сформувати реєстр проектних ризиків. Це дозволить синтезувати три надзвичайно важливі складові у розробці інвестиційного проекту – технічні параметри, економічні параметри та інвестиційні ризики (табл. Ц. 1.1).

Таким чином, основною метою системи ризик-менеджменту реалізації інвестиційного проекту є визначення міри прийнятності ризику та його узгодження із загальною інвестиційною стратегією та політикою банку. У результаті фундаментального аналізу з'ясовують чи відповідають проектні ризики обраним операційним параметрам та завданням інвестиційної стратегії. Менеджерам банку важливо уникнути конфлікту інтересів у ділових стосунках “кредитор – ініціатор”. В свою чергу, ступінь складності системи оцінювання ризиків повинен відповідати ступеню ризиковості середовища діяльності банку. Оцінка ризиків дозволяє визначити гранично допустимі рівні та окреслити основні напрямки їхньої нейтралізації.

Висновки до розділу 3

У процесі дослідження пріоритетів розвитку системи інвестиційного ризик-менеджменту банківських установ, встановлено наступне:

1. Етапи розвитку ризик-менеджменту та сфери банківських інвестицій безпосередньо взаємопов'язані із основними тенденціями розвитку світового господарства. В свою чергу, розвиток ризик-менеджменту розпочався після другої Світової війни і триває до сьогоднішнього дня. Він супроводжується пошуком новітніх технологічних доробок та вдосконаленням методології, а саме, у сфері інформаційного забезпечення на основі чіткої формалізації процесу управління ризиками і специфіки діяльності банківських установ.

2. Норма заощаджень за роки першої половини ХХІ ст. практично не змінилася у порівнянні із роками другої половини ХХ ст., однак у структурі глобальних заощаджень відбуваються суттєві зміни, а саме, зміщення світових заощаджень в бік країн, що розвиваються. Це вплинуло на структуру глобальних інвестицій, а крім того, на перспективи розвитку глобального фінансового ринку. Як наслідок призводить до зміни у структурі світових заощаджень, порушуючи проблему диспропорцій між профіцитами та дефіцитами платіжних балансів у глобальній економіці. Оскільки, основними інститутами, що забезпечують ефективну трансформацію заощаджень в інвестиції є банки, то за останні роки дохід глобального банківського сектору знизився і оцінюється у розмірі 6 % від світового обсягу ВВП.

3. Посилення негативного впливу на рівень банківського доходу відбувається через зростання інфляції, що змінює процентні ставки, відповідно, ослаблює стимули до заощаджень та зниження депозитної бази.

4. Надмірна лібералізація процесів консолідації банківського капіталу через злиття та поглинання можуть негативно позначитися не тільки на банківській системі країни, а й на поточній діяльності новостворених банків, оскільки, процеси прийняття рішень, у банках яких поглинули, значно уповільнюються, втрачається мобільність та реакція на зміни кон'юнктури ринку.

5. Глобальні дисбаланси, що спричинені стихійністю ринкових процесів у ХХ – поч. ХХІ ст. стали головною причиною фінансово-економічних криз, а банківські ризики почали переходити рамки національних економік. Виникає необхідність формування системи антикризового управління в банку. Відтак, доведено, що основним елементом системи антикризового управління є ризик-менеджмент. З огляду на це, запропоновано напрямки адаптації саме менеджменту інвестиційних ризиків у системі антикризового управління банком.

6. Модернізація вітчизняної економіки неможлива без інновацій у виробничій сфері. Банки як одні з основних кредиторів та інвесторів перспективних інноваційних проектів повинні володіти методикою оцінки таких проектів. Оскільки, такі проекти є найбільш ризиковими, то безпосередній вплив на реалізацію такого проекту будуть мати інвестиційні ризики. Специфіка таких ризиків полягає в особливостях проекту та соціально-економічного становища території на якій відбувається реалізація даного проекту. Відтак, ми запропонували використати функціональні можливості системи інвестиційного ризик-менеджменту у реалізації інноваційно-інвестиційного проекту і довели її дієвість на конкретному прикладі (реалізація проекту щодо виробництва медичних газоаналізаторів на території Тернопільської області).

Основні результати дослідження опубліковані автором у працях [14; 140; 147; 148; 149; 153; 155; 156; 160].

ВИСНОВКИ

У дисертації узагальнено теоретичні напрацювання і запропоновано шляхи вирішення наукової проблеми щодо удосконалення формування і функціонування системи ризик-менеджменту в інвестиційній діяльності банку. Проведені дослідження дали змогу зробити такі висновки:

1. За результатами ґрунтовного аналізу категорійного апарату у теорії ризику доведено неоднозначність інтерпретації поняття “банківського ризику” та визначено, що некоректним є трактування ризику як імовірності несприятливого результату, оскільки імовірність – це міра ризику, а не ризик як явище у діяльності суб’єкта господарювання. Доведено, також, що недоцільним є визначення ризику як відхилення від очікуваного результату, оскільки відхилення є не тільки негативним, але й позитивним, а позитивний результат у господарській діяльності не є ризиковою ситуацією.

Банківський ризик – це система взаємозалежних елементів, що прямо впливає на ефективність роботи банку (величину банківського доходу, рівень капіталізації, ліквідність тощо). Складовими ризику є об’єктивні та суб’єктивні фактори ризику, а також ймовірність виникнення цих факторів як кількісна міра ризику і канали взаємозв’язку між факторами ризику. Це дозволило удосконалити класифікацію банківських ризиків на основі введення таких критеріїв групування, як кількість елементів у системі ризику, взаємодія системи ризику з макросередовищем та особливості взаємозв’язку між факторами ризику. Відповідно до запропонованих ознак інвестиційні банківські ризики у визначено як складні відкриті ризики з нечітким факторним впливом. Основними причинами виникнення цих банківських ризиків є мінливість інвестиційного клімату, специфіка інвестиційних проектів та складність управління портфелем цінних паперів, що спричинена постійною модифікацією фінансових інструментів та негативними ціновими коливаннями на фондовому ринку.

2. Інвестування – це одна із найбільш ризикових сфер діяльності банківських установ, про що свідчать окреслені причини виникнення інвестиційних банківських

ризиків. Доведено, що банк як повноцінний суб'єкт інвестиційного ринку повинен володіти системою, яка здатна ідентифікувати, аналізувати, оцінити, регулювати та контролювати інвестиційні ризики. Завдяки визначення управлінських завдань і принципів менеджменту інвестиційних ризиків, а також обґрунтування його особливостей обґрунтовано можливість індивідуального підходу до формування системи інвестиційного ризик-менеджменту банку та напрямів її функціонування.

Місце та роль управління інвестиційними ризиками банку визначено виходячи із функцій системи управління банківськими ризиками та специфіки структури системи менеджменту банку. Теоретичне обґрунтування особливостей управління інвестиційними ризиками дозволило виокремити основні функції системи інвестиційного ризик-менеджменту банку: інформаційна функція, організаційна функція, функція планування, функція регулювання та моніторингу. Ці функції відображають сутність та взаємозв'язок організаційної моделі інвестиційного менеджменту та системи управління інвестиційними ризиками банку

3. Оцінено вітчизняну банківську практику у сфері управління ризиками і доведено, що формування системи управління ризиками в банках України, у тому числі інвестиційними банківськими ризиками, є незавершеним процесом у якому виділено три основних етапи, а саме, зародження ідеї управління ризиками (початок 90 років ХХ ст.), розвиток ризик-менеджменту (1998 – початок 2008 року) та ризик-менеджмент в системі антикризового управління (розпочався у другій половині 2008 року і триває донині). Події останнього десятиліття, які впливали на розвиток вітчизняної економіки, відіграли позитивну роль в усвідомленні теоретиків і практиків банківської справи значимості ефективної системи менеджменту банківських ризиків та сприяли інтенсивним дослідженням даної проблематики.

4. Зовнішня та внутрішня інформація є основою підсистеми інформаційного забезпечення менеджменту банківських ризиків. Доведено, збір та обробка інформації відбувається в умовах можливих випадкових подій, котрі проявляють себе у збоях та порушенні якості інформаційних потоків і детермінуються поняттям “інформаційні ризики”. На противагу цьому, у міжнародній практиці діють стандарти інформаційної безпеки та відповідне програмне забезпечення

моніторингу інформаційних ризиків. З огляду на це у процесі управління інвестиційними ризиками у банківських установах рекомендовано використати можливості програми MatLab, яка дозволяє менеджменту банку моделювати ризикові ситуації, прогнозувати перспективи і проводити стрес-тестування.

5. З'ясовано, що система ризик-менеджменту як сукупність структурних елементів охоплює об'єкт управління, процес управління і суб'єкт управління. Об'єктом управління в системі інвестиційного ризик-менеджменту банку є ризики в інвестиційній діяльності банку, а суб'єктами є ризик-менеджери банку. Разом з тим, виділено т. з. “очікувані ризики” та “неочікувані ризики”. Управління “очікуваними ризиками” – це фактичне управління збитками, що доцільно коли є статистично передбачувані, зрозумілі для менеджменту банку ризики, тобто, коли існує реальна можливість зібрати статистичну інформацію про те, як часто і з якими наслідками були реалізовані такого роду ризики.

У випадку виникнення т. з. “неочікуваних ризиків” або певної невизначеності, основна роль для покриття таких ризиків відводиться капіталу банку, тому запропоновано впливати на фактори виникнення ризиків, а не на результат – збитки.

Доведено, що у процесі управління інвестиційною діяльністю банку, ризик повинен розглядатися як складова, що обумовлює необхідність функціонування системи ризик-менеджменту на принципах фундаментальності аналізу, об'єктивності оцінки, комплексності використання та оперативності застосування методів регулювання ризиків. Результатами ідентифікації, аналізу та оцінки інвестиційних ризиків є деталізована карта (базується на системі фактичних відхилень) та реєстр ризиків (деталізований опис факторів ризику та наслідків їхнього прояву). Виявлено, що чітка фіксація відхилень від планових параметрів за допомогою карти та опис факторів ризику за допомогою реєстру сприяє вибору методів мінімізації та підвищує ефективність моніторингу інвестиційних ризиків банку.

Встановлено, що організаційною проблемою формування та функціонування системи ризик-менеджменту в інвестиційній діяльності банку є оптимізація чисельності персоналу та створення “кадрового ядра”. Одним із шляхів вирішення

проблеми є формування матриці функціонального розподілу, яка враховує індивідуальні характеристики персоналу, долученого до управління інвестиційними ризиками банку і специфіку етапів управління банківськими ризиками в цілому.

6. Розвиток глобальної фінансової сфери останніх років змінив структуру світових заощаджень та їхнє співвідношення з глобальними інвестиціями. У проблемі трансформації заощаджень в інвестиції велике значення відіграють банківські установи. Доведено, що надмірна лібералізація економічних відносин у банківській сфері призвела до виникнення системних фінансових криз, а банківські ризики перейшли рамки національних економік. Як наслідок криза 2008 року у сфері банківських інвестицій спричинила банкрутство гігантів інвестиційного банківського бізнесу і похитнула довіру до банків як надійних партнерів на фінансовому ринку, а банківські ризики перейшли рамки національних економік. Тому, ефективність в системи антикризового управління банком залежить від впровадження ефективної системи передбачення, прогнозування, аналізу та моніторингу ризиків у діяльності банків – ризик-менеджменту.

7. Банківська установа зобов'язана володіти системою заходів, щодо уникнення кризових явищ та управління банком у випадку їхнього настання. Обґрунтовано, що ефективність системи антикризового управління банком залежить від впровадження дієвої системи передбачення, прогнозування, аналізу та моніторингу ризиків у діяльності банків, основою якої є ризик-менеджмент.

Поряд з цим, першочерговим завданням повинно стати формування активної інноваційної політики держави, оскільки, прагнення України до глибоких структурних перетворень власної економіки та інтеграційна орієнтація загального стратегічного курсу ставлять завданням розробку та оптимізацію окремих механізмів підвищення конкурентоздатності виробництва. Як засвідчує міжнародний досвід, науково-технологічний розробки та збалансована національна інноваційна система є найбільш прийнятним джерелом високих темпів економічного розвитку. Відтак, інноваційно-інвестиційні проекти мають суттєву перевагу щодо дохідності, а основний їхній недолік – це значна кількість ризиків. З огляду на це доведено, що для банку як інвестора у таких проектах важливо

раціонально використати можливості системи інвестиційного ризик-менеджменту. Зокрема, прогнозування, аналіз та оцінка проектних ризиків повинні здійснюватися на кожному етапі реалізації проекту з урахуванням його особливостей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Александрова Н. В. Риски секьюритизации банковских активов и их снижение с помощью механизмов повышения надежности / Н. В. Александрова // Финансы и кредит. – 2007. – № 29. – С. 20–27.
2. Алексеева М. М. Планирование деятельности фирмы / М. М. Алексеева – М.: “Финансы и статистика”, 2000. – 248 с.
3. Альгин А. П. Риск и его роль в общественной жизни / А. П. Альгин – М.: “Мысль”, 1989. – 263 с.
4. Альтмана Z-модель – Режим доступа: [http:// www.finrisk.ru /](http://www.finrisk.ru/).
5. Аналіз банківської діяльності / [А. М. Герасимович, М. Д. Алексеєнко, І. М. Парасій-Вергуленко та ін.]; за ред. А. М. Герасимовича. – К.: КНЕУ, 2004. – 599 с.
6. Андриевская И. К. Стресс-тестирование: обзор методологий / И. К. Андриевская // Государственный университет – Высшая школа экономики. Апрель 2007. Научный фонд ГУ – ВШЭ – Режим доступа: [http:// www.new. hse.ru /](http://www.new.hse.ru/).
7. Байновский Ф. Информационный аудит / Ф. Байновский // Риск-менеджмент. – 2008. – № 5 – 6 – Режим доступа до журн.: [http:// www.cfin.ru /](http://www.cfin.ru/).
8. Банки и банковские операции / Под ред. проф. Е. Ф. Жукова. – М.: Банки и биржи “Юнити”, 1997. – 578 с.
9. Банківський менеджмент. Підручник / за ред. О. А. Кириченка, В. І. Міщенко. – К.: Знання, 2005. – 831 с.
10. Банківський менеджмент: Навчальний посібник / [О. А. Кириченко, І. В. Гіленко, С. Л. Роголь та інші]; за ред. О. А. Кириченка. – [3-тє вид.] – К.: “Знання”-Прес, 2002. – 438 с.
11. Банковское дело: учебник / [О. И. Лаврушин, И. Д. Мамонова, Н. И. Валенцева]; под. ред. О. И. Лаврушина – [5-е изд., стер.] – М.: КНОРУС, 2007. – 768 с.
12. Барановський О. І. Предтечі фінансових криз / О. І. Барановський // Фінанси України. – 2009. – № 3. – С. 3–22.
13. Батракова Л. Г. Анализ процентной политики коммерческого банка / Л. Г.

Батракова – М.: “Логос”, 2002. – 152 с.

14. Білоросюк Н. Розвиток в Україні новітніх форм реалізації інноваційних ідей / Неля Білоросюк, Андрій Тимків // Світ фінансів. – 2007. – №1. – С. 85–91.

15. Бланк И. А. Управление финансовыми рисками / И. А. Бланк – К.: Ника-Центр, 2006. – 448 с.

16. Бланк І. О. Інвестиційний менеджмент / І. О. Бланк, Н. М. Гуляєва – К.: КНЕУ, 2003. – 398 с.

17. Бобиль В. Становлення сучасної системи ризик-менеджменту в кредитних установах / В. Бобиль // Банківська справа. – 2007. – № 3. – С. 65–76.

18. Бобиль В. Сучасний ризик-менеджмент у банківській діяльності: теоретичний аспект / В. Бобиль // Вісник НБУ. – 2008. – № 11. – С. 28–32.

19. Бодров В. И. Разработка технологических процессов изготовления аппаратуры / В. И. Бодров – М.: “Радио”, 1972. – 584 с.

20. Большой экономический словарь / Под ред. А. Н. Азрилияна – [7-е изд. доп.] – М.: ИНЭ, 2007. – 1472 с.

21. Бочан І. О. Глобальна економіка / І. О. Бочан, І. Р. Михасюк – К.: “Знання”, 2007. – 403 с.

22. Бюлетень національного банку України – 2005. – № 3. – 160 с. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/>.

23. Бюлетень національного банку України – 2006. – № 3. – 164 с. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/>.

24. Бюлетень національного банку України – 2007. – № 3. – 172 с. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/>.

25. Бюлетень національного банку України – 2008. – № 3. – 186 с. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/>.

26. Бюлетень національного банку України – 2009. – № 3. – 196 с. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/>.

27. Бюлетень національного банку України – 2009. – № 4. – 194 с. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/>.

28. Бюлетень національного банку України – 2010. – № 2. – 198 с. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/>.
29. Вашкурова Л. С. Управление инвестиционной деятельностью / Л. С. Вашкурова – М.: КНОРУС, 2005. – 384 с.
30. Вітлінський В. Кредитний ризик комерційного банку: Навч. посіб. / В. Вітлінський – К.: “Знання”, 2000. – 251 с.
31. Гагарский В. Оптимизация численности персонала / В. Гагарский // Банковский менеджмент – 2008. – № 7. – С. 48–53.
32. Гладій І. Й. Глобалізація світового ринку: євро інтеграційний аспект: Монографія / І. Й. Гладій – Тернопіль: “Економічна думка”, 2006. – 544 с.
33. Глущенко В. В. Риски инновационной и инвестиционной деятельности в условиях глобализации / В. В. Глущенко – г. Железнодорожный, Московская обл.: ОООНПЦ “Крылья”, 2006. – 230 с.
34. Глущенко В. В. Финансовая кризисология: наука о механизме финансовых кризисов и финансовом антикризисном управлении / В. В. Глущенко // Финансы и кредит. – 2008. – № 48. – С. 10–17.
35. Глущенко С. В. Інвестиційні послуги банків: зарубіжна практика та українські перспективи / С. В. Глущенко // Фінанси України. – 2007. – № 5. – С. 96–104.
36. Головка А. Т. Система банківського менеджменту / А. Т. Головка, В. І. Грушко, М. П. Денисенко – К.: “Знання”, 2004. – 480 с.
37. Готовец К. Управленческий учет: практические советы / К. Готовец // Банковский менеджмент – 2008. – № 7 – С. 25–27.
38. Гриньова В. М. Тлумачний словник економічних термінів / В. М. Гриньова, В. О. Коюда – Харків: “Інжек”, 2003. – 184 с.
39. Грюнинг Х. ван. Анализ банковских рисков. Система оценки корпоративного управления и управления финансовым риском / Х. ван Грюнинг, Братанович С. Брайович – [Пер. с англ. К. Р. Тагирбекова] – М.: Изд. “Весь мир”, 2003. – 304 с.

40. Гуцал І. С. Проблеми формування підходів до визначення сутності ризику як економічної категорії / І. С. Гуцал, А. О. Тимків // Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє. – Тернопіль: “Економічна думка”, 2007. – С. 77–87.
41. Гуцал І. С. Проблеми адаптації Базельської угоди II в банківській системі України / І. С. Гуцал, А. О. Тимків // Збірник статей та доповідей I Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів та молодих вчених (Хмельницький, 15-16 травня 2008р) – С. 144–146.
42. Гуцал І. С. Проблеми й перспективи функціонування інвестиційних банків / І. С. Гуцал, А. О. Тимків// Фінанси України. – № 11. – 2009. – С. 78 – 87.
43. Довгань Ж. М. Фінансовий менеджмент у банку: Навчальний посібник / Ж. М. Довгань – Тернопіль: “Економічна думка”, 2006. – 306 с.
44. Дутка А. Б. Совершенствование системы финансового планирования и риск-менеджмента кредитных организаций / А. Б. Дутка // Финансы и кредит. – 2008. – № 34. – С. 48–54.
45. Дьяконов В. П. MatLab. Анализ, идентификация и моделирование систем. Специальный справочник / В. П. Дьяконов, В. В. Круглов – СПб: “Питер”, 2002. – 448 с.
46. Економічний аналіз / [М. А. Болюх, В. З. Бурчевський, М. І. Горбатюк та ін.]; за ред. акад. НАНУ, проф. М. Г. Чумаченка. – [вид. 2-ге, перероб. і доп.]. – К.: КНЕУ, 2003. – 556 с.
47. Емельянов С. В. США: государственная политика стабилизации инновационной конкурентоспособности американских производителей / С. В. Емельянов // Менеджмент в России и за рубежом. – 2002. – № 3. – С. 24–29.
48. Енциклопедія банківської справи / редкол.: В. С. Стельмах та ін. – К.: “Молодь”, “Ін Юре”, 2001. – 680 с.
49. Єрмошенко М. М. Аналіз та оцінка інвестиційних проектів / М. М. Єрмошенко, І. О. Плужников – [2-ге вид.] – К.: НАУ, 2006. – 156 с.
50. Жарковская Е. П. Антикризисное управление: Учебник / Е. П. Жарковская, Б. Е. Бродский – М.: “Омега-Л”, 2008. – 284 с.

51. Жарковская Е. П. Банковское дело / Е. П. Жарковская – М.: “Омега”-Л, 2005. – 440 с.
52. Загородній А. Т. Фінансовий словник / А. Т. Загородній, Г. Л. Вознюк, Т. С. Смовженко – [2-ге вид., вип. та доп.] – Львів, 1997. – 337 с.
53. Закон України “Про банки і банківську діяльність” від 07. 12. 2000 р. – № 2121. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/>.
54. Закон України “Про інвестиційну діяльність” від 18. 09. 1991 р. – № 1561-12. – Режим доступу: <http://www.portal.rada.gov.ua/>.
55. Закон України “Про інформацію” від 02. 10. 1992 р. – № 2657. – Режим доступу: <http://www.zakon1.rada.gov.ua/>.
56. Закон України “Про іпотеку” від 05. 06. 2003 р. № 898 – VI. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/>.
57. Закон України “Про організацію формування та обігу кредитних історій” від 23. 06. 2005 р. – Режим доступу: <http://www.zakon1.rada.gov.ua/>.
58. Злупко С. М. Історія економічної теорії : навч. посіб. / С. М. Злупко – К.: “Знання”, 2005. – 719 с.
59. Інвестиційний менеджмент / [В. М. Гриньова, В. О. Коюда, Т. І. Лепейко, О. П. Коюда, Ю. М. Великий.]; під заг. ред. д-ра екон. наук, проф. В. М. Гриньової. – Харків: ВД “Інжек”, 2004. – 368 с.
60. Індекс споживчих цін та цін виробників // Бюлетень НБУ – 2010. – №2. – 198 с.
61. Ильин А. И. Планирование на предприятии / А. И. Ильин – [4-ое издание.] – Минск: “Новое знание”, 2003. – 239 с.
62. Індекс інфляції в Україні. – Режим доступу: <http://www.uabanker.net/>.
63. Інтернет аукцион Украины. Припой ПОС 61 D – 8 м – Режим доступу: <http://www.uatorg.com.ua/>.
64. Ілляшенко С. М. Економічний ризик / С. М. Ілляшенко – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 220 с.
65. Іпотека. Емісія облігацій. – Режим доступу: <http://www.arkada.kiev.ua/>.

66. Кабушкин С. Н. Управление банковским кредитным риском / С. Н. Кабушкин – М.: “Новое знание”, 2004. – 336 с.
67. Калайтан Т. В. Контролінг. Навчальний посібник / Т. В. Калайтан – Львів: “Новий світ”, 2008. – 252 с.
68. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег / Дж. М. Кейнс – М.: Гелиос АДБ, 1999. – 352 с.
69. Кириченко О. Банківський менеджмент: Навч. посібник / О. Кириченко, І. Гіленко, А. Ятченко – К.: “Основи”, 1999. – 671 с.
70. Кириченко О. А. Інвестування / О. А. Кириченко, С. А. Єрохін – К.: “Знання”, 2009. – 573 с.
71. Кльоба Л. Г. Принципи, функції і методи управління банківською інвестиційною діяльністю / Л. Г. Кльоба // Інвестиції: практика та досвід. – 2007. – № 9. – С. 11–16.
72. Коваленко В. В. Банківська криза та інструменти антикризового управління / В. В. Коваленко, О. Г. Коренєва, О. В. Крухмаль // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 2. – С. 144–150.
73. Коваленко Л. М. Фінансовий менеджмент / Л. М. Коваленко, Л. М. Ремньова – К.: “Знання”, 2005. – 485 с.
74. Ковальов П. Банківський ризик-менеджмент у ракурсі фінансової кризи / П. Ковальов // Інформаційно-аналітичний портал українського агентства фінансового розвитку. – Режим доступу: http://ufin.com.ua/analit_mat/.
75. Корнєєв В. Бюро кредитних історій: послуги, функції та організація діяльності / В. Корнєєв // Інформаційно-аналітичний портал українського агентства фінансового розвитку. – Режим доступу: http://ufin.com.ua/analit_mat/.
76. Кондратьева Е. А. Институциональные эффекты: теневые экономические процессы в условиях глобализации / Е. А. Кондратьева // Финансы, деньги, инвестиции. – 2008. – № 1. – С. 35–37.
77. Коптелов А. Особенности управления процессами в банке / А. Коптелов, О. Оситняков // Банковские технологии. – 2008. – № 3. – С. 30–33.

78. Костюченко В. Огляд іпотеки. Україна та ЄС / В. Костюченко, Р. Набок // Вісник НБУ. – 2005. – № 5. – С. 40–44.
79. Кредити надані домашнім господарствам за цільовим спрямуванням у розрізі валют. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/>.
80. Кризис на рынке недвижимости США. – Режим доступу: <http://www.rway.ru/>.
81. Кузьмін О. Еволюція поглядів на ризик в економічній науці / О. Кузьмін, В. Глібчук // Вісник ТНЕУ. – 2008. – №4. – С. 92–101.
82. Куриленко Т. П. Проектне фінансування: Підручник / Т. П. Куриленко – К.: Кондор, 2006. – 208 с.
83. Лаврушин О. И. Система управления банковскими рисками / О. М. Лаврушин // Элитариум: Центр дистанционного образования. – Режим доступу: http://elitarium.ru/2007/06/13print_page2/.
84. Лепешкина М. Н. Методологические аспекты оценки рисков / М. Н. Лепешкина // Менеджмент в России и за рубежом. – 2001. – № 6. – С. 33–39.
85. Лиховцев С. Эволюция системы контроля / С. Лиховцев // Банковский менеджмент – 2006. – № 6. – С. 2–8.
86. Ломакин В. К. Мировая экономика / В. К. Ломакин – [3-е изд., перераб. и доп.]. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2007. – 671 с.
87. Луців Б. Л. Банківська діяльність у сфері інвестицій / Б. Л. Луців – Тернопіль: “Економічна думка”, “Карт-бланш”, 2001. – 320 с.
88. Луців Б. Л. Інвестиційний банківський портфель / Б. Л. Луців – К.: Лібра, 2002. – 192 с.
89. Магазин електроніки Com Port. Припои и флюсы. – Режим доступу: <http://www.comport.su/>.
90. Максимова В. Ф. Инвестирование / В. Ф. Максимова – М.: ММИЭИФП, 2003. – 84 с.
91. Малинина Е. В. Мировые валютно-финансовые кризисы и их последствия / Е. В. Малинина // Финансы и кредит. – 2008. – № 48. – С. 18–19.

92. Маршал А. Основы экономической науки / А. Маршал – М.: “Эксмо”, 2008. – 832 с.
93. Межгосударственный стандарт ГОСТ 14.004 – 83 “Технологическая подготовка производства. Термины и определения основных понятий”. – Режим доступа: <http://www.best-stroy.ru/>.
94. Международная конвергенция расчетов собственного капитала и тренований к собственному капиталу // Бизнес и банки. – 2005. – № 12. – С. 33–40.
95. Мексиканский банковский сектор на этапе восстановления // Банковская практика зарубежом. – 2004. – № 4. – С. 82–85.
96. Методичні вказівки щодо організації та функціонування системи ризик-менеджменту в банках України від 29. 01. 2004 р. – № 42-311 / 382. – Режим доступа: <http://www.uazakon.com/>
97. Методы повышения кредитной безопасности // Банковская практика за рубежом – 2005. – № 6. – С. 36–41.
98. Модель Чессера надзора за ссудами // Центр финансовых и управленческих технологий. – Режим доступа: <http://www.cfmt.ru/>.
99. Мочерний С. В. Економічний енциклопедичний словник / [С. В. Мочерний, Я. С. Ларіна, О. А. Устенко, С. І. Юрій]; за ред. С. В. Мочерного – Львів: “Світ”, 2005. – 616 с.
100. Мушик Э., Мюллер П. Методы принятия технических решений / Э. Мушик, П. Мюллер – [пер. с англ.]. – М.: Мир, 1990. – 208 с.
101. Найт Ф. Риск, неопредельность и прибыль / Ф. Найт – М.: И-во “Дело”, 2003. – 360 с.
102. Науменкова С. В. Проблеми подолання негативного впливу глобальних диспропорцій та формування нового геофінансового механізму / С. В. Науменкова, С. В. Міщенко // Фінанси України. – 2009. – № 3. – С. 23–36.
103. Никифоров А. Національна інноваційна система: вибір України / А. Никифоров // Економіст. – 2005. – № 12. – С. 35–41.
104. Обзор конъюнктуры мировых финансовых рынков (июль-декабрь 2008 год) // Деньги и кредит. – 2009. – № 2. – С. 8–30.

105. Ольхова Р. Г. Риск-менеджмент в системе управления коммерческим банком / Р. Г. Ольхова // Бизнес и банки. – 2006. – № 6. – С. 23–28.
106. Офіційний сайт Міністерства статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
107. Офіційний сайт Національного банку України. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/>.
108. Офіційний сайт обласного управління статистики у Тернопільській області. – Режим доступу: <http://www.ternstat.tim.net.ua/>.
109. Панченко Є. Г. Міжнародний інвестиційний ризик-менеджмент: культурні аспекти / Є. Г. Панченко, М. В. Дамаскіна // Інвестиції: практика та досвід. – 2008. – № 16. – С. 6–9.
110. Пересада А. А. Інвестиційне кредитування: Навч. посібник. / А. А. Пересада, Т. В. Майорова – К.: КНЕУ, 2002. – 271 с.
111. Пересада А. А. Управління банківськими інвестиціями: Моногр. / А. А. Пересада, Т. В. Майорова – К.: КНЕУ, 2005. – 388 с.
112. Показники діяльності банків України. – Режим доступу: <http://www.aub.com.ua/>.
113. Портфельне інвестування: Навч. посібник / [А. А. Пересада, О. Г. Шевченко, Ю. М. Коваленко, С. В. Урванцева] – К.: КНЕУ, 2004. – 408 с.
114. Примостка Л. О. Фінансовий менеджмент банку: Підручник / Л. О. Примостка – [2-ге вид., доп. і перероб.] – К.: КНЕУ, 2004. – 468 с.
115. Пульс цен. Торговая площадка. Лак ЭП – 730. – Режим доступу: <http://www.pulscen.ru/>.
116. Разумова И. А. Ипотечное кредитование / И. А. Разумова – Питер: СПб, 2005. – 208 с.
117. Річний консолідований звіт ПАТ “Форум”. – Режим доступу: <http://www.forum.ua/>.
118. Річний консолідований звіт ПАТ “Брокбізнесбанк”. – Режим доступу: <http://www.brokbisnesbank.ua/>.

119. Річний звіт ПАТ “Райффайзен Банк Аваль”. – Режим доступу: <http://www.aval.com.ua/>.
120. Річний звіт ПАТ “Приватбанк”. – Режим доступу: <http://www.privatbank.ua/>.
121. Річний звіт ПАТ “Український експортно-імпорتنний банк”. – Режим доступу: <http://www.eximbank.ua/>.
122. Рижиков В. С. Проектний аналіз: Навчальний посібник / В. С. Рижиков, М. М. Яковенко, О. В. Лапишева, Ю. В. Дегтярьова, А. Л. Щелокова, О. О. Коваленко – К.: ЦУЛ, 2007. – 384 с.
123. Риск-менеджмент інвестиційного проекту: учебник для студентів вузів, навчаючихся по економічним спеціальностям / Под ред. М. В. Грачевой, А. Б. Секерина. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2009. – 544 с.
124. Русанов Ю. Ю. Еволюція термінології банківського ризик-менеджменту / Ю. Ю. Русанов // Банківське дело. – 2004. – № 2. – С. 29–33.
125. Савчук В. П. Оцінки комплексних показників ефективності інвестицій / В. П. Савчук // Менеджмент: методологія та практика. – Режим доступу: <http://www.management.com.ua/>.
126. Савчук В. Оптимізація фондового портфелю / В. Савчук, В. Дудка – Режим доступу: http://www.management.com.ua/finance/fin_013.html.
127. Сас Б. Б. Організаційне забезпечення інвестиційного ризик-менеджменту банку / Б. Б. Сас, А. О. Тимків // Фінанси України – 2008. – № 12. – С. 97–106.
128. Синки Дж. Управление финансами в коммерческих банках / Дж. Синки / [Пер. с англ. под ред. Р. Я. Левиты, Б. С. Пинкера] – М.: Catallaxy, 1994. – 820 с.
129. Сировина і матеріали промислового значення. Торгова площа. Ціни. – Режим доступу: <http://www.panorama.lviv.net/>.
130. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит – М., 1962. – 420 с.
131. Старостіна А. О. Ризик-менеджмент: теорія і практика / А. О. Старостіна, В. А. Кравченко – К.: ІВЦ “Видавництво “Політехніка””, 2004. – 200 с.

132. Степаненко Б. Інтернаціоналізація банківського сектору України / Б. Степаненко // Економіст. – 2010. – №1. – С. 12–16.
133. Строганова Е. В. Стресс-тестирование кредитных организаций и финансовой системы / Е. В. Строганова // Управление финансовыми рисками. – 2005. – № 4. – С. 70–81.
134. Структура активів банків України за станом на 01.01.2010 (у розрізі банків) // Вісник НБУ. – 2010. – №3. – С. 82–84.
135. Сухарський В. С. Економічний словник-довідник / В. С. Сухарський – Тернопіль: “Навчальна книга-Богдан”, 2002. – 328 с.
136. Суэтин А. А. Финансовые рынки в условиях кризиса: альфа и бета в управлении активами / А. А. Суэтин // Финансы и кредит. – 2008. – № 22. – С. 57–64.
137. Тепляков А. Моделируя жизнь / А. Тепляков // Hard'n Soft – 2001. – № 7. – С. 35–40.
138. Технологии корпоративного управления. – Режим доступа: <http://www.iteam.ru/>.
139. Тимків А. О. Аспекти значущості функціонування системи ризик-менеджменту в банках України / А. О. Тимків // “Наука молода”: Збірник наукових праць молодих вчених Тернопільського національного економічного університету. – 2007. – № 7. – С. 72–75.
140. Тимків А. О. Банківський менеджмент в умовах кризи / А. О. Тимків // Зб. матеріалів конф. [«Теоретичні основи та сучасні моделі розвитку національної економіки в умовах інтеграційних процесів»], (Тернопіль, 2009 р.). – С. 39–40.
141. Тимків А. О. Довгострокове банківське кредитування: проблеми та перспективи розвитку в Україні / А. О. Тимків // Тези доповідей VI Міжнар. науково-теорет. конф. студентів, аспірантів і молодих вчених [«Соціально-економічні, політичні та культурні оцінки і прогнози на рубежі двох тисячоліть»], (Тернопіль, 2008 р.) – С. 447–449.

142. Тимків А. О. Доцільність математичної формалізації економічних процесів / А. О. Тимків // Матеріали третьої всеукр. науково-практ. інтернет-конф. [«Соціум. Наука. Культура.»], (Київ, 2008 р.). – С. 53–55.

143. Тимків А. О. Інформаційна складова інвестиційного проекту / А. О. Тимків // Зб. тез доповідей за матеріалами П'ятої ювілейної міжнар. науково-практ. конф. молодих вчених [«Економічний і соціальний розвиток України в ХХІ столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації»], (Тернопіль, 2008 р.). – С. 319–320.

144. Тимків А. О. Міжнародний досвід у програмному забезпеченні аудиту інформаційних ризиків / А. О. Тимків // Зб. матеріалів всеукр. науково-практ. конф. [«Сучасні наукові досягнення – 2008»], (Миколаїв: НУК, 2008 р.). – С. 111–114.

145. Тимків А. О. Окремі аспекти проблеми кадрового забезпечення ризик-менеджменту банку / А. О. Тимків // Зб. тез доповідей четвертої міжнар. науково-практ. конф. молодих вчених [«Економічний і соціальний розвиток України у ХХІ столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації»], (Тернопіль, лютий 2007 р.) – Тернопіль: Терн. нац. екон. ун-т, 2007. – С. 279–281.

146. Тимків А. О. Основні передумови ефективної ідентифікації банківських ризиків / А. Тимків, М. Синюк // Зб. тез доповідей Всеукр. науково-практ. конф. до 30-ти річчя факультету банківського бізнесу Тернопільського національного економічного університету, (Тернопіль: Астон, 2008 р.). – С. 83–86.

147. Тимків А. О. Основні чинники глобалізації банківського ризику / А. О. Тимків // Матеріали I Міжнар. науково-практ. конф. студентів аспірантів та молодих вчених [«Розвиток банківської системи України як основа реалізації стратегії економічного зростання»], (Тернопіль, 2008 р.). – С. 172–176.

148. Тимків А. О. Особливості ризик-менеджменту інноваційних проектів / А. О. Тимків // Матеріали Всеукр. науково-практ. конф. [«Інвестиційні стратегії підприємств України на міжнародних товарних та фінансових ринках»], (Дніпропетровськ, лютий 2006 р.). – С. 108–111.

149. Тимків А. О. Особливості фінансування та кредитування венчурних підприємств / А. О. Тимків, Н. Ф. Білоросюк, Т. Б. Стечишин // Економічний аналіз:

зб. наук. праць кафедри економічного аналізу ТНЕУ, Тернопіль, 2007. – №1 (17). – С. 140–145.

150. Тимків А. О. Передумови та сутність ідентифікації банківських ризиків / А. О. Тимків // Світ фінансів. – 2008. – № 2. – С. 90–95.

151. Тимків А. О. Проблеми організаційного забезпечення ризик-менеджменту банку / А. О. Тимків // зб. тез доповідей за матеріалами Шостої Міжнар. науково-практ. конф. молодих вчених [«Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації»], (Тернопіль: ТНЕУ, 2009 р.). – С. 194–196.

152. Тимків А. О. Ризики іпотечного кредитування / А. О. Тимків // Науковий вісник Буковинської державної фінансової академії: Збірник наукових праць. – Вип. 1(10): “Економічні науки”. – Чернівці, 2008. – С. 302–312.

153. Тимків А. О. Ризик-менеджмент у системі антикризового управління банком / А. О. Тимків // Матеріали ІХ Міжнар. науково-практ. конф. [“Фінанси України”], (Київ, 26–28 липня 2010 р.). – С. 60–62.

154. Тимків А. О. Світові тенденції розвитку банківських інновацій / А. О. Тимків // Матеріали V всеукр. науково-практ. конф. [«Стан та проблеми інноваційної розбудови України 2007»], (Дніпропетровськ, 2007 р.). – С. 77–79.

155. Тимків А. О. Сек'юритизація активів банку: зарубіжний досвід та вітчизняна практика / А. О. Тимків // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Фінансово економічні системи: трансформація та євро інтеграція (збірник наукових праць). – Львів, 2007. – Вип. 1 (63) – С. 364–371.

156. Тимків А. О. Суттєві проблеми глобалізації банківського капіталу: іноземні банки в українській банківській системі / А. О. Тимків // Матеріали ІІІ всеукр. науково-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих вчених [«Проблеми глобалізації та моделі стійкого розвитку економіки»], (Луганськ, 2007 р.). – С. 111–113.

157. Тимків А. О. Тенденції розвитку довгострокового кредитування в Україні / А. О. Тимків, В. Д. Юхимчук // Економіка: проблеми теорії та практики: зб. наук. праць. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2008. – С. 806–817.

158. Тимків А. О. Теоретичні аспекти інвестиційного менеджменту банку / А. О. Тимків // Матеріали одинадцятої наук. конф. Терноп. держ. техн. ун-ту ім. І. Пулюя (Тернопіль, 16-17 травня 2007 р.) – Тернопіль: ТДТУ, 2007. – С. 262.

159. Тимків А. О. Теоретичні засади інноваційного менеджменту банку / А. О. Тимків, І. З. Сапужак // Інвестиції: практика та досвід. – 2007. – № 10. – С. 20–25.

160. Тимків А. О. Фактори глобалізації банківського ризику / А. О. Тимків // “Наука молода”: Збірник наукових праць молодих вчених Тернопільського національного економічного університету. – 2009. – № 11. – С. 131–136.

161. Тимків А. О. Формування інфраструктури системи ризик-менеджменту банку / А. О. Тимків // Матеріали I Міжнарод. научно-практ. конф. [«Наука и технологии: шаг в будущее – 2006»], (Белгород, март 2006 г.). – С. 39–42.

162. Тимків А. О. Функції ризик-менеджменту банку / А. О. Тимків // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 11. – С. 224–233.

163. Тиркало Р. І. Банківські операції з цінними паперами: Монографія / Р. І. Тиркало, І. С. Кравчук – Тернопіль: “Карт-бланш”, 2004. – 211 с.

164. Управление риском в рыночной экономике / [В. Н. Всякин, В. А. Гамза, Ю. Ю. Екатеринославский, Дж. Дж. Хэмптон]. – М.: ЗАО “Издательство “Экономика””, 2002. – 195 с.

165. Финансовый анализ. Информационный онлайн справочник. – Режим доступа: <http://www.financial-analysis.ru/>.

166. Філіпенко А. С. Глобальні форми економічного розвитку: історія і сучасність / А. С. Філіпенко – К.: “Знання”, 2007. – 670 с.

167. Фінансова криза і банківська система. – Режим доступу: <http://www.niur.gov.ua/>.

168. Хмыз О. В. Глобализация банковского сектора мировой экономики / О. В. Хмыз // Банковское дело. – 2007. – № 12. – С. 49–55.

169. Цивільний процесуальний кодекс України від 18. 03. 2004 р. – № 1618. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/>.

170. Черных С. Управление банковскими рисками / С. Черных // Вопросы экономики. – 2004. – № 8. – С. 120–134.

171. Чернявский А. Д. Антикризисное управление: учеб. пособ. / А. Д. Чернявский – К.: МАУП, 2000. – 208 с.
172. Шапран В. С. Инвестиционный банковский бизнес в странах ЕС: технологии и тенденции / В. С. Шапран // Инвестиционный банкинг. – 2006. – № 2. – С. 120–125.
173. Шапран В. С. Японский опыт: инвестиционные стратегии самураев / В. С. Шапран // Инвестиционный банкинг. – 2006. – № 3. – С. 120–123.
174. Шинкаренко О. М. Методи кількісного аналізу економічних ризиків / О. М. Шинкаренко // Інвестиції: практика та досвід. – 2008. – № 15 – С. 10–14.
175. Якимин В. Н. Как толковать ипотечный кризис в США / В. Н. Якимин // Банковское дело. – 2007. – № 11. – С. 17–21.
176. Якимин В. Н. Крах инвестиционного банкинга в США / В. Н. Якимин, А. С. Бузик // Банковское дело. – 2008. – № 11. – С. 56–58.
177. Якісні методи збирання інформації. – Режим доступу: http://www.koznev.kiev.ua/met_13.html /.
178. About Risk Matrix. – Режим доступу: <http://www.mitre.org/>.
179. Bear Stearns пошла на спекулятивный процент. – Режим доступу: <http://www.vedomosti.ru/>.
180. Blaschke W. Stress Testing of Financial Systems: An Overview of Issues, Methodologies and FSAP Experience / Blaschke W., Jones T., Majnoni G., Peria S-M. – IMF: Working Paper, 2001.
181. BS ISO / IEC 17799:2005. – Режим доступу: <http://www.bsi-global.com/>.
182. COBRA Module Manager. – Режим доступу: <http://www.security-risk-analysis.com/>.
183. Compilation Guide on Financial Soundness Indicators. IMF. 2004. July. – Режим доступу: <http://www.imf.org/>.
184. CRAMM. – Режим доступу: <http://www.cramm.com/>.
185. Delphi Method. – Режим доступу: <http://www.12manage.com/>.
186. First credit crunch traced back to Roman republic. Friday 28 November 2008. – Режим доступу: <http://www.guardian.co.uk/>

187. Group of Thirty Global Derivatives Study Group (1993). Derivatives: practices and principles. Washington. D. C. [G – 30 report]
188. History of Lehman Brothers. – Режим доступа: <http://www.library.hbs/>.
189. International monetary found. – Режим доступа: <http://www.imf.org/>.
190. Improved ISO / IEC 17799 makes information assents even more secure. – Режим доступа: <http://www.iso.org/>
191. Information Security. – Режим доступа: <http://www.countermeasures.com/>
192. Insinght Consulting Limited. – Режим доступа: <http://www.insightcoach.com/>
193. ISO / IEC 27001:2005. Information technology – Security techniques – Specification for an Information Security Management System. – Режим доступа: <http://www.iso27001security.com/>
194. Keynes J. M. The General Teory of Employment, Interest and Money. – 1936.
195. Laplace Pierre Simon. A Philosophical Essay on Probabilities / translated from the 6 th French edition by F. W. Trascott, F. L. Emory (New York, 1951).
196. NIST SP 800 – 30 Risk Management Guide for Information Technology Systems. – Режим доступа: <http://www.nist.org/>.
197. People Republic. – Режим доступа: <http://www.p-r.com.ua/>.
198. Risk Watch for Information Systems. – Режим доступа: <http://www.riskwatch.com/>.
199. Security Risk Analysis & Assessment. – Режим доступа: <http://www.riskworld.net/>.
200. Stress Testing by large financial institutions: practice and aggregation issues, BIS, 2005. – Режим доступа: <http://www.bis.org/publ/cgfs24.htm>.
201. The Goldman Sachs Business Continuity Program for Disaster Recovery: Overview. – Режим доступа: <http://www.goldmansachs.com/>.
202. What is CRAMM ? // <http://www.gammassl.co.uk/>.
203. World Economic Outlook. April 2010. Summary of Sourses and Uses of World Saving. – Режим доступа: <http://www.imf.org/>.

Додаток А

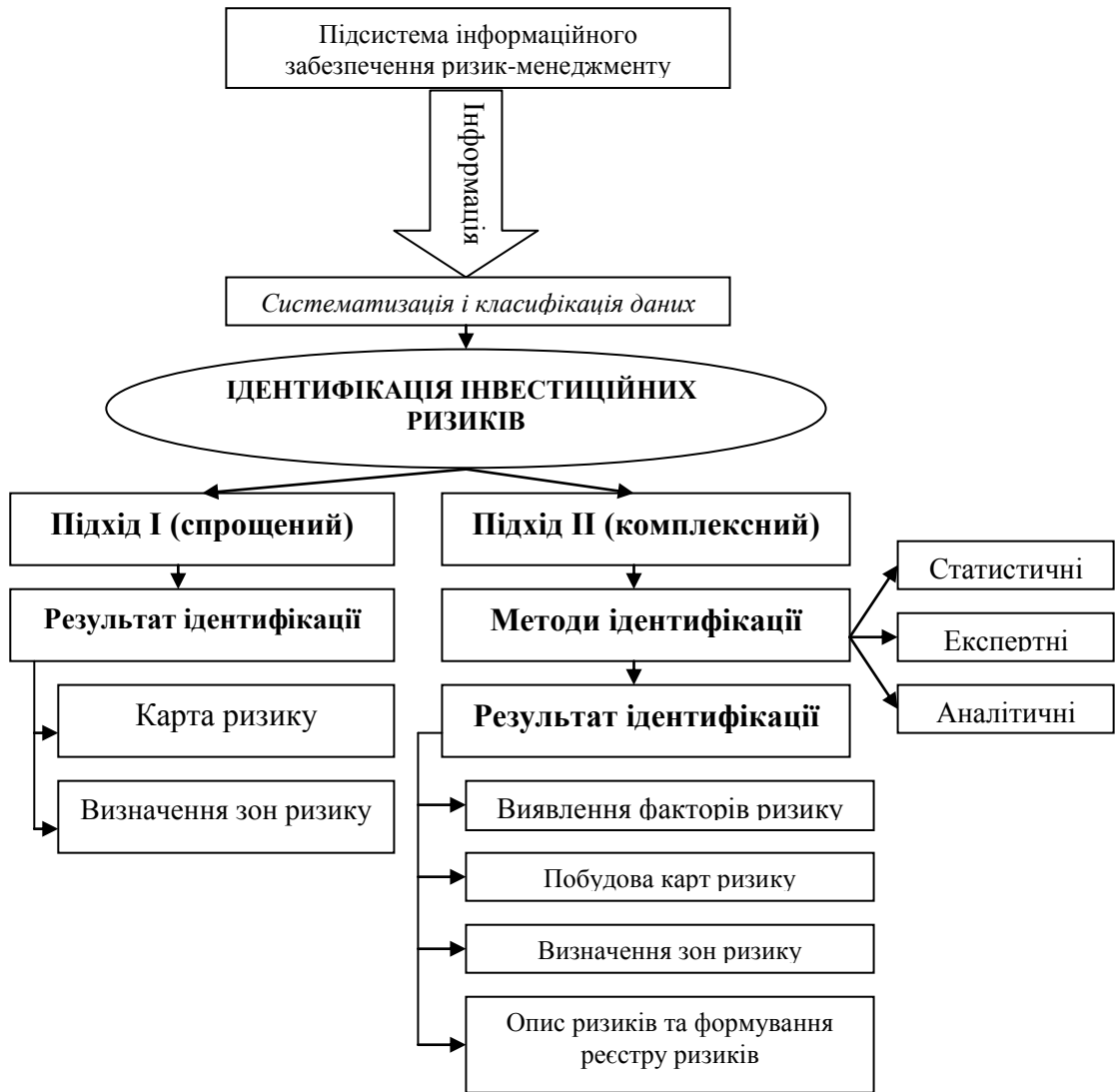

Рис. 1.1. Ідентифікація банківських інвестиційних ризиків

Рис. 1.1. Механізм та структура планування інвестиційних ризиків

Рис. 1.1. Моніторинг інвестиційних банківських ризиків

Показники	Роки															
	2001				2002				2003				2004			
	1 кварт.	2 кварт.	3 кварт.	4 кварт.	1 кварт.	2 кварт.	3 кварт.	4 кварт.	1 кварт.	2 кварт.	3 кварт.	4 кварт.	1 кварт.	2 кварт.	3 кварт.	4 кварт.
Підприємства, які одержали збиток, у % до загальної кількості	50	45	44	43	45	44	43	38,8	49,6	41	40	37,1	38,4	35,1	33,9	34,8
Середня квартальна величина індексу інфляції у відсотках	100,9	100,8	99,5	100,8	99,6	99,8	99,5	100,9	101,2	100,3	99,6	101,6	100,7	100,7	100,4	102,1
Питома вага довгострокових кредитів, у % до загального обсягу виданих кредитів	19,2	21,1	22,8	21,7	23,0	23,5	25,3	28,3	31,3	37,4	40,1	45,0	47,4	49,3	50,9	54,2
Питома вага проблемних кредитів в активах банків, %	3,1	3,0	3,3	3,7	3,4	3,2	3,0	3,1	2,8	2,7	2,3	2,5	2,4	2,2	2,0	2,2
Питома вага вкладень у цінні папери в активах банків, %	7,5	7,9	8,3	8,6	8,2	7,9	7,4	6,5	6,3	6,1	5,9	6,2	5,8	5,8	6,2	5,8

Таблиця 1.1

Динаміка факторів інвестиційних ризиків та інвестиційної діяльності банків України

Додаток Д

Продовження табл. 1.1

Динаміка факторів інвестиційних ризиків та інвестиційної діяльності банків України

Показники	Роки															
	2005				2006				2007				2008			
	1 кварт.	2 кварт.	3 кварт.	4 кварт.	1 кварт.	2 кварт.	3 кварт.	4 кварт.	1 кварт.	2 кварт.	3 кварт.	4 кварт.	1 кварт.	2 кварт.	3 кварт.	4 кварт.
Підприємства, які одержали збиток, у % до загальної кількості	36,9	35,7	34,6	34,2	41,5	38,4	35,6	33,5	38,5	36,0	34,0	32,5	38,4	34,4	32,5	38,9
Середня квартальна величина індексу інфляції у відсотках	101,4	100,6	100,2	101,0	100,9	100,1	101,0	101,8	100,4	100,9	101,4	102,4	103,1	101,7	100,2	101,8
Питома вага довгострокових кредитів, у % до загального обсягу виданих кредитів	54,4	56,1	59,7	61,8	61,9	63,4	63,5	64,9	65,8	67,3	68,2	69,2	69,1	68,6	66,8	69,8
Питома вага проблемних кредитів в активах банків, %	2,1	1,9	1,7	1,5	1,6	1,6	1,5	1,3	1,3	1,3	1,2	1,0	1,1	1,2	1,4	1,9
Питома вага вкладень у цінні папери в активах банків, %	6,9	7,2	6,3	6,4	5,8	5,0	4,6	4,1	3,9	3,7	4,6	4,6	4,1	4,0	4,3	4,2

Продовження до додатку Д

Продовження табл. 1.1

**Динаміка факторів інвестиційних ризиків та
інвестиційної діяльності банків України**

Показники	Рік			
	2009			
	1 кварт.	2 кварт.	3 кварт.	4 кварт.
Підприємства, які одержали збиток, у % до загальної кількості	47,4	46,5	45,8	41,3
Середня квартальна величина індексу інфляції у відсотках	101,9	100,8	100,2	101,0
Питома вага довгострокових кредитів, у % до загального обсягу виданих кредитів	69,9	68,2	67,3	68,1
Питома вага проблемних кредитів в активах банків, %	2,1	4,3	5,5	7,0
Питома вага вкладень у цінні папери в активах банків, %	4,0	3,2	3,6	3,9

Продовження додатку Д

Додаток Е

**Алгоритм задачі MatLab 2008 факторного впливу екзогенних ризиків на
інвестиційну діяльність банків**

```

x= [50 45 44 43 45 44 43 38.8 49.6 41 40 37.1 38.4 35.1 33.9 34.8
36.9 35.7 34.6 34.2 41.5 38.4 35.6 33.5 38.5 36.0 34.0 32.5 38.4
34.4 32.5 38.9 47.4 46.5 45.8 41.3];%
x_max=max(x);
x_norm=x./x_max;
y= [100.9 100.8 99.5 100.8 99.6 99.8 99.5 100.9 101.2 100.3 99.6
101.6 100.7 100.7 100.4 102.1 101.4 100.6 100.2 101.0 100.9 100.1
101.0 101.8 100.4 100.9 101.4 102.4 103.1 101.7 100.2 101.8
101.9 100.8 100.2 101.0];%
y_max=max(y);
y_norm=y./y_max;
z= [3.1 3.0 3.3 3.7 3.4 3.2 3.0 3.1 2.8 2.7 2.3 2.5 2.4 2.2 2.0
2.2 2.1 1.9 1.7 1.5 1.6 1.6 1.5 1.3 1.3 1.3 1.2 1.0 1.1 1.2 1.4
1.9 2.1 4.3 5.5 7.0];
z_max=max(z);
z_norm=z./z_max;
t=0:0.02:35.98;
inv_risk=x_norm+y_norm+z_norm;
inv_risk_interp=interp(inv_risk,50);
figure (1)% Рис. 1. Графік факторів інвестиційних ризиків
plot (t,inv_risk_interp)
x1=[19.2 21.1 22.8 21.7 23.0 23.5 25.3 28.3 31.3 37.4 40.1 45.0
47.4 49.3 50.9 54.2 54.4 56.1 59.7 61.8 61.9 63.4 63.5 64.9 65.8
67.3 68.2 69.2 69.1 68.6 66.8 69.8 69.9 68.2 67.3 68.1];%
x1_max=max(x1);
x1_norm=x1./x1_max;
y1=[7.5 7.9 8.3 8.6 8.2 7.9 7.4 6.5 6.3 6.1 5.9 6.2 5.8 5.8 6.2
5.8 6.9 7.2 6.3 6.4 5.8 5.0 4.6 4.1 3.9 3.7 4.6 4.6 4.1 4.0 4.3
4.2 4.0 3.2 3.6 3.9];%
y1_max=max(y1);
y1_norm=y1./y1_max;
inv_bb=x1_norm+y1_norm;

```

Продовження додатку Е

```

inv_bb_interp=interp(inv_bb,50);
figure (2);% Рис. 2. Динаміка інвестиційної діяльності банків
plot (t,inv_bb_interp)
sum_factor=inv_risk_interp+inv_bb_interp;
figure (3);% Рис. 3. Вплив факторів ризику на інвестиційну діяльність банків
plot(t,sum_factor)
t1=0:0.01:35.98;
k=1.14;% Поправочний коефіцієнт узгодження масштабів по осі y
kor_1_2=xcorr(inv_risk_interp,inv_bb_interp);
max_kor_1_2=max(kor_1_2);
norm_kor_1_2=(kor_1_2./max_kor_1_2)./k;
figure (4);%Рис.4. Кореляція факторів ризику та інвестиційної діяльності банків
plot(t1,norm_kor_1_2)

```

Додаток Ж

Таблиця 1.1

Особливості процесу управління ризиками в банках України

Назва банку	Особливості управління ризиками
ПАТ “Райффайзен банк Аваль”	<ul style="list-style-type: none"> – управління та контроль за кредитними ризиками шляхом встановлення лімітів на суму ризику стосовно окремих контрагентів, географічної та галузевої концентрації; – присвоєння індивідуальних кредитних рейтингів, що регулярно переглядаються; – використання методу аналізу чутливості, а також, моніторинг позицій та метод оцінки ймовірних витрат «VaR» для аналізу валютного ризику; – моніторинг накопичених збитків; – оцінка ринкового ризику окремо для торгового та неторгового (банківського) портфеля; – щоденний моніторинг та аналіз відкритої позиції за валютними цінностями; – застосування методу моделювання можливих коливань.
ПАТ “Приватбанк”	<p>Мета управління ризиками: моніторинг і контроль рівня і концентрації ризиків. Принципи управління: безперервність, передбачливість, хеджування.</p> <ul style="list-style-type: none"> – щотижневі розрахунки рівня кредитних ризиків в розрізі співробітників, продуктів, кредитних програм, точок продажів, регіонів; – розрахунки рівня проблемності кредитних карт; – централізоване блокування операцій співробітників і точок продажів на основі перевищення заданого прийнятного рівня ризику; – централізована передача активів у виробництво колекторних агентств, – внутрішньої служби безпеки і юридичного підрозділу залежно від терміну дефолту по операції і продукту; – оцінка рівня не обслуговуваних кредитів в цілому по банку і на рівні кредитних програм; – оцінка рівня проблемності класичних кредитів основі статистики дефолтів програм на терміні оборотності кредитного портфеля, розрахунок рівня PD (вірогідність дефолту), LGD (Loss Given Default), LIP (Loss Identification Period), оцінка EL - Expected Loss по кредитному портфелю; – оцінка рівня проблемності кредитних карт на основі матриць міграції на терміні оборотності карткового портфеля в розрізі продуктів; – формування правил і алгоритмів для розпізнавання і превентивного виявлення шахрайських операцій на основі аналізу тимчасових рядів баз даних (активності операцій в розрізі точки продажів і співробітників, пікового аналізу по авторизаціях кредитних карт, порівняльний аналіз, аналіз відхилень); – аналіз можливого шахрайства на основі FPD (першого неплатежу по кредиту); – аналіз сегментів клієнтської бази, в яких поля даних заповнені неправильно, не заповнені, є вірогідність умисного невірного заповнення.
ПАТ “ПУМБ”	<ul style="list-style-type: none"> – напрямок управління ризиками реалізують два окремих підрозділи – Управління ринкових та операційних ризиків і Управління кредитних ризиків; – для управління ризиками ліквідності використовується перспективна оцінка з горизонтом прогнозування 9 місяців і сценарне стрес-тестування позиції ліквідності; – для управління процентними ризиками використовується система кількісної оцінки процентного ризику через моделювання чистого процентного доходу під ризиком та кількісна оцінка дюрації капіталу; – управління валютним ризиком ґрунтується на використанні системи кількісної оцінки валютного ризику за методом Value at Risk та сценарного стрес-тестування; – складовою частиною управління операційним ризиком є договір комплексного банківського страхування; – стандартизація і контроль надання прав доступу до внутрішніх інформаційних ресурсів, реалізація програм страхування, реінжиніринг бізнес-процесів банку.

Продовження додатку Ж

Продовження табл. 1.1

ПАТ “Укресімбанк”	<ul style="list-style-type: none"> – встановлення цільових, критичних та граничних значень ключових показників ризику; – надання кредитів, прийняття зобов'язань виключно у відповідності до затвердженої політики; – формування та підтримання резервів на покриття збитків; – підтримання власного (регулятивного) капіталу на рівні, що є не меншим від оціночного рівня неочікуваних збитків від ризиків; – постійний моніторинг фактичних значень ключових показників ризику.
ПАТ “Мегабанк”	<p>В процесі управління кредитним ризиком, банком використовуються наступні інструменти:</p> <ul style="list-style-type: none"> – диверсифікація кредитних вкладень – банк застосовує систему лімітів на допустимий розмір ризику по контрагентах, видах операцій; – оцінка кредитоспроможності позичальника – індивідуальна оцінка ризику позичальника або групи пов'язаних позичальників; – структурування кредитних проектів – впровадження умов кредитування, що забезпечують зниження наявного ризику; – аналіз забезпечення за кредитами – аналіз якості та вартості запропонованого в забезпечення зобов'язань майна; – страхування заставленого майна та життя позичальників. <p>Комітет з управління активами і пасивами здійснює управління ринковими ризиками, а саме:</p> <ul style="list-style-type: none"> – розподіл капіталу банку та підтримка адекватної платоспроможності з оглядом на балансові, ринкові та інші ризики; – моніторинг та управління активами та пасивами банку у відповідності до коротко-, середньо- та довгострокових бізнес-планів банку; – визначення політики та інструкцій управління ліквідністю та фондами банку, а також їх супроводження; – визначення політик управління ринковими ризиками банку, зокрема ризиками ліквідності, процентними, валютними та ціновими ризиками, а також їх супроводження; – регулювання діяльності Головного управління казначейських операцій; – моніторинг результатів. <p>Для попередження процентного ризику банк застосовує такі методи страхування ризику:</p> <ul style="list-style-type: none"> – прогнозування рівня процентних ставок; – узгодження активів та пасивів за термінами повернення; – створення необхідних резервів та ін.

Додаток 3

Таблиця 1.1

**Схема стратегічного балансу ризиковості інвестиційної діяльності
банку**

№ п/п та сфера діяльності	SWOT- показники	Ресурс для оптимізації ї ризику (РО)	Фактори посилення ризика (ФП)	Можливо сті та альтерна тиви (МА)	Реальні загрози (РЗ)
	1	2	3	4	5
1. Інвестиційне кредитування:					
Проект 1		+	-	+	-
Проект 2		+	-	+	-
Проект 3		+	-	+	-
....	
Проект N		+	-	+	-
Проміжний баланс інвестиційного кредитування		$\overline{P_{РО(ІК)}}$	$\overline{P_{ФП(ІК)}}$	$\overline{P_{МА(ІК)}}$	$\overline{P_{РЗ(ІК)}}$
2. Портфельні інвестиції					
Акції:					
Емітент 1		+	-	+	-
Емітент 2		+	-	+	-
...	
Емітент N		+	-	+	-
Облігації:					
Емітент 1		+	-	+	-
Емітент 2		+	-	+	-
...	
Емітент N		+	-	+	-
....	
Цінний папір М					
Емітент 1М		+	-	+	-
Емітент 2М		+	-	+	-
...	
Емітент NM		+	-	-	-
Проміжний баланс портфельних інвестицій		$\overline{P_{РО(ІІ)}}$	$\overline{P_{ФП(ІІ)}}$	$\overline{P_{МА(ІІ)}}$	$\overline{P_{РЗ(ІІ)}}$
Баланс		$(\overline{P_{РО(ІК)}} + \overline{P_{РО(ІІ)}}) \geq$		$(\overline{P_{МА(ІК)}} + \overline{P_{МА(ІІ)}}) \geq$	
		$(\overline{P_{ФП(ІК)}} + \overline{P_{ФП(ІІ)}})$		$(\overline{P_{РЗ(ІК)}} + \overline{P_{РЗ(ІІ)}})$	

Додаток К

Таблиця 1.1

**SWOT-аналіз ризиковості інвестиційної діяльності деяких банків
України у 1, 2 та 3 групах на 01.01.2010 р.**

Назва банку	Показники	Сума, тис. грн.	SWOT-показники			
			Ресурс для оптимізації ризику (РО)	Фактори посилення ризику (ФП)	Можливість та альтернативи (МА)	Реальні загрози (РЗ)
ПАТ «ПРИВАТБАНК» (Група 1)	Торгові цінні папери	105429			+	
	Цінні папери в портфелі банку на продаж	74252			+	
	Резерви від знецінення цінних паперів в портфелі банку на продаж	- 14795	+	- (оскільки резерви становлять менше за величину суми цінних паперів у портфелі на продаж)		
	Цінні папери в портфелі банку до погашення	371684			+	
	Резерви під знецінення цінних паперів в портфелі банку до погашення	- 2	+	- (оскільки резерви становлять менше за величину суми цінних паперів у портфелі до погашення)		- (оскільки резерви становлять вкрай меншу величину суми ніж величина суми цінних паперів у портфелі на продаж)
	Інвестиції в асоційовані та дочірні компанії	795688			+	
	Інвестиційна нерухомість	0			-	
	Резерви під зменшення корисності інвестицій	0			-	- (оскільки резерви відсутні)
Проміжний баланс SWOT-показників			2 позиції	4 позиції	4 позиції	2 позиції
	Торгові цінні папери	24611			+	
	Цінні папери в портфелі банку на продаж	3279703			+	

Продовження додатку К

Продовження табл. 1.1

ПАТ “УКРГАЗБАНК” (Група 2)	Резерви від знецінення цінних паперів в портфелі банку на продаж	- 218273	+	-		
	Цінні папери в портфелі банку до погашення	5901			+	
	Резерви під знецінення цінних паперів в портфелі банку до погашення	- 5901	+	(оскільки резерви дорівнюють величині суми цінних паперів у портфелі до погашення)		
	Інвестиції в асоційовані та дочірні компанії	0		-		
	Інвестиційна нерухомість	19896			+	
	Резерви під зменшення корисності інвестицій	0				-
Проміжний баланс SWOT-показників			2 позиції	3 позиції	4 позиції	1 позиція
ПАТ “СІТІБАНК (Україна)” (Група 3)	Торгові цінні папери	0		-		
	Цінні папери в портфелі банку на продаж	915747			+	
	Резерви від знецінення цінних паперів в портфелі банку на продаж	0		-		- (оскільки резерви відсутні)
	Цінні папери в портфелі банку до погашення	0		-		
	Резерви під знецінення цінних паперів в портфелі банку до погашення	0		-		- (оскільки резерви відсутні)
	Інвестиції в асоційовані та дочірні компанії	0		-		
	Інвестиційна нерухомість	0		-		
	Резерви під зменшення корисності інвестицій	0				- (оскільки резерви відсутні)
Проміжний баланс SWOT-показників			0 позицій	6 позицій	1 позиція	3 позиції

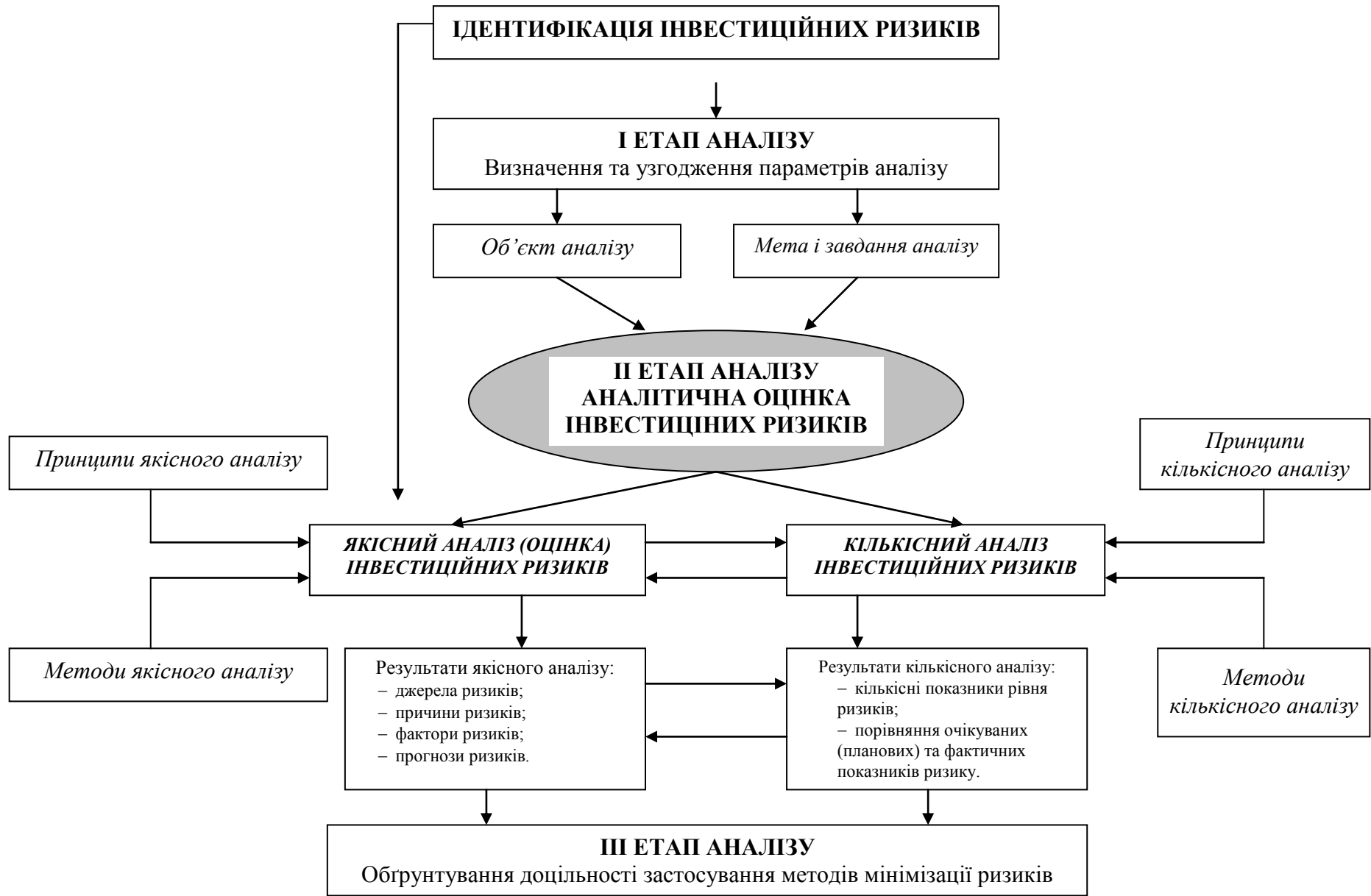

Рис. 1.1. Аналітична оцінка інвестиційних ризиків банку

Додаток М

Таблиця 1.1

Алгоритм вибору методів мінімізації інвестиційних ризиків банку

Результативність інвестиційного активу (min/max)	Фактори ризику (екзогенні/ендогенні)	Методи мінімізації (загальні/цільові)	Причини вибору методу
min min	екзогенні	загальні	Екзогенні – об’єктивні чинники, а тому, цільові методи малоефективні.
	ендогенні	загальні + цільові	Загальні методи мають стабілізаційний характер, а цільові безпосередньо впливають на фактори. Одночасне застосування є необхідним оскільки ризики є найбільш загрозливими.
	екзогенні + ендогенні	загальні + цільові	Необхідне комплексне застосування у залежності від дії факторів
min max	екзогенні	загальні	Ефективними є цільові методи, оскільки, застосувати цільові методи недоцільно в силу неможливості впливу на фактор ризику
	ендогенні	цільові	Загальні методи можна використати лише з метою страхування кінцевого результату, оскільки, ризики знаходяться у зоні допустимості. Найбільш ефективними будуть цільові методи, адже існують суб’єктивні чинники ризиків.
	екзогенні + ендогенні	загальні + цільові	Необхідне комплексне застосування у залежності від дії факторів
max min	екзогенні	загальні	Необхідним є стабілізація та прогнозованість прийнятного кінцевого результату.
	ендогенні	загальні або цільові	Діяльність знаходиться на межі безризиковості, а тому, вибір методів мінімізації є суттєвим лише за умови негативних прогнозів кінцевих результатів.
	екзогенні + ендогенні	загальні або цільові	Діяльність знаходиться на межі безризиковості, а тому, вибір методів мінімізації є суттєвим лише за умови негативних прогнозів кінцевих результатів і за умови посилення екзо- або ендогенних факторів
max max	екзогенні	загальні	Безризикова зона. Вибір методів мінімізації має
	ендогенні	загальні	

	екзогенні + ендегенні	загальні	профілактичний попереджувачий характер.
--	-----------------------	----------	--

Продовження додатку М

Примітка:

– безризикова зона (ризик відсутній);

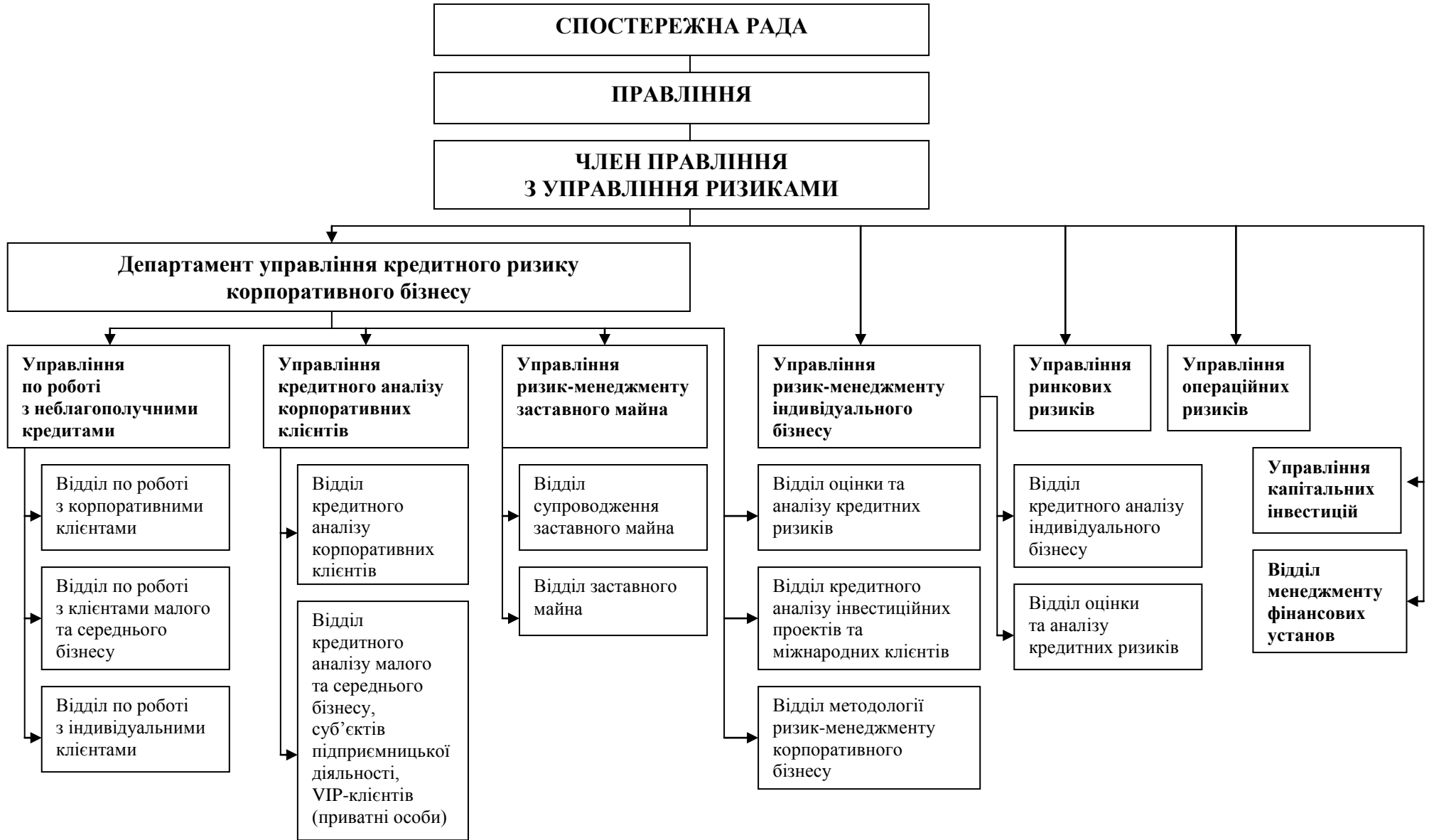
– зона допустимого ризику (концентрація активів має допустимі межі і дозволяє утримувати ризик країни у прийнятних межах);

– зона критичного ризику (ризик надмірної концентрації високий, можливі суттєві фінансові втрати у зв'язку із реалізацією ризику країни).

– зона катастрофічного ризику (ризик відсутній);

Додаток Н

Рис. 1.1. Організація ризик-менеджменту ПАТ “Форум”

Таблиця 1.1

Матриця чисельності та функціонального розподілу персоналу долученого до інвестиційного ризик-менеджменту банку

Етапи управління ризиками та співробітники (посада) долучені до них	Відомості про кваліфікацію та стаж роботи працівників	Функції працівників (короткий опис)	Індивідуальний коефіцієнт кожного працівника	Індикативна сума прибутку працівника, грн.	Відсоток долучення працівника до прибутку, %	Заробітна плата працівників, грн.
1	2	3	4	5	6	7
Ідентифікація інвестиційних ризиків: <i>Ідентифікація ризиків інвестиційного кредитування:</i> Працівник 1 Працівник N						
<i>Ідентифікація ризиків фінансових інвестицій:</i> Працівник 1 Працівник M						
Аналіз та оцінка інвестиційних ризиків: <i>Аналіз та оцінка ризиків інвестиційного кредитування:</i> Працівник 1 Працівник X						
<i>Аналіз та оцінка ризиків фінансових інвестицій:</i> Працівник 1						

..... Працівник Y						
----------------------	--	--	--	--	--	--

Продовження табл. 1.1

Мінімізація та моніторинг рівня ризику: <i>Мінімізація ризиків інвестиційного кредитування:</i> Працівник I Працівник I						
<i>Мінімізація оцінка ризиків фінансових інвестицій:</i> Працівник I Працівник J						

Додаток Р

Таблиця 1.1

**Функціональний розподіл в організаційній структурі інвестиційного
ризик-менеджменту банку**

Етапи управління інвестиційними ризиками	Функціональні групи в організаційній структурі	Працівники та служби, що залучені у функціональних груп	Функціональні обов'язки	Результати діяльності функціональних груп
1	2	3	4	5
Ідентифікація інвестиційних ризиків	Аналітики Експерти Ризик-експерти Робочі групи інформаційно-технологічного забезпечення ризик-менеджменту	– інвестиційні аналітики банку; – фінансові аналітики банку; – кредитні експерти банку; – незалежні експерти; – представники банку на ринку цінних паперів; – служба внутрішнього аудиту; – служба безпеки банку; – ризик-менеджери, що долучені до експертної оцінки імовірності виникнення ризиків; – інформаційно-технічний підрозділ, та ін.	Збір та обробка первинної інформації; Аналіз інвестиційних пропозицій; Формування рекомендацій та первинної звітності щодо інвестиційної пропозиції; Оцінка вартості та прибутковості цінних паперів у портфелі банку; Аналіз кон'юнктури інвестиційного ринку; Експертна оцінка імовірно виникнення інвестиційних ризиків; Формування карт ризику та визначення зон ризику банківських інвестицій	Первинна звітність щодо інвестиційної пропозиції; Карта ризику із письмовим обґрунтуванням зон ризику.
Аналіз та оцінка інвестиційних ризиків	Ризик-аналітики Ризик-оцінювачі Ризик-експерти	– служба внутрішнього аудиту; – ризик-менеджери банку, що долучені до аналізу та оцінки інвестиційних ризиків; – інвестиційні експерти та аналітики банку.	Аналіз та оцінка інвестиційних ризиків; Формування звітності, щодо доцільності інвестицій та прийнятності ризику для банку; Формування рекомендацій щодо вибору та застосування методів мінімізації інвестиційних ризиків.	Звітність щодо прийнятності ризику; Рекомендації щодо методів мінімізації

Продовження додатку Р

Продовження табл. 1.1

Мінімізація та моніторинг інвестиційних ризиків	Ризик-контролери Ризик-експерти	– служба внутрішнього аудиту; – керівник підрозділу з управління ризиками; – інвестиційні експерти банку.	Прийняття рішення, щодо застосування методів мінімізації ризиків; Комплексний моніторинг рівня інвестиційних ризиків банку.	Періодична звітність, щодо результатів моніторингу; Підсумкова звітність.
--	--	---	--	--

Примітка. Побудовано самостійно.

Додаток С

Таблиця 1.1

Збитки банків у 2007 році у сегменті кредитування

Банк	Країна	Списана вартість активів, млн. дол. США	Втрати за позиками, млн. дол. США	Усього збитки млн. дол. США
Merrill Lynch	США	24,5	–	24,5
Citigroup	США	19,9	2,5	22,4
UBS	Швейцарія	18,1	–	18,1
HSBC	Великобританія	3,0	9,4	12,4
Morgan Stanley	США	9,4	–	9,4
IKB Deutsche	Німеччина	8,9	–	8,9
Bank of America	США	7,0	0,9	7,9
Credit Agricole	Франція	6,5	–	6,5
Washington Mutual	США	0,3	5,5	5,8
Credit Suisse	Швейцарія	4,9	–	4,9
Wachovia	США	2,7	2,0	4,7
Canadian Imperial (CIBC)	Канада	4,2	–	4,2
Societe Generale	Франція	3,8	–	3,8
JP Morgan Chase	США	1,6	2,1	3,7
Mizuho Financial Group	Японія	3,4	–	3,4
Barclays	Великобританія	3,3	–	3,3
Royal Bank of Scotland	Великобританія	3,2	–	3,2
Bayerische Landesbank	Німеччина	3,0	–	3,0
SachsenLB	Німеччина	2,8	–	2,8
Dresdner	Німеччина	2,7	–	2,7
Bear Stearns	США	2,6	–	2,6
Deutsche Bank	Німеччина	2,4	–	2,4
ABN Amro	Нідерланди	2,4	–	2,4
Fortis	Бельгія	2,3	–	2,3
Natixis	Франція	1,9	–	1,9
HSH Nordbank	Німеччина	1,7	–	1,7
Wells Fargo	США	0,3	1,4	1,7
Lehman Brothers	США	1,5	–	1,5
DZ Bank	Німеччина	1,5	–	1,5
National City	США	0,4	1,0	1,4
BNP Paribas	Франція	1,0	0,3	1,3
Caisse d'Epargne	Франція	1,2	–	1,2
Nomura Holdings	Японія	1,0	–	1,0
Gulf International	Бахрейн	1,0	–	1,0
Європейські банки, що не перераховані вище		7,7	–	7,7
Азіатські банки за виключенням Mizuho, Nomura		4,1	0,7	4,8
Канадські банки за виключенням CIBC		2,5	0,1	2,6
Всього		168,8	25,8	194,6

Примітка. Побудовано на основі [167].

Додаток Т

Таблиця 1.1

**Фактори реалізації інноваційно-інвестиційного проекту
виробництва блоків збору та опрацювання даних газоаналізатора у
Тернопільській області**

Параметри розвитку Тернопільської області	Відхилення показників	Характеристика відхилень
Окремі макроекономічні параметри:		
валовий регіональний продукт	- 2,2 %	у відсотках до попереднього року (порівняно показники 2007 та 2008 р. за підсумками року)
темпи зростання індексу промислового виробництва	- 9,4 %	у порівнянні за 2009 до 2008 року
індекс цін виробників промислової продукції	+ 17,8	у порівнянні за 2009 до 2008 року
Сфера охорони здоров'я:		
зміни в кількості закладів охорони здоров'я	- 9 закладів	у порівнянні за 2008 до 2000 року
захворюваність органів дихання	+ 68,2 тис. осіб	у порівнянні за 2008 до 2000 року
Інновації:		
сума витрат на фінансування інноваційної діяльності	+ 59145,7 тис. грн.	у порівнянні за 2008 до 2000 року
питома вага підприємств, що займаються інноваціями	+ 1,8 %	у порівнянні за 2008 до 2000 року
питома вага підприємств, що впроваджують інновації	- 0,3 %	у порівнянні за 2008 до 2000 року
питома вага реалізованої інноваційної продукції в загальному обсязі промислової продукції	- 1,8 %	у порівнянні за 2008 до 2000 року
Науковий та кадровий потенціал області:		
витрати на виконання наукових та науково-технічних робіт	+ 3182,1 тис. грн.	зростання за другий квартал 2009 року
чисельність працівників наукових та науково-технічних робіт	+ 13 осіб	зростання за другий квартал 2009 року
кількість організацій які виконують наукові розробки	- 1 організація	у порівнянні за 2008 до 2000 року
обсяги виконаних наукових та науково-технічних робіт	+ 9211,2 тис. грн.	у порівнянні за 2008 до 2000 року
Будівництво та капітальні інвестиції:		
інвестиції в основний капітал у сфері досліджень та розробок	-	у порівнянні за 2009 до 2008 року
інвестиції в основний капітал сфери охорони здоров'я	- 65,4 %	у порівнянні за 2009 до 2008 року
обсяг виконаних будівельних робіт	- 4,3 %	у порівнянні за 2008 до 2007 року
Експортно-імпортний потенціал:		
послуги пов'язані з охороною здоров'я	- 0,2 %	експорт – імпорт за 2009 рік
медобладнання	- 3779,6 тис. дол. США	експорт – імпорт за 2008 рік

Примітка. Побудовано на основі: [108].

Таблиця 1.1

**Карта екзогенних (зовнішніх) ризиків інноваційно-інвестиційного проекту виробництва блоків збору та
опрацювання даних газоаналізатора**

Параметри розвитку Тернопільської області	Відхилення показників	Шкала оцінки факторів ризиків реалізації проекту					Коментар
		0 – 20 о. і.	20 – 40 о. і.	40 – 60 о. і.	60 – 80 о. і.	від 80 і більше о. і.	
1	2	3	4	5	6	7	8
Окремі макроекономічні параметри:							
<i>валовий регіональний продукт</i>	- 2,2%		*				Зниження рівня валового регіонального продукту свідчить про дотаційний характер економіки області, а тому сподіватися на фінансову підтримку реалізації проекту у регіоні практично неможливо. Враховуючи наявність інвесторів це не суттєво впливатиме на реалізацію проекту Негативні темпи розвитку промисловості у регіоні негативно впливатимуть на реалізацію проекту через постачальників обладнання, сировини, матеріалів. Однак враховуючи альтернативу постановня з інших регіонів, цей фактор проявить себе однак не у загрозливих масштабах. Високі ціни на промислову продукцію у регіоні вкрай негативно відобразяться на реалізації проекту, оскільки будматеріали та комплектуючі значно зростатимуть у ціні, що змусить інвесторів шукати альтернативні варіанти
<i>темпи зростання індексу промислового виробництва</i>	- 9, 4%			*			
<i>індекс цін виробників промислової продукції</i>	+ 17,8					*	
Сфера охорони здоров'я:							
<i>зміни в кількості закладів охорони здоров'я</i>	- 9 закладів				*		Негативні зміни у кількості закладів охорони здоров'я безперечно зменшуватиме попит на продукцію майбутнього підприємства Суттєвою компенсацією попереднього фактору ризиків реалізації проекту є зростання захворювань органів дихання, оскільки воно впливатиме на зростання попиту на продукцію майбутнього підприємства, а отже, вплив фактору на рівень ризику буде нульовим або негативним (зменшує ризики)
<i>захворюваність органів дихання</i>	+ 68, 2 тис. осіб	*					
Інновації:							

Додаток У

Продовження табл. 1.1

<i>сума витрат на фінансування інноваційної діяльності</i>	+ 59145, 7 тис. грн.	*					Витрати на фінансування суттєвої ролі у реалізації проекту не відіграватимуть за умови наявності альтернативних джерел фінансування, таких як кошти інвесторів та інвестиційні кредити банку Незначне зростання підприємств, що займаються інноваціями може призвести до виникнення труднощів у формуванні матеріальної бази майбутнього виробництва Зниження питомої ваги підприємств, що впроваджують інновації є свосереднім каталізатором попереднього фактору ризиків. Негативний результат показника підтверджує два попередні фактори, проте вплив на величину доходу знаходиться у межах норми.
<i>питома вага підприємств, що займаються інноваціями</i>	+ 1,8%		*				
<i>питома вага підприємств, що впроваджують інновації</i>	- 0,3%		*				
<i>питома вага реалізованої інноваційної продукції в загальному обсязі промислової продукції</i>	- 1,8 %			*			
Науковий та кадровий потенціал області:							
<i>витрати на виконання наукових та науково-технічних робіт</i>	+ 3182,1 тис. грн.	*					Показники наукового та кадрового потенціалу області демонструють незначну позитивну динаміку, що характеризує несуттєві фактори ризиків у реалізації наукоємного проекту
<i>чисельність працівників наукових та науково-технічних робіт</i>	+ 13 осіб	*					
<i>кількість організацій які виконують наукові розробки</i>	- 1 організація	*					
<i>обсяги виконаних наукових та науково-технічних робіт</i>	+ 9211,2 тис. грн.	*					
Будівництво та капітальні інвестиції:							
<i>інвестиції в основний капітал у сфері досліджень та розробок</i>	-				*		Відсутність таких інвестицій обов'язково впливатиме на перспективи розвитку підприємства та його модернізацію Значне скорочення інвестицій в сферу охорони здоров'я свідчить про занепад галузі, що безпосередньо може відобразитися на рівень попиту на продукцію майбутнього підприємства Надто несуттєвим є зменшення обсягів будівельних робіт як фактору ризиків
<i>інвестиції в основний капітал сфери охорони здоров'я</i>	- 65,4 %					*	
<i>обсяг виконаних будівельних робіт</i>	- 4,3%	*					
Експортно-імпорتنний потенціал:							
<i>послуги пов'язані з охороною здоров'я медобладнання</i>	- 0.2% - 3779,6 тис. дол. США	*			*		Перевищення імпорту послуг пов'язаних з охороною здоров'я може спричинити виникнення факторів, що вплинуть на загальний рівень попиту на продукцію Перевищення імпорту медобладнання засвідчує про недостатній рівень

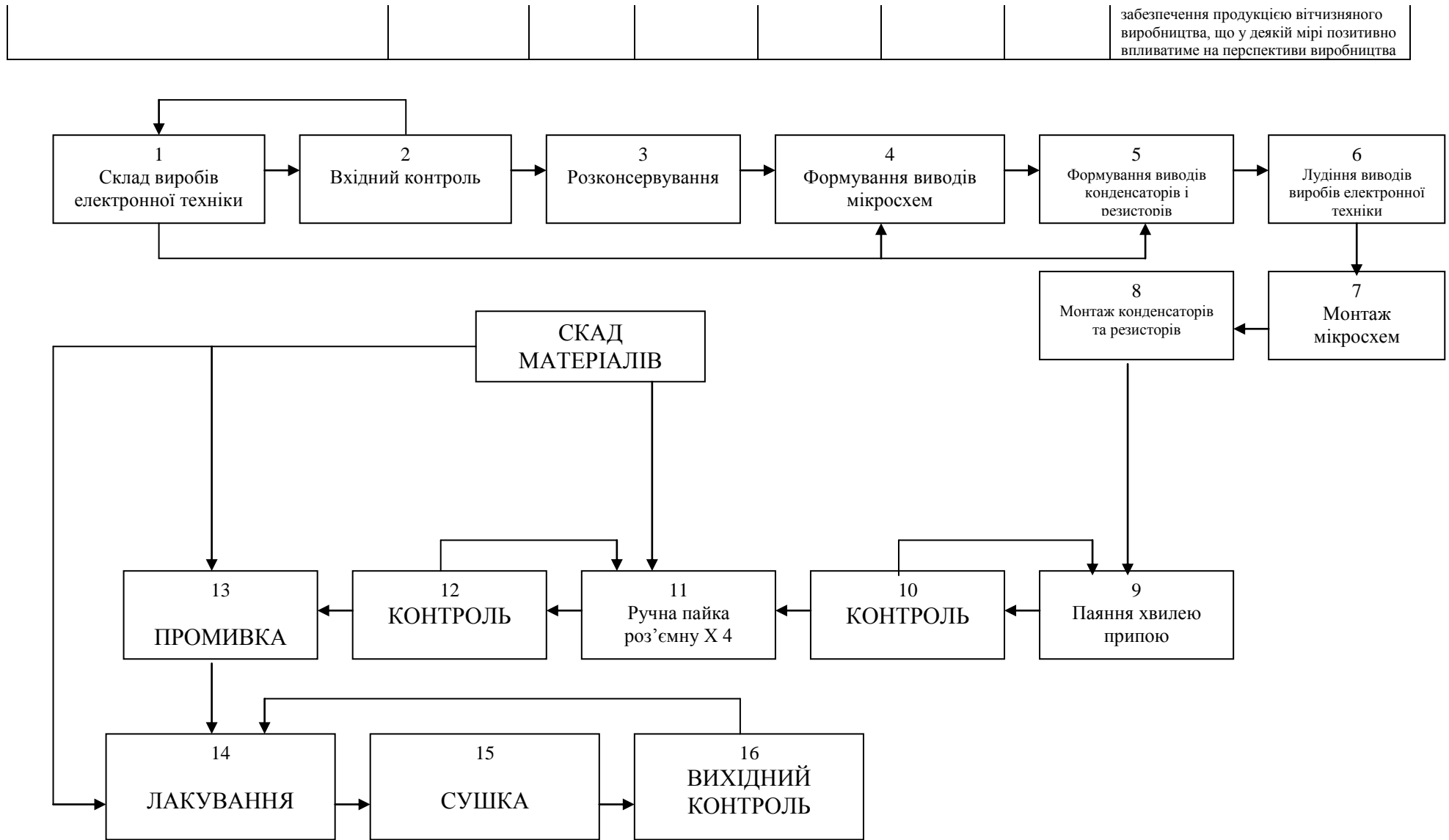

Рис. 1.1. Схема виробництва блоку збору та опрацювання даних медичного газоаналізатора

Таблиця 1.1

Шкала відхилень показників (ендогенних факторів ризику) та їх вплив на ризик експлуатації проекту

Показники	Нормативні значення показників	Відхилення показників від їх нормативних значень				
		3	4	5	6	7
1	2	3	4	5	6	7
Норма випуску продукції для однієї зміни	2070 шт.	2070 – 1656 шт.	1656 – 1242 шт.	1242 – 828 шт.	828 – 414 шт.	менше 414 шт.
Норма часу одиниці виробу на одну операцію	4,3 хв.	4,3 – 5,16 хв.	5,16 – 6,02 хв.	6,02 – 6,88 хв.	6,88 – 7,74 хв.	більше 7,74 хв.
Норми часу на окремі операції:						
формування	3,92 хв.	3,92 – 4,7 хв.	4,7 – 5,48 хв.	5,48 – 6,26 хв.	6,26 – 7,04 хв.	більше 7,04 хв.
монтаж	4,01 хв.	4,01 – 4,81 хв.	4,81 – 5,61 хв.	5,61 – 6,41 хв.	6,41 – 7,21 хв.	більше 7,21 хв.
паяння	4,1 хв.	4,1 – 4,92 хв.	4,92 – 5,74 хв.	5,74 – 6,56 хв.	6,56 – 7,38 хв.	більше 7,38 хв.
промивка	3,5 хв.	3,5 – 4,2 хв.	4,2 – 4,9 хв.	4,9 – 5,6 хв.	5,6 – 6,3 хв.	більше 6,3 хв.
лакування	3,02 хв.	3,02 – 3,62 хв.	3,62 – 4,24 хв.	4,24 – 4,82 хв.	4,82 – 5,44 хв.	більше 5,44 хв.
сушка	5,6 хв.	5,6 – 6,72 хв.	6,72 – 7,84 хв.	7,84 – 8,96 хв.	8,96 – 10,08 хв.	більше 10,08 хв.
Затрати сировини і матеріалів на 1 виріб	84,47 грн.	84,47 – 101,36 грн.	101,36 – 118,25 грн.	118,25 – 135,14 грн.	135,14 – 152,03 грн.	більше 152,03 грн.
Транспортно-заготівельні затрати на 1 виріб	9,05 грн.	9,05 – 10,86 грн.	10,86 – 12,67 грн.	12,67 – 14,48 грн.	14,48 – 16,29 грн.	більше 16,29 грн.
Затрати на заробітну плату на 1 виріб	433,61 грн.	433,61 – 520,33 грн.	520,33 – 607,05 грн.	607,05 – 693,77 грн.	693,77 – 780,49 грн.	більше 780,49 грн.
Повна собівартість виробу	2564,34 грн.	2564,34 – 3077,21 грн.	3077,21 – 3590,08 грн.	3590,08 – 4102,95 грн.	4102,95 – 4615,82 грн.	більше 4615,82 грн.
Експлуатаційні затрати виробу за 1 рік за 5 років	606,31 грн. 3031,35 грн.	606,31 – 727,57 грн. 3031,35 – 3637,62 грн.	727,57 – 848,83 грн. 3637,62 – 4243,93 грн.	848,83 – 970,09 грн. 4243,93 – 4850,24 грн.	970,09 – 1091,35 грн. 4850,24 – 5456,55 грн.	більше 1091,95 грн. більше 5456,55 грн.
Економічний ефект від виробництва та експлуатації продукції	572,91 грн.	572,91 – 458,33 грн.	458,33 – 343,75 грн.	343,75 – 229,17 грн.	229,17 – 114,59 грн.	менше 114,59 грн.
Шкала оцінки відхилень	0	0 – 20 о. і.	20 – 40 о. і.	40 – 60 о. і.	60 – 80 о. і.	від 80 і вище

Таблиця 1.1

Реєстр ризиків інноваційно-інвестиційного проекту (на території Тернопільської області) виробництва блоків збору та опрацювання даних медичного газоаналізатора

Найменування ризику	Період виникнення	Позиції на карті ризику	Тривалість	Сфери впливу ризику	Можливі наслідки від реалізації ризику	Рекомендовані методи оптимізації
<p>Ризик реалізації проекту. <i>Відхилення показників розвитку регіону:</i> - валовий регіональний продукт; - темпи зростання індексу промислового виробництва; - індекс цін виробників промислової продукції; - зміни в кількості закладів охорони здоров'я; - захворюваність органів дихання; - сума витрат на фінансування інноваційної діяльності; - питома вага підприємств, що займаються інноваціями; - питома вага підприємств, що впроваджують інновації; - питома вага реалізованої інноваційної продукції в загальному обсязі промислової продукції; - витрати на виконання наукових та науково-технічних робіт; - чисельність працівників наукових та науково-технічних робіт; - кількість організацій які виконують наукові розробки; - обсяги виконаних наукових та науково-технічних робіт; - інвестиції в основний капітал у сфері досліджень та розробок; - інвестиції сфери охорони здоров'я;</p>	<p>На етапі техніко-економічного обґрунтування, розробки проекту, вкладення коштів, кредитування проекту, будівельно-монтажних робіт.</p>	<p>8 позицій – ризик несуттєвий; 3 позиції – ризик не має суттєвого впливу на величину доходу; 2 позиції – вплив ризику на величину доходу знаходиться в межах норми 3 позиції - вплив ризику на величину доходу може перерости у загрозливі масштаби; 2 позиції – вплив на дохід вкрай негативний.</p>	<p>До початку експлуатації проекту</p>	<p>Розробка та реалізація проекту</p>	<p>Загроза реалізації проекту на території Тернопільської області</p>	<p>Диверсифікація; Страхування; Лімітування.</p>

- обсяг виконаних будівельних робіт; - експорт послуг охорони здоров'я; - експорт/імпорт медобладнання.						
---	--	--	--	--	--	--

Продовження табл. 1.1

<p>Ризик експлуатації проекту. Відхилення технічних та економічних показників:</p> <ul style="list-style-type: none"> - норма випуску продукції для однієї зміни; - норма часу одиниці виробу на одну операцію; - норми часу на окремі операції: <p>формування монтаж паяння промивка лакування сушка</p> <ul style="list-style-type: none"> - затрати сировини і матеріалів на 1 виріб; - транспортно-заготівельні затрати на 1 виріб; - затрати на заробітну плату на 1 виріб; - повна собівартість виробу; - експлуатаційні затрати виробу за 1 рік за 5 років - економічний ефект від виробництва та експлуатації продукції. 	Функціонування виробництва	Позиції рекомендовано підраховувати згідно шкали (додаток Р), а оцінку проводити періодично	Протягом експлуатаційного періоду	Термін окупності проекту та ефективність функціонування виробництва	Неефективність виробництва; втрата прибутків інвесторами; загроза повернення коштів інвестиційного кредиту.	Страхування; Лімітування; Резервування
--	----------------------------	---	-----------------------------------	---	---	--

Продовження додатку Д